

ኦሪት ዘሌዋውያን

መግቢያ

1. ታሪካዊ ዳራና ይዘት

በሕግ መጻሕፍት ውስጥ የሚገኘው መጽሐፈ ኦሪት ዘሌዋውያን በአብዛኛው የሚያተኩረው ከኦሪት ዘፀአት በኋላና እስራኤላውያን በምድረ በዳ ከመቅበዝበዛቸው በፊት በሲና ተራራ በተገለጠው ሕግ ላይ ነው። ኦሪት ዘፍጥረት የእስራኤላውያንን አባቶች ሥረ መሠረት ያሳያል። ይሁን እንጂ እነርሱ በሕዝብነት የተመሠረቱት በፀአተ እስራኤል ዘመን በታላቁ ሕግ ሰጪ በሙሴ መሪነት ነው። እስራኤላውያን የጸደይ ወቅት በሚጀምርበት በኒሳን ወር ዐሥራ አራተኛ ቀን ግብፅን ለቀው ወጡ። ይህ የሆነው “ለእናንተ የወር መጀመሪያ” (ዘፀ 12፡2) በተባለው መሠረት ነው። በሁለተኛው ወር ዐሥራ ዐምስተኛ ቀን ወደ ሲና ምድረ በዳ መጡ (ዘፀ 16፡1)። በሦስተኛው ወር (ዘፀ 19፡1) ሲና ምድረ በዳ ደርሰው በተራራው ፊት ለፊት ሰፈሩ። በዚያም ለአንድ ዓመት ያህል ቈዩ። ሁለተኛው የፋሲካ በዓል በሲና ምድረ በዳ ተከበረ (ዘኁ 9፡5)።

በሁለተኛው ዓመት ሁለተኛ ወር የመጀመሪያ ቀን ከግብፅ ከወጡ በኋላ (ዘኁ 1፡1) ሕዝቡ በሙሉ “ተቈጠሩ”። በሁለተኛው ዓመት በሁለተኛ ወር በሃያኛው ቀን ላይ፤ እስራኤላውያን ከሲና ምድረ በዳ ተነሥተው ወደ ተስፋዪቱ ምድር ወደሚያስገባው ደቡባዊ በር ማለትም ወደ ቃራክ በርኔ ተጓዙ (ዘኁ 10፡11)።

እስራኤላውያን በሲና ተራራ ፊት ለፊት ሰፍረው የቀደት ለአንድ ዓመት ያህል ነበር። በዚያ ጊዜ ሙሴ በተራራው ላይ ሰማኒያ ቀን ከእግዚአብሔር ጋር ቈዩ። ከዚያም የእስራኤል ሕዝብ በሙሴ ትእዛዝ ዳሱን ሠራ። በዚያው ዓመት ሙሴ ሕዝቡን አደራጀ፤ ሰራዊት አቋቋመ፤ ሕግንና የፍትሕ ተቋማትን መሠረተ፤ መደበኛ የአምልኮ ሥርዐትንም ደነገገ። ዓመቱ የሥራ ውጥረት የታየበት ዓመት ነበረ። ምንም እንኳን ሙሴ በዚህ ጊዜ ከደነገጋቸው ሕጎች አብዛኞቹ በኦሪት ዘፀአትና በኦሪት ዘኁልቱ ውስጥ ቢገኙም፤ ኦሪት ዘሌዋውያን ተመሳሳይ ሐሳብ ካላቸው የሕግ መጻሕፍት ሁሉ ላቅ ያለ ይዘት የሚታይበት መጽሐፍ ነው። መጽሐፉ በዋነኛነት እስራኤላውያን ሊፈጽሙት በሚገባው አምልኮተ እግዚአብሔርና ለካህናቱ በተሰጡት ትእዛዛት ላይ ያተኩራል።

ኦሪት ዘሌዋውያን በዘፀ 25-31፤ 35-40 ላይ በተገለጸው መሠረት የዳሱን ሥራ ለመቀጠል ለታላቁ የናስ መሠዊያ ያመጡትን ስጦታዎች በመግለጽ ይጀምርና (ም 1-7) የመጀመሪያዎቹን ካህናት መቀደስና የዳሱን አምልኮ መጀመር በመጥቀስ ይቀጥላል (ምፅ 8-10)። ቀጥለው የሚገኙ ምዕራፎች በካህናቱ ይተዳደሩና ይመሩ የነበሩ ሕዝቦችን ባሕርይ ለማስተካከል የተደነገጉ ሕጎችን በጉልህ ያሳያሉ። ይሁን እንጂ ይህን በጥቅሉ መመልከት አዳጋች ነው፤ ምክንያቱም ካህናቱ የካህናትን አስተዳደራዊ ጉዳይ ብቻ ሳይሆን፤ ከእስራኤላውያን ሕይወት ጋር የተያያዙ ልዩ ልዩ ደንቦችንና መመሪያዎችን ማስከበርም ይጠበቅባቸው ነበር፤ ይኸውም ለምሳሌ ምዕ. 18 እና ምዕ. 20 ከሥጋ ዘመድ ጋር የግብረ ሥጋ ግንኙነትን ስለ መፈጸም የወጡትን ሕጎች የሚያስሱ ምዕራፎች ናቸው። የመንጻት ሕጎች በም. 11-15 ተተንትኑዋል፤ ከዚያም በስርዐት ቀን የሚቀርበው የትልቁ ብሔራዊ ንጢአት መሥመሮት ሕግ በም. 16 ላይ ተወስኗል። የሚቀጥለው ክፍል (ም. 17-26) አንዳንድ ጊዜ የቅድስና ሕግ ተብሎ ይጠራል፤ ምክንያቱም ይህ ክፍል ለሕዝቡ የተሰጡትን የእግዚአብሔርን ግብረ ገባውያን መስፈርቶች አጉልቶ ያሳያል። ሌሎች የእስራኤል ዓመት በዓላት ማብራሪያም ታክሎ ቀርቦአል (ም. 23)፤ የዕረፍት ዓመትን የሚመለከቱ ልዩ ልዩ ተከታታይ ደንቦችና የርስት ውርስ ሕጎችም (ም. 25) ተገልጾዋል። ምዕራፍ 26 እስራኤላውያን ከእግዚአብሔር የሚርቁ ከሆነ፤ ብርቱ የቅጣት

ማስጠንቀቂያዎችን አካትቶ ይዞአል፤ ምዕራፍ 27 እንግዚአብሔር ሥራ የሚሰጠውን ንብረት አስመልክቶ የተሰጡትን መመሪያዎች በመግለጽ መጽሐፉን ይደመድማል።

2. የተጻፈበት ጊዜና የመጽሐፉ ጸሐፊ

ኦሪት ዘሌዋውያን የተጻፈበትን ጊዜና ጸሐፊውን ለማወቅ ያለው አመለካከት በአጠቃላይ በሕግ መጻሕፍት ላይ አንድ ሰው ሊኖረው በሚችል አመለካከት ላይ የተመሠረተ ነው። የእስራኤል ትውፊት በዘሌዋውያን ሥርዐታውያን ሕጎችም ሆኑ ሌሎች በሕግ መጻሕፍቱ ውስጥ የተጠቀሱ ቊሳቊሶች በሙሴ በኩል እንደ ተሰጡ በአንድ ድምፅ ይመሰክራሉ። ስለ እነዚህ ጉዳዮች የቀረበውን መግለጫ በኦሪት ዘፀአት መግቢያ ላይ ይመልከቱ።

3. ሥነ ጽሑፋዊ ቅርጽና አከፋፈል

የእስራኤልን ሕጎች ማጥናት ጠቃሚ ነው። ምክንያቱም የእግዚአብሔር ፈቃድ በሕጎቹ ውስጥ ይገኛል። ሕጎቹ በጥንቃቄ መጠናት አለባቸው፤ ይሁን እንጂ ሕጎቹ ሁሉ በክርስቲያን ሕይወት የሚተገበሩ አይደሉም (ከዕብ 7፡12 ጋር ያነጻ)። የተወሰኑ የእስራኤል ሕጎች (ለምሳሌ፤ ዐሠርቱ ትእዛዛት) ወደ አሁኑ ዘመን በመሻገር በዐዲስ ኪዳን ውስጥ ተጽፈዋል (ሮሜ 13፡9)፤ አንዳንዶች ጠቃሚ ባለመሆናቸው ተሽረዋል (ሐሥ 10፡14-15)።

የእስራኤል ሕዝብ አስተዳደር መለኮት (አምላክ) ገዝ በመሆኑ ልዩ ሕዝብ ነው፤ መሪው እግዚአብሔር ነበረ። እግዚአብሔር እስራኤልን በመምረጥ ጸጋው በልዩ መንገድ በዚህ ሕዝብ አማካይነት እንዲተላለፍ አድርጓል። እግዚአብሔር ከእውነተኛ አምልኮ ሥርዐት ጋር መገለጡን ለእስራኤል ሰጠ። በእስራኤል ውስጥ ቅዱስና ርኩስ ብለን የምንጠራቸው ነገሮች በአንድነት የተደበላቁ ናቸው። እንደ እውነቱ ከሆነ ከንጉሣዊው አገዛዝ በፊት ሕዝቡን የማስተዳደር ሥልጣን በካህናቱ እጅ ነበረ። ሃይማኖታዊ ጉዳዮች ሲጣሉ የሞት ቅጣትን ጨምሮ ሥጋዊ ቅጣቶችም ይፈጸሙ ነበር።

የእስራኤል ሕጎች እንደ ተለመደው ግብረገባዊ፤ መንግሥታዊና ሥርዐታዊ ሕጎች በመባል ይከፈላሉ፤ እነርሱም ዐሥርቱ ትእዛዛት (ለምሳሌ፤ አትግደል)፤ የፍርድ ውሳኔዎች (ለምሳሌ በነፍስ ግድያ ጥፋተኛ ሆኖ የተገኘ ሰው ወደ አንድ መማጸፍ ከተማ መሸሽ ይችላል) እና ሥርዐታውያን ትእዛዛት (ለምሳሌ ንስሐ ለገባ ንጢአተኛ የቀረበን የንጢአት መሥመሮት የሚገልጽ) ናቸው። እንደዚህ ዐይነቱ አከፋፈል ሥርዐታዊው ሕግ በክርስቶስ እንደ ተወገደ፤ መንግሥታዊው ሕግ መንግሥት ሲለወጥ ዐብሮ እንደሚለወጥና ግብረ ገባዊው ሕግ ደግሞ ምን ጊዜም አያያዥ ንይል ሆኖ እንደሚቀጥል ያሳያል።

ሕጉ ከዚህ በታች የተመለከቱትን ሐሳቦች እንደሚገልጽ ማሳየቱ የተሻለ አቀራረብ ነው። (1) ከእግዚአብሔር ጋር ያለንን ግንኙነት (2) ከባልንጀሮቻችን ጋር ያለንን ግንኙነት፤ እነዚህ ሕጎች ዘላለማዊ መርሆችና ጊዜያዊ መገለጦች ተብለው መከፈል ይቻላል። ለምሳሌ፤ የመጀመሪያዎቹ የዐሠርቱ ትእዛዛት አራት ነጥቦች የመለኮታዊ አምልኮን ዘላለማዊ መርሆች ይደነግጋሉ። ሌሎች ሕጎች ደግሞ የእግዚአብሔርን ቅድስና፤ ንጢአት ጠይነቱንና በመቤቸት ያሳየውን ፍቅሩን በአጽንዖት ይገልጻሉ። እነዚህ ዘላለማዊ መርሆች የኦሪት ዘሌዋውያንን በርካታ ክፍል በሚሸፍኑት የአሞልኮ ጊዜያዊ ሕጎች ውስጥ ተጠቅሰዋል። ሕጎቹ የእግዚአብሔርን ቅድስና፤ የሰዎችን ርኩስነት፤ በደም የመቤቸትን አስፈላጊነትና ከእግዚአብሔር ጋር ሊኖር የሚገባውን የታደሰ ንብረት ተሐድሶ ይወክላሉ፤ የዓለምን ንጢአት ለማስወገድ የሚመጣውን የእግዚአብሔርን በግ ኢየሱስ ክርስቶስንም (ዮሐ 1፡29) ያመለክታሉ። ዛሬ እነዚህ ተመሳሳይ ዘላለማዊ መርሆች

በጥምቀት፣ በጌታ እራትና በሌሎችም ክርስቲያናዊ አምልኮዎች በጊዜያዊነት ይገለጻሉ፡፡

በተመሳሳይ ሁኔታ፣ የመጨረሻዎቹ ስድስቱ የዐሥርቱ ትእዛዛት ነጥቦች ከባልንጀሮቻችን ጋር ሊኖረን ስለሚገባ ግንኙነት የእግዚአብሔርን ፈቃድ በመደበኛው ሕግ ውስጥ ይገልጻሉ፡፡ የዘመናዊ ባህል መደበኛ ሕጎች በሰዎች ጎሊና ውስጥ እግዚአብሔር ያስቀመጣቸውንና በእርሱ ዓለም ውስጥ የገለጣቸውን ዘላለማዊ መርሆች ይነስም ይብዛም የሚያንጸባርቁ ናቸው፡፡

ከቅርብ ጊዜ ወዲህ የሚታወቀው ሃሰተኛው የእስራኤል ሕጎች አከፋፈል የክስ ሕጎችና ፍጹም ሕጎች በመባል ይታወቃሉ (Casuistic and apodictic legislation)፡፡ የክስ ሕጎች አንድ የተለየ ሁኔታን የሚመለከቱ ሲሆኑ፣ “አንድ ሰው እንዲህና እንደዚያ ዐይነቱን ድርጊት ፈጽሞ ቢገኝ በእንደዚህ ዐይነት መንገድ ትቀጡታላችሁ” የሚለውን ቅርጽ ያይዙ ናቸው፡፡ ፍጹም ሕጎች (apodictic laws) “ይህን አታድርግ ወይም ይህን ያደረግ ይህ ይፈጸምበታል” የሚለውን የሐሳብ ዐይነት የሚከተሉ ናቸው፡፡ በክስ ሕግና በፍጹም ሕግ መካከል የሚታየው ይህ የቅርጽ ልዩነት በኦሪት ዘሌዋውያን ውስጥ ጉልቶ የሚታይ ልዩነት አይመስልም፡፡ ለምሳሌ ምዕራፍ 18 ፍጹም ሕግ በብዛት የሚገኝበት ምዕራፍ ነው፤ ምዕራፍ 20 ከዚህ ሕግ ክፍሎች ብዙዎቹን በክስ ሕግ ቅርጽ ደግሟቸው ይታያል፤ ይሁን እንጂ በምዕራፍ 20 ውስጥ የሚገኙት ሕጎች ቅጣትን ጨምረው ያሳያሉ፡፡ እንደሚታወቀው የአካባቢ ባህል ሕጎች ሁሉ የክስ ሕግ ዐይነት ናቸው፡፡

አሪታዊው ሕግ ሁሉንም ሁኔታዎች የሚሸፍን ባይሆንም፣ የሚያካትታቸው ብዙ ነገሮች አሉ፤ እግዚአብሔር መንፈሱን ያስቀመጠባቸው መሳፍንትም በእነዚህ ሕጎች ሌሎች ጉዳዮችን ሁሉ ለመዳኘት ችሎታው ነበራቸው፡፡ እግዚአብሔር በግብፅ ንጉሣውን መካኒ ጥበብ ውስጥ ለሙሴ ሥልጠና ሰጥቶት ነበር፡፡ ስለዚህም ለዚህ ዐይነቱ ትምህርትና ሥልጠና እንግዳ የነበረውን ሕዝብ ለማቋቋምና ለመርዳት የሚያስችሉትን የክስ ሕጎችም ለእስራኤላውያን እንዲሰጥ እግዚአብሔር በሙሴ ተጠቀመ፡፡ ሙሴ ዋና የእስራኤል ዳኛ ሆኖ ለአርባ ዓመታት አገለገለ፤ ብዙ ክስችም ለብያሜ ወደ እርሱ ቀርበዋል፡፡ በሕግ መርሆች ላይ ምሁር ሰው ስለ ነበረ፣ በእነዚያ አርባ ዓመታት ውስጥ በጣም አስፈላጊ አቤቱታዎች በእርሱ ትእዛዝና በመንፈስ ቅዱስ ምሪት ተሰባስበው ወደፊት የሚነግውን ትውልድ ለመምራት ሥራ ላይ ውለዋል፡፡

የእስራኤል ሥርዐታውያን ሕጎች በአካባቢያቸው ከነበሩ ሕዝቦች ሥርዐታውያን ሕጎች የተወሰዱ ስለ መሆናቸው ምንም ማረጋገጫ የለም፡፡ በኦሪት ዘሌዋውያን ውስጥ ዐሥራ ስምንቱ ምዕራፎች የሚጀምሩት፣ እግዚአብሔር ሙሴን እንዲህ አለው በሚለው አረፍተ ነገር ነው፡፡ የእስራኤል አምልኮ እንደ እስራኤል ሥነ መለኮት ሁሉ ምንጩ እግዚአብሔር ነው፤ የሥርዐቱ ትእዛዛትም ከእግዚአብሔር የተሰጡ ነበሩ፡፡ የብሉይ ኪዳን የመሥዋዕት ሥርዐት የተጀመረው የጥንት አባቶቻችን ንጢአት እንደ ሠሩ ወዲያው መሆኑን መጽሐፍ ቅዱስ ግልጽ ያደርገዋል፡፡ የብሔራዊ አምልኮ ልዩ ተቋማት ግን በሙሴ በኩል በሲና ተራራ ላይ ከእግዚአብሔር የተሰጡ ነበሩ፡፡

4. ሥነ መለኮት

ሀ. ንጢአት

ኦሪት ዘሌዋውያን በንጢአት ትምህርት ላይ የሚያተኩር መጽሐፍ ነው፡፡ ይህም ከሚከተሉት ቃላት (ለምሳ. “ንጢአት” በ18፥25፤ በ19፥22፤ “ንጢአቶች” በ16፥16፤ 21-22፤ ግሉ “ንጢአት መሥራት” በ4፥2-3፤ “በደል” በ10፥17፤ 22፥16) እና ለተፈጸሙ ጥፋቶች ከተወሰኑ ቅጣቶች የበለጠ ግልጽ ሊሆን ይችላል፡፡ ሰዎች ከንጢአት የተነሣ ችግር አለባቸው፤ የእግዚአብሔርን ሕግ ይጥሳሉ፡፡ እንደዚህ ዐይነቱ ንጢአት ስርዐት ማግኘት ነበረበት፤ ይኸውም በእግዚአብሔርና በሕዝቡ መካከል ያለው ኅብረት ይታደስ ዘንድ ነው፤ ኅብረቱ የሚታደሰው የቅጣቱ ዋጋ ሲከፈልና ንጢአቱም ሲወገድ ነው፡፡ ስርዐት ማስገኛ እንዲሆን እግዚአብሔር የመሥዋዕቱን ሥርዐት ገለጠ፡፡

ለ. መሥዋዕት

በኦሪት ዘሌዋውያን ውስጥ ማብራሪያ የሚያስፈልገው እጅግ ጠቃሚው ጉዳይ እንግዲህ የጥንቷ እስራኤል የመሥዋዕት ሥርዐት ነው፡፡ መጽሐፉ ዐምስት ዋና ዋና መሥዋዕቶችን ከደንበቻቸው ጋር በማብራራት ይጀምራል (ም 1-7)፡፡ ምዕራፍ 16 የታላቁን የስርዐት ቀን ሕጎች ይተነትናል፡፡ በኦሪት ዘሌዋውያን ውስጥ የመሥዋዕትን ትርጉም በመደበኛ ሁኔታ የሚገልጽ ምንባብ ባይገኝም፣ የተወሰነ ፍንጭ የሚሰጡን በርካታ ነገሮች ተወስተዋል፡፡ በምዕራፍ 16 ውስጥ የንጢአት ስርዐት በመሥዋዕት እንደሚገኝና በደልም እንደሚወገድ የሚያሳየው መርሕ በግልጽ ተብራርቶአል (ከመዝ 103፥12 ጋር ያነጻ)፡፡ የብሉይ ኪዳን ሥርዐት መሥዋዕት ታሪካዊ ሐሳብ እግዚአብሔር ለሚያዘጋጀው ምትክ መሥዋዕት እርሱም አክርስቶስ ሞት ጥላ ነው፤ የፈሰሰው የበግ ወይም የፍየል ደምም ንጢአታችንን ለማስተስረይ ክርስቶስ በመስቀል ላይ ያፈሰሰውን ደም አበክሮ ያመላክታል (በተለይ ዕብ 8-10፤ እንደዚሁም ሮሜ 3፥25-26 ይመ)፡፡

ሐ. ንጽሕና

የዚህ መጽሐፍ በርካታ ክፍሎች ስለ ንጽሕና ጉዳይና ከቅድስና ጋር ስለ ሰው ግንኙነት ይናገራሉ፡፡ እዚህ ላይ ልብ ሊባል የሚገባቸው ሁለት ዋና ነገሮች አሉ፡፡ እነርሱም የሥነ ምግባራዊ ቅድስና (ከንጢአት መለየት) ፅንሰ ሐሳብና የሥርዐታዊ ቅድስና (ከልዩ ልዩ ርኩስት መለየት) ፅንሰ ሐሳብ ናቸው፡፡ የእግዚአብሔር ቅድስና ሁለቱንም ማለትም ሥነ ምግባራዊውንና ሥርዐታዊውን ቅድስና አካትቶ ይባላል፡፡

ሥነ ምግባራዊውን ቅድስና በሚመለከት፣ የቅድስናው ደንብ (ምዕ 17-26)፤ በእሥራኤላዊ ሕይወት ነክ ጉዳዮች ውስጥ ተግባራዊ የነበሩ በርካታ ሥነ ምግባራዊ ትዕዛዞችን ይዘረዝራል፡፡ እነዚህ ሁሉ ጠቅላላ (ዋጋ) በሆነ ባንድ መርህ ሥር ተጠቃለዋል፤ በዚህ መጽሐፍ ውስጥ በብዙ ቦታዎችም ተደግሟል፡፡ “እኔ እግዚአብሔር አምላካችሁ ቅዱስ ነኝና እናንተ ቅዱሳን ሁኑ” (19፥2፤ ከ11፥44-45፤ 20፥7-8፤ 21፥8 ጋር ያነጻ)፡፡

ሥርዐታዊውን ቅድስና በሚመለከት፣ ወደ ቅዱሱ እግዚአብሔር ለመቅረብ ካህኑ፣ የአምልኮ ዕቃዎቹና አምላኪዎቹ ሁሉም መንጻት ነበረባቸው፡፡ በመረጠው ነገር ግን ንጢአተኛ በሆነው ሕዝቡ መካከል እግዚአብሔር ቅዱስ ስሙን መጠበቅ የቻለው በዚህ መንገድ ብቻ ነበር፡፡ ለመሥዋዕት የሚቀርቡት እንስሳት የቅዱሱን እግዚአብሔር መስፈርቶች ለማሟላት ንጹሐን መሆን ነበረባቸው፡፡ እግዚአብሔር ደግሞ አመጋገብን፤ ጤናንና ጠባያትን በሚመለከት ለሙሴ በርካታ የሥርዐታዊ ንጽሕና ሕጎችን ገለጠለት፡፡ እግዚአብሔር ሕዝቡን ከግብፅ በሽታዎች እንደሚጠብቃቸው ተስፋ ሰጥቶ ነበር (ዘፀ 15፥26፤ ዘዳ 7፥15)፤ በሌላ አባባል የሕዝቡ ጤና ዋና ሐሳብ ነበረ፡፡ ሕማምና ሞት የንጢአት ውጤት ናቸው፡፡ የአመጋገብ፣ የመታጠብና ተገልሎ የመቄየት ሕጎች እንግዲህ የእስራኤልን ጤንነት እውን ለማድረግ አስፈላጊ ነበሩ፤ እነዚህ ሕጎች ለጥንካሬያቸው የሚያስፈልጉ ሌሎች ሥርዐቶችና ሃይማኖታዊ ማዕቀቦች የተደነገጉላቸው ነበሩ፡፡

ትንተና

፩. የዐምስቱ ዋና ዋና መሥዋዕቶች አገላለጽ (1፥1-6፥7)

ሀ. የሚቃጠል መሥዋዕት (1፥1-17)

1 እነዚህ የመሥዋዕት አቀራረብ ትእዛዞች ሙሴ በሲና ተራራ ላይ በነበረበት ጊዜ የተሰጡ ሳይሆኑ፣ ሙሴ ለእስራኤል አምልኮ የሚያስፈልገውን ሁሉ ለማሟላት በሚሠራበት ወቅት የተሰጡ ናቸው፡፡ “የመገናኛው ድንኳን” በሲና በሙሴ የተሠራው ተንቀሳቃሽ ዳስ የሚጠራበት የተለመደ ስም ነበር (ዘፀ 40፥2)፡፡ ይሁን እንጂ እዚህ ላይ የተጠቀሰው ብዙውን ጊዜ በሲና በነበሩበት ጊዜ የተሠራውን ጊዜያዊውን የአምልኮ ድንኳን የሚመለከት ነው (ከዘፀ 33፥7-10፤ ከ38፥8 ጋር ያነጻ)፡፡

እግዚአብሔር ያለ አምልኮ ስፍራ እስራኤል አንድ ዓመት እንዲቈደ አይፈልግም።

2 “መንጋ” የሚለው የአማርኛ ቃል ሁሉንም የቀንድ ከብቶች ማለትም በግንም ፍየልንም ያካትታል። ምንም እንኳ እስራኤላውያን ዘላን ሕዝቦች ቢሆኑም፤ ዋና የኑሮ ድጋፋቸው ከብቶቻቸው፤ በጎቻቸውና ፍየሎቻቸው ነበሩ። በምድረ በዳ ለረጅም ጊዜ በተቆበዘበዘቡት ወቅት የበለጠ ግጦሽ አስፈልጓቸው የነበሩ ከብቶቻቸው ቁጥር ሳይቀንስ እንዳልቀረና ሕዝቡ ችግሩን የተቋቋሙትን በጎችና ፍየሎች ይጠብቅ እንደ ነበረ ይገመታል። የሚያመለክቱ እንስሳት ጠጣር ዕንጨት እንኳ ሳይቀር አልመው መብላት ይችላሉ። በተለይ ፍየሎች የደረቀ ሣር፤ ዐገዳና ቁጥቋጦ መብላት ይችላሉ። መሥዋዕት ለማቅረብ የተሰጡት ትእዛዞች በምድረ በዳም ሆነ በኋላ በሰፈሩበት አገር ሊቀርቡ የሚችሉትን እንስሳት ሁሉ ያካተቱ ነበሩ።

3-17 ባጭሩ የሚቃጠል መሥዋዕት ከንጹሕ እንስሳ መቅረብ ነበረበት፤ ከላባው፤ ከጥሬ ቤቱና ከእንስሳው ቈዳ በቀር፤ ሁሉም በመሠዊያው ላይ መቃጠል ነበረበት። ቈዳው የካህኑ ነው (7፥8)። የመሥዋዕት አቅራቢው እጅ እንስሳው የአምላኪው ምትክ መሆኑን በትእምርትነት ለማመልከት፤ በእንስሳው ራስ ላይ መቀመጥ አለበት (ቍ. 4)፤ ይህ በኅብረት መሥዋዕትና (3፥2፡ 8፡ 13) በኅጢአት መሥዋዕት ይታያል (4፥4፡ 15፡ 24፡ 29፡ 33)። ሥርዐቱ ራሱን በራሱ የሚገልጽ ይመስላል፤ ሆኖም በግልጽ ሊብራራ የሚችለው ከስርየት ቀን ጋር ተያይዞ ነው (16፥21)። እጆች በእንስሳው ላይ ሲጫኑና የኅጢአት ነዛዜ ሲደረግ፤ ኅጢአቱ በትእምርት መልክ ወደ እንስሳው ይተላለፋል። የሚለቀቀው ፍየል የመሥዋዕት አቅራቢውን ኅጢአት ተሸክሞ ወደ ምድረ በዳ መሄዱ ኅጢአቱ ሙሉ በሙሉ መወገዱን ያሳያል። በሚታረደው እንስሳ ላይ እጅን መጫኑ በኅጢአት ላይ መፈረዱንና መሥዋዕቱም ምትክ መሆኑን ያመለክታል።

ደሙ የሞት ምትክ መሆኑን በአጽንዖት ማሳየት እንዲቻል በመሠዊያው ላይ መረጨት ነበረበት (ከ17፥14 ጋር ያነጻጽ)። እንደ አቅራቢው ዐቅምና ምርጫ የተለያዩ እንስሳት በሥርዐቱ ላይ ይቀርብ ነበር። ባለጸጋ ወይፈን (ኮርማ)፤ ድኻ ርግብ፤ መካከለኛ የኑሮ ደረጃ ላይ የሚገኝ ሰው ደግሞ በግ ወይም ፍየል ያመጣ ነበር።

አንዳንድ ጊዜ ሙሉ በሙሉ የሚቃጠል መሥዋዕት ተብሎ የሚጠራው የሚቃጠል (holocaust) መሥዋዕት በጠቅላላ በመሠዊያው ላይ ይቃጠል ነበር። ይህ በጣም የሚዘወተር መሥዋዕት አልነበረም። ሺህ መሥዋዕቶች በሚቀርቡበት ጊዜ፤ በከፊል የሚበሉ የኅብረት መሥዋዕቶች መሆናቸው የተለመደ ነበር።

የሚቃጠል መሥዋዕት ልዩ ትርጉሙ በየትም ስፍራ በግልጽ አልተነገረም። እንደ ሌሎች መሥዋዕቶች ሁሉ ሕይወትን ለሕይወት በመስጠት ስርየትንም ያካትታል። የሚቃጠል መሥዋዕት ሌላው ትርጉሙ አምልኮ ነው። ይህም በሚያርገው ጢስ ተመስሏል። አሳልፎ የመስጠት ሐሳብንም መመልከት ተገቢ ነው።

የሚቃጠል መሥዋዕት ዘወትር ጧትና ማታ ለመላው እስራኤል የሚቀርብ መሥዋዕት ነበር። በሰንበት ቀን የሚቃጠሉ መሥዋዕቶች ዕጥፍ ነበሩ (ዘኁ 28፥9)፤ በልዩ ልዩ የበዓል ቀኖችም ተጨማሪ መሥዋዕቶች ይቀርቡ ነበር። የዚህ ምዕራፍ ትእዛዞች ማንኛውም እስራኤላዊ ለእግዚአብሔር የተለየ አምልኮን ማቅረብ እንዲችል ለማስተማር በፈቃደኝነት የሚቀርብ የሚቃጠሉ መሥዋዕቶችን ያመለክታሉ።

ለ. የእህል ቍርባን (2፥1-16)

1-16 “የእህል ቍርባን” ዐልፎ ዐልፎ የግብዣ ወይም የዳቦ እህል ቍርባን ተብሎ ይጠራል፤ ምክንያቱም ቍርባኑ ዱቄት ወይም የተጋገሩ ነገሮች ይገኙበታል። አራት ዐይነት የእህል ቍርባኖች ቀጥለው ተገልጸዋል፡- እነርሱም ያልተገረ ዱቄት፤ በእቶን የተገረ ኅብስት፤ በምጣድ የተገረ ዳቦና በመጥበሻ ላይ የተገረ ዳቦ ናቸው።

የእህል ቍርባኑ ትርጉም ምን እንደ ሆነ በግልጽ አልተጠቀሰም። “ለመታሰቢያ የሚሆነው ክፍል” በመሠዊያው

ላይ በመቃጠሉና ቀረው ደግሞ ካህናት እንዲበሉት መደረጉ፤ የእህል ቍርባን ተግባራዊ ዋጋ አለው (1ቆሮ 9፥13ን ያነጻ)። ካህናት የሆኑ ወንዶች ብቻ በቅድስት ውስጥ ሊበሉት ይችላሉ (6፥16-18)። የቀሩት የካህናቱ ቤተ ሰቦች የተለመደውን የእርሾ ዳቦ ይበላሉ። ይህ መሥዋዕት ካህናቱ ዳቦውን ከሥጋ ጋር እንዲበሉት ከማስቻሉ ሌላ፤ የእህል ቍርባኑ ትእምርት ምስጋና መስጠትን አጉልቶ ያሳያል። የእህል ቍርባኑ በመሠዊያው ላይ የሚቀርቡ ሌሎች የተለያዩ መሥዋዕቶችን (23፥13-20፤ ዘፀ 29፥40፤ ዘኁ 28-29) ተከትሎ የሚቀርብ መሆኑ ተገልጿል። የተለያዩ መሥዋዕቶችን ተከትሎ መቅረብ ያለበት የመጠጥ ቍርባን በዚህ ክፍል ውስጥ አልተገለጸም። ይህ መሥዋዕት በመሠዊያው ላይ የሚፈስ የመጠጥ ቍርባን ነበረ፤ የሚጠጣ አልነበረም (ከዘኁ 28፥7 ጋር ያነጻ)። የእህል ቍርባኑ መጠን እዚህ ላይ አልተገለጸም። በሌላ ስፍራ የተገለጸው የተለያየ መጠን ነው፤ ይህም ከኢን አንድ አራተኛ ዘይት ጋር የተለወሰ (አንድ ፒንት ተግማሽ ያህል፤ ከዘኁ 28፥11-14 ጋር ያነጻ) አንድ ዐሥረኛ የዱቄት መጠን ነው።

የእህል ቍርባኑ ከዘይት፤ ከዕጣንና ከጨው ጋር ዐብሮ መቅረብ አለበት። የተለመደው የወይራ ዘይት ሁልጊዜ እንደ አትክልት ዘይት፤ እንደ ቅባትና እንደ ሽቶ ቅመም ያገለግላል። የተወሰነው ዱቄት ብቻ መቃጠል ነበረበት፤ ዕጣኑ ግን በመሠዊያው ላይ ሙሉ በሙሉ ይቃጠል ነበር። በመሠዊያው ላይ ከሚቃጠሉት መሥዋዕቶች ጋር እርሾ እንዳይጨመር መከልከል ዘወትር የሚደረግ ነው። ከፋሲካው ምግብ ጋር እርሾ እንዳይኖር የተከለከለበት ምክንያት፤ እስራኤላውያን ከግብፅ በወጡበት ጊዜ ዳቦው እንዲቦካ እርሾ ለመጠቀም በቂ ጊዜ ስላልነበረ ነው። ይህ ሁኔታ በሌሎች መሥዋዕቶች ውስጥ ያለውን ትእምርታዊ ትርጉም ወስናት ሊሆን ይችላል። ማር እንዳይጨመር የሚያዝዘው ሕግ የሚገኘው እዚህ ላይ ብቻ ነው (ምናልባት ከተወሰኑ ሁኔታዎች የተነሣ ይህም ሊፈላ ይችል ይሆናል)። እርሾና ማር በርግጥ የሚበሉ ነበሩ፤ ለካህናት ምግብ ይሆኑ ዘንድ የበኩራት መሥዋዕት በመሆንም ተስማሚ ስጦታዎች ነበሩ፤ ነገር ግን በመሠዊያው ላይ መቃጠል አልነበረባቸውም።

ሐ. የኅብረት መሥዋዕት (3፥1-17)

1-17 “የኅብረት መሥዋዕት” በሚለው ሐረግ ውስጥ “ኅብረት” ተብሎ የተተረጎመው ቃል የጤናን፤ የምሉእነትን፤ የደኅንነትንና የሰላምን ሐሳብ አካትቶ ይዞአል። “ሻሎም” የሚለውን የተለመደ የአይሁድ ሰላም ቃል ያንጸባርቃል። ይህ መሥዋዕት ከእግዚአብሔር ጋር ያለውን ሰላም በግልጽ ያመለክታል፤ ምክንያቱም አምልኮ አቅራቢው በቅዱሱ ግብዣ ላይ ይሳተፋል። የኅብረት መሥዋዕት ይመጣ የነበረው፤ ወደ ካህኑ ነበር፤ አምልኮ አቅራቢው የኅጢአተኛው በደል ወደ እንስሳው መተላለፉን ምሳሌያዊ በሆነ መንገድ ለማመልከት፤ በእንስሳው ራስ ላይ እጁን ይጭናል፤ ከዚያም ለሚቃጠለው መሥዋዕት በተደረገው አኳኋን ካህኑ ደሙን ይዞ ለሚቀጥለው ተግባር ያዘጋጃል። በዚህ ሁኔታ እንግዲህ ሥቡና ኩላሊቶቹ በመሠዊያው ላይ ይቃጠሉ ነበር። ለካህኑ ትክክለኛው ፍርምባና ወርች ድርሻው በመሆን መስጠት እንዳለበት በሌላ ስፍራ ተገልጿል (7፥34 ይመ)፤ የቀረውን አምልኮ አቅራቢውና ቤተ ሰቡ ይበሉት ነበር።

የብሉይ ኪዳን መሥዋዕቶች

የመሥዋዕቱ ዐይነት	የብሉይ ኪዳን ክፍሎች	የሚቀርቡት	ዐላማው
የሚቃጠል መሥዋዕት	ዘሌ 1፤ 6፤ 8-13፤ 8፤ 18-21፤ 16፤ 24	ወይፈን፤ ጠቦት ወይም ተባዕት ርግብ (ዋናነት ወይም የርግብ ጫጩት ለድኸኝ)፤ እንከን የሌለበት፤ ሙሉ በሙሉ የሚቃጠል	በፈቃደኝነት የሚደረግ አምልኮ፤ ባለማወቅ ለተደረገ ንጢአት ማስተስረያ፤ ለእግዚአብሔር ሙሉ በሙሉ መስጠትንና መገዛትን ለመግለጽ የሚቀርብ
የአህል ቊርባን	ዘሌ 2፤ 6፤ 14-23	አህል፤ ዱቄት፤ የወይሬ ዘይት፤ ዕጣን፤ ጎበስት፤ ጨው፤ እርሾ ወይም ማር የሌለበት የደኅንነት (የኅብረትና) ከሚቃጠል መሥዋዕት ጋር የሚቀርብ (የመጠጥ ቊርባን)	በፈቃደኝነት የሚደረግ አምልኮ፤ የእግዚአብሔርን መልካምነትና ቸርነት ለመግለጽ፤ ለእግዚአብሔር መስጠትን ለማሳየት የሚቀርብ
የኅብረት መሥዋዕት	ዘሌ 3፤ 7፤ 11-34	ከቀንድ ከብቶች ወይም ከብቶች መንጋ ነውር የሌለበት እንስሳ፤ የተለያየ ዐይነት ጎበስት	በፈቃደኝነት የሚደረግ አምልኮ፤ ምስጋናና አንድነት (በኅብረት ማእድ መቀረስን ያጠቃልላል)
የንጢአት መሥዋዕት	ዘሌ 4፤ 1-5፤ 13፤ 6፤ 24-30፤ 8፤ 14-17፤ 16፤ 3-22	1. ወይፈን፤ ለሊቀ ካህናቱና ለጉባኤው 2. ተባዕት ፍየል፤ ለመሪ 3. እንስት ፍየል ወይም በግ፤ ለተራው ሕዝብ 4. ዋናነት ወይም ርግብ፤ ለድኸኝ፤ ለኢፍ መስፈሪያ አንድ ዐሥረኛ ዱቄት፤ በጣም ድኻ ለሆኑ	ለተገለጠ ግን ባለማወቅ ለተሠራ ንጢአት የሚቀርብ የማይታ መሥዋዕት፤ ንጢአትን መናዘዝ፤ የንጢአት ይቅርታን ለመቀበል፤ ከርኩሰት ለመንጸት
የበደል መሥዋዕት	ዘሌ 5፤ 14-6፤ 7፤ 7፤ 1-6	ጠቦት ወይም አውራ በግ	ባለማወቅ ለተሠራ ካሣ ለሚያስፈልገው ንጢአት፤ ከርኩሰት ለመንጸት፤ 20 በመቶ ካሣ ክፍያ

ከአንድ ዐይነት በላይ ቊርባን ሲቀርብ (በዘኁ 7፤ 16፤ 17 እንደሚታየው) ሥርዐቱ እንደሚከተለው ይሆናል፤ 1) የንጢአት ወይም የበደል መሥዋዕት፤ 2) የሚቃጠል መሥዋዕት፤ 3) የኅብረት መሥዋዕት ወይም የአህል ቊርባን (ከመጠጥ ቊርባን ጋር)፤ ይህ ቅደም ተከተል የመሥዋዕት ሥርዐቱን መንፈሳዊ ይዘት የሚያገኝ ነው። በመጀመሪያ ንጢአት መወገድ ይኖርበታል (የንጢአት ወይም የበደል መሥዋዕት)። ሁለተኛ፤ አምላኪው ሰው ለእግዚአብሔር ራሱን ሙሉ በሙሉ ያቀርባል (የሚቃጠል መሥዋዕትና የአህል ቊርባን)። ሦስተኛ፤ ከእግዚአብሔር፤ ከካህናትና ከአምላኪው ሰው ጋር ኅብረት ይመሠረታል (የደኅንነት/የኅብረት መሥዋዕት)። በሌላ አገላለጽ የመንጸት፤ የመቀደስና ኅብረትን የመመሥረት መሥዋዕቶች ይቀርባሉ።

የኅብረት መሥዋዕት ለእግዚአብሔር እንደሚቀርበው ልዩ የምስጋና መሥዋዕት ሁሉ፤ የፈቃድ መሥዋዕት ወይም የስልሳት ወይም የነጻ ፈቃድ መሥዋዕት ሆኖ መቅረብ ይችላል (7፤ 12-26)። ይህ መሥዋዕት ብዙ ሕዝብ በተቀደሰው ግብዣ ላይ ሲሳተፍ ልዩ በሆነ ሥርዐት ይቀርባል (1ኛ 8፤ 63)። አንድ ሰው በፈቃደኝነት የሚቀርበውን የኅብረት መሥዋዕት ለማምጣት የማይችል ድኻ ከሆነ፤ ምናልባት በሌሎች ሰዎች መሥዋዕቶች ውስጥ ድርሻ ሊሰጠው ይችላል። ሥብዓ ሆነ ደም መበላት አልነበረበትም (17፤ 10-14 ይመ)። ሥብ መበላት የተከለከለ ለመሆኑ የተረጋገጠ ጉዳይ ነው (7፤ 22-25 ይመ)። ሥብ የእንስሳው የተለየ ክፍል በመሆኑ ለእግዚአብሔር የተሰጠና የተቀደሰም ነበር።

መ. የንጢአት መሥዋዕት (4፤ 1-5፤ 13፤ ዘኁ 15፤ 22-31 ያነጻ)

4፤ 1-35 “የንጢአት መሥዋዕትና የበደል መሥዋዕት (5፤ 14-67) ተመሳሳይ መሥዋዕቶች ናቸው። በርግጥ 7፤ 7፤ የንጢአት መሥዋዕትና የበደል መሥዋዕት አቀራረብ አንድ ነው” ይላል። ምንም እንኳ የሚሠውት እንስሳት የተለያዩ መሆናቸው ቢገለጥም፤ ደሙም በተለየ ሁኔታ መያዙ ቢታወቅም፤ መሥዋዕቶቹ ተመሳሳይ በሆነ መንገድ የሚቀርቡ ናቸው።

የንጢአት መሥዋዕት ዐላማ፤ ንጢአቱን ተረድቶ ንስሐ የገባ ንጢአተኛ ከእግዚአብሔር ጋር ሙሉ ኅብረት እንዲያገኝ ማስቻል ነበረ። ዐላማው ሁለቱ ማለትም የንጢአት ኑዛዜና የይቅርታ ዋስትና ነበረ። ለሕዝቡ መሪዎች የታዘዙ በውክልና የሚቀርቡ የንጢአት መሥዋዕቶች፤ በግልም የሚቀርቡ መሥዋዕቶች ነበሩ። በምድሪቱ በሚኖር እጅግ በጣም ድኻ ሰው የሚቀርብ የመሥዋዕት ዐይነትም ነበረ (5፤ 7፤ 11)። በንጢአት መሥዋዕትና በበደል መሥዋዕት መካከል ያለው ልዩነት የተመሠረተው በንጢአቱ ባሕርይ ላይ ነው። የንጢአት መሥዋዕት የሚቀርበው አጠቃላይ ንጢአቶች ተብለው ሊጠሩ ለሚችሉት ሰዎች፤ የበደል መሥዋዕት ደግሞ ሌሎች ሰዎችን ለጉዳና ከቅዱሱ አምልኮ ላሰናከሉ ንጢአቶች የሚቀርብ ነው። የበደል መሥዋዕት እንግዲህ የሚያካትተው መሥዋዕትን ብቻ ሳይሆን፤ ካሣንና

አንድ ዐምስተኛ ቅጣት መክፈልንም ይጨምራል (6፤ 5)። የንጢአት መሥዋዕት እንዲቀርብ የሚደረግባቸው ንጢአቶች ባለማወቅ የተፈጸሙ ንጢአቶች ተብለው ይጠራሉ፤ የበደል መሥዋዕትን በሚመለከት ነገሩ አንድ ዐይነት ነው (5፤ 15)። ይሁን እንጂ እዚህ ላይ ትኩረት የሚደረግባቸው ንጢአቶች በጣም ተወስነውና ተለይተው የሚታዩ አይደሉም።

“ባለማወቅ ንጢአት መሥራት” የሚለው አገላለጽ የተወሰነ አስተያየትን ይጠይቃል። የ“አመት” ምንባብ ሆነ ተብሎ ለሚፈጸም ንጢአት የሚቀርብ መሥዋዕት የለም የሚል ይመስላል። ከምንሠራቸው ንጢአቶች ውስጥ ብዙዎቹ አነሰም በዛም በማወቅ የተፈጸሙ ንጢአቶች ከመሆናቸው የተነሣ፤ ይህ አገላለጽ ችግር ያመጣል። ቃሉ በመሠረቱ “መሳሳት”፤ “መጥፋት”፤ “መቅበዝበዝ” ወይም “መንገዳገድ” ማለት ነው። ይኸውም ዐውቆ ወይም ባለማወቅ የሚለው ለዕብራይስጡ ቃል ትርጉም መሠረታዊ ባለመሆኑ እንደዚህ መተርጎም አይኖርበትም።

የምንሠራቸው የተለመዱ ንጢአቶች በንጢአት መሥዋዕትና በበደል መሥዋዕት የሚሸፈኑ ናቸው። ለምሳሌ፡- መዋሸት፤ መስረት፤ ማታለልና በሐሰት መማል በርግጥ ታስበው የሚደረጉ ንጢአቶች ናቸው፤ ሆኖም በተለይ በበደል መሥዋዕት የሚሸፈኑ ናቸው (6፤ 2-3)። እነዚህ ቃላት በመጀመሪያ ባለማወቅ የማይፈጸሙ ንጢአቶች መስለው የተገለጹበት አንድ ስፍራ አለ (ዘኁ 15፤ 22-31)። እዚያ ላይ ባለማወቅ የሚሠራ ንጢአት በእምቢተኝነት ከሚሠራ ንጢአት ወይም የዕብራይስጡ ቃል እንደሚገልጸው፤ ለእግዚአብሔር ታዛዥ ባለመሆን ሆነ ተብሎ ከተፈጸመ ንጢአት ጋር ተነጻጽሮአል። እዚህ ላይ ይቅርታ የተደረግላትን ንጢአት ስሜት በትክክል ይጻፃፃል፤ ይኸውም ሆነ ተብሎ የተሠራ እንደ ሆነ ሳይሆን፤ “በእምቢተኝነት” የተሠራ እንደ ሆነ ነው፤ ማለትም በዐመፅ በብርሃን ላይ ንጢአት መሥራት ማለት ነው (ከማቱ 12፤ 31-32 ጋር ያነጻ)። ይህም ከእግዚአብሔር መለየትን ያስከትላል። ለዚህ ንጢአት ምንም ዐይነት መሥዋዕት አልታዘዘም።

እዚህ ላይ በኦሪት ዘሊዋውያን በምዕ. 4.5 በሚገኙት ምንባቦች ሁሉ “ባለማወቅ ንጢአት ይሠራል” የሚለው ሐረግ “በንጢአት ይጠፋል” ወይም “ስሕተት ይፈጽማል” ወይም በመሳሰለው ቢተረጎም፤ ሐሳቡ በሚገባ ሊጨበጥ ይችላል።

ያልታሰበ (ያልታወቀ) የሚለው ቃል የተሻለ የሚሆነው ስለ ነፍስ ግድያ በሚያወሰኑት ምንባቦች ውስጥ ነው (ዘኁ 35፥11-22፤ ኢያ 20፥3-5)፤ ሳያውቅ ተሳስቶ ወይም በስሕተት የሚሉት ሐረጎችም እንኳ ነገሩን በሚገባ ለመግለጽ ተስማሚ ናቸው።

የጎጢአት መሥዋዕትን በተመለከተ በምትክ ስርዮት ላይ የተለየ ትኩረት ተሰጥቷል። መሪ ለሆነ ሰው፣ ለምሳሌ ለተቀባ ካህን (4፥3) ወይም ለመላው የእስራኤል ሕዝብ ጎጢአት (ቍ. 13) በውድ ዋጋ የተገዛ መሥዋዕት እንዲቀርብ ያስፈልግ ነበር። (ወይፈን) ከመታረዱ አስቀድሞ በመሥዋዕቱ ላይ እጅ በመጫን ምትክነቱ በምሳሌ ይገለጥ ነበር (ቍ. 24)። የወይፈኑ የተወሰነ ደም ወደ ተቀደሰው ስፍራ መግባትና ከመጋረጃው ፊት ሰባት ጊዜ መረጨትና በዕጣኑ መሠዊያ ቀንዶች ላይ መቀመጥ ነበረበት። የቀረው ደም ደግሞ በነሐስ መሠዊያ ሥር፣ ቀጥሎም በዐመዱ ላይ ይፈስ ነበር። በዚህ ጊዜ ሥቡ በነሐስ መሠዊያው ላይ፣ የቀረውም ከሰፈር ውጭ ዐመድ በሚፈስበት ስፍራ ላይ መቃጠል ነበረበት (ከዕብ 13፥11 ጋር ያነጻ)።

ለአንድ ተራ ግለሰብ ጎጢአት የሚቀርበውን መሥዋዕት በሚመለከት፣ የነሐስ መሠዊያው አራት ቀንዶች በደም ይቀባሉ፤ የቀረው ደም ደግሞ አስቀድሞ እንደ ተደረገው ይፈስሳል። ሥቡም ደግሞ በመሠዊያው ላይ ይቃጠላል፤ ሥጋውን ግን በተቀደሰው ስፍራ ላይ ካህናት ይበሉት ነበር (7፥22-27)።

ለመላው የእስራኤል ሕዝብ የተለዩ የጎጢአት መሥዋዕቶች ልዩ በሆኑ የበዓል ቀኖች እንዲቀርቡ ታዘዘው ነበር (ዘኁ 28-29)። ለጎጢአት ስርዮት፣ በፍየሉና በሚለቀቀው ፍየል ላይ (ዘሌ 16 ይመ) ሥርዐቱ ሲያተኩር፣ በመፀው ወቅት ከሚከበረው የስርዮት ቀን ጋር ልዩ የሆነ የአክባባር ሥርዐት ተያይዞ ይገኛል። የዳሱ መሥዋዕቶች ሁሉ በደም የማስተስረዬን ሐሳብ አካትተው ይዘዋል። የጎጢአትና የበደል መሥዋዕቶች እጅግ በጣም በጉላ ሁኔታ ይህን መሠረታዊ ሐሳብ በትእምርትነት አመለክተዋል።

5፥1-13 ቍጥር 1-4 የጎጢአት መሥዋዕት የሚያስፈልጋቸውን ጎጢአቶች ዘርዝረዋል። ከዘመናዊው አስተሳሰብ ቢርቅም፣ ለእውነትና ለፍትሕ በአደባባይ የምስክርነት ቃል መስጠት የምስክሮች ተግባር ነበረ። በእስራኤል ውስጥ ፍትሕ በአግባቡ እየተሰጠ መሆኑን ለመመለከት ሰዎች ሁሉ በጉዳዩ ውስጥ ይሳተፉ ነበር። አለመመስከር ጎጢአት ነበር።

የጽሕፍ ሕጎች በከፊል ለሕዝብ ጤንነት ሲባል የሚያገለግሉ ሕጎች ነበሩ (ከምዕ 11-15 ጋር ያነጻ)፤ ሆኖም ሕጎቹ ወደ ድንኳኑ የሚገቡትን ለመከላከል የተሰጡ ነበሩ። የሕዝቡ የጤና መከራከሪያ ካህናቱ ነበሩ። ርኩሳት ሥርዐታዊ መንጻትን ግድ ይላል።

ሕጋዊ ያልሆነ መሐላ ሊደረግና ሊጠበቅም አይገባም። ኢየሱስ ስለ መሐላ የሰጠው ትምህርት ከሰው አንደበት የሚወጣው ቃል የተቀደሰ መሆኑን እንዳለበት በአጽንዖት ያስገነዝባል። ኢየሱስ ራሱ በሊቀ ካህናቱ ፊት የቆመው በመሐላ ነበር (ማቴ 26፥63-64)። አንዳንድ ጊዜ መሐላ ስሕተት አይደለም፤ ይሁን እንጂ መሐላ አስፈላጊ ሆኖ መታየት የለበትም። የክርስቲያን ቃል እንደ ትስስራችን መጠን ያማረ መሆን ይገባዋል (ማቴ 5፥33-37)።

አንድ ሰው ሆነ ብሎ ጎጢአት የሠራ እስራኤላዊ ሁሉ፣ ከማኅበሩ እንደ ተወገደና ምንም ዓይነት የጎጢአት መሥዋዕት ሊቀርብለት እንደማይችል ማሰብ አይገባውም። ቢያንስ ዳዊት እንደዚህ አላሰበም (መዝ 51፥19)። ጎጢአቷን ለተረዳች ማንኛዋም ያዘነች ነፍስ የጎጢአት መሥዋዕት ነበረላት። ለድኻም የርሳራ መግባት ይደረግ ነበር። ስርዮት ያለ ገዝዝብና ያለ ዋጋ ነበር። ሆኖም በብሉይ ኪዳን በዐንገተ ደንዳኖች የተሠሩና ይቅር የማይባሉ ጎጢአቶች መኖራቸው ርግጥ ነው፤ ይኸውም ልክ በዐዲስ ኪዳን ውስጥ እንደሚታየው ማለት ነው (በ4፥1-35 ላይ የተሰጡትን አስተያየቶች ይመ)።

አንድ ዋና ወይም የዋና ጫፍት ዐንገቱ ሲቁለመም፣ ዐንገቱ ይሰበራል፤ ዋናውም ይሞታል፤ ራሱ ግን ተቈርቦ

መለያየት የለበትም። ከሚቃጠል መሥዋዕት ጋር በተያየዝ ካህኑ ዋናውን ጨርሶ አያለያየው ተብሎ በ1፥17 ላይ የተነገረው ከዚህ ጋር የተቀራረበ አሠራር ይታይበታል። ምንም እንኳ ለጎጢአት መሥዋዕት የሚቀርበው ደሙ በውጭ እንዲፈስ ቢደረግም፣ የዋናው ራስ ገና እንዳልተቈረጠ “በአመት” ላይ ይነበባል። ለሚቃጠል መሥዋዕት የሚቀርበው ሌላው ወፍ ራሱ እንደሚቈለመምና በመጀመሪያ እንደሚቃጠል፣ ከዚያም ደሙ ተረጭቶ፣ ሥጋውም እንዲነጻ ተደርጎ ሳይለያይ እንደሚቃጠል በግልጽ ተነግሮአል (1፥15-17)። ዝርዝር ጉዳዮቹ ግልጽ ባይሆኑም፣ ሁለቱ ወፎች በተመሳሳይ መንገድ ሳይቀርቡ አልቀረቡ፤ ምዕ. 5 ንጹሕ የማድረግንና ሆድ ዕቃውን የመክፈትን ዝርዝር ጉዳዮች በድጋሚ አላወሳም። ምናልባት ካህኑ ለጎጢአት መሥዋዕት የቀረበውን ወፍ ለመብላት ይወስደው ይሆናል (ከቍ. 13 ጋር ያነጻ)። ሌላው ወፍ የሚቃጠል መሥዋዕት ሆኖ በመሠዊያው ላይ ይቀርባል።

የተወሰነ ጥርጣሬ ቢኖርም አንድ ኢፍ (ቍ. 11) ሦስት ዐምስተኛ ባሻል (22 ሊትር) ሳይሆን አይቀርም። አንድ ባት (= አንድ ኢፍ) በመያዝ የሚታወቁ ማስሮዎች ተገኝተዋል፤ ነገር ግን የተሰበሰቡ በመሆናቸው፣ አጠቃላይ መጠናቸው አልታወቀም። በርግጥ የኢፍ አንድ ዐሥረኛ ሁለት ኳርቶች ያህል ይሆናል። ይህ ድኻም አንኳ ሊያቀርበው የሚችል መሥዋዕት ነው። በጎብረት መሥዋዕት ውስጥ ዘይትና ዕጣን መጨመርና መቀቀልም እንደሌለበት ተገልጿል። ምናልባት በ2፥11-13 መሠረት እርሾ ወይም ማር መጨመር አያስፈልግም፤ ጨው ግን ይጨመራል። ምንም እንኳ ደም አልባ መሥዋዕት ቢሆንም፣ ከፊሉ በመሠዊያው ላይ ይቃጠል ነበር፤ ከዚህም የተነሣ ደም ካለባቸው መሥዋዕቶች ጋር ይገናኛል። የዱቄቱ ተራፊ ክፍል የካህኑ ነበር።

ሠ. የበደል መሥዋዕት (5፥14-6፥7)

ከዚህ በላይ እንደ ተገለጸው (በ4፥1-35 ላይ የተሰጠውን ማብራሪያ ይመ)፣ የበደል መሥዋዕትና የጎጢአት መሥዋዕት በሥርዐትም ሆነ በትርጉም ተመሳሳይ ነበሩ። በስም እንኳ ሳይቀር እየተለዋወጡ ይታያሉ። የበደል መሥዋዕት በዳሱ አገልግሎት ወይም በባልንደራ ላይ ጉዳት የሚያስከትሉ ጎጢአቶችን ይመለከታሉ። ይህ፣ ጉድለቱ እንዲካሰና አንድ ዐምስተኛ ተጨማሪ ቅጣት እንዲከፈል ያዛል (5፥16፣ 6፥5)። የተጠቀሰው ጉዳት ምን ዓይነት ጉድለት እንደ ሆነ ሙሉ በሙሉ ግልጽ አይደለም። ምናልባት ዐሥራትን ወይም በከራትን ወይም ሌሎች ተፈላጊ መባዎችን አለመስጠትን ሳይጨምር አይቀርም።

የበደል መሥዋዕት ተባዕት በግን፣ ካሣንና አንድ ዐምስተኛ ቅጣትን በሚገባ ደንግጓል። በኦሪት ዘፀአት ምዕ 22 ላይ ስለ ስርቆት ቅጣት እንደ ተገለጸው ለድኾችም እንኳ ምሕረት አይደረግም ነበር። ምናልባት እንደ ኦሪት ዘፀአት 22፥3 ሁሉ፣ ድኻው ሰው ገዝቡን መክፈል ወይም በባርነት መሸጥ ነበረበት። በኦሪት ዘለዋውያን 6፥1-5 እንደ ምሳሌ በተገለጹት ጎጢአቶችና በግልጽ ስርቆት መካከል ልዩነት አለ። እነዚህ ጎጢአቶች በአብዛኛው ታማኝ ካለመሆን ጋር የተያየዙ ናቸው። በሐሰት የተገኙ ዕቃዎችን፣ ጠፍቶ የተገኘን ዕቃ አለመመለስ ወዘተ የሚመለከቱ ናቸው። እነዚህ ነገሮችም ጎጢአቶች ናቸው፤ ነገር ግን በፍርድ ቤት ውስጥ እንዲሁ በቀላሉ መጠቀስ የሚችሉ አይደሉም። አንድ ሰው እንደዚህ ባሉ ነገሮች በደለኛ ቢሆንና ስለ በደለኛነቱም የገዛ ኅሊናው ቢወቅሠውም እንኳ፣ መዘዝ አለበት፤ የበደል መሥዋዕቱንና ቅጣቱንም ማምጣት ያስፈልገዋል። በኦሪት ዘፀአት ውስጥ እንደ ተጠቀሰው ሕግን በጣሱ ሰዎች ላይ ክስ ሲመሠረት ቅጣቱ እንደ ዳኛው አስተያየትና እንደ ሁኔታው የተለያየ ይሆናል። ይሁን እንጂ ሕግን ጥሶ ንስሐ የሚገባ ጎጢአተኛ ምናልባት የበደል መሥዋዕቱን ያቀርባል። ጉዳትን ከሚያስከትል ማንኛውም ጎጢአት ሙሉ ተሐድሶ መደረግ አለበት። ይቅርታ ለብቻው ጥፋቱን እንድንረሳው አያደርገንም። ይልቁንም በንስሐና በጉዛዜ የሠራነውን ስሕተት በተቻለ መጠን እንድናስተካክል እንገደዳለን። ይቅርታ ነጻ መሆኑ ከግዴታ ነጻ ነው ማለት አይደለም። አንድ ዐምስተኛ ቅጣትም ደግሞ አለ። የቅጣቱ ካሣ ከነ ሙሉ ክፍያው ለተበደለው ሰው ይሰጣል።

ባለማወቅ የተሠራ ጎጢአትን በሚመለከት በ4፥1-35 ላይ የተሰጡትን ማብራሪያዎች ይመልከቱ።

በደል ከመጽሐፍ ቅዱሳዊ ሐሳብ አኳያ የሚታይ እንጂ እንዲሁ ስሜት ብቻ አይደለም። የበደለኛነት ስሜትን የሚያመጡ የታወቁ ዐመዶች ሊኖሩ ይችላሉ፤ ነገር ግን በሚታወቁና

በማይታወቁ ኀጢአቶች የሚቀሰቀስ የበደል ሁኔታም በእግዚአብሔር ፊት ይገኛል። አንዳንድ ጊዜ ልቦ ደንዳና ኀጢአተኛ እጅግ በደሰኛ በሚሆንበት ጊዜ ጥቂት የበደለኝነት ስሜት ይሰማል። ማንኛውም ኀጢአተኛ የዐመፁን በደል መሸከም ይገባዋል።

የበደል መስዋዕት ከኀጢአት መስዋዕት የተለየ የሆነው፤ ደም በተቀደሰው ስፍራ ላይ ፈጽሞ ስለማይረጭ ነው። ይልቁንም ደሙ በሚቃጠልና በደኅንነት መስዋዕቶች የአቀራረብ መንገድ በሚቃጠለው መስዋዕት መሠዊያ ላይ ይረጭ ነበር። መደበኛ የኀጢአት መስዋዕትን በሚመለከት የሥቡ ክፍሎች በመሠዊያው ላይ ይቃጠላሉ፤ ሥጋውን ደግሞ ካህናቱ ይመገቡት ነበር። ይህ መስዋዕት በኦሪት ዘሌዋውያን 14፥12-28 ላይ ከተገለጹት ለምጽን ለማንጸት ከሚቀርቡት መስዋዕቶች ውስጥ አንዱ ነው። በሚነጸበት ዕለት ድንገት ይረክስ ለነበረ ናዘራዊም የተለየ መስዋዕት ነበረ (ዘኁ 6፥9-12)።

በታላቁ የኢሳይያስ ትንቢት ውስጥ አስቀድሞ የተነገረለት አገልጋዩ የኀጢአት መስዋዕት ሆኖ እንደሚሠቃይና እንደሚሞት ተገልጾል (ኢሳ 53፥10)። በዚህ ዋና ጥቅስ ውስጥ የእስራኤል መሲሐዊ ተስፋ ከመስዋዕት ሥርዐት ጋር ተያይዞአል። እግዚአብሔር ለመስዋዕት የሚያቀርበው ጠበቅ የሚመጣው መሲሐ ነበረ። በኢሳይያስ 53 ዐውድ ውስጥ፤ የአገልጋዩ ሞትና ሥቃይ ያስገኛቸው ክቡር ውጤቶች በምዕ. 54 ላይ እንደ ተገለጹ መጥቀስ ተገቢ ነው። ይህም በዳዊታዊው ኪዳን ይበልጥ ተመስክሯል (55፥3)። “ለዳዊት በገባሁት በጽኑ ፍቅራዊ ክእናንም ጋር የዘላለም ኪዳን አደርጋለሁ።” በዚህ በትንቢተ ኢሳይያስ ማእከላዊ ክፍል ላይ መስዋዕታዊ ሥርዐቱ፤ ወደፊት የሚመጣው፤ የሚሠቃየውና የሚሞተው አገልጋይ፤ እንደዚሁም የዳዊት የተስፋ ልጅ በቅርብ ተሳስረው ይታያሉ። እነዚህ የትንቢትና የተምሳሌት መስዋዕቶች እንግዲህ አንዳቸው ለአንዳቸው ትርጉም ይሆናሉ። ክርስቶስ እንደ ኀጢአትና የበደል መስዋዕት መሠቃየትና መሞት ነበረበት፤ ሆኖም እንደ ታላቅ የዳዊት ልጅ ነግሦ ይገባል።

፪. ለካህናቱ አገልግሎት የተሰጡ መመሪያዎች (6፥8-7፥38)

ሀ. የሚቃጠል መስዋዕት (6፥8-13)

መጽሐፍ ቅዱስ የመስዋዕት አቀራረቡን ዘዴ በዝርዝር እንደሚያነግረን መታወስ ይኖርበታል። ለምሳሌ አንድ በግ እንዴት እንደሚገፈፍ ለአንድ ጥንታዊ ካህን መንገር አስፈላጊ አልነበረም። ይሁን እንጂ ለእስራኤላውያን ራስገለጽ የሆነ ነገር ተሰጥቷቸዋል፤ ይህም ለእኛ የሥርዐቱን አጠቃላይ አስተዋፅኦ ለማሳየት በቂ ሐሳብ ይሰጠናል። ስለ ዐምስቱ ዋና ዋና የመስዋዕት ሥርዐቶች የሚናገረው ክፍል በዋንኛነት የተሰጠው ሕጋውያን ለሆኑ ካህናት ነው። ኦሪት ዘሌዋውያን ለካህናቱ የተሰጠ የአምልኮት መመሪያ ነው። ካህናቱም ሕዝቡን ይመሩ የነበረው ከዚህ መመሪያ በመነሣት ነው።

8-13 እዚህ ላይ ትኩረት የተደረገው በነሐስ መሠዊያ ላይ ዘወትር ስለሚነደው እሳት ነው። እንደ እውነቱ ከሆነ የሚቀርቡት መስዋዕቶች የሚያስፈልጋቸው ሥራ ጥቂት አልነበረም። ዕንጨት መፈለግና መቆረጥ ነበረበት። መስዋዕቱን ሙሉ በሙሉ የሚያቃጥለው እሳት እንዳይከሰምና ቀጣ እንዳይመጣ፤ መዐዛውም ወደ ሰማይ እንዲወጣ የሚያደርግ በርከት ያለ ዕንጨት ያስፈልግ ነበር። ዐመዱን በተመለከተ ስለሚወሰደው ጥንቃቄ በቀ. 10-11 ላይ በዝርዝር ተነግሯል። ኦሪት ዘሌዋውያን 1፥16 የዐመዱ ስፍራ በምሥራቅ በኩል እንደ ነበረ ይናገራል፤ ይኸውም ከመገናኛው ድንኳን አደባባይ ፊት ለፊት ነበረ ማለት ነው (ከዘፀ 27፥13-15፤ ከዘኁ 3፥38 ጋር ያነጻ)። መስዋዕቶቹ ይሠጡ የነበረው በስተ ሰሜን ማለትም መስዋዕት አቅራቢው ፊቱን ወደ መገናኛው ድንኳን ሲመልስ በስተ ቀኝ በኩል ነው። ከምዕራብ አቅጣጫ በጎይል እየነፈሱ የሚመጡ ነፋሳት ዐጋዥ ነበሩ።

ከበፍታ ፊትል የተሠራ ልብስ ካህናቱ እንዲለብሱ የተደረገበት ምክንያት በትንቢተ ሕዝቅኤል 44፥18 ላይ ተጠቅሶአል። ካህናቱ የካህነት አገልግሎታቸውን

በሚያከናውኑበት ጊዜ፤ “እንዲያልባቸው የሚያደረግ ማንኛውም ልብስ” አይለበስም ነበር። ከበፍታ ፊትል የተሠራ ልብስ በቀላሉ የሚታጠብና ለመልበስም ምቹ ነበረ። የበፍታ ፊትል ልብሶች በጽዳት መያዝና መለበስ ነበረባቸው። ዐመዱን ከስፈር ውጭ ለማፍሰስ ግን ማንኛውም የዘወትር ልብስ ይለበስ ነበር።

ለ. የእህል ቊርባን (6፥14-23)

14-23 በዚህ ክፍል በአብዛኛው የተወሰኑ ነገሮች በምዕራፍ 2 ላይ የተገለጠውን የመስዋዕት ሥርዐት በድጋሚ ያሳያሉ። ተጨማሪው ትእዛዝ በካህናቱ በራሳቸው የሚቀርበውን የእህል ቊርባን የሚመለከት ነው። ይህ ቊርባን ከተለመደው የሚለየው ሙሉ በሙሉ በመቃጠሉ ነበር። ቊርባኑ ይቀርብ የነበረው ዘወትር ጧት ሲሆን፤ የሚቀርበውም ከሚቃጠል መስዋዕትና (ዘኁ 28፥5) ከኀብረት መስዋዕት (ዘሌ 7፥12) ጋር ነበር። መስዋዕቱ ይወክል የነበረው የካህናቱንና በእነርሱም በኩል የመላውን እስራኤልን ምስጋና ነው።

ሐ. የኀጢአት መስዋዕት (6፥24-30)

24-30 በዚህ ክፍል የተሰጠው ገለጻ መስዋዕቱ የተቀደሰ መሆኑን በአጽንዖት ከማውሳቱ በስተቀር በ4፥1-5፥13 ላይ የሚጨምረው ሐሳብ ጥቂት ነው። ደማቸው ወደ መገናኛው ድንኳን የማይወስድ መስዋዕቶችን መስዋዕት አቅራቢው ካህን ይመገባቸዋል፤ የሚመገቡት ግን ካህኑና በካህኑ ቤተ ሰብ ውስጥ የሚገኙ ወንዶች ብቻ ናቸው። መስዋዕቱ መበላት ያለበት በተቀደሱ ስፍራዎች ሲሆን የተቀረቡባቸውም ዕቃዎች መሰበር ወይም እየተፈገፈጉ መጽዳት ነበረባቸው። ይህ መስዋዕት በተለይ በጣም ክቡር የሆነ የእስራኤል መስዋዕት ነበረ፤ በመሆኑም የክርስቶስን መስዋዕታዊ ሞት በትክክል የሚያመለክት ምሳሌ ነው (ዕብ 13፥12)።

መ. የበደል መስዋዕት (7፥1-10)

1-10 ቊርባን 7 እንደሚገልጸው፤ የበደል መስዋዕት በተለይ የአቀራረቡን ሥርዐት በተመለከተ ከኀጢአት መስዋዕት ጋር አንድ ነው። ዋናው ልዩነት የበደል መስዋዕቱ ደም አያያዝ ከኀጢአት መስዋዕቱ የተለየ ሁኔታ መቃጠሉና እንደ ኀብረት መስዋዕቶች መሆኑ ነው። በሚቀረብውና በማይቀረብው የእህል ቊርባኖች መካከል ልዩነት አለ። የሚቀረብው የእህል ቊርባን የመስዋዕት አቅራቢው ሲሆን፤ የማይቀረብው ደግሞ ለካህናቱ ይከፋፈል ነበር።

ሠ. የኀብረት መስዋዕት (7፥11-38)

በጣም ለተለመደው ለዚህ መስዋዕት ሌሎች አያሌ ትእዛዞች ተሰጥተዋል። ሁለት ዐይነት የኀብረት መስዋዕቶች ነበሩ። የመጀመሪያው እግዚአብሔር ለሕዝቡ ስለ ሰጠው በረከት የሚቀርበውን ምስጋና የሚገልጽ ሲሆን (ቀ. 12-15)፤ ሁለተኛው ደግሞ ስለ ተፈጸመው ስእለት ወይም የበጎ ፈቃድ መስዋዕት መቅረቡን ይገልጻል (ቀ. 16-18)። ከእነዚህ ሁለት የተለያዩ መስዋዕቶች የሚተርፈውን በመብላት ረገድ መጠነኛ ልዩነት ተደርጎአል። በመገናኛው ድንኳን ውስጥ ከሚቀርቡት መስዋዕቶች ሁሉ የኀብረት መስዋዕቶች ብቻ ናቸው። ከካህናት ቤተ ሰቦች ውጭ በሌሎች ሰዎች መበላት የሚችሉት፤ የሚመገቧቸውን ሰዎች ንጽሕና በሚመለከት ልዩ ማስጠንቀቂያዎች ተሰጥተዋል። ሥብና ደም እንዳይበላ የተሰጠው ትእዛዝ በድጋሚ ተገልጾል (ከ3፥17 ጋር ያነጻ)፤ ካህናቱ ይመገቡት ዘንድ የተፈቀደውን የእንስሳቱን ክፍል በሚመለከትም ዝርዝር ጉዳዮቹ ተሰጥተዋል። ስለ እነዚህ ጥቅሶች በ3፥1-17 ላይ የቀረቡትን ማስታወሻዎች ይመልከቱ።

11-18 መደበኛው የእህል ቊርባን ከሚቃጠለው መስዋዕትና ከኀብረት መስዋዕቱ ሥጋ ጋር ዐብሮ እንደሚቀርብ ተገልጾል። የእህል ቊርባኑ ማብራሪያ የ2፥4 እና የ6፥14 ቃል ይደግመዋል። ለመታሰቢያ የሚሆነው ክፍል በመሠዊያው ላይ ይቃጠል ነበር።

ሁለተኛ የኀብስት ዐይነት፤ እርሾ ያለበት የዳቦ መስዋዕት ተገልጾል። ይህ በመሠዊያው ላይ የሚቃጠል አልነበረም። በእግዚአብሔር ፊት እንደ ቊርባን አድርጎ ለሚያቀርበውና ከዚያም ለሚበላው ካህን የተወሰነ ክፍል ይሰጥ ነበር። ተረፈ

ገብረቱ እንደ ተረፈ ሥጋው ሁሉ ለመሥዋዕት አቅራቢው ይሆን ነበር።

ሁሉም የምስጋና መሥዋዕት መበላት ያለበት በዚያው ቀን ነው፤ ይህም ለድህረ ማኅፈልን ለማደፋፈር ነው። ሌሎች የኅብረት መሥዋዕት ዐይነቶች በሁለተኛው ቀን መበላት ይችላሉ፤ በምስጋናው ቀን መበላት ግን ተገቢ እንዳልሆነ ተከልክሎአል (ከ19፥5-8፤ 22፥30 ጋር ያነጻ)።

19-21 ከዚህ በላይ እንደ ተገለጸው፣ ተራ ሰዎች ይመገቧቸው የነበሩ መሥዋዕቶች የኅብረት መሥዋዕቶች ብቻ ናቸው። ስለሆነም ቅድስናቸውን ለመጠበቅ የሚያስችሉ ሕጎች አስፈለጉ። በንጽሕና መቀመጥ አለባቸው። ንጹሕ ያልሆነ ሰው ከቅዱስ ግብዣ ፈጽሞ መበላት አይገባውም (ከ1ቀሮ 11፥28 ጋር ያነጻ)።

ከተወሰነ ሕግ መተላለፍ ጋር ተያይዞ “ከሕዝቡ ፈጽሞ ይወገድ” የሚለው ሐረግ ከሃያ ዐምስት ጊዜ በላይ ተጠቅሷል። ሦስት ጊዜ ብቻ ከታላላቅ ወንጀሎች ጋር በግልጽ ተገናኝቶአል (17፥14፤ 18፥29፤ ዘፀ 31፥14)። ጠላትን ስለ ማስወገድ ተመሳሳይ ሐረጎች ገብተዋል። እዚህ ላይ ያለው ሐረግ ከእግዚአብሔር ሕዝብ መካከል አንድ ዐይነት ማስወገድን ብቻ የሚያሳይ ትርጉም ሳይኖረው አልቀረም።

22-27 ንጹሕ ያልሆነ እንስሳ ሥጋ መነካት የለበትም፤ ተፈጥሮአዊ በሆነ ምክንያት የሞተ ወይም በአውሬ የተገደለ በግ ወይም ፍየል ግን ጥቅም ላይ ሊውል ይችላል፤ ይሁን እንጂ ለምግብ አይሆንም። በዚህ መንገድ የሞተ እንስሳ ቈዳና ፀጉር አገልግሎት ላይ ይውላል ነበር። ሥቡም ጭምር በጥቅም ላይ ውሎአል፤ ይኸውም ምናልባት ለነጻጅ ሳይሆን አይቀርም።

28-34 ከሁሉም የኅብረት መሥዋዕት ላይ የካህኑ ድርሻ ፍርምባውና የቀኙ ወርች ነበረ። ፍርምባው በእግዚአብሔር ፊት “ይወዘወዝ” ነበር፤ ይኸውም ከቀረበ በኋላ ካህኑ ይወስደዋል ማለት ነው። በተመሳሳይ መንገድ ከቦድ የሚለው ወርች እንደ መደበኛ ድርሻ በእግዚአብሔር ፊት ወደ ላይ ይነሣል፤ ከዚያም ካህኑና ቤተ ሰቡ ይወስዱታል (10፥14)።

“ቀኙ ወርች” የተባለው የኋላው ይሁን ወይም የፊቱ ለማወቅ አስቸጋሪ ነው። ዕብራውያን የአካልን ሁኔታ ከተመለከቱ (ቃሉ ለሰው ጥቅም ላይ ሲውል የእግር “ዐንን” ማለት ነው)፤ የኋላው ወርች እንደ ሆነ ሊታሰብ ይችላል። በተጨማሪም የኋለኛው ከፊተኛው ይልቅ በጣም የተሻለ ሥጋ አለው፤ የተመረጠው ድርሻም ለካህናቱ ሳይሆን አይቀርም። ለመሥዋዕት አቅራቢዎቹ የሚሰጠው የቀረው ክፍል ነበር።

35-38 እነዚህ መሥዋዕቶች ለአገልግሎት ከቀረቡበት ቀን ጀምሮ ለካህናቱ ድርሻ ሆነው ይሰጡ ነበር። “በሲና ተራራ ላይ” በሚለው ሐረግ “ከመገናኛ ድንኳኑ” እግዚአብሔር ሙሴን ተናገረው በሚለው በ1፥1 መካከል ምንም ዐይነት ችግር የለም። የዕብራይስጡ ሐሳብ “ከውስጥ”፤ “በላይ”፤ “በ” ወዘተ ማለት ሊሆን ይችላል። ወይም ደግሞ “ሲና ተራራ” የሚለው ሐረግ ከተራራነቱ ባሻገር ሌላም ሐሳብ ሳይካተት አልቀረም። ከእነዚህ ሕጎች መካከል የተወሰኑት የተሰጡት ሙሴ በተራራው ላይ በነበረባቸው ሁለት ወቅቶች ሳይሆን አይቀርም፤ ሌሎቹ ግን የእስራኤልን አምልኮ በመሠረተባቸው ዓመታት ውስጥ የተጨመሩ ሳይሆኑ አልቀሩም።

፫. የመገናኛው ድንኳን አምልኮ አጀማመር (8፥1-10፥20)

ምዕራፍ 8 አራት ዘመናዊ ስራዎች ከአራት ዘመናዊ ያልሆኑ ግንኙነት በጣም ግልጽ በሆነ መንገድ ያሳያል። ሁለቱም መጽሐፎች የአንድ ሙሉ ነገር ክፍሎች ናቸው። በዚህ ክፍል የሚታየው የካህናት መቀደስ በአራት ዘመናዊ ምዕራፍ 29 ላይ የተሰጡት ትእዛዞች መፈጸማቸውን የሚያመለክት ነው (ከቀ. 1-37 ጋር ያነጻ)።

የአራት ዘመናዊ የመጨረሻው ክፍል በአብዛኛው የሚያወሰው የእስራኤልን አምልኮ ለማቋቋም ስለ ተሰጡት ትእዛዞች ነው (ዘፀ 25-28:30)፤ ቀጥሎም አምልኮው በትክክል

በዚያ መንገድ መቋቋም እንዳለበት የተጻፈ ሐሳብ (ዘፀ 37-39) ዐብሮ ተገልጿል። ከግስ አገባቦች ልዩነት በቀር ብዙ ድግግሞሽ ይታያል። ለምሳሌ በአራት ዘመናዊ 25፥10-21 ላይ የኪዳንን ታቦት ለመሥራት የተሰጡት ትእዛዞች በአራት ዘመናዊ 37፥1-9 ላይ በአብዛኛው ቃል በቃል በንሳፊ ግስ በድጋሚ ተገልጿል።

በተመሳሳይ መንገድ በአራት ዘመናዊ 29፥4-20፤ 22-26 እና 31 ላይ ስለ ካህናቱ መቀደስ የተሰጡ ትእዛዞች በአራት ዘመናዊ 8፥6-9፤ 12-19 እና 31 ላይ ስለ መቀደስ ከተጻፈው ጋር ተቀራራቢ ናቸው። ይልቁንም አራት ዘመናዊው የአራት ዘመናዊ ቀጣይ ክፍል ነው ማለት ይቀላል። አራት ዘመናዊ የሚደመደመው መገናኛ ድንኳኑን በመትከል ተግባር ነው። የአራት ዘመናዊው ሂደት የሚቀጥለው ለመሥዋዕቶች አቀራረብ በተሰጡት መመሪያዎች ነው። ከዚያም አራት ዘመናዊው ካህናቱ በአራት ዘመናዊ ውስጥ የተሰጡትን ትእዛዞች ቃላት በመጠቀም አገልግሎታቸውን እንዴት እንደ ጀመሩ ይገልጻል።

ሙሴ መገናኛ ድንኳኑን፤ መሠዊያውን እንዲሁም አሮንንና ልጁን ለመቀደስ በመጀመሪያ ካህን ሆኖ አገልገለ። የእግዚአብሔር ሰው የነበረውን የሙሴን ተግባር ከመጠን በላይ አጉልቶ ማሳየት አስቸጋሪ ነው። ሙሴ የመጀመሪያው ካህን እንደ መሆኑ የታላቁ ሊቀ ካህናት የክርስቶስ ምሳሌ ነው። ከብሉይ ኪዳን ነቢያት መካከል እጅግ በጣም ታላቅ ነቢይ እንደ መሆኑ መጠን፤ ሙሴ የእግዚአብሔርን ቃል የተናገረው (ዘጸ 18፥15-19፤ ዮሐ 7፥40) የክርስቶስ ምሳሌ ነው። እንደ ታላቅ ሕግ ሰጪ የእግዚአብሔርን መገለጦች ፊት ለፊት ተቀብሎአል፤ በእግዚአብሔር ቤት ሁሉ ላይ ታማኝ ነበረ (ዘኁ 12፥7-8)። እዚህም ላይ እንደዚሁ ነበረ፤ ሆኖም ምሳሌና ጥላ እንጂ፤ በእግዚአብሔር ቤት ሁሉ ላይ ታማኝ ልጅ ከነበረው ከክርስቶስ እጅግ ያነሰ ነው (ዕብ 3፥1-6)።

ሀ. የአሮንና የልጁ መቀደስ ወይም መለየት (8፥1-36፤ ከዘፀ 29፥1-37 ጋር ያነጻ)

1-13 የመቀደስ አገልግሎት ይፈጸም የነበረው በእግዚአብሔር ትእዛዝ መሠረት ነው፤ የሚከናወነውም በግባኤው ፊት ነበረ። ሕዝቡ ለመገናኛ ድንኳኑ ሥራ ይሰጥና ብዙዎችም በሥራው ላይ ይሳተፋ ነበር። አሁን መገናኛ ድንኳኑን አገልጋዮቹ ለካህናቱ መቀደስና ለእግዚአብሔር ቤት ምረቃ ተዘጋጅተዋል።

የአሮንና የልጆቹ መቀደስ ደረጃዎች የተከበሩና ትርጉም ያላቸው ነበሩ። አሮን በመጀመሪያ ታጠበ፤ ከዚያም በተለየ መንገድ የተቀደሱ ልብሶችን ለበሰ። ቀጥሎም ኤፋድን ማለትም የደረት ኪሱን ዐሥራ ሁለቱን ነገዶች ከሚወክሉት ዐሥራ ሁለት የወርቅ ምልክቶች ጋር፤ አራምንና ተሚምን፤ እንደዚሁም የካህኑን ጥምጥም ከወርቅ ቀለበቱና “ቅዱስ እግዚአብሔር” የሚለውን ደረብ (ዘፀ 28፥36፤ 39፥30)። ከዚያ በኋላ ጸርሱ ራሱ፤ ልጆቹ፤ መሠዊያውና ዕቃዎቹ በዘይት ተቀቡ፤ እርሱ አራት ዘመናዊ 30፥23-25 ላይ የተገለጸ ልዩ የሽቱ ዘይት ነበረ። መዝሙር 133 ዘይቱ እስከ አሮን ልብስ ዐንገትጌ ድረስ እንደሚወርድ ይናገራል።

መቅቢያው ዘይት መንፈስ ቅዱስን እንደሚያመለክት ይታመናል። ነገሥታት በተቀቡበት ጊዜ፤ መንፈስ ቅዱስ በእነርሱ ላይ ወረደ (1ኛው 10፥1-6፤ 16፥13)። “መሲሕ” የሚለው ቃል የመጣው “መቅባት” ከሚለው ቃል ከዕብራይስጡ ቃል ነው፤ የክርስቶስ ሥራ የተጀመረውም በእንደዚህ ዐይነቱ የመንፈስ ቅብዓት ነበረ። ዘይት መንፈስ ቅዱስን ለምን እንደሚያመለክት በብሉይ ኪዳን የተሰጠ ገለጻ የለም። ዘይት ለፋኑስ መብራት በሰፊው ጥቅም ላይ ይውላል ነበር። ፋኑሱ ሲበራ፤ ዘይቱ በአየር ውስጥ ገብቶ የሚጠፋ ይመስል ነበር። እንደዚህ ዐይነቱ የዘይትና የአየር ግንኙነት ምናልባት በአይሁድ ባህል ውስጥ ተምሳሌትነቱን የተለመደ ሳያደርገው አልቀረም። “ሩኦክ” የሚለው የዕብራይስጡ ቃል “መንፈስ” ወይም “ነፋስ” አየር፤ እስትንፋስ” ማለት ነው። በብሉይ ኪዳን ዘወትር ዘይት የሚደረግበት ባለ ሰባቱ ቅርንጫፍ መቅረዝ የመንፈስ ቅዱስ ምሳሌ ተብሎ ይጠራል (ዘካ 4፥2-6)።

14-30 አሮንና ልጆቹ ከተቀቡ በኋላ በመጀመሪያ ለራሳቸው መሥዋዕት አቀረቡ (ዕብ 7፥27)፤ ቀጥሎም መሠዊያውን ለመቀደስ አቀረቡ። ከዚያም የአምልኮና ለቅድስና የሚሆነው የሚቃጠል መሥዋዕት ቀረበ። ቀጥሎ የሹመት አውራ በግ አቀረበ። ይህ ያልተለመደ ፈሊጣዊ አነጋገር ነው፤ ለካህኑ

ሥልጣን መስጠት ወይም መሾም ማለት ነው (ከቀ. 33 ጋር ያነጻጽሩ)።

አውራ በጉ ለኅብረት መሥዋዕት ከተሠዋ በኋላ ደሙ የካህናቱን ቀኝ ጆሮዎች፣ የቀኝ እጃቸውን አውራ ጣቶችና የቀኝ እግራቸውን አውራ ጣቶች ለመቀባት ያገለግል ነበር። ይህ ያለጥርጥር ፍጹም ታዛዥነታቸውንና አገልግሎታቸውን ያመለክታል።

31-36 የሹመቱ አውራ በግ ይበላ የነበረው፣ ከእግዚአብሔር ጋር ዐዲስ ኅብረት ለማድረግ በመገናኛው ድንኳን ደጃፍ ነው። ስለዚህ አሮንና ልጆቹ በመገናኛ ድንኳን ደጃፍ በንስሐ፣ በአምልኮ፣ በቅድስናና በኅብረት ሰባት ቀን ቆዩ። ሁሉም የብሉይ ኪዳን ሥርዐት የተሰጠው ከአሮንዊው ቡራኬ በስተቀር (ዘኁ 6፥24-26)፣ ምንም የታዘዘ ጸሎት በሌለበት ሁኔታ ነው።

ለ. የመጀመሪያው አምልኮ መለኮታዊ ተቀባይነት ማግኘት (9፥1-24)

1-4 ከአንድ ሳምንት የሹመት አገልግሎት በኋላ፣ አሮንና ልጆቹ የመቀደስን ሥርዐት ሁሉ ፈጽመው የካህነት አገልግሎታቸውን ለመጀመር ዝግጁዎች ሆኑ። ይህ ምዕራፍ ለካህናቱና ለሕዝቡ ስለሚቀርቡ ስለ ኅጢአት መሥዋዕት፣ ስለሚቃጠሉ መሥዋዕቶች፣ ስለ ኅብረት መሥዋዕቶችና ስለ እህል ቍርባን ይናገራል።

5-6 ይህ ተስፋ የተገባው መገለጥ (በቀ. 23 ላይ የታየው) በመጀመሪያ ሲታይ በኦሪት ዘፀአት 40፥34 ላይ ከተጻፈው የተለየ ሁለተኛው መገለጥ ይመስላል። ይሁን እንጂ እግዚአብሔር መገናኛ ድንኳኑን አስቀድሞ ተቀብሎት ከሆነ፣ አሁን ካህናቱ መሥዋዕት በመሠዋትና ዘይት በመቀባት መገናኛ ድንኳኑን እንደ ገና ለምን እንደሚቀድሱት ለመናገር አስቸጋሪ ነው። እዚህ ላይ የተገለጸውን ሁኔታ በዘፀአት ምዕራፍ 40 ላይ ከተገለጸው ሁኔታ ጋር አንድ እንደ ሆነ መመልከቱ ጣም የተሻለ ሳይሆን አይቀርም።

7-14 እነዚህ ቁጥሮች አሮን የቀ. 2 መሥዋዕቶችን ለራሱ እንዴት እንዳቀረበ የሚገልጹ ዝርዝር ሐሳቦች ይዘባሉ። በ8፥15 ላይ እንደ ተገለጸው፣ የካህኑ የኅጢአት መሥዋዕት ደም በተቀደሰው ስፍራ በሚገኘው የወርቅ የዕጣን መሠዊያ ቀንዶች ላይ ይቀባል፤ የቀረው ደም በሚቃጠለው መሥዋዕት የነሐስ መሠዊያ ሥር ይፈላል።

15-21 በቀ. 3-4 ላይ የተገለጹትና አሮን ስለ ሕዝቡ የሚያቀርበው መሥዋዕት ዝርዝር ሐሳቦች እዚህም ላይ ተጠቅሰዋል። በቀ. 21 ላይ አሮን የሚወዘወዘውን ፍርምባና የቀኝን ወርቅ ለእግዚአብሔር እንዳቀረበ፣ ነገር ግን በኋላ እርሱና ልጆች ይበሏቸው ዘንድ እንደ ወሰዳቸው ልብ ይሏል። የሕዝቡ የኅጢአት መሥዋዕት ግን የጉባኤው የኅጢአት መሥዋዕት በመሆን ከሰፈር ውጭ ይቃጠል ነበር (4፥13-21)።

22-24 መሥዋዕቶቹ በተገቢው መንገድ ከተዘጋጁ በኋላ፣ አሮን እጆቹን ወደ ላይ አንገሥቶ ሕዝቡን ባረከ። በኦሪት ዘኁልቀ. 6፥24-26 ላይ የተገለጸውን ቡራኬ ሳይናገር አልቀረም። የዚህ ክፍል ሐሳብ የግድ የጊዜ ቅደም ተከተል እንዲኖረው አያስፈልግም። የእግዚአብሔር ተምሳሌታዊ ሀልዎት በክብሩ መታየት ተረጋግጦአል (በቀ. 5-6 የተገለጸውን ማብ ይመ)። ካህናቱ በሚቀደሱበት ሳምንት፣ በመሠዊያው ላይ እሳት ነበረ። ነገር ግን መሥዋዕቶችን ለመብላትና እግዚአብሔርም መሥዋዕቱን እንደ ተቀበለው ለማሳየት ታምራዊ እሳት ከእግዚአብሔር ዘንድ መጣ። ይህ እሳት ታምራዊ እሳት እንደ ሆነ በቀላሉ ሊታወቅ የቻለው፣ በድንገተኝነቱ፣ በንደለኛነቱ ወዘተ ነበረ። ይህም ከዓመት ዓመት መሥዋዕቶች ሲቃጠሉ እግዚአብሔር መሥዋዕቱን እንደሚቀበልና፣ ሰዎችንም እንደሚባርክ በጉልሕ ያሳያል። እሳቱ የተቀደሰ ነበር፤ ወደ ውጭም እንዲሄድ አይፈቀድም ነበር።

የሕዝቡ ፈጣን ምላሽ እግዚአብሔር መሥዋዕቱን ስለ ተቀበለው የደስታ ምላሽ ነበር፤ ስለዚህ “እልል አሉ፤

በግምባራቸውም ተደፉ”። ይሁን እንጂ ከእነርሱ ጋር ዐብሮ ለመኖር፣ አምላካቸው ለመሆንና ሕዝቡ እድርጎ ሊቀበላቸው ተስፋ የሰጣቸው የቅዱሱ የእግዚአብሔር ዲበ ተፈጥሮአዊ መገለጥ በመታየቱ፣ ደስታቸው ፍርሀት ተቀላቅሎበት ነበር።

ሐ. የናዳብና የአብደር ርኩሳት (10፥1-7)

1-7 ሰዎች በሚያሳዝን ሁኔታ ደካሞችና ዐቅመ ቢሶች ናቸው፤ ስለሆነም ምንም ዐይነት የዘይት መጠን የሰውን ልብ አይለውጠውም። ሁለቱ የአሮን ልጆች ናዳብና አብደር ባልታዘዘ እሳት ቤተ መቅደሱን በማርከሳቸው፣ በእግዚአብሔር ፊት ሞቱ። ፍርዱ ብርቱ ነው (ከሐሥ 5፥1-11 ጋር ያነጻጽሩ)። አሮንና ጉባኤው እግዚአብሔር ትክክለኛ እንደ ሆነና ካህናቱም በሃይማኖት መጫወት እንደሌለባቸው እንዲያውቁ ተደረገ።

መ. ለካህናቱ የተሰጡ ግልጽ መመሪያዎች (10፥8-20)

8-11 በተለይ ናዳብና አብደር ሰክረው ስለ ነበር፣ የእግዚአብሔርን ቤት አረከሱት። የፈላ የወይን ጠጅ መጠጣት ክልክል እንደ ሆነ በእግዚአብሔር ቤት በሚያገለግሉበት ወቅት ወዲያውኑ ሳይነገራቸው አልቀረም። ከዚህ ጊዜ ጀምሮ ወደ መገናኛው ድንኳን የሚገባ ካህን የአልኮል መጠጥ አይጠጣም ነበር።

12-20 ናዳብና አብደር የአሮን የመጀመሪያ ልጆች የነበሩ ይመስላል። ሙሴ በተራራው ላይ በነበረበት ጊዜ፣ እግዚአብሔር አሮንን፣ ናዳብን፣ አብደርንና ሰባ ሽማግሌዎችን ከእግዚአብሔር ጋር ይገናኙ ዘንድ ግማሽ መንገድ እንዲመጡ እግዚአብሔር ጠራቸው (ዘፀ 24፥1-2)። አልግዛርና ኢታሞር ዕድሜያቸው 30 ዓመት እንደ ነበረ ይታሰባል (ዘኁ 4፥3፣ 23፣ 30 ጋር ያነጻጽሩ)። ይሁን እንጂ በዚህ ወቅት አሮን ሰማኒያ ዓመት ሳይሞላውና አርባ ዓመት ያህል አግብቶ ሳይቁይ እንዳልቀረ ስለሚታሰብ፣ ታናናሽ ልጆቹ ዕድሜያቸው በርግጥ ከሠላሳ በላይ ሳይሆን አይቀርም። አራቱ ልጆቹ በአንድ ጊዜ እንደ ተቀደሱ ምንጣቡ አይናገርም።

ከአሮን ታላላቅ ልጆች ሞት በኋላ፣ አሮንና የቀሩት ሁለቱ ልጆቹ የኅጢአት መሥዋዕቱን ሥጋ እንዳልበሉ ሙሴ ተረዳ። ምንም እንኳን አሮን እንዳያሰቅስ የተከለከለ ቢሆንም፣ በዚያ ቀን ሥጋውን መብላት አልቻለም። ሙሴ በአሮን ድርጊት አልተከፋም፤ ምክንያቱም አሮን ይህን ያደረገው፣ በግድየለሽነት ወይም በነሲብ ሳይሆን፣ ኅላፊነት ባለው ታማኝነት ነበር፤ ከመሥዋዕቶቹ ሥርዐት ይልቅ የልብ ዝንባሌ ይበልጥ ወሳኝ ነው (1ኛሙ 15፥22፤ 2ዜና 30፥19)።

“የኅጢአት መሥዋዕቱ ፍየል” በ9፥15 ላይ የተገለጸው የሕዝቡ የኅጢአት መሥዋዕት አልነበረም። እንደዚህ ዐይነቱ መሥዋዕት ከተባዕት ፍየል ሲዘጋጅ፣ ደሙ በተቀደሰው ስፍራ ላይ ይረጭ ነበር፤ ሥጋውን ግን ካህናቱ አይበሉትም ነበር (4፥13-21)። ተጨማሪ መሥዋዕቶችም ነበሩ። ደማቸው በተቀደሰው ስፍራ የማይረጭ ሥጋቸው በካህኑ የሚበላ የኅጢአት መሥዋዕቶችን ያመጡ ነበር። ይሁን እንጂ አሮን የኅጢአት መሥዋዕቱ ሥጋ፣ ከሰፈር ውጭ እንዲቃጠል አዝዞ ነበር፤ ይህም ደሙ በተቀደሰው ስፍራ ይረጭ የነበረውን ወይፈን በሚመለከት ከሰጠው ትእዛዝ ጋር ተመሳሳይ ነው።

፪. የንጽሕና ሕጎች (11፥1-15፥33)

የኦሪት ዘለዋውያን የንጽሕና ሕጎች መንፈሳዊ መንጻትን ያመለክታሉ፤ እስራኤልንም ከአካባቢው ሕዝቦች ለይተዋል። የሕጎቹ መንፈሳዊና ጤናዊ ምክንያቶች የሕዝቡን ጤና በመጠበቅ ረገድ ከፍተኛ ጠቀሜታ ነበራቸው። በአጠቃላይ እስራኤልን ከመጥፎ አመጋገብ፣ ከአደገኛ ተባይና ከተላላፊ በሽታ ጠብቀዋል። እጅግ የተሻሻሉ የጤና ሕጎች የመጡት ከቅርብ ጊዜ ወዲህ ከመድኃኒቶች መገኘት ጋር ነው። እነዚህ ሕጎች የቸርታውን ዐላማ ላልተረዱ ሕዝቦች እግዚአብሔር በጥበቡ የሰጣቸው ሕጎች ነበሩ።

በመጀመሪያ ሕጎቹ የእስራኤልን የአመጋገብ ሥርዐት ጠብቀዋል። አንዳንድ ጊዜ ከተከለከለው ምግብ ውስጥ የተወሰነው መልካም ነበረ፤ ይሁን እንጂ ምግቡ በአግባቡ ካልተዘጋጀ አይበላም። ዐሣሞች የትሪኪኖሲስን (በዐሣማ ሥጋ ውስጥ ከሚገኝ ትል የሚመጣ የጡንቻ ዕብጠት፣ ማቅለሽለሽ ወዘተ) በሽታ ያሠራጫሉ፤ ጥንቸሎች ቱላሪሚያን (የጥንቸል ትኩሳት) በመባል

የሚታወቀውን በሽታ ያዛምታሉ። ይህ በሽታ በጥንቸል ላይ የሚታይ ተላላፊ በሽታ ሲሆን፤ የታመሙ እንስሳትን በመንካት ወይም በትንሹ በመነከስ ወደ ሰው የሚተላለፍ በሽታ ነው።

ንጹሕ ናቸው ተብለው የተመደቡ ዐሦች በውሃ ውስጥ በሚገባ የሚዋኙ ዓሦች እንደ ሆኑ ይታወቃል፤ ቅርፊትና ክንፍ የሌላቸው ዓሦች ግን ከጥልቁ ባሕር ውስጥ ሆነው በመመገብ የሚኖሩ ናቸው፤ ከዚህም የተነሣ ለበርካታ ጥገኛ ሕዋሳት በቀላሉ የተጋለጡ ናቸው። ላሞች፤ ፍየሎችና በጎች በቀላሉ እየተመገቡ መኖር ይችላሉ፤ ለማርባትም ብዙ ወጭን አይጠይቁም።

ዕብራውያን የተከለከሉት ንጹሕ ያልሆኑ እንስሳትን እንዳይበሉ ብቻ አልነበረም፤ የሞቱ እንስሳት አካላትንም መንካት የለባቸውም። ስለዚህ ሕጎቹ አደገኛ ተባዮችን ወዲያውኑ ለመከላከል ረዱ። የተለመዱት ንጹሕ ያልሆኑ እንስሳት ሽረራቶች፤ ዝንቦች፤ ትጋኖችና አይጦች ናቸው። በአንድ ዕብራዊ ቤት ውስጥ የሞተ አይጥ ቢገኝ፤ በቸልታ አይታለፍም ነበር፤ በጥንቃቄ ከቤት እንዲወጣ ተደርጎ ይቀበራል። እንደዚህ ዐይነቱን ችግር ለማቃለል በሚደረገው ጥረት ውስጥ፤ አንዲት ዕብራዊት የቤት እመቤት ቤቷን ሁልጊዜ በንጽሕና የመጠበቅ ኃላፊነት አለባት።

“ለምጽ” የሚለው ቃል በጥንት ትርጉሞች ውስጥ (በምዕ 13-14) የተለመደ ቢሆንም፤ አሁን ግን በአብዛኛው “የቁዳ በሽታ” የሚል ትርጉም ይዟል፤ ይኸውም ሽፍታን፤ ኩፍኝን፤ ጉድፍንና ቀሳሽን፤ በቁዳ ላይ የሚታዩ በርካታ በሽታዎችን እንደሚያካትት ይታወቃል። እንደዚህ ዐይነት በሽታ የያዘው ሰው ሙሉ በሙሉ እስኪድን ድረስ በየሳምንቱ እየተመረመረ የሚቆይበት የመገለጽ ጊዜ ነበረ። በተመሳሳይ መንገድ ስለ ግብረ ሰው ርዑሳት የሚያውቁት ሕጎች እስራኤልን ከአባዛዘርና ከልዩ ልዩ በሽታዎች ጠብቀዋል።

ሀ. ንጹሕ የሆነና ያልሆነ ምግብ (11፥1-47) (ከዘዳ 14፥4-21 ጋር ያነጻ)

1-8 አራት ዘዳም 14፥6-19 ከአራት ዘመናዊው 1፥13-20 ላይ ቃል በቃል የተቀዳ ነው። ንጹሕ በሆነና ንጹሕ ባልሆነ ምግብ መካከል ያለው ልዩነት በኖሳ ዘመን የነበረና ከጥንት ጀምሮ የሚታወቅ ነው። በተወሰነ ደረጃ በክፍል ከሚበሉ መሥዋዕቶች ጋር የተሳሰረ ነበረ። ኖሳ ንጹሕ ከሆኑት እንስሳት ሁለት ሁለት እያደረገ ወደ መርከቡ ያስገባው ቤተ ሰቡ ሥጋ እንዲያገኝና እንዲበላ ነበረ። ምንም እንኳን የኖረበት ዘመን በትክክል ያልታወቀው ኢዮብ ስለ ጉዳዩ በተደጋጋሚ ቢጠቅስም፤ በኖሳና በሙሴ ዘመን መካከል ንጹሕ በሆኑና ንጹሕ ባልሆኑት እንስሳት መካከል ልዩነት መኖሩን የሚገልጽ ሐሳብ የለም። አብርሃም መሥዋዕት ያቀረበው ከንጹሐን እንስሳት ነው (ዘፍ 15፥9)። የሕዝብን ጤንነት በሚመለከት በእነዚህ ጉዳዮች ላይ ዝርዝር ሕጎች መኖር አስፈላጊነቱ የታወቀው፤ እስራኤል በሙሴ አመራር ራሱን የቻለ ሕዝብ በሆነበት ጊዜ ነው።

“ሰከናው ሙሉ በሙሉ የተሰነጠቀ” የሚለው ሐረግ ግልጽ አይደለም። ንጹሐን እንስሳቱ “የሚያመሰክ” በመባልም ተለይተዋል። የሚያመነጽ እንስሳት ጠንካራ የሆነ የምግብ ዐይነት እየበሉ መኖር በመቻላቸው የተለዩ ናቸው። ላሞች፤ በጎች፤ ፍየሎችና፤ ግመሎች የደረቀ ሣር፤ ቅጠል፤ ቅርንጫፍ . . . ወዘተ በመመገብ አመኝቸው ያልሙታል። ፈረሶችና ዐሣሞች ሌላ ተጨማሪ ምግብ ያስፈልጋቸዋል። አራት ዘዳም 14፥4-5 አጋዘንንና ድኩሳን በመጨመር ዘጠኝ ንጹሕ የሆኑ እንስሳትን ስም ይዘረዝራል።

ብዙ ተቀባይነት ካለው ሐሳብ በተቃራኒ በግመል መገልገል የጥንታዊቷ እስራኤል ልማድ አልነበረም። ከአበው ጋር በተያያዘ ግመሎች ሃያ አራት ጊዜ ተጠቅሰዋል። የተቀረው ብሔረ አራት ስለ ግመሎች የጠቀሰው ሦስት ጊዜ ብቻ ነው። ከሙሴ ጀምሮ እስከ ምርኮው ዘመን ድረስ እስራኤላውያን በግመል ይገለገሉ እንደ ነበር የተጠቀሰው ሁለት ጊዜ ብቻ ነው። ግመሎች በአብዛኛው የበረሐ እንስሳት ነበሩ፤ ዛሬ የዐረቦች ሕይወት ከግመል ጋር የተሳሰረውን ያህል፤ የእስራኤል ሕይወት እምብዛም ከግመል ጋር የተሳሰረ አልነበረም።

“ሽኮም” ሆነ ጥንቸል አያመነጽም። ሽኮ አትክልትን የሚበላና ሰከና ያለው እንስሳ ነው። ምንም እንኳ እንደ ጥንቸል ትንሽ ቢሆንም፤ ከዝሆን ጋር የሚዛመድበትም ባሕርይ አለው። ሽኮና ጥንቸል አፍንጫቸውን ወደ ላይና ወደ ታች ያንቀሳቅሳሉ። አገላለጹ ውጫዊ እይታን መሠረት ያደረገ እንጂ በሳይንስ የተረጋገጠ አይደለም። የጥንቸል ሥጋ እንዳይበላ መከላከል ሕዝቡን “ቴላሪሚያ” ከሚባለው በጥንቸል ሥጋ ከሚመጣ ተላላፊ በሽታ ተከላክሎአል።

9-12 ቅርፊትና ክንፍ ያላቸው ዓሦች በውሃ ላይ በነጻነት የሚንሳፈሩና በጥገኛ ተሐዋስያንም የማይጠቁ ናቸው። ክንፍ የሌላቸው ዓሦች ጥንብ አንሣ በመሆናቸውና ከሥር ያለውን ጭቃና ዐፈር እየበሉ ስለሚኖሩ፤ በጥገኛ ሕዋሳት በቀላሉ ይጠቃሉ። ምንም እንኳ በዚህ ዘመን ከተከሠተው ብክለት የተነሣ ቢሆንም፤ ክለሞች (ትናንሽ የባሕር እንስሳት) በአሁኑ ጊዜ የጉበት በሽታን እንደሚያመጡ ተረጋግጧል። ሽርጣኖች ጥንብ አንሣ ናቸው፤ ከሥጋቸውም የተወሰነው ጥሩ እንዳልሆነ ይነገራል። ከተበከለ ውሃ የሚመጣው የቀንድ አውጣ በሽታ በግበፅ አገር መርገም ሆኖ ቁይቶአል።

13-19 ንጹሕ የሆኑ አዕዋፍን በሚመለከት ቀለል ያለ ሕግ አልነበረም። አንዳንድ ጊዜ በሥራ ላይ ለማዋል አስቸጋሪ የሆነ አሉታዊ ዝርዝር ተሰጥቶአል። የተለያዩ ዘመናዊያን ትርጉሞች በዝርዝር ጉዳዩ ይለያያሉ። በአጠቃላይ ሲታይ የበሰበሰ ሥጋ የሚበሉና ዓሣ የሚበሉ አዕዋፍ ዛሬም የሚግብነት እንደሚወሉ ሁሉ፤ ያኔም ለምግብነት እንዳይወሉ ተከልክሎ ነበር። ዶሮዎች በብሉይ ኪዳን አልተጠቀሱም። የወፍ ዕንቁላልና ዕንቁላል የምትጥል ወፍ እንዳይበሉ በዘዳ 22፥6 ላይ ተደንግጓል፤ ይህም የሆነው ዘራቸው እንዳይጠፋ ለመከላከል ሲባል ነው። ዕንቁላሎች ቢወሰዱ፤ እናቲቱ ወፍ የበለጠ ዕንቁላል ትጥላለች፤ እናቲቱ ወፍ ብትወሰድ ግን ምንም ዕንቁላል አይገኝም! ርግቦች፤ ዕንቁላላቸውና ጫጩቶቻቸው ይበሉ ነበር።

20-23 “በአራት እግር የሚንቀሳቀሱ ነፍሳት” የሚለው ሐረግ በረርን፤ ዝንብን ወይም የወጣ ትንኞችን ያጠቃልላል። በቁጥር 21-22 ላይ ለምግብነት የሚውለው የአንበጣ ዐይነት ተጠቅሷል። የሚበሉትም ለመፈናጠር በእግራቸው ላይ አንጓ ያላቸው ናቸው። በርግጥ ነፍሳት ከሚባሉት ውስጥ የአግሮች አንጓ አልተቆጠረም፤ ስለዚህ እዚህ ላይ ነፍሳት በአራት እግር የሚንቀሳቀሱ ተብለው ተገልጸዋል።

አንበጣው በሞቃታማ አካባቢ የሚገኘው የዐሥራ ሰባት ዓመት አንበጣ ሳይሆን የፌንጣ ዐይነት ነፍሳት ነው። እነዚህ አንበጣዎች በጥንት ዘመን ትልልቅ ተባዮች ሳይሆኑ አልቀሩም። የአንበጣ መቅሠፍት በዕርሻ ላይ የሚገኘውን ማንኛውንም አረንጓዴ ተክል በዐጭር ጊዜ ማጥፋት ይችላል። የቅርብ ምሥራቅ መንገዶች ፀሐይ በአንበጣ መንጋ ተሸፍና እንደ ተመለከቱ ይነግሩናል። አንበጦች በተመጠነ ቁጥር ሲገኙ፤ እስከ አሁን ድረስ ለምግብነት ውለዋል። ለምግብነት የሚያገለግለውን ወንድሙ አንበጣ ብቻ ሲሆን፤ በተለይ ሲጠበቅ ጣፋጭ እንደ ሆነ ይነገራል። መጥምቁ የሕንፃ አንበጣና የበረሐ ማር በልቶአል። በብሉይ ኪዳን አንበጣ የተመገበ ሰው አልተጠቀሰም፤ ይሁን እንጂ የነገሩ አለመጠቀስ አንበጣ ላለመበላቱ ማረጋገጫ አይሆንም።

24-43 ሙጭልጭላ፤ እንሸላሊት፤ ዓሊ፤ ዐዘ፤ ገበሎና አርጃኖ በአራት ዘመናዊው ውስጥ የሚገኙት በእነዚህ ጥቅሶች ላይ ብቻ ነው። አንዳቸው ከአንዳቸው እንዴት እንደሚለዩ ርግጠኛ ሆኖ ለመናገር አይቻልም። ከእነዚህ እንስሳት የተወሰኑት በአንዳንድ የዐረብ ወይም የአረማይስጥ ሥነ ጽሑፍ ውስጥ ተጓዳኞች አሏቸው። እንዲጋጣሚ ሆኖ ዝርዝር ጉዳዩ አስፈላጊ አይደለም።

“ምድር ለምድር የሚንቀሳቀስ” ማለት የሚረባ ማለት ነው። አይጥ፤ እንሸላሊትና የመሳሰሉት እንስሳት በቁጥጥር ሥር ካልሞቱ በፍጥነት ይራባሉ። ሐረጉ አባቶችን፤ እንሸላሊቶችን፤ ትሎችንና የመሳሰሉትን ለማመልከት በድጋሚ በቁ. 41-42 ላይ ግብቷል። እንደ ገናም በአራት ዘፍጥረት 1፥21 ላይ በውሃ ውስጥ የሚረቡ እንስሳትን ለማሳየት ተጠቅሶአል፤ በዘፍጥረት 9፥7 ላይም ከጥፋት ውሃ በኋላ የነበሩ ሰዎች እንዲበዙና ምድርን እንዲሞሏት ሲታዘዙ ይኸው ቃል ተጠቅሷል። እዚህ ላይ የተጠቀሱ ትንንሽ እንስሳት እንግዲህ ፈጥነው የሚረቡና የሚንቀሳቀሱ ናቸው።

የመንጃት ሕግጋት የሞተ ተባይን መንካትንም ሆነ መብላት የሚመለከቱ ናቸው። ንጹሕ ያልሆነ እንስሳ ምወት አካል የተወሰነው ክፍል እንኳ ሳይቀር አስጸያፊ ነበር። ይህ ለምግብነቱ የታረደውን ንጹሕ እንስሳ ሥጋ አይመለከትም። የሞተ ተባይ በዕብራዊ ቤት ውስጥ መገኘት አስጸያፊ ነበር። የሞቱ ተባዮች በሽክላ ማሰሮ ውስጥ ተገኙ ማለት ማሰሮው መሰበር አለበት ማለት ነው። በሞቱ ትሏቸው ወይም አይጠጉ የተነካካ ምግብ ወደ ውጭ መጣል ነበረበት፤ የሞተ እንስሳ ሥጋ በደረቅ ዘር ላይ ቢገኝ፤ ምንም አይደለም፤ በርጥብ ዘር ላይ ቢገኝ ግን ዘሩን ያረክሰው ነበር። በሕመም የሞተ የንጹሕ እንስሳ ሥጋ እንኳ ንጹሕ አልነበረም። እንደዚህ ዐይነቶቹ ሕግጋት የበሰበሰ የእንስሳ አካልን ለመቅበር ያስገድዳሉ፤ ውጤቱም የሕዝቡን ጤና መጠበቅ ይሆናል።

44-47 “እኔ ቅዱስ ነኝና እናንተም ቅዱሳን ሁኑ” የሚለው ሐረግ ትኩረት ሊሰጠው ይገባል፤ ምክንያቱም በ19፥2 ላይ ከሚገኙት የቅድስና ሕግጋት ጋር ተመሳሳይ ባሕርይ አለው (ምሳ 17-26)። ቃላቱ በሚገኙበት ስፍራ ሁሉ የቅድስና ሕጎችን የሚያመለክቱ ናቸው። እዚህ ላይ የሐረጉ አገባብ የመንጃት ሕግጋትንና የቅድስና ሕግጋትን ዘይቤያዊ በሆነ መንገድ ያስተሳስባቸዋል።

ለ. ከወሊድ በኋላ የመንጃት ሥርዐት (12፥1-8)

1-8 ጾታዊ አለመንጃትን በሚመለከት በምዕ. 15 ላይ በዝርዝር ተወስኗል። እንደ ወር አበባ ሁሉ ወሊድም እናትን ንጹሕ አያደርጋትም። ወንድ ልጅ ሲወለድ የመቄያ ጊዜው ሰባት ቀን ሲሆን፤ ሴት ልጅ ከተወለደች ግን የዚህ ዕጥፍ ይሆናል። ለእንደዚህ ዐይነቱ ሕግ ከአንድ በላይ ምክንያቶች ሊኖሩ ይችላሉ። አንደኛው እናቱ፤ ወደ ትክክለኛው ጠንቷ እንድትመለስ በቂ የሆነ ጊዜ ይሰጣታል። ንጹሕ ካልሆነች ምግብ የማብሰሉን ተግባር ማከናወን አትችልም፤ ወይም የቤቱን ንጽሕና በሚገባ አትጠበቅም። በተጨማሪም እንደዚህ ዐይነቱ ሥርዐት በጥንት ዘመን የብዙ ሰዎችን ሕይወት የቀጠፈው የወሊድ በሽታ እንዳይስፋፋ ለመከላከል ያስችላል። እናቱቱ ንጽሕት ካልሆነች፤ ምናልባት ማንኛውም አዋላጅ በውሃ ውስጥ አስቀምጣል ታጥባት ግድ ይሆናል፤ እስከ ምሽቱም የረከሰች ትሆናለች፤ ይህም ቀጥታ የሚተላለፈውን በሽታ ለመከላከል ያስችላል።

ግርዘት በአብርሃም ቤተ ሰብ ውስጥ እግዚአብሔር የደነገገው ሥርዐት ሲሆን፤ የአብርሃምን ዘር ከሌሎች ሁሉ የተለየ አድርጎታል። ምንም እንኳ አንዳንድ ጥንታውያን ሰዎች የሴትን ልጅ ግርዘት የኩርድና መብት ሲያደርጉት ቢኖሩም፤ የወንድ ልጅ ግርዘት ለእስራኤላውያን የተለየ ትርጉም ኖሮት ቄይቶአል። ይህ ሌሎች ሕዝቦች ሳያስተውሉት እንዳልቀረ የሚገመተውን ማንኛውንም ልቅ የኩርድና ግርዘት መብት በመከልከል ረገድ አንድ በኋላ ጉን ነበረው። ግርዘት መንፈሳዊ ትርጉም እንዳለው በዘዳ 10፥16፤ በሔር 4፥4 እና በሮሜ 2፥29 ላይ ግልጽ ሆኖ ተቀምጦአል።

ከወሊድ ርኩሳት የነጻች ዐዲስ እናት ስጦታዋን ይዛ ወደ ቤተ መቅደስ መሄድ የማትችልበት ጊዜ ነበር። ከወሊድ በኋላ መንገዝ በአሁኑ ጊዜ ከሚታየው የበለጠ በጥንት ጊዜ አስቸጋሪ ነበር። ወልድ ለአንድ ወር ያህል መቄየት ለእናት አካላዊ በረከት ነበረ። ምንም እንኳ ጡት ማጥባት ዛሬ እየጠፋ ያለ ቢሆንም፤ በዚያን ጊዜ ግን ግዴታ ነበር። እናቱቱ ልጁ እስኪጠነክርና ወተት በደንብ እስኪኖራት ድረስ ከልጁ ጋር የምትቆይበት ጊዜ ማግኘቷ ለእርሷ የተሰጠ ልዩ የተፈጥሮ ጸጋ ነበር።

ሴት ልጅ ስትወለድ ተገልሎ የመቄያው ጊዜ ለምን ዕጥፍ እንደ ሆነ ፈጽሞ ግልጽ አይደለም። ሴቲቱ ልጅ እርሷም በተራዋ እንደምትሠቃይ የሚያመለክት ትእምርት ሊሆን ይችላል። ወይም ወንዱን ልጅ በመጀመሪያው ሳምንት መጨረሻ ላይ መግረዙ ንጹሕ ሳይሆን የመቄያውን ጊዜ የሚቀንስ ሊሆን ይችላል። ሕፃኑ በሥርዐቱ መሠረት ንጹሕ እንዳልሆነ የሚገልጽ አረፍተ ነገር የለም። ነገር ግን ሕፃንም ጭምር ኅጢአተኛ መሆኑ በብሉይ ኪዳን ውስጥ በግልጽ ተነግሮአል (ከመዝ 58፥3 ጋር ያነጻ)፤ በሌላ ስፍራ የግርዘት ሥርዐት የልብ መገረዝን ያመለክታል የተባለው ከዚህ የተነሣ ነው።

ሴት ልጅ ከተወለደች በኋላ ወደ ቤተ መቅደስ የመሄጃዋ ጊዜ ለምን ሊዘገይ እንደ ቻለ በዚያ ባህል ውስጥ አጥጋቢ ምክንያት ሳይኖር አይቀርም። ሴት ልጆች ሲወለዱ በመጠን ከወንዶች አንስው መወለዳቸው የተለመደ ነው። ከወንዶች ይልቅ ብዙ ሴት ልጆች ይወለዳሉ፤ ይሁን እንጂ አሁንም እንኳ የሴት ልጆች የሞት መጠን ከወንዶች በልጠ ይታያል። ስለዚህ ሁለቱም ጾታዎች በቁጥር ተመጣጣኝ ይሆናሉ። ሴት ልጅ እንድታድግና እንድትጠነክር ረጅም ጊዜ መስጠት መልካም ነገር ነው! በዚህ ባህላዊ ግፊቶች ሳይኖሩ አይቀርም። በብዙ አገሮች ሴት ልጆች የወንድ ልጆችን ያህል እምብዛም አይፈለጉም፤ አንዳንድ ባሎች ለወንድ ልጆችና ለእናቶቻቸው የተሻለ እንክብካቤ አድርገው ሊሆን ይችላል፤ ስለዚህ ሴት ልጅ የወለደች እናት በቤት ውስጥ ረጅም ጊዜ እንድትቆይ ዕድል መስጠቱ አምንታዊ ድጋፍ አለው። ወንድ ልጅ ወይም ሴት ልጅ ቢወለዱም በቤተ መቅደሱ ሥርዐት ውስጥ ምንም ልዩነት አልተደረገም። ልዩነት ቢኖር ንጹሕ ሳይሆኑ የሚቆዩበትና የሚገለሉበት ጊዜ ብቻ ነው።

ከዐዲስ ወላድ ሴት የሚጠበቀው መሥዋዕት ስለ ፈሳሻ ርኩሳት (15፥30) የምታቀርበው የሚቃጠል መሥዋዕትና የኅጢአት መሥዋዕት ነው። ብሉይ ኪዳን መፀነስና መውለድ ኅጢአት ነው አይልም፤ ይሁን እንጂ የሚፀንሱም ሆኑ የሚወልዱ ሁሉ ኅጢአተኞች ናቸው፤ እንደዚህ ዐይነቱ ርኩሳት መፍትሔ የሚያገኘው በመንጃት ሕጎች ሥርዐት ነው። ሕግጋቱ የሕዝቡን ጤና የሚመለከቱ ነበሩ፤ ይሁን እንጂ ሃይማኖታዊ ዕቀጣም ነበረ። አካላዊው ርኩሳት አለጥርጥር የመንፈሳዊው ርኩሳት ጥላ ነው።

ሐ. መንጃትና የቄዳ በሽታ (13፥1-46)

ከ13-14 የሚገኙት ምዕራፎች ዛሬ ለምጽ ወይም የሀንሰን በሽታ በመባል የሚታወቀውን ብቻ በመግለጽ የተወሰኑ አይደሉም። “የቄዳ በሽታ” ተብሎ የተተረጎመው የዕብራይስጡ ቃል ከሕመምና ከመሻገት ጋር ይያያዛል፤ በሌላ ላይ ግን አገባቡ የትኛው ከየትኛው ይለያል በሚለው ጉዳይ ባይ በቂ ብርሃን አይፈነጥቅም። ቃሉ በሙሴ እጅ ላይ ከተፈጸመው ታምር (ዘፀ 4፥6)፤ በማርያም ላይ ከመጣው መቅሠፍት (ዘኁ 12፥10) እንዲሁም ከንጹህን መፈወስና ከግያዝ መቀሠፍት (2ገን 5፥1-27) ጋር ተያይዞ ገብቷል። እነዚህ ሁሉ የቄዳ መንጣትንና ከዚያም በሽታው ትክክለኛ በሽታ መሆኑን የሚያመለክቱ ናቸው። የግዚያን መረገምም ለረጅም ጊዜ የቄዩ በሽታ በመሆኑ (2ገን 15፥5፤ 2ዘኁ 26፥21) እውነተኛ ለምጽ ሊሆን ችሎአል። ሌሎቹ ሐሳቦች ጥቅል ናቸው፤ ለዚህ ጉዳይ የሚጨምሩት ምንም ነገር የለም (22፥4፤ ዘኁ 5፥2፤ ዘዳ 24፥8፤ 2ሳሙ. 3፥29)።

በምዕራፍ 13 ላይ የተዘረዘሩት ምልክቶች በቄዳ ሽፍታ፤ በኩፍኝና በጉድፍ፤ በሌሎችም ተላላፊ የቄዳ በሽታዎች ምክንያት የሚታዩ ምልክቶች ናቸው። የሀንሰን በሽታ በመባል የሚታወቀው (ለምጽ) ፀጉርን እንዲነቃቀልና እንዲሳሳ ያደርጋል እንጂ የፀጉርን ቀለም አይለውጥም። በቄዳ ላይ ጠባሳ አያበጅም። በምዕራፉ ውስጥ የተጠቀሱትን ልዩ ልዩ ምልክቶች በዝርዝር ለመከታተል አዳጋች ነው፤ ሆኖም ዋናው ሐሳብ የበሽታው ኅይል ወይም ጉዳት ወይ ወደ ሞት ያደርሳል፤ ይሠራጫል፤ ወይም ደግሞ ከቄዳው ይልቅ ጥልቅ ነው የሚለው ነው። እንደዚህ ዐይነቱ በሽታ ለሰባት ቀን ይታያል፤ አስፈላጊ ሆኖ ከተገኘም ለሌላ ተጨማሪ ሰባት ቀን ይታያል። በዚህ ጊዜ ውስጥ በሽታው ከባድ ሆኖ ከተገኘ፤ ሰውዬው ወይ ደኅና ይሆናል ወይም ይሞታል። የሀንሰን በሽታ በአንድ መልኩ አዝጋሚ ነውና በሰባት ቀን ውስጥ መሸሻል አይታይበትም። በርግጥ ልብስን ወይም ቤትን የሚያረክበውን በሽታ የሚመለከተው ሐሳብ (ቍ. 47-49፤ 14፥33-53) በሀንሰን በሽታ ላይ ተግባራዊ መሆኑ አይችልም።

የዚህ የራስ ቅል ቅርጽ መጥፋት የሚያመለክተው ይህ ሰው ለምፃም እንደነበረ ነው።

የሚሆን መድኃኒት አልነበረም። ሕዝቡ የበሽታውን ሥርጭት ይከላከል የነበረው አግልሎ በማቆየት ብቻ ነው። ይህ የማግለል ርምጃ በዚያን ዘመን ተግባራዊ የሚሆነው ጥንቃቄ በተሞላበት መንገድ ነው። በዚህ ረገድ ሌላ ምንም ጥንታዊ ሕግ ወይም የሕዝብን ጤና የሚመለከት መመሪያ አልነበረም።

“ለምጽ” የሚለውን ቃል በመተርጎም ረገድ ጥቂት ግድፈት ሳይፈጸም አልቀረም። እዚህ ላይ ከተጠቀሱት በሽታዎች መካከል ጥቂቶቹ በከፍተኛ ሁኔታ የሚታላለፉ ናቸው። ለምጽ በቀላሉ የሚተላለፍ በሽታ አይደለም፤ ነገር ግን በከፊል ከእነዚህ መጽሐፍ ቅዱሳውያን ሐሳቦች የተነሣ ለምጽ የያዛቸው ሰዎች፤ በዘመናዊው ጊዜ እንኳ ሳይቀር ከሚፈለገው በላይ ሲገለሉ ይታያል። ለምጽ በሕፃናት መካከል በበለጠ የሚተላለፍ መሆኑ እውነት ነው። ይሁን እንጂ በበሽተኞቹ አሳዛኝ ሁኔታ ላይ የሚጣለው ጥብቅ የማግለል ርምጃ ሳይወሰድ፤ በሽታው በዘመናዊ ሕክምና በሙጥጥር ሥር መዋል ይችላል። ለኩፍኝ፤ ለቋቋቻ፤ ለቁዳ በሽታና ለመሳሰሉት ተላላፊ በሽታዎች ሲባል በሚደረግ ጥንታዊ የማግለል ርምጃ በእንደነዚህ ዐይነቶቹ አሳዛኝ ችግሮች በመጠን ሳይቀንሱ አልቀሩም።

1-11 “በሽተኛውን ያምጡት” የሚለው ሐረግ በሽተኛው በጣም የታመመና ለመራመድ የማይችል መሆኑን ያሳያል። ለምጽ ገና በመጀመሪያው ደረጃ ላይ በሽተኛውን ዐቅም አያሳጣም። ማግለልን አስመልክቶ ዝርዝር ማብራሪያ አልተሰጠም። በሽተኛው ምናልባት በቤት ውስጥ ለብቻው ተወስኖ እንዲቀመጥ ላይደረግ ይችላል፤ በመገናኛ ድንኳኑም አካባቢ ለዚህ ተብሎ የተዘጋጀ ቦታ አልነበረም። በሽተኛውን ምናልባት ቤተ ሰቡ ሊያስወግደው ይችላል ይሆናል። ከሰፈር ውጭ እንዲቆይ ይደረጋል (ቀ. 46 ይመ)። ይህ የሚያሳየው በሽታው ጊዜያዊ ነገር መሆኑን ነው። ከባድ በሽታ አልነበረም። በሽተኛው መታጠብና መንጸት ነበረበት። ለምጽ በእንደዚህ ዐይነቱ ምርመራ በዐሥራ አራት ቀን ውስጥ ተለይቶ ላይታወቅ ይችላል። ሌላ የሕመም ዐይነት ሊኖር እንደሚችል ይታሰባል።

እነዚህ ምልክቶችና በካህኑ የሚደረጉ ምርመራዎች ከሐሳባችን ውጭ ናቸው። ዋናዋናዎቹ ጥያቄዎች ጉዳቱ ከቁዳው ዐልፎ የጠለቀ ነው ወይ? የተላጠ የአካል ክፍል አለ ወይ? ሕመሙ እየሰፋ በመሄድ ላይ ነው ወይ? የሚሉት ናቸው። ጊዜያዊ በሽታ መገለልን፤ ሥር የሰደደ በሽታ መወገድን፤ የተዳከመ በሽታ ፈውስን ያስከትላል፤ ከዚህ የተነሣ ግለሰቡ ንጹሕ ነበረ።

12-17 ከተወሰኑ ሳምንታት በኋላ መላ ሰውነትን ነጭ የሚያደርግ በሽታ ለከፋ ጉዳት አያደርስም። ቀሱ ሲድንም ቁዳውን ግን ነጭ አድርጎታል ማለት ነው። ምናልባት ነጭነቱ እንደ ተለመደው የቁዳ መሻርጉርጉር ሳይሆን፤ ዐዲስ ቁዳ መውጣቱን የሚያመለክት ሊሆን ይችላል። ሆኖም ቀይ ሥጋ ከታየ፤ ሰውየው አልነጸም ማለት ነው።

18-23 “ዕባጭ” የኢዮብን ሥቃይ ለመግልጽ የገባ ቃል ነው። በግብፃውያን ላይ ከደረሱት ዐሥሩ መቅሠፍቶች መካከል አንዱ ዕባጭ ነበረ። ተመሳሳዩ የዐረብኛ ቃል ዕብጡን ያመለክታል። አንድ ሰው ርኩስ ነው ከተባለ፤ ዕባጩ አልዳነም ማለት ነው። ምርመራው የሚያተኩረው ሕመሙ ከቁዳው በታች ዘልቆ ገብቷል ወይ? በሚለው ላይ ነው። እዚህም ላይ ለመግለጽ የተፈለገው ስለ ለምጽ ነው ወይ? የሚለው አነጋገር ነው።

24-28 የቁዳን መቃጠል የሚመለከተው ጉዳይ የበለጠ ግልጽ ነው። ይህ ዐይነቱ ጉዳት የሚመጣው በእሳት ነው። የሰውነት ቃጠሎ ከሰው ወደ ሰው የሚተላለፍ አይደለም፤ ነገር ግን ሊመረቅዝ ይችላል፤ ከዚህም የተነሣ ለበሽተኛው ጤንነት፤ ለሌሎችም ደኅንነት ሲባል ይህ ችግር ያለበት ሰው ይገለጻል። እዚህም ላይ ዋናዎቹ ጥያቄዎች ቀሱ ስለ ከቁዳው ሥር ዘልቆ ገብቷል ወይ? ፀጉሩ ተመልሟል ወይ? በመስፋፋት ላይ ነው? የሚሉት ናቸው።

29-37 የሚያሳክክ ቀሱ ስለ በራስ ፀጉር ወይም በጤም አካባቢ የሚከሠት በሽታ ነው። በሽተኛው ጉዳቱ ባለበት አካባቢ ያለውን ፀጉር መላጩትና ሁኔታውን መከታተል አለበት። እንደዚህ ዐይነቶቹ ቀሱ ስለ ያለአንዳች እንክብካቤ ተትተው እንዲያመረቅዙ መደረግ የለበትም። ሰውየውም ሕመሙ እንዲስፋፋ ማድረግ የለበትም።

38-46 ዳለቻ ቀለም ያለው ቋቋቻ በፓለስቲናና ከሚኖሩ አይሁዳውያን ጠቁር ያለ ቁዳ ጋር የሚቃረን እንደ ሆነ ማስታወስ ይገባል። ቋቋቸው የሚስፋፋ ወይም ዘልቆ የሚገባ አይደለም። ጉዳት የማያስከትል ቀሱ ስለ ምናልባትም ጠባሳ ሊሆን ይችላል። ከዐውዱ ሲታይ ይህ ቢያንስ ጉዳት የሚያመጣ አይደለም።

“ይግለጥ” የሚለው ቃል አስቸጋሪ ቃል ነው፤ ምናልባትም ናዝራዊ ያሳድገው የነበረውን ረጅም ፀጉር (ዘኁ 6፥5) ከሚመለከት ወይም በመጠኑ ለቀቅ ያለ ያልታሰረ (ጥምጥም) የሚል ትርጉም ካለው አንድ ቃል የመጣ ሊሆን ይችላል። ስለዚህ በ21፥10 ላይ የሐዘን ምልክት ይሆን ዘንድ ካህኑ ጥምጥሙን እንዳያወልቅ (ወይም ፀጉሩን እንዳይላጭ) ተከልክሎአል። ንጹሕ ያልሆነው ሰው ካህኑ እንዳያደርግ የተከለከለውን ማድረግ ነበረበት።

በእስራኤላውያን ዘንድ የተገለለ ሰው በቤቱ ውስጥ ተገልሎ አይቀመጥም ነበር፤ በቤቱ ውስጥ እንዲገለል ቢደረግ፤ ቤተ ሰቡን አደጋ ላይ የሚጥል ርምጃ ነው። በሽተኛው ስለ ሕመሙ በአለባበሱም ሆነ በድርጊቱ ሌሎችን ሰዎች ማስጠንቀቅ ነበረበት፤ ከሰፈር ውጭም መቆየት አለበት። እንዲህ ዐይነቱ በሽተኛ ርኩሳቱን ለመካፈል ፈቃደኛ ከሆነችው ከእናቱ በቀር ከሌሎች የሚያገኘው ክብካቤ አነስተኛ ነው። እስከ ቅርብ ጊዜ ድረስ ብዙ ከተሞች በተላላፊ በሽታ የተያዙ ሰዎች የሚገለልባቸው የወረርሽኝ በሽታ ቤቶች ነበሯቸው። የደራሲው አያት በአንድ ወቅት በእንደዚህ ዐይነት የወረርሽኝ በሽታ ቤት ውስጥ አንድ ዘመድ አስታምኖአል። ሞት እጅግ ተበራክቶ ነበር፤ ነገር ግን ጤነኞች ሊተርፉ የቻሉት በዚህ መንገድ ነበር። የጥንት ወረርሽኝ በሽታ ምን ያህል ከባድ እንደ ነበር ለመገመት ለዘመናውያን ሰዎች አደጋች ነው። በ1350 አካባቢ ጥቅሩ ሞት (የደም ሥር መገባጠሚያ ዕብጠት ደዌ) ከአውሮፓ ሕዝብ መካከል አንድ አራተኛውን አጥፍቶአል። መላው የመንደሩ ነዋሪዎች በዚህ ወረርሽኝ ከተጠቁት ርቀው መሄድ ነበረባቸው። መፍትሔው መገለል ብቻ ነው። ብሉይ ኪዳን እንደዚህ ዐይነቱን መገለል በሙሴ ዘመን አስታውቆ ነበር።

መ. ተላላፊ በሽታ (13፥47-59)

47-59 እዚህ ላይ ለምጽ (የቁዳ በሽታ) የማይታይ መሆኑ ግልጽ ነው፤ ነገር ግን በዚህ ክፍል የተወሰነ ዐይነት መበስበስ፤ ሻጋታ (ፈንገስ) ወይም ተላላፊ በሽታ ይታያል (ከ14፥33-53 ጋር ያነጻ)። በፓለስቲና ተላላፊ በሽታ የሚከሠትበት የክረምት ወቅት አለ። የዚህ ተላላፊ በሽታ አሳዛኝ ውጤት በጥንታዊቷ እስራኤል በርካታ ጽሑፎች እንዳይኖሩ ማድረግ ነበር። እስራኤላውያን በሸክላ ላይ ጽፈው ቢሆን ኖሮ፤ ብዙ ጽሑፎችን እናገኝ ነበር። ነገር ግን በደረቁና በሞቃታማው የዮርዳኖስ ሽለቆ ውስጥ ከተገኙት ጽሑፎች በቀር፤ የብራናና የፖፒረስ ቅጂች እዚህ ላይ በተገለጸው መበስበስ የተነሣ ጠፍተዋል።

እነዚህ ጥቅሶች እንደሚያመለክቱት፤ ቁዳ ለልብስነት ያገለግል ነበር (ከዕብ 11፥37 ጋር ያነጻ)፤ ይሁን እንጂ የቁዳ ልብስነት በብሉይ ኪዳን ውስጥ ብዙ ጊዜ አልተጠቀሰም፤ ይኸውም ምናልባት ቁዳ የድኾች ልብስ ነው ተብሎ ስለሚነገር ሊሆን ይችላል። ቁዳ ምንም እንኳን የሚሞቅና ለመልበስ የሚያመች ቢሆንም ለረጅም ጊዜ ያገለግላል። ቍ. 48 እንደሚያሳየው ቁዳ ሌሎች ዕቃዎችን ለመሥራትም ያገለግላል፤ ቀበቶ (2ነገ 1፥8)፣ ውሃ መያዣ ስልቻ (ኢያ 9፥4) ወዘተ የሚሠሩት ከቁዳ ነው። ለመበስበስ የተጋለጠ ከመሆኑ በቀር፤ ቁዳ ርካሽና ሁለገብ ጥቅም አለው። የላይነንና የሱፍ ዕቃዎችም እንደዚሁ በርጥብ ቦታ ላይ ከተቀመጡ ይሻግታሉ። ይህ ዐይነቱ መሻግት ሳንባን የሚያቁስልና በርጥም ዕቃን የሚያበላሽ ሊሆን ይችላል። እንደነዚህ ዐይነቶች ዕቃዎች ንጹሕ እንዳልሆኑ የሚገልጸው ሕግ ለሁለቱም ማለትም ለንጽሕና አጠባበቅና ለምጣኔ ሀብት መልካም ነበር።

የጥንት የቤት እመቤት በዕቃው ላይ ከበሽታው የሚያነጻ አንዳች ነገር ለምሳሌ መርዝ መርጨት አትችልም ነበር። እግዚአብሔር ስለ ሻጋታ (ፈንጊ) ሥነ ሕይወት መሴን አላስተማረውም። ነገር ግን ተግባራዊ የሆነ የሕዝብ ጤና አጠባበቅ ርምጃዎች ካህንም ሐኪምም በሆነው ሰው አማካይነት እንዲወሰዱ አሳስቦአል። ዕቃው ለሰባት ቀን እንዲገለል ወዳደረገው ካህን ዘንድ መጥቶ መታየት ነበረበት፤ ከዚያም ደዌው የተስፋፋ ካልሆነ፤ ዕቃው መታጠብና ለሌላ አንድ ሳምንት መቆየት ይኖርበታል። ደዌው ከጠፋ ልብሱ መለበስ ይችላል፤ ካልጠፋ ግን በደዌው የተበከለው ተቀዶ መውጣት ወይም ዕቃው ሙሉ በሙሉ መቃጠል ነበረበት። ተላላፊው በሽታ የመጣው ዕቃውን በርጥብ ቦታ ላይ ከማስቀመጥ የተነሣ ከሆነ፤ ወደ ካህኑ ግቢ እንዲዛወር መደረጉ ችግሩን ሊያስወግደው ይችላል ይሆናል። ምናልባት የቤት እመቤቷ እንደዚህ ዐይነቱን ችግርና ጥፋት ሁልጊዜ ከመከላከል ይልቅ ልብሶች እንዳይከማቹ ማድረግ ይኖርባታል። አልባላቱ ዘወትር የሚታዩና አየር የሚያገኛቸው ከሆነ፤ ይህ ራሱን የቻለ መፍትሔ ይሆናል። ማግለል በአልባላቱ ወይም በቤቶች ውስጥ የሚታየውን ተላላፊ ደዌ ለመከላከል፤ በሽታንም ሁሉ ለመቆጣጠር ተግባራዊ ርምጃ ነበረ።

ዕቃን ማጠብ ምክንያታዊ አያያዝ ነው። ማጠብ ችግሩን የማያስወግድ ከሆነ፤ ከዚህ ውጭ ሌላ ምንም ነገር ሊደረግ አይችልም፤ ማቃጠልና ችግሩ እንዳይስፋፋ ማድረግ የተሻለ ርምጃ ነው። አብዛኛው ለካህኑ ፍርድ ተትቶአል። ማጠብ የሚረዳ ቢሆን ኖሮ፤ የተበከለውን ቁርጠ ማውጣት መፍትሔ ባልሆነ ነበር። እንግዲህ እንደ ገና በመመልከትና በማጠብ ልብሱን መልበስ ይቻላል።

ቍጥር 59 የተላላፊ ደዌን ጉዳይ ብቻ ያጠቃልላል። በ11፥46-47፤ እና በ15፥32 ላይ ስለ ሌሎች ደንቦች ተመሳሳይ ማጠቃለያ ተሰጥቷል።

ሠ. ከተላላፊ የቁዳ በሽታዎች የመንጸት ሥርዐት (14፥1-32)

1-7 ካህናቱ የሕዝብ ጤና መከላከያ የነበሩ ቢሆኑም፤ ያገለገሉት ግን በክህነት ዘርፍ ነው። እስራኤል ቅዱስ ሕዝብ ነበረች፤ ከበሽታ መንጸቷም ይከናወን የነበረው በሃይማኖታዊ ሥርዐት መሠረት ነው። በሽታ የጎጠኑት ምልክት ነበረ፤ አሁንም እንኳ ቢሆን በሽታና ሞት በአዳምና በመላው የሰው ዘር ላይ ለመጣው የእግዚአብሔር መርገም አካል እንደ ሆኑ መዘንጋት አይገባም። ስለዚህ የታመመ ሰውን ለማንጸት መሥዋዕቶች አስፈልገዋል (ከሱቃ 5፥12-15 ጋር ያነጻ)።

የሁለቱን ሕያዋን አዕዋፍ ምሳሌ ዝርዝር ማየት አስቸጋሪ ነው። በቍ. 49-53 የሚገኘው ቤትን የማንጸት ሕግ፤ የታመመ ሰውን ለማንጸት ከተገለጸው ሕግ ጋር ተመሳሳይ ነው፤ የኋለኛው ምንባብ የፊተኛውን ለማብራራት ሳያገለግል አልቀረም። የምንጨው ውሃ ከታረደው ውፍ ደም ጋር እንደ ተቀላቀለና ለማንጸቱ ተግባር እንደ ዋለ ቍጥር 52 ግልጽ ያደርገዋል። ወፉ በምንጨው ውሃ ላይ ሲታረድ፤ ደሙ በውሃው ውስጥ ተንጠባጠብ። በቍ. 51 እና 53 ላይ የተጠቀሱት ቃላት ከቍ. 6-7 ቃላት ጋር ተመሳሳይ ናቸው፤ ይኸውም የምንጨው ውሃ ለመርጨት ቀደም ሲል የተወሳውን

ድርጊት ለመተርጎም ቍ. 52ን ለመጠቀም ያስችለናል። ሁለቱም ማለት ቅጣትም ሆነ የጎጠኑት መወገድ እንዲገለጹበት፤ ሕይወት ያለው ውፍ በሞተው ውፍ ደም እንዲነከር ተደርጎአል (ከ16፥21-28 ጋር ያነጻ)። ደማቁ ቀይ ድር፤ ሂሳቱና የዝግባው ዕንጨት በመርጨቱ ተግባር ላይ ሳይውሉ እንዳልቀሩ ይገመታል። ሂሳቱ እንደ ቀላጭ መቅቢያ ብሩሽ ሊያገለግል የሚችል ተክል ሊሆን፤ ዕንጨቱም ድሩን ለመጠቅለል መያዣ ሆኖ ሳያገለግል አልቀረም።

8-20 በጣም እንግዳ የሆነው የአለጫጨት ልማድ ሰውነትን በማንጸትና የሚቀረውንም ቍስል በማወቅ ረገድ ትልቅ አስተዋፅኦ አለው። ከሰባት ቀን መገለልና ከመጨረሻው ዕጥበት በኋላ፤ በሽተኛው ሰው ንጹሕ ስለሚሆን፤ መሥዋዕቱን ማቅረብ አለበት። የመሥዋዕት አቀራረብ ሥርዐት በመጀመሪያ የበደለ መሥዋዕት፤ ቀጥሎ የጎጠኑት መሥዋዕት፤ ከዚያም የሚቃጠል መሥዋዕት ነበረ። የእህል ቍርባት አንድ ዐሥረኛ ከእያንዳንዱ መሥዋዕት ጋር መቅረብ እንዳለበት ለማሳየት የሚቀርበው የኢፍ ሦስት ዐሥረኛ ነበረ። ካህኑ ሲሾም በደም ተቀድሰው የነበሩ ተመሳሳይ የሰውነት ክፍሎች በደምና በዘይት ተቀብተዋል (ዘፀ 29፥20)። ጆሮ፤ የእጅና የእግር አውራ ጣት የነጻውንና በአንድ ሎግ ዘይት (ከአንድ ሲኒ የወይራ ዘይት ትንሽ በለጥ ያለ) የተቀባውን ጠቅላላ ሰውነት ይወክላሉ።

21-32 የግድ መቅረብ ያለበትን መሥዋዕት በሚመለከት እንደ ተለመደው፤ ለድኾች የተፈቀደ መሥዋዕት አለ፤ ሆኖም የአቀራረቡ መርሐች እንዳሉ የተጠበቁ ናቸው። ቍጥር 24-31 በሁለቱ ጠቀሶች ፈንታ ሁለት ርግቦች ከመተካቸው በቀር በቍ. 12-18 ላይ የተጠቀሱት ደንቦች እንዳሉ ቀርበዋል። ይህም ሐሳብን መድገም የሚያዘውትረውን የዕብራውያኑን ዘዴ ያሳያል።

ረ. ቤቶችን ከተላላፊ በሽታ የማንጸት ሥርዐት (14፥33-57)

33-57 ከዚህ በላይ እንደ ተመለከተው፤ በቤቶች ውስጥ ያለውን በሽታም ሆነ የቁዳ በሽታን ለመግለጽ የገባው ቃል ትርጉም ለምሳሌ ብቻ በማመልከት የተወሰነ እንዳልሆነ ያሳያል። በርግጥ ሻጋታ (አጣቆ) የሚለው ቃል ይመረጣል። ቍጥር 34 እስራኤላውያን በአንድ ዓመት ውስጥ ከነፃን ለመግባት የነበራቸውን ምኞት ያሳያል። ይህ የቤት ውስጥ ሻጋታ ሕግ ለበረሐው ጉዞ ሲባል የተሰጠ እንዳልነበር ግልጽ ነው። ይሁን እንጂ እስራኤል ለዘላለም በድንኳን ውስጥ እንድትኖር እግዚአብሔር ፈቃዱ እንዳልሆነ ግልጽ ነው።

ይህን ችግር ለመፍታት በመጀመሪያ ቤቱ ባዶ መሆን ነበረበት፤ ምክንያቱም ቤቱ በበሽታው እንደ ተጠቃ ከተጠረጠረ እንደ ርኩስ ሊቈጠር ይችላል። ሁሉም ነገር እንደ ርኩስ ከተቈጠረ ብዙ ነገሮች ሊባክኑ ይችላሉ። የተባረበሩ ነገሮች የ“አረንጓዴነት” ወይም የ“ቀይነት” ምልክት አይታይባቸውም። ቀለሞቹን የሚገልጹት ቃላት በሌላ ስፍራ ጥቅም ላይ ውለዋል፤ የተባረበሩ ነገሮች የሚለው ሐረግ ግን የገባው ከዚህ ላይ ብቻ ነው። ሐረጉ። ቡርቡር፤ ስንጥቅ፤ ሽንቁር፤ ወዘተ ማለት ሊሆን ይችላል። ዋናው ነገር ከላይ የሚታይ ዕድፍ አለመሆኑ ነው።

በቤት ውስጥ የሚታይን ሻጋታ ለመከላከል መፍትሔው አሁንም ማግለል ነው (ቍ. 38)። ቤቱ ባዶ ከሆነና ሻጋታው ከቀጠለ ወይም ከተስፋፋ፤ የተበከሉት ድንጋዮች መወገድ፤ አካባቢውም መፈግፈግና እንደ ገና መሸፈን ይኖርበታል። ሻጋታው የማይለቅ ከሆነ፤ ቤቱ ይረገማል። ሻጋታው ከተወገደ ግን ቤቱ ንጹሕ ነው። አሁንም ለሕዝብ ጤና አጠባበቅ የሚበጅ ጠቃሚ አሠራር እናያለን። እንደዚህ ዐይነቱ ሻጋታ የሚገኝበት ቤት ከቁሻሻነቱና ከበሽታ አስተላላፊነቱ የተነሣ ለጤና ተስማሚ አይደለም።

ቤቱን የማንጸት ሂደት ለዎችን ከማንጸቱ ተግባር ጋር ተመሳሳይ ነው (ቍ. 2-7)። በዚህ ጊዜ በደም የተቀላቀለ የምንጭ ውሃ ለማንጸት ተግባር እንደ ዋለ ግልጽ ነው። የደም ስርየቱና የርኩሱት መወገዱም ትእምርታዊ በሆነ መንገድ ተወስቷል። ሆኖም ሌላ ተጨማሪ የበደል፤ የጎጠኑት ወይም የሚቃጠል መሥዋዕት አያስፈልግም። የቤት ውስጥ ሻጋታ ችግር ሰዋዊ ባሕርይ አልነበረውም።

ሰ. የሚያደርገው የሰውነት ፈሳሽ (15፥1-33)

በዚህ ምዕራፍ ውስጥ ልዩ ልዩ ጉዳዮች ተዘርዝረዋል፡- እነርሱም የሚያደርገው ሩካቤ ሥጋ፣ ከሰው አባላ ዘር የሚወጣ ፈሳሽና ምናልባትም በተቅማጥ የሚመጣ ርኩሳት (ከዘፃ 23፥9-14 ጋር ያነጻ) ናቸው፡፡

1-3 “ማንም ሰው” የሚለው ሐረግ ሁለቱንም ማለትም ወንዶችንና ሴቶችን ሊያመለክት ይችላል፡፡ ጉዳዩ “የሰውነት ፈሳሽ” ይመለከታል፡፡ ይህ በቍ. 16-18 ላይ የተገለጸውን የወንድን ተፈጥሮታዊ ፈሳሽ አያመለክትም፡፡ እንደዚህ ዐይነቱ ፈሳሽ የሚጠይቀው መታጠብን ብቻ ነው፡፡ ይህ ፈሳሽ እንደ ሴት ኢተፈጥሮታዊ የደም ፈሳሽ ሁሉ (ቍ. 25-30)፣ መሥዋዕት ማቅረብን ይጠይቃል፡፡ ይህ እንግዲህ እንደ ጨብጥ ያለ የሚገድል የወንድ ፈሳሽ ሊሆን ይችላል፡፡ ወይም ሙሉ በሙሉ የዘር ፈሳሽ ላይሆን ይችላል፡፡ የተቅማጥ በሽታ በቅርብ ምሥራቅ አሁንም ያለና የሚታወቅ ሲሆን፣ አንዳንድ ጊዜ ይህ የከባድ በሽታዎች ምልክት ነው፡፡ ይህ ከፍል ሁሉንም ማለትም ተቅማጥንም ሆነ ማንኛውንም ኢተፈጥሮታዊ የወንድ ፈሳሽ አጠቃልሎ የሚገልጽ ነው ማለቱ ምናልባት የተሻለ ይሆናል፡፡

4-12 በዚህ ረገድ የአንድን ሰው ንጹሕ አለመሆን የሚገልጹት ሕጎች በጣም ጥበቅ ናቸው፡፡ ንጹሕ ያልሆነ ሰው የሚነካው ማንኛውም ነገር ንጹሕ አይደለም፤ እርሱ የነካውን ማንኛውንም ነገር የነካ ሰው ሁሉ ርኩስ ነው፡፡ እነዚህ ክልከላዎች ከሌሎች ይልቅ የተቅማጥ በሽታን የሚመለከቱ ናቸው፡፡ ለምሳሌ የኮሌራ በሽታ መቅሠፍት በጣም ከባድ ነው፡፡ ይህ የተቅማጥ በሽታን የሚመለከትና የሚተላለፍም ነው፡፡ በሌላ በኩል የአባላ ዘር በሽታዎች በተነካ ዕቃዎች ከመተላለፍ ይልቅ በአብዛኛው በግብረ ሥጋ ግንኙነት ከሰው ወደ ሰው የሚሠራጩ ናቸው፡፡

13-15 ካህኑ የሚያደርገው ምርመራ አሁን አላስፈለገም፤ ምክንያቱም በ13፥1-4 ላይ እንደ ተገለጹት ውጫዊ ምልክቶች አልነበሩም፡፡ ነገር ግን በዚህ ጉዳይ ላይ ሳባት ቀን መቆየቱ፣ ከዚያም መታጠቡና መሥዋዕት ማቅረቡ አስፈላጊ ነገሮች ነበሩ፡፡ እንዲቀርቡ ተለይተው የተገለጹት መሥዋዕቶች የጎጠኦት መሥዋዕትና የሚቃጠል መሥዋዕት ብቻ ናቸው፤ ለመሥዋዕት የሚያስፈልጉት እንስሳትም ጠቦቶች ሳይሆኑ ርገቦችና ዋናዎች ናቸው፡፡ እንግዲህ የተቅማጥ በሽታ አንዳንድ ጊዜ ከባድ የሕመም ምልክት ሊሆን ይችላል፤ ሆኖም የተለመደና ፈጽሞ ከባድ ሕመም ላይሆን ይችላል፡፡

16-18 በተለመደው የግብረ ሥጋ ግንኙነት ምክንያት ጊዜያዊ አለመንጸት ሊኖር ይችላል፤ ነገር ግን ከዚህ ጋር የሚያያዝ ምንም ዐይነት በደል የለም፤ መሥዋዕት ማቅረብም አያስፈልግም፡፡ መጽሐፍ ቅዱስ ስለ ሩካቤ ሥጋ የሚናገረው መልካም እንደ ሆነ ነው፡፡ ከጋብቻ ውጭ የሆነውንና ልቅ የሆነውን ወሲብ በጥብቅ ያወግዛል፡፡ ይሁን እንጂ ጋብቻ ክቡር እንደ ሆነ በግልጽ ተነግሮአል (ዕብ 13፥4)፡፡ አንድ ክርስቲያን ስለ ሩካቤ ሥጋ ብዙ ላይናገር ይችላል፤ ይህ የሆነው አሳፋሪ ስለ ሆነ ሳይሆን፣ ነገሩ ምስጢራዊ፣ አስደናቂና ቅዱስ በመሆኑ ነው፡፡

19-24 ስለ ንጽሕና አጠባበቅና መልካም ስለ ሆነው መታጠብ የተነገረውን ልብ ይሏል፡፡ ጊዜውን እየጠበቀ ስለሚመጣው የሴት ልጅ የወር አበባ መንጸት የሚቀርብ ምንም ዐይነት መሥዋዕት የለም፡፡ በቍ. 24 ላይ የተጠቀሰው ተፈጥሮታዊ ሕግ ሴቱን ከሰውነት መደዝዝ ወይም መጨበጥ ይጠበቃል፤ ቅጣቱ ከባድ አይደለም፤ ሁኔታው ሊነጻጸር ከሚገባው ከ20፥18 ጋር ይለያል፡፡

25-33 ጥንታዊው ሕግ የተለመደውን የወር አበባ ጊዜና ምናልባትም በሕመም ምክንያት ፈሳሽ የሚያስከትለውን ያልተለመደ ሁኔታ ይለያቸዋል፡፡ ሴቱ የምትገለልበት ትክክለኛ ዐላማ ተላላፊ በሽታን ለመከላከል፣ ከሴት ውስጥ ሥራ ለማሳረፍ፣ ከጋብቻ ግንኙነትና ከቤተ ሰብ ጎላፊነት የምትላቀቅበትን እውነተኛ ዕረፍት ለሴቱ ለመስጠት ነው፡፡ ንጹሕ ያልሆነ ሰው ምግብን ማዘጋጀትና የቤት ውስጥ ሥራን ማከናወን አይችልም፡፡

ለሴቷ ሕመም የታዘዘው መሥዋዕት ለወንድ “የዘር ፈሳሽ” ወይም ለወንድም ሆነ ለሴት ልጅ የተቅማጥ በሽታ እንዲቀርብ ከታዘዘው መሥዋዕት ጋር ተመሳሳይ ነው (ከቍ. 13-15፡ ከ28-30 ጋር ያነጻ)፡፡

ጁ. የስርየት ቀን ዓመታዊ የጎጠኦት መሥዋዕት (16፥1-34) (ከ23፥27-32፤ ከዘኁ 29፥7-11 ጋር ያነጻ)

የስርየት ቀን በዘፀ 23፥14-17 እና በ34፥18-23 ላይ አልተገለጸም፡፡ እንዲሁም በኦሪት ዘፃግም 16፥1-16 ላይ አይታይም፡፡ እነዚህ ምንባቦች የሚገልጹት የእስራኤል ወንዶች ልጆች ሁሉ በመገናኛ ድንኳኑ ፊት ለፊት እንዲሰበሰቡ የሚደረግባቸውን ሦስቱን ዓመታዊ በዓላት ነው፡፡ የስርየት ቀን እንደዚህ እንደ ዓመታዊው በዓል ዐይነት አልነበረም፡፡ ተራው እስራኤላዊ በቤቱ እንዲቀመጥ ተደርጎአል፤ ሥርዐቱንም የሚፈጽሙት ካህናቱ ናቸው፡፡ በእስራኤል ላይ የተደነገገው የጸም ቀን ይህ ብቻ ነበረ፤ ልዩ የሆነ የዕረፍትና የፀጥታ ሰንበትም ነበረ፡፡ ቀኑ የልዩ ፀፀት፣ የልዩ የጎጠኦት መሥዋዕትና የስርየት ቀን ነው፡፡ ይህን ዕለት እስካሁን ድረስ እስራኤላውያን ያከብሩታል፤ ስሙንም የም ኪፑር (የስርየት ቀን) ብለው ይጠሩታል፡፡ መጽሐፍ ቅዱሳዊ ቃሉ በብዙ ቍጥር ማለትም “የስርየቶች ቀን” ተብሎ ተገልጿል፡፡

ዕለቱ ልዩ ትእምርት አለው፡፡ የሕዝቡን ጎጠኦት የሚሸከሙ ሁለት ፍየሎች ይወሰዱ ነበር፡፡ አንደኛው የጎጠኦት መሥዋዕት ሆኖ ሲታረድ፣ ሌላው ፍየል ደግሞ የሕዝቡን ጎጠኦት ተሸከሞ እንዲሄድ ወደ በረሃ ይለቀቅ ነበር፡፡ እንግዲህ ሁለቱ ፍየሎች ሁለቱንም ማለትም የጎጠኦት ስርየትንና ይቅርታን በትእምርትነት ያሳያሉ፡፡ የስርየት ቀኑ ትእምርት እግዚአብሔር ለእስራኤላውያን ጎጠኦት ያዘጋጀውን ምትካዊ መሥዋዕትና የበደላቸውን መወገድ የሚያሳይ ነው፡፡

1-10 የአሮን ሁለት ልጆች ሞት መጠቀሱ ሕዝቡ በሲና በረሃ እስከ ቁዩበት የመጨረሻ ቀን ድረስ፣ ይህ የስርየት ቀን ሕግ እንዳልተሰጠ ያሳያል፤ ይህም ሕግ በኦሪት ዘፀአት ውስጥ ለምን እንዳልተገኘ አንድ ጥሩ ምክንያት ነው፡፡ ሕጉ የተሰጠበት ምክንያት ካህናቱን በአገልግሎታቸው ለመጠበቅ አስፈላጊ ሆኖ በመገኘቱ ነበር፡፡ ናዳብና አቢሁ ወደ ቅድስተ ቅዱሳን ውስጥ ሳይገቡ አልቀረም፡፡ ይህ መብትና ተግባር የተሰጠው ለሊቀ ካህናቱ ነው፡፡ “... ወደ ውስጠኛው ክፍል የሚገባው ሊቀ ካህናቱ ብቻ ነበር፤ የሚገባው በዓመት አንድ ጊዜ ብቻ ሲሆን፣ ስለ ራሱ ጎጠኦትና ሕዝቡ ባለማወቅ ስላደረገው ጎጠኦት የሚያቀርበውን ደም ሳይዝ አይገባም ነበር” (ዕብ 9፥7)፡፡ የዕብራውያን መልእክት በአጽንዖት እንደሚያሳየው ክርስቶስ፣ “... የዘላለም ቤዛት ሊያስገኝ የራሱን ደም ይዞ ወደ ቅድስተ ቅዱሳን ለአንድና ለመጨረሻ ጊዜ ገባ” (ዕብ 9፥12)፡፡

ቅድስተ ቅዱሳን ከመጋረጃው በስተ ጀርባ የሚገኝ ውስጠኛው መቅደስ ሲሆን፣ ታቦቱ የሚቀመጥበት ክፍል ነው፡፡ የተቀደሰው ሣጥን የወርቅ መክደኛ፣ የስርየት መክደኛው ደግሞ “የስርየት ቦታ” ተብሎ በተሻለ ሁኔታ ተተርጉሞአል፡፡ ትኩረት የተደረገው ከስርየቱ በስተ ጀርባ ባለው በምሕረቱ ላይ ሳይሆን፣ በስርየቱ ላይ ነው፡፡ በመገናኛው ድንኳን ምሳሌ መሠረት ውስጠኛው መቅደስ የእግዚአብሔር ማደሪያ ነበረ፤ ከታቦቱ በላይ የሚገኘው ቦታም እግዚአብሔር ከሰዎች ጋር የሚገናኝበት ቦታ ነበረ፡፡ ነገር ግን የእግዚአብሔር ቅድስና ግርማ ሞገስን የተላበሰ በመሆኑ፣ የስርየት መሥዋዕት ሳያቀርቡ በግድ የለሽነት ለሚቀርቡ ጎጠኦትኞች፣ በናዳብና በአቢሁ ላይ የደረሰው ሞት ከባድ ማስጠንቀቂያ ነበረ (ከዮሐ 14፥6 ጋር ያነጻ)፡፡

ካህኑ ለሠራው በደል እንዲቀርብ የታዘዘው መሥዋዕት ወይፈን ነበረ (4፥3)፡፡ ከዚህ ቀጥሎ ይቀርብ የነበረው ደግሞ የሚቃጠል መሥዋዕት ነው፡፡ እነዚህ መሥዋዕቶች የተሰጡት ለራሱ ለአሮን ነው፤ የክህነት አገልግሎቱን ከመስጠቱ በፊት እርሱ ራሱ አስቀድሞ መንጸትና መቀደስ ያስፈልገዋል፡፡ በዕብራውያን መልእክት ምዕ. 7፥27 ላይ ክርስቶስ ይህን የመጀመሪያውን የመንጸት መሥዋዕት ማቅረብ እንደሚያስፈልገው ተገልጿል፡፡ ክርስቶስ ፍጹም የሆነ ካህን ነው፡፡ አሮንም ግን ሰብአዊ ካህን ነበረ፡፡

“የሚለቀቅ ፍየል” ምንድን ነው? በኋለኛው የአይሁድ ነገረ መለኮት ውስጥ መጽሐፈ ሄኖክ ቃሉን የሚጠቀምበት ከወደቁት

መላእክት መካከል አንዱ ለነበረው ለአዛዜል መጠሪያ ነው። ሄኖክ ስለ ርኩስ መንፈስ የሰጠው ሰፊ ትንተና የደጋራይ ዘመን ለመሆኑ ምንም ጥርጥር የለውም (200 ዓ.ቅ.ክ. 7ደማ)። መጽሐፈ ሄኖክ የድሃረ መጽሐፍ ቅዱስ ፈጠራዎች አንደ ሆኑ የሚነገርላቸውን የአረማይስጥ የጋኔን ስሞችን አዘውትሮ መጠቀም ይታይበታል። ኦሪት ዘሌዋውያን ሳይሆን መጽሐፈ ሄኖክ ነው በኦሪት ዘሌዋውያን ምዕራፍ 16 ላይ በመመሥረት የራሱን ትንታኔ የሚያቀርበው። ለኦሪት ዘሌዋውያን ትርጉሜም መመሪያ አይደለም።

በጣም ቀላሉ አመለካከት በ200 ዓ.ቅ.ክ የተተረጎመውን ሰብዐ ሊቃናት ያጣቅሳል። የ“አዛዜል” የመጀመሪያው ክፍል “ፍየል” ማለት ነው፤ የመጨረሻው ክፍል ደግሞ “ወግድ (ሂድ ከዚህ)” የሚል ትርጉም ካለው ግስ የተገኘ ነው። በጥንታዊው የዕብራይስጥ ቋንቋ ውስጥ እንደዚህ ያሉ በሁለት ቃላት ላይ የተመሠረቱ ስሞች በጣም ጥቂት ናቸው፤ ሆኖም በዩጋሪቲክ¹ አስደናቂ ማስረጃዎች እየታዩ ነው። ቃሉ የሚለቀቀውን የሚወክል ነው። በዘኁ 29፥11 ላይ የሚለቀቀው ፍየል “ማስተስረያ እንዲሆን ለኅጢአት መሥዋዕት የሚቀርብ” ተብሎ ተጠርቶአል።

11-14 ጣፋጭ መዐዛ ያለው ዕጣን እንዴት እንደሚቀርብ መመሪያው በኦሪት ዘፀአት 30፥34-38 ላይ ተሰጥቶአል። ቅዱስ ስለ ነበረ፤ ለግል መገልገያ መዋል አልነበረበትም። ይህ ዕጣን የሚጤሰው አሮን ተሸክሞ ወደ ቅድስተ ቅዱሳቱ በሚያስገባው በማዕጠንቱ ላይ እንጂ፤ በተቀደሰው ስፍራ በሚገኘው በዕጣኑ መሠዊያ ላይ አይደለም። በጨለማው ቤተ መቅደስ ውስጥ የሚጤሰው ዕጣን ለእስራኤል ኅጢአት የሚደረገው ስርየት የአሮንን ሥራ እጅግ አስፈሪ ያደርገዋል።

ምስክሩ የዐሥሩ ትእዛዛት ጽላቶች ነበሩ (ዘፀ 25፥16፤ 31፥18)፤ ከዚህም የተነሣ ድንኳኑ የምስክሩ ማደሪያ ድንኳን ተብሎ ተጠርቶአል። የምስክሩ ታቦት የሚለው ሐረግ በኦሪት ዘፀአት ውስጥ ዐሥራ አንድ ጊዜ፤ በኦሪት ዘኁልቁ ውስጥ ሁለት ጊዜ፤ በመጽሐፈ ኢያሱ ውስጥ ደግሞ አንድ ጊዜ ተወስቷል። የበለጠ የተለመደው ስም “የቃል ኪዳን ታቦት” የሚለው ነው፤ ይህም በኦሪት ዘኁልቁ ሁለት ጊዜ፤ በኦሪት ዘዳግም አራት ጊዜ፤ በኃላጾቹ ታሪኮች ማለትም ከመጽሐፈ ኢያሱ እስከ 2ዜና መዋዕል ብዙ ጊዜ ተጠቅሷል። የሕጉ ጽላቶች “ምስክሩ” እና “ኪዳን” ተብለው እንደ ተጠሩም ግልጽ ነው፤ “የቃል ኪዳን ታቦት” የሚለው ሐረግ የገባው በዚህ ምክንያት ነው (2ዜና 6፥11)። በጥንት ሕጎች ላይ የተደረጉ ጥናቶች የጥንቱን ዘመን ሕግ በከፊል ወደሚጋሩት ወደ ዐሠርቱ ትእዛዛት ባሕርይ ትኩረታችንን ይስቡታል። በውስጠኛው መቅደስ ውስጥ የሚከናወነው ታላቅ አምልኮ፤ በእግዚአብሔር ፊት የተረጨው ደም ምትካዊ ስርየትን ያሳያል። “ደም ሳይፈስ ስርየት የለም” (ዕብ 9፥22)።

15-19 አሁን አሮን ይኸውም ዐዲሱ የነጻው ካህን ሕዝቡን በእግዚአብሔር ፊት ለስርየት ያቀርባል። መቅደሱ፤ ጠቅላላ ድንኳኑና የነሐስ መሠዊው በኅጢአት መሥዋዕቱ መንጻት አለባቸው፤ ምክንያቱም እነዚህ ነገሮች የሚኖሩት ባልነጻ ሕዝብ መካከል ነው። የመገናኛ ድንኳኑ ዕቃ ሁሉ በሥርዐት እንዲነጻ የሚደረገው፤ ከተፈጥሮው ንጹሕ ባለመሆኑ አይደለም። ይልቁንም ርኩሰቱ የመጣው፤ በሚያመልኩበት ጊዜ በኅጢአታቸውና በዐመገቸው የመገናኛ ድንኳኑን ካረከሱት ከእስራኤላውያን ነበር።

20-28 ቀደም ሲል የኅጢአት ዝውውሩ ትእምርት ጉልሕ በሆነበት የመሥዋዕት ሥርዐቱ ክፍል ላይ ትኩረት እንድንሰጥ ተደርጎአል (ከ1፥4 ጋር ያነጻ)። በዚህ የተለየ ሁኔታ ውስጥ ትእምርታዊ ምሳሌው በጣም ግልጽ ነው። የሕዝብን ኅጢአት ተሸክሞ በሚለቀቀው ፍየል ላይ ካህኑ እጁን በመጫን የእስራኤልን በደል ይናዘዛል። ይህ በርግጥ ምሳሌያዊ ነበረ። በዐዲስ ኪዳን ከዚህ ተመሳሳይ ነገር የምናገኘው የእኛ ከክርስቶስ ጋር መተባበር ነው (ሮሜ 6፥5)። እርሱ ራሱ በሥጋው ኅጢአታችንን በዕንጨት መስቀል ላይ ተሸክመ (1ጴጥ 2፥24)። እዚህ ላይ የምናገኘው መለኮታዊ ትእዛዝ፤

አንደኛ በደሎች ሊወገዱ ይገባል፤ ከዚያም አምልኮና መቀደስ ይከተላል። አሮን ለራሱ የሚያቀርበው የሚቃጠል መሥዋዕት የኅጢአት መሥዋዕቶች ቀርበው እስኪጠናቀቁ ድረስ እንዲዘገይ ተደርጎአል። ቀጥሎ ሁለቱም ማለትም የአሮንና የሕዝቡ የሚቃጠሉ መሥዋዕቶች ተቀባይነት ያገኛሉ። የካህኑ የኅጢአት መሥዋዕትና የሕዝቡ የኅጢአት መሥዋዕት የሞቱ እንስሳት በድን ከስፈር ውጭ እንዲቃጠል ያደርጋሉ (ከ4፥12-21 ጋር ያነጻ)። ዕብራውያን 13፥11-12 ይህንን ሥርዐት የኅጢአት መሥዋዕት በመሆን ከበር ውጭ መከራ ከተቀበለው ከክርስቶስ ሞት ጋር ያዛምደዋል።

29-34 በአይሁድ ዘመን አቈጣጠር በበልግ ወቅት በርካታ የተቀደሱ ቀኖች ይገኛሉ። “ራሳችሁን ካዱ” የሚለው ሐረግ ምናልባት ጸምን ሊያመለክት ይችላል። ሐረጉ በመዝ 35፥13 ላይ ጸምን አጣምሮ ለማሳየት፤ በኢሳ 58፥3 ላይ ደግሞ ከጸም ጋር ተንዳኝ በመሆን ተጠቅሷል (በሁለቱም ክፍሎች ውስጥ ሐረጉ ራሱን ማዋረድ ያሳያል)። ነገር ግን የኢሳ 58 ዐውድ እንደሚሰላየው፤ የእግዚአብሔር ሐሳብ እንዲሁ ውጫዊ ጸምን ሳይሆን፤ እውነተኛ ንስሐንና ዐዲስ መታዘዝን የሚመለከት ነበር። “ሊቀ ካህናት” የሚለው ማዕረግ በብሉይ ኪዳን የተለመደ አይደለም፤ ይሁን እንጂ በዘር የመውረስ አመለካከት መኖሩን ይህ ጥቅስ ያሳያል። የጠቅላላው ምዕራፍ መደምደሚያ የመገናኛ ድንኳኑን ዕቃ መንጻት አይጠቅስም፤ ነገር ግን በዓመት አንድ ጊዜ ለእስራኤላውያን ሁሉ ኅጢአት ስርየት ይደረግ እንደ ነበር ይገልጻል።

፩. የግል ቅድስና ሕጎች (17፥1-22፥33)

ሀ. የተለየ የመሥዋዕት ማቅረቢያ ስፍራ (17፥1-9)

(ከዘዳ 12፥1-27 ጋር ያነጻ)

1-2 ምዕራፍ 17 ሕዝባዊና ግላዊ ደንቦችን አቀናጅቶ የያዘ ምዕራፍ ነው። እንደ ኦሪት ዘዳግም 12፥1-27 ሁሉ ማእከላዊ የመሥዋዕት ማቅረቢያ ስፍራን በሚመለከት የሚያስፈልጉ ነገሮችን ይገልጻል፤ ደም መብላትንም እንዲሁ ይከለክላል። እነዚህ በዚህ ክፍል ውስጥ የተወሰኑ ጉዳዮች ጠቅላላ ሕዝቡን የሚመለከቱ ናቸው።

3-7 “መግደል” የሚለውን ቃል ለመግለጽ ከገቡት በርካታ የዕብራይስጥ ቃላት መካከል እዚህ ላይ ገብቶ የምናየው፤ የሰዎችን መገደል ከማመልከቱ ውጭ ሁልጊዜ ለመሥዋዕት የሚታረዱትን እንስሳት በተለይ ለማሳየት የገባ ቃል ነው። ኦሪት ዘዳግም 12፥15 ግልጽ እንደሚያደርገው፤ ሕዝቡ እንስሳትን በቤታቸው ውስጥ ማረድ ይችሉ ነበር። ነገር ግን ለመሥዋዕት አልነበረም። በሌላ ስፍራ የታረዱና ለመሥዋዕትነት የቀረቡ እንስሳት የእግዚአብሔር በረከት አይኖራቸውም ነበር፤ አቅራቢውም በደም በደለኛነት ይወነጀላል። እንስሳት በቤት ውስጥ አይታረዱም ነበር ለማለት የሚያስደፍር ምንም ዐይነት ማስረጃ የለም። መሥዋዕት በኦሪት ዘሌዋውያን 17፥3-5 ውስጥ እንደ ተገለጸው የሚቀርብ ከሆነ፤ የኦሪት ዘሌዋውያን 17፥3-5 እና የኦሪት ዘዳግም 12፥15 ተቃርኖ ይወገዳል።

8-9 ከመገናኛ ድንኳኑ ውጭ መሥዋዕት ማቅረብ አይቻልም፤ ክልክል ነው። ይህን በሚመለከት የተሰጠው ትእዛዝ ዋናውን የመሥዋዕት ዐይነት ማለትም የሚቃጠል መሥዋዕትን ጨምሮ ከመጥቀሱ ሌላ በቁጥር 3 ላይ የተገለጸውን ሕግ በድጋሚ ያሳያል። ሐሳብን መድም በዕብራይስጥ ቋንቋ እንግዳ ነገር አይደለም፤ በርግጥ ይህ የቋንቋው ባሕርይ ነው። በኦሪት ዘዳግም 12፥4-6 እና 13-14 ውስጥም ዕጥፍ ክልከላ ተደርጎአል፤ ይህም ምናልባት ጥቂት ተጨማሪ ዝርዝር ሐሳቦችን ማለትም የዱር አራዊት በቤት ውስጥ እንዲታረዱ የሚፈቅድ ሕግ (ቁ. 15) በኦሪት ዘሌዋውያን ውስጥ በተሰጠው የመጀመሪያው ትእዛዝ ላይ የቀረበ ሊሆን ይችላል። ኦሪት ዘዳግም 14፥23-26 ማእከላዊው ቤተ መቅደስ በጣም ሩቅ ከሆነና ስጦታዎችን ሁሉ ወደዚህ ለማድረስ አዳጋች ሆኖ ከተገኘ፤ ዐሥራቶችን ወደ ገዝብ የመለወጥ ጥያቄን ያቀርባል።

“ከወገኖቹ ተለይቶ ይጥፋ” (ከቁ. 4 ጋር ያነጻ) የሚለውን አገላለጽ ለይቶ ለማወቅ ቀላል አይደለም። ሐረጉ ሁልጊዜ ሥርዐታዊ ወንጀሎችን (ፋሲካን፤ ዘፀ 12፥15፤ 19፤ ዘኁ 9፥13)፤

¹ ዩጋሪቲክ፡- በሰሜን ሶርያ አካባቢ የሚኖሩ የጥንት ሕዝቦች ይጠቀሙበት የነበረ ሴማዊ ቋንቋ ነው።

አለመገረዝን (ዘፍ 17፥14)፤ ንጹሕ ያልሆነ ምግብ መብላትን ወይም ከርኩሶት በኋላ ለመንጸት አለመቻልን (ዘሌ 17፥4፡ 9፡ 10፡ 14፤ ዘኁ 19፥13፡ 20) ያመለክታል። በግብረ ገባዊ ጉዳዮች የሚመጣውን ፍርድ ሊያመለክት የሚችልባቸው ጊዜያት ኦሪት ዘሌዋውያን 18፥29 ላይ ያሉት ናቸው። በዚያም ስፍራ ላይ ቀደም ሲል የታዩትን በሥጋ ዘመዳሞች መካከል የሚደረጉ የግብረ ሥጋ ግንኙነት ጉዳዮችን ያመለክታል፤ ዘኁ 15፥30 ላይ ይቅር የማይባለው ኅጢአት፤ ዘፀ 31፥14 ላይ ሰንበትን አለማክበርና እንደዚሁም ዘሌ 20፥3፡ 5-6 ላይ፤ ዝሙትና ጥንቄላ ይገኙበታል። ምንም እንኳን ከእነዚህ አንዳንዶቹ ሞትን የሚያስከትሉ ቢሆኑም፤ እነዚህ ሁሉ ጥፋቶች የሞት ቅጣት ያስፈርዳሉ ብሎ ማሰብ አስቸጋሪ ነው። እነዚህ በደሎች ከማኅበር ያስወግዳሉ የሚለውም ሌላው አመለካከት ነው።

ለ. የደም መቀደስ (17፥10-16)

10-16 ደም ለሕይወት አስፈላጊ መሆኑ ግልጽ ነው። በመሥዋዕት አቀራረብ ሥርዐት ውስጥም ከመጀመሪያው የአቤል መሥዋዕት ጀምሮ ትልቁን ሚና ተጫውቶአል። ደም በእግዚአብሔር አምላክ የተፈጠረውን የሰውን ሕይወት የሚወክል በመሆኑ፤ የሰው ደም ቅዱስ እንደ ሆነ እግዚአብሔር ለሄክካ ነግሮታል (ዘፍ 9፥4-6)። የእንስሳትን ደም መብላት መከላከል ይህን ሐቅ በይበልጥ ያጥታል። ለደም መሥዋዕታዊ ትርጉም የሚቀርበው ተጨማሪ ምክንያት በአሁኑ ምንባብ ውስጥ ተሰጥቶአል (ከዘፍ 12፥23 ጋር ያነጻ)።

ሐ. በሥጋ ዘመዶች መካከል የሚደረገውን የግብረ ሥጋ ግንኙነት የሚከለክሉ ሕጎች (18፥1-18)

የምዕራፍ 18 እና አብዛኞቹ የምዕራፍ 20 ሕጎች (“ኃፍረተ ሥጋ አትግለጥ” የሚለው ነባሩ ትርጉም እንደሚጠቀመው ሁሉ) ብልግናዊ መጋለጥን የሚከለክሉ አይደሉም፤ ይልቁንም የግብረ ሥጋ ግንኙነትን የሚመለከቱ ስለ ሆኑ፤ ይህ ምዕራፍ የሥጋ ዘመዶች እርስ በርስ የሚፈጽሙትን ግብረ ሥጋ ይከለክላል። ምዕራፍ 20 ለእንደዚህ ዐይነቶቹ ድርጊቶች የተመደቡትን ቅጣቶች በመስጠት፤ በአብዛኛው ተመሳሳይ የሆነ ሐሳብን ይገልጻል። ከምዕራፍ 17 ጋር ተያይዞ እንደ ተገለጸው፤ የእነዚህ ሕጎች መሠረት የሚገኘው በእግዚአብሔር ጌትነትና (ምዕ. 18) በቅድስናው ውስጥ ነው (ምዕ. 20)። እግዚአብሔር እስራኤላውያንን ያወጣቸው፤ እንደዚህ ዐይነቶቹ ልምዶች ከሰፈኑበት ከግብፅ ነው። እስራኤላውያን በዐዲሲቷ አገራቸው ውስጥ እነዚህን በጣም የተለመዱ የአረማዊ ማኅበረ ሰብ በደሎች ማስወገድ ነበረባቸው።

1-5 እስራኤል ሃይማኖቷን ያገኘችው ከኃረቤቶቿ ነው የሚለው ትችት ብዙ ጊዜ ሲሰነዘር ይደመጣል። አንዳንድ እምነት ቢስ እስራኤላውያን ይህን ማድረጋቸው አያጠራጥርም፤ ይሁን እንጂ የእስራኤል እምነት ልዩ እንደ ሆነ ተጠብቆ እንዲቆይ ሕጉና ነቢያቱ ሁልጊዜ ጥረት አድርገዋል። ከግብፅና ከከነዓን ልምዶች የእነርሱ ሃይማኖት የተለየ መሆን ነበረበት። ሃይማኖታቸው እጅግ ልዩ እንደ ሆነ “እኔ እግዚአብሔር አምላካችሁ ነኝ” በሚለው ዐቢይ አረፍተ ነገር ውስጥ ተገልጿል።

ቁጥር 5፤ “ሥርዐቱንና ሕጌን ጠብቁ፤ እነዚህን የሚጠብቅ በሕይወት ይኖርባቸዋልና፤ እኔ እግዚአብሔር ነኝ” የሚለው፤ በትንቢተ ሕዝቅኤል 20፥11፡ 13፡ 21፤ በመጽሐፈ ነህምያ 9፥29 ላይና እንደዚሁም በሉቃስ 10፥28፤ በሮሜ 10፥5፤ በገላትያ 3፥12 ላይም ተጠቅሶአል። ጥቅሱ በየክፍሉ ሲታይ፤ የተወሰነ የሐሳብ ልዩነት አለበት። ሕዝቅኤልና ነህምያ ቃሉን የሚጠቀሙበት እስራኤልን ለማውገዝ ነው። የእግዚአብሔር ሕዝብ በሥርዐቱ ላይ ከማመጣቸው የተነሣ ተግዘው ነበር። ክርስቶስ ጥያቄ ያቀረበለትን የሕግ ዐዋቂ ትእዛዛቱን እየጠበቀ እንዲኖር ነገረው። እዚህ ላይ ክርስቶስ በሥራ የሚገኝን መላምታዊ ድካት ፈቅዷል የሚል አስተያየት አንዳንድ ጊዜ ይነገራል። ነገር ግን የሕግ ዐዋቂውን ኃጢአት ለመግለጥና እምነትን ለማምጣት የደጉን ሳምራዊ ምሳሌ ተናግሮአል።

በሥራ የሚገኘውን ድካት ሳይሆን፤ ቁጥር 5 በእግዚአብሔር ያመነትና ክልብ የታዘዙት የብሉይ ኪዳን ምእመናን በምድር ላሉም ሆነ ከዚያ በኋላ በሚኖራቸው ዘመን የተትረፈረፈ ሕይወትን እንደ ተቀበሉ ያስተምራል። እዚህ ላይ መደረግ ያለባቸው ነገሮች የእግዚአብሔርን ሕጎች ሁሉ ማለትም የግብረ ገብ ሕጎችንና እንደዚሁም በመገናኛ ድኅኒት ውስጥ የሚፈጸመውን የመሥዋዕትና የአምልኮ ሥርዐት የሚያካትቱ ሳይሆን አይቀርም። እነዚህን ሕጎች በእምነት መጠበቅና ማክበር ለሚያምነው እስራኤላዊ መንፈሳዊ ሕይወትንና ኃይልን ያመጣሉ። ይሁን እንጂ ኦሪት ዘሌዋውያን 19፥17 እና ሌሎችም ጥቅሶች እንደሚያሳዩት፤ እግዚአብሔር የፈለገው እንዲሁ ከውጫዊ መታዘዝና ከሥርዐት ያለፈ ነገርን ነው። እግዚአብሔር የተገረዘ ልብን ፈለገ (ዘፍ 30፥6)። ስለዚህ ዘሌ 18፥5 መወሰድ ያለበት የእግዚአብሔርን ሕጎች ሁሉ በእምነት መጠበቅ ምሉእ መንፈሳዊ ሕይወትን እንደሚያስገኝ ተደርጎ ነው።

6-18 እዚህ ላይ የተከለከሉ የግንኙነት ደረጃዎች ተገልጸዋል። ጋብቻው የማይቻል መሆኑ በዚህ ክፍል ከተገለጹት ሐሳቦች ውስጥ ጥቂቶቹ አስፈላጊ አይደሉም፤ ምክንያቱም ጋብቻው ከቶ የማይቻል ነው (ከገባች ምራት ጋር ማለት ነው)፤ የትዳር ጓደኛ በሞት ከተለየ ወይም ፍች የተፈጸመ ከሆነ ግን ሕጉ ትርጉም ይኖረዋል።

ቁጥር 16 ላይ ከወንድም ሚስት ጋር መጋባት የሚለውና ቁጥር 18 ላይ ከሚስት እንት ጋር መጋባት የሚለው ሁለቱ ሐሳቦች ልዩ ትኩረት የሚጋብዙ ናቸው። የቁጥር 16 ችግር በኦሪት ዘፍግም 25፥5 ላይ የተገለጸውን የዋርሳ ጋብቻ የሚከለክል መብሎ መታየቱ ነው። የዋርሳ ጋብቻ የቁየና የታወቀ ምክንያት የነበረው የጋብቻ ዐይነት መሆኑ ይታወቃል (ዘፍ 38፥6-11)። ባሏ የሞተባት ሴት በተለይ ልጅ ያልወለደች ከሆነች፤ ጋብቻው የአስገዳጅነት ባሕርይ ነበረው፤ በሕርይ የሚገኘው ወንድም ያላገባ ከሆነ ደግሞ የግድ መፈጸም ነበረበት (ዘፍ 25፥5፤ ወንድማማቾቹ ዐብረው የሚኖሩ ከሆኑ)? እንዲህ ሲባል ብዙ ሚስት ማግባት በጥቅሉ ተቀባይነት አግኝቷል ማለት አይደለም፤ እድገቱ ተገቷል ማለት ግን ይቻላል።

እነዚህ ግንኙነቶች የተከለከሉበት ምክንያት የተጓዘውና ቅጥ ያጣው እንደዚህ ዐይነቱ የጋብቻ ግንኙነት አሳዛኝ ሁኔታዎችን በማስከተሉ ነው። ደግሞም ተገቢ ፍቅርና ቅርርብ ሊያገኝ የሚገባውን የቤት ሰብ ነጻነት በማበላሸቱ ነው። ብዙ ሚስት የማግባት ልማድ ባለበት ኅብረተ ሰብ ውስጥ እንደዚህ ዐይነት ሕጎች በጣም አስፈላጊ ነበሩ። በሥጋ ዘመዶች መካከል የሚፈጸም ግብረ ሥጋም እንዲሁ በተወሰኑ ሁኔታዎች በጥንት ጊዜ የተለመደ ነበር። ከሙሴ በፊት ለሦስት ትውልዶች የግብፅ ነገሥታት በንጉሣዊ ቤተ ሰብአቸው ውስጥ ንግሥናቸውን ጠብቆ ለማቆየት እንዲችሉ ከአባታቸው ወይም ከእናታቸው ብቻ የተወለዱ እንቶቻቸውን አግብተዋል። በሥጋ ዘመዶች መካከል ስለሚፈጸም ግብረ ሥጋ በዚህ ምዕራፍ ውስጥ የተገለጹ ሕጎች በሠለጠነው ኅብረተ ሰብ ውስጥም የሚታወቁ ናቸው። የሕጎትን ወይም የአክስትን የመጀመሪያ ልጅ ማግባት አልተከለከለም ነበር።

መ. ወሲባዊ ንጽሕና (18፥19-30)

19 በ15፥24 ላይ በቀረበው ሐተታ መሠረት፤ ይህ ጥቅስ አንድ ሴት ከባሏ የሚደርስባትን በደል ያስቀርሳታል። በ15፥24 ላይ የተገለጸው ቅጣት የሰባት ቀን የርኩሶት ጊዜ ነው። በዚህ ደንብ መሠረት እዚህም፤ “ከወገኖቻቸው ተለይተው ይጥፉ” (ቁ. 29) የሚለው መወገድን ምናልባትም መለኮታዊ መከፋትን እንጂ ሞትን የሚመለከት አይመስልም።

20 ይህ ጥቅስ በሰባተኛው ትእዛዝ ውስጥ ዝሙት በተለየ ሁኔታ የተከለከለ መሆኑን ይገልጻል (ዘፀ 20፥14፤ ዘፍ 22፥22)። ሌሎች የወሲብ ፍንገጣዎችና ልዩ ልዩ ቅጣቶች ተጠቅሰዋል። ካገባች ልጃገረድ ጋር ግብረ ሥጋ ለመፈጸም ጋብቻን ግድ ይላል (ዘፍ 22፥28-29)። የሌላ ሰውን ሚስት መድፈር ግን የጋብቻ ግንኙነትንና ቤትን አፍርሶአል። ሰዎች ዛሬ ይህን ሁኔታ ማታለል ብለው በቀላሉ ይጠሩታል፤ በእግዚአብሔር ፊት ግን ከባድ ወንጀል ነው።

21 “ለሞሎክ እንዲሠዋ” ማለት ቃል በቃል ሲተረጎም “በላይ ወይም በውስጥ ለሞሎክ ማለፍ” ማለት ነው። ይህ በሌላ ቦታ (2ኛ 23፥10)፤ “የአንድን ሰው ልጅ በእሳት ውስጥ ዐልፎ

እንዲሰጥ ማድረግም (የማይፈለጉ ወይም ሕጋዊ ያልሆኑ ልጆችን የሚመለከት ይሆን?) ለሚለው ምኅባር ይመስላል። ስለ ሞላክ በ20፥1-5 የተሰጡትን ማብራሪያዎች ይመልከቱ።

22 ግብረ ሰዶም በእግዚአብሔር ዘንድ እጅግ አጸያፊ እንደ መሆኑ መጠን በግልጽ የተወገዘ ድርጊት ነው። በ20፥13 ላይ የተገለጸው ቅጣት የሞት ቅጣት ነው። ግብረ ሰዶም በተጨማሪ በሮሜ 1፥26-27 ላይ ተወግዞአል። ይህ ንጢአት በከነዓን ውስጥ በጣም የታወቀ ንጢአት ነበር፤ ለዚህም ምስክሮቹ ሰዶም (ዘፍ 19፥5) እና ጊብዓ (መሳ 19፥22) ናቸው። ነገር ግን ግብረ ሰዶም በእግዚአብሔር ፊት በቀላሉ የሚታይ በደል አልነበረም። እንደ እውነቱ ከሆነ ግብረ ሰዶም የናገሩት ውስጥ ክርስቲያኖች መጽሐፍ ቅዱሳዊውን ሥልጣን አሸቀንጥረው የጣሉ መሆን አለባቸው።

23 ከአንስሳ ጋር ግብረ ሥጋ መፈጸምም እንደዚሁ በሞት የሚያስቀጣ ንጢአት ነው (20፥15-16፤ ዘፀ 22፥19፤ ዘዳ 27፥21)። ይህ ለቤተ ሰብና ለጋብቻ ሲባል የተሰጠው ቅዱስ ወሲባዊ ግንኙነት እጅግ ክፉና አስጸያፊ በሆነ በዚህ መንገድ ተለውጦ መታየቱ፤ የሰው ዘር ውድቀት ምን ያህል ጥልቅ እንደ ሆነ ያሳያል!

24-30 ንጢአት ሲናኝ እግዚአብሔር ሕዝብን እንደሚቀጣ ሰዎች ይዘነጋሉ። ከነዓናውያን ከእግዚአብሔር ጋር ኪዳናዊ ግንኙነት አልነበራቸውም። ይሁን እንጂ ከልክ ባለፈው ንጢአታቸው እግዚአብሔር ቀጣቸው፤ ምድሪቱም ነዋሪዎቿን ተፋቻቸው። የእግዚአብሔር ትዕግሥት የሚያልቅበት ጊዜ አለ። ምንም እንኳ ወዲያውኑ በዚህ ምድራዊ ሕይወት ሲፈጸም ባናይም፤ ክፋት ቅጣቱን ያገኛል። ነገር ግን በመጨረሻ የበደል ጽዋው ሲሞላ፤ ክፋት የእግዚአብሔርን ፍርድ ያመጣል። ይህ ፍትሐዊ መርሕ በመሳፍንት ዘመን በእስራኤልም ላይ ተግባራዊ ሆኖአል።

ሠ. ልዩ ልዩ ሕጎች (19፥1-37)

የተለያዩ ይዘት ያላቸው እነዚህ ሕጎች በጥንታዊቷ እስራኤል ውስጥ ግብረገባዊና ሥርዐታዊ ድንጋጌው ምን ያህል የተሳሰረና የተቀላቀለ እንደ ነበረ ያሳያሉ። የተወሰነ ቍጥር ያላቸው ሕጎች በሌላ ቦታ ላይ ጉድጃቶች አሏቸው። በዚህ ምዕራፍ ውስጥ የሚገኙትን ሕጎች ከፋፍሎ መልክ መስጠት አስቸጋሪ ነው፤ ምናልባትም ነገሩን መሞከሩ እንኳ አስፈላጊ አይሆንም። ጥንታዊው የሕግ አንቀጾች ተገቢና ምክንያታዊ ነው ብለን የምናስበውን ቅንጅት ሁልጊዜ አይከተሉም።

1. ወላጆች፣ ሰንበታትና ጣዖታት (19፥1-4) (ከዘዳ 27፥15-16 ጋር ያነጻ)

1-3ሀ ቍጥር 2 በክርስቶስ ተጠቅሷል (ማቴ 5፥33-35)፤ እንዲሁም በ1ጴጥ 1፥16 ላይም ተጠቅሶአል (ከዘሌ 11፥44፤ 20፥26 ጋር ያነጻ)። የእግዚአብሔር ባሕርይ ከትእዛዛቱ በስተ ጎላ ይታያል። በጥንት ዘመን አሉ ከሚባሉ አማልክት መካከል በመለኮታዊ ባሕርይ ውስጥ ግብረ ገባዊ ተግባርን የመሠረተ የለም፤ ይህን ማድረግ የቻለ የእስራኤል አምላክ ብቻ ነው። “ያክብር” (ቍ 3ሀ) የሚለው ቃል ፈሪሀ እግዚአብሔርን በሚመለከት ብዙ ጊዜ ጥቅም ላይ ውሎአል፤ መርሐ ከዐምስተኛው ትእዛዝ ጋር አንድ ነው (ዘፀ 20፥12)፤ በኦሪት ዘዳም 27፥16 ላይም በመርገም ሕጉ ውስጥ አሉታዊ በሆነ መንገድ ተገልጾአል።

3ለ “ሰንበት” የሚለው ቃል የዓመት በዓላቱንና የሰንበት ዓመታትን፤ እንደዚሁም ሳምንታውያን ሰንበታትን ያመለክታል። ሁሉም የመጽሐፍ ቅዱስ ክፍሎች ስለ ሰንበት በአጽንዖት ይናገራሉ። የተገለጠውን የእግዚአብሔር ቃል በሚገባ ሳይመለከቱ፤ የአይሁድን ሰንበት ወዲያውኑ ለመግለጽ የሚደረጉ መከራዎች አጥጋቢ አይደሉም። ሰባተኛውን የሳምንት ቀን ያከበረ ሌላ የጥንት ሕዝብ የለም። ከአሦራውያን ገደቢስ ቀኖችና ከጨረቃ የብርሃን ክፍሎች ሰንበትን ለማግኘት ጥረቶች ተደርገዋል፤ ነገር ግን ጨረቃ የምትታይባቸው ሃያ ዘጠኝ ተኩል ቀኖች እንዲህ በቀላሉ የሚከፋፈሉ አይደሉም።

ክርስቲያኖች ሰንበትን ማክበር አለባቸው ወይም የለባቸውም የሚለው ጉዳይ ብዙ ሲያከራክር ቄዴቶአል። አንዳንዶች ሰንበት የግብረገብ ሕጉ አካል በመሆኑ ዛሬም ሊከበር ይገባል ብለው ይናገራሉ። ነገር ግን የብሉይ ኪዳን ምእመናን ከቤታቸው ሳይወጡ ቀኑን እንደሚያከብሩት እነርሱም፤ ቀኑን አያከብሩትም። ዐዲስ ኪዳንም የጌታን ቀን ማለትም፤ የሳምንቱን የመጀመሪያ ቀን የጥንቷ ቤተ ክርስቲያን ታከብረው እንደ ነበረ በአጽንዖት ይገልጻል። ሌሎች ደግሞ ሰንበት ሙሉ በሙሉ ሥርዐታዊ በመሆኑ፤ በክርስቶስ ተሸርክሎ ይላሉ። እነዚህ ደግሞ የዐዲስ ኪዳንን ማስረጃና የጥንቷን ቤተ ክርስቲያን ምስክርነት የማይቀበሉ ይመስላሉ።

ብዙ ክርስቲያኖች የሰንበት ቀን፤ ሰንበታት ተብለው የሚጠሩ ልዩ ልዩ በዓላትና ሰንበታውያን ዓመታት የእስራኤል ሥርዐተ አምልኮ አካላት እንደ ሆኑ በተወሰነ ደረጃ ይስማማሉ። ይሁን እንጂ እነዚህ ቀኖች የተመሠረቱት በዕረፍት ዘላለማዊ መርሆች ላይ ነበር። የብሉይ ኪዳን ሕግ መንፈሳዊ ትርጉም የጌታን ቀን በመቀደስ በዐዲስ ኪዳን ውስጥ ተወስቷል። ሰባተኛውን ቀንና የተወሰኑ የበዓላት ቀኖችን፤ እንደዚሁም ሰንበታውያን ዓመታትን የሚመለከተው የሕጉ ሥርዐታዊ አካል ተሸርክሎ (ከገላ 4፥10 ጋር ያነጻ)። የብሉይ ኪዳን ሕጎች በክርስቶስ ቃል በቃል እንዳልተሻሩ ልብ ሊባል ይገባል። ሕጎቹ ተፈጽመዋል፤ መርሆቻቸውም ከእነርሱ ይልቅ ቀላል በሆኑ የዐዲስ ኪዳን ሕጎች ተተክተው በዘላቂነት ይቀጥላሉ።

4 “ቀለጠ” ማለት “ፈሰሰ” ማለት ሲሆን፤ በዚህ ክፍል ብረት ማቅለጥንና፤ የጥንቱን የፈጠራ ተግባር የሚያመለክት ቃል ነው። የጣዖት ውግዘት በብሉይ ኪዳን ውስጥ በስፋት የተጠቀሰ ዐቢይ ጉዳይ ነው። ይህ ሐሳብ በዐሠርቱ ትእዛዛትና በኦሪት ዘዳም 27፥15 ላይ ባለው የመርገም ሕግ ጭምር በአጽንዖት ተገልጾአል። የውግዘት መሠረታዊ ሐሳብ በኦሪት ዘዳም 4፥15-19 ላይ በስፋት ተጽፎአል። እግዚአብሔር የተወሰነ ቅርጽ ወይም ምሳሌ የለውም። አምላክን በማንኛውም ቍሳዊ አካል መተካት ማለት ፈጣሪን በፍጥረቱ መተካትና የማይወሰነውንም ውሱን ማድረግ ማለት ነው። ክርስቶስ እግዚአብሔር መንፈስ እንደ ሆነ ተናግሮአል (ዮሐ 4፥24)። በቀድሞው ዘመን እንደዚህ ዐይነቱ ትምህርት እንግዳ ነበረ። በፓለስቲና በተደረጉ ቍፋሮዎች ምንም ዐይነት የእስራኤል አምላክ ጣዖት አልተገኘም።

2. የኅብረት መሥዋዕቶች (19፥5-8) (ከዘዳ 24፥19-22፤ 27፥18 ጋር ያነጻ)

5-8 ይህ በርግጥ የኅብረት መሥዋዕትን ስለ መብላት የተሰጠ ሕግ ነው። በ7፥15-18 ላይ ተመሳሳይ ሐሳብ በዝርዝር ሰፍሮአል (በጥቅሮቹ ላይ የተሰጡትን ማብራሪያዎች ይመልከቱ)። ከዚያ ላይ በተመሳሳይ ቀን የምስጋና የኅብረት መሥዋዕት እንዲበላ ያስፈልጋል፤ በሁለተኛው ቀንም ሌላ የኅብረት መሥዋዕት እንዲበላ ተፈቅዶአል። ያ ክፍል በተለይ ለካሳናት የተሰጠ መመሪያ የሚገኝበት ክፍል ነው። ምክንያቱ ግልጽ ነው። ሥጋ ማቀዝቀዣ ውስጥ ካልገባ ወዲያውኑ ይበላሻል። መብላት ያልቻለ ሥጋ የግድ ከሌሎች ጋር በመካፈል መበላት ወይም ደግሞ መቃጠል ነበረበት።

3. ድኸኝን ስለ መርዳት (19፥9-14)

9-10 እነዚህ ጥቅሶች ከ23፥22 ጋር በአብዛኛው አንድ ዐይነት ናቸው። ምዕራፍ 19 የወይን ዕርሻዎችን የሚያመለክት ተጨማሪ ሐረግ አለው። ኦሪት ዘዳም 24፥19-22 ተመሳሳይ ሕጎችን ልዩ በሆኑ ቃላት ያስቀምጣል። ኦሪት ዘዳም 23፥24-25 አንድ ሰው በባልጀራው የወይን ተክል ቦታ ወይም ዕርሻ ገብቶ ያሻውን መብላት እንደሚችልና በዕቃው ግን አንዳች ነገር ይዞ መሄድ እንደሌለበት የሚያሳየውን ተጨማሪ ሐሳብ ይዞአል። ይህ የመጨረሻ ሕግ እስካሁን ድረስ በፍልስጥኤም ዐረቦች ዘንድ ይከበራል።

11 “አትስረቁ”፤ “አትዋሹ” . . . “አያታል” የሚሉት በዐሠርቱ ትእዛዛት ውስጥና በሌላ ስፍራ የሚገኙ መደበኛ ሥነ ምግባራዊ ትእዛዞች ናቸው። እነዚህ ትእዛዞች በዚህ የተለየ ሁኔታ ከድኸኝ መዝረፍን በተመለከተ ልዩ ትኩረት ሊኖራቸው ይችላል። “ለላውን” የሚለው ቃል ዐሥራ ሁለት ጊዜ ተጠቅሷል፤ በዘሊዋውያን ውስጥ ዐሥራ አንድ ጊዜ፤ በትንቢተ ዘካርያስ 13፥7

ላይ አንድ ጊዜ ተጽፎ ይገኛል። በነባሩ ትርጉም “ሌላ” ተብሎ ሁለት ጊዜ፣ “ወዳጅ” ተብሎ አንድ ጊዜ፣ “ባልንጀራ” ተብሎ ዘጠኝ ጊዜ ተተርጉሞአል። በዐመት በ25፣ 14-15 ላይ “ወገን” ተብሎ ከመተርጎሙ በቀር ሌላው ተመሳሳይ ነው።

12 ምንም እንኳን የቃላት አጠቃቀሙ መለስተኛ ልዩነት ቢታይበትም፣ ቍጥር 12 ምናልባት በሦስተኛው ትእዛዝ ላይ ብርሃን ሊፈነጥቅ ይችላል። የእግዚአብሔርን ስም በከንቱ መጥራት ስሙን ለመርገም እንደ መጠቀም ብቻ ሳይሆን፣ የማይፈጸም መሐላን ለመደገፍም እንደ መሞከር ነው። ጣዖት አምልኮ (20፥3) ወይም እግዚአብሔር ለአምልኮ የሰጠውን ትእዛዝ አለማክበር የእግዚአብሔርን ስም ያጉድፋል።

13 በትክክል የተቀጠሩ አገልጋዮች፣ ቢያንስ ድኾቹ ለሚሠሩት ሥራ በየቀኑ ይከፈላቸው ነበር(ከማቴ 20፥1-8 ጋር ያነጻ)። ቀለባቸው ሳይከፈል ከቄዩና ከዘገየ ውጤቱ አስቸጋሪ ይሆናል። ዘዳግም 24፥15 ሠራተኛው ድኻ እንደ ሆነና ደምዘ በየቀኑ ሊከፈለው እንደሚገባ ማብራሪያ ይሰጣል።

14 መስማት የተሳናቸውን መርገም ርግማትን መስማት ስለማይችሉ፣ እንደ ጨዋታ ሳይታይ አልቀረም። ይሁን እንጂ እግዚአብሔር ይሰማል፤ የምስኪኖች ጠባቂም እርሱ ነው። በጥንት ዘመን ብዙ ዐይነ ስውራን ስለ ነበሩ ይህ ርኅራኄ የጉደለው አመለካከት የእግዚአብሔርን ብርቱ ቍጣ ያመጣል። በዘዳግም 27፥18 ላይ ከሚገኘው የርግማን ሕግ ጋር ተጓዳኝ ሐሳብ አለው።

4. መልካምነትና ባልንጀራዊ ፍቅር (19፥15-18)

15 ሚዛኑ ካልተመጣጠነ በቀር፣ ፍትሕ እንደ ፍትሕ ሊቈጠር አይችልም። ንጉሥ ኢዮሣፍጥ ለዳኞቹ ሰጥቶት የነበረው ትእዛዝ ከዚህ ጥቅስ ጋር ይበልጥ የሚጉዳኝና የሚቀራረብ ሐሳብ አለው (2ዜና 19፥7)። ዘዳግም 27፥19 ይህን ጉዳይ በማንግት፣ መጸተኞች አባት የለሾችና መበለቶች እምብዛም ፍትሕ እንደማያገኙ ጠቅሷል። ለድኻ ማድላትም ቢሆን ፍትሐዊ አይደለም።

16 ሐሜት የሚለው ቃል በመጽሐፈ ምሳሌ 11፥13 እና 20፥19 ላይም ይገኛል። እዚህ ላይ ሐሜት ተብሎ መተርጎሙ የተሻለ ነው (ሐሜትና ነፍስ ግድያ እንደ ገና ተያይዘው ከተገለጹባቸው ከኤር 6፥28፤ 9፥4፤ ከሕዝ 22፥9 ጋር ያነጻ)።

17 የብሉይ ኪዳን ሕግ በውጫዊ መታዘዝ ላይ ብቻ እንዳለተከራ ይህ ጥቅስ በሚገባ ያሳያል። ብዙ ጊዜ እንደሚነገረው ጌታ ኢየሱስ በተራራው ስበከት ላይ፣ ለሕጉ ዐዲስ መንፈሳዊ ትርጉም እየሰጠ አልነበረም፤ ምክንያቱም በብሉይ ኪዳን ውስጥ ሕጉ መንፈሳዊ ትርጉም አንዳለው ይታወቅ ነበር። ጌታ ኢየሱስ ይቃወም የነበረው፣ በውጫዊ ሁኔታ ላይ የሚያተኩረውን የፈረሰውያንን የሕግ አተረጓጎም ነው።

18 ቍጥር 18 ብዙ ጊዜ በዐዲስ ኪዳን ውስጥ ተጠቅሶ ይገኛል (ማቴ 5፥43፤ 19፥19፤ 22፥39፤ ማር 12፥31፤ ሉቃ 10፥27፤ ሮሜ 13፥9፤ ገላ 5፥14)። በሉቃስ ውስጥ ከሚገኘው ምንባብ አንጻር፣ ይህንን ጥቅስ ከዘዳግም 6፥5 ጋር በማጣመር እንደ ታላላቆቹ ትእዛዛት ለመጀመሪያ ጊዜ የጠቀሰው ጌታ ኢየሱስ ወይም እርሱ ብቻ አልነበረም። ኢየሱስን የፈተነው የሕግ ዐዋቂ ስሕተት፣ ሕጉን በራሱ ሕይወት ተግባራዊ አሰማርረው እንጂ ሕጉን አለማወቁ አልነበረም። ሕጉ ግልጽና ቀላል፣ ታላቅ ትምህርት የሚሰጥም ነው። ሐዋርያው ጳውሎስ እንደ ተናገረው ሕጉ ለባልንጀራችን የምናሳየውን ፍቅር ያጠቃልላል። በቍጥር 34 ላይ ለመጸተኞች ሊደረግ ስለሚገባው ፍቅር የሚገልጽ ተመሳሳይ ሕግ ተጠቅሷል።

በዚህ ጥቅስ ላይ የሚገኘው ታላቁ ምሳሌ የደጉ ሳምራዊ ታሪክ ነው (ሉቃ 10፥30-37)። የዚህ ጥቅስ የተለመደ ትርጉም ባልንጀራን መውደድ ማለት ደጉ ሳምራዊ እንዳደረገው የተጉዳን መርዳት ማለት ነው። ሌላ አመለካከት ደጉ ሳምራዊ የታሪኩ ዋና ባለቤት እንደ ሆነ ያሳያል። ኢየሱስ

በወንበዴ ተደብድቦ የቈሰለው ሰው ወዳጅ ማን እንደ ነበረ ጠየቀ። ለዚህ ጥያቄ ቀላሉና ግልጹ መልስ የተደበደበው ሰው ወዳጅ ሳምራዊው ነው የሚለው ይሆናል። ስለዚህ የኢየሱስ መልስ፣ “ሳምራውያንን ውደዱ” የሚል ትርጓሜ አለው። ሕግ ዐዋቂው ይህን ፈጽሞ አላደረገውም። ሕጉን በርግጥ አልጠበቀውም፤ ከዚህም የተነሣ የእግዚአብሔር ጸጋ አስፈልጎታል። ይህ ከወገን መካከል አንድን ሰው መበቀልንና መመቅኘትን ከሚከለክለው ከዘሌዋውያን ሕግ ይልቅ በመጠኑ ውሱን ነው።

5. መቀላቀል ስለ መከልከል (19፥19) (ከዘዳ 22፥9-11 ጋር ያነጻ)

19 እነዚህ ሕጎች የተሰጡበት ዋና ዐላማ ግልጽ አይደለም፤ ይሁን እንጂ ከግብፅ የመጡትን ምርጥ ከብቶች ዘር በንጽሕና የመጠበቅ ጉዳይ የሚመለከት ሊሆን ይችላል። የተቀላቀሉ የእህል ዘሮችን ወይም ልብስን በሚመለከት የተሰጠውን ገለጻ ያለ ተጨማሪ ዳራ ለመረዳት አዳጋች ነው። የጥሩ ምርትን ጥራት መቀነስ ለመከላከል የተደረገ ጥረት ሳይሆን አይቀርም። ስንዴንና ገብስን መቀላቀል የመከር ጊዜያቸው የተለያየ ከመሆኑ የተነሣ የምርት መሰብሰቡን ተግባር እጅግ አስቸጋሪ ያደርገዋል። ወይም ደግሞ እንደዚህ ዐይነቱ የመቀላቀል ርምጃ መከልከል ጥሩ ዘርን ከዐረም ዘር ጋር መቀላቀልን የሚከላከል ሊሆን ይችላል።

በዘዳግም 22፥9-11 ላይ ተመሳሳይ ሕጎች ተሰጥተዋል። በዚህ መጽሐፍ ውስጥ በአንድ ላይ ተፈትለው የማይለበሱት ሱፍና በፍታ መሆናቸው በግልጽ ተጽፎአል። እነዚህ ለምን በአንድ ላይ ተፈትለው መለበስ እንደሌለባቸው ምክንያቱ ግልጽ አይደለም፤ በፍታና ሱፍ የሚፈተሱት በተለያየ መንገድ ነው። እነርሱን አንድ ላይ አድርጎ መፍተል ለጥንት ሰዎች አስቸጋሪ ይሁን ወይም አይሁን ለመናገር አንችልም። ወይም ምናልባት በመጠቀሚያው ዳርና ዳር እየተጠላለፉ የተሠሩት የተለያዩ ክሮች ልብስ በሚታጠብበት ጊዜ ችግር ሳያስከትሉ አይቀሩም፤ ይህም በርግጥ ክሮቹ ሲታጠቡ በተለያየ ሁኔታ ያጥራሉ ማለት ነው። የሚቀልሙትም በልዩ ልዩ መንገድ ነው።

በዘዳግም 22፥9-11 ላይ የተገለጸውን ሱፍንና በፍታን በአንድ ላይ ፈትሎ መልበስ የተከለከለ መሆኑን የሚናገረው ክፍል (ቍ 9)፣ በዘሌዋውያን ላይ ከተጠቀሰው ከሁለተኛው ጋር የሚጉዳኝ ሐሳብ ነው። ሦስተኛው የተቀላቀለ ልብስን የሚመለከተው ሐሳብ የዘዳግም (ቍ 11) ከሦስተኛው የዘሌዋውያን ሐሳብ ጋር ይጉዳኛል። አንድ ሰው “በሬና አህያ በአንድ ላይ ጠምደህ አትረስ” (ቍ 10) የሚለው ሁለተኛው የዘዳግም ሐሳብ የተለያዩ “እንስሳትን አታዳቅል” ከሚለው ከዘሌዋውያን ሐሳብ ጋር መጉዳኝነት እንደሚችል ሊያስብ ይችላል። ችግሩ ዘዳግም እንስሳትን በትክክል ስላለመጥመድ፣ ዘሌዋውያን ደግሞ እንስሳትን በአግባቡ ስላለመደቀል የሚናገሩ መምሰሉ ነው።

ይሁን እንጂ ኦሪት ዘሌዋውያን በእጅጉ ግልጽ ነውን? የተለያዩ የእንስሳት ዐይነቶች አይዳቀሉም። ከተለያዩ እንስሳት መካከል የሚዳቀሉ ፈረስና አህያ ብቻ ናቸው፤ ከእነርሱም የምትወለደዋ በቅሎ መካን ናት። በቅሎ በእስራኤል ውስጥ የተከለከለች እንስሳ አልነበረችም። በቅሎዎች በብሉይ ኪዳን ውስጥ አብዛኛውን ጊዜ አምንታዊ በሆነ ዐውድ ውስጥ ዐሥራ ሰባት ጊዜ ተጠቅስዋል (ለምሳሌ፣ 1ዘገ 1፥44)። ይህ ሕግ በቅሎዎችን አይከለክልም፤ የዘሌዋውያን ሕግ ከብቶችን በንጽሕና ስለማዳቀል የሚናገር ሊሆን ይችላል፤ ወይም የተለመደው ትርጉም ተዛብቷል።

“የተለያዩ እንስሳትን አታዳቅል” የሚለው የአመት ትርጉም ነው። ነገር ግን ማዳቀል ማለት “መጋደም” ማለት ነው (ከመዝ 13፥93 ጋር ያነጻ)። ይህ በሌላ ስፍራ እንስሳዊ ግንኙነቶችን በሚያሳዩ በዘሌዋውያን 18፥23 እና በ20፥16 ምንባቦች ላይ ብቻ ገብቶ ይገኛል። ቃሉ አብዛኛውን ጊዜ ለማረፍ ጋደም ማለት የሚል ትርጉም ካለው የተለመደ የዕብራይስጥ ቃል ጋር ተመሳሳይ ሥርወ ቃል ያለው የአረማይስጥ ቃል ነው። ቃሉ ከጭነት ክብደት የተነሣ የወደቀች አህያን ለማመልከት አንድ ጊዜ ገብቷል (ዘፀ 2፥35)። ይህ ቃል ግንኙነትን በሚመለከት ፈጽሞ አገልግሎት ላይ አልዋለም።

በዘሌዋውያን 19፥19 ላይ ያለው ሙሉ በሙሉ የጸታ በግንኙነትን ላይመለከት ይችላል፤ ነገር ግን የተለያዩ እንስሳትን እንዲወድቁ የሚያደርጋቸውንና ያልተመጣጠነ ጭነት

እንዲጫንባቸው የሚያደርገውን በበለጠ የሚከለክል ሐሳብ ይሆናል። ይህ አተረጓጎም ተቀባይነት የሚያገኝ ከሆነ፣ ሕጉ በዘዳግም ውስጥ ከሚገኘው ከራሱ ተጓዳኝ ሐሳብ ጋር በሚገባ ይስማማል። በርግጥ በሰብዓ ሊቃናቱ ትርጉም ላይ ዘሌዋውያን 19፥19 እንዲህ ይነበባል፤ “እንስሳትህን በከባድ ቀንበር አትጥመዳቸው”። “መጥመድ” የሚለው ቃል ያልተለመደ ነው፤ አንዳንዶች ከወሲብ አንጻር ይተረጎሙታል፤ ይሁን እንጂ የቃሉ መሠረታዊ መገኛዎች ሁልጊዜ የሚያመለክቱት “መታቀብን” (እንዲታቀብ የተደረገ) ነው። ስለዚህ፣ “እንስሳትህን በከባድ ጭነት እንዲወድቁ አታድርግ” የሚለውን ሐሳብ እንጠቅማለን።

6. ባሪያ ልጃገረዶችን ስለ መከላከል (19፥20-22)

20-22 “ይቀጣል” የሚለው አገላለጽ ከባድ አገላለጽ ነው። ሁኔታው እንደሚከተለው ሊገለጽ ይችላል፤ አንዲት ሴት ባሪያ ለአንድ ወንድ ታጭታለች፤ ይኸውም አስቀድሞ ለሰውዬው ሚስት እንድትሆን ተመድባለች፤ ነገር ግን ገና ነጻነቷ አልተመለሰችም (ሰውዬው ምናልባት ነጻ ሰው ሊሆን ይችላል)፤ ከዚያም ሌላ ወንድ ከዚች ሴት ጋር ይተኛል። በእንደዚህ ዐይነት ጉዳይ ላይ ቅጣቱ ሞት መሆኑ የተለመደ ነበር። ነገር ግን አንዲት ባሪያ ሴት ለመቃወም ነጻ አይደለችም ወይም በአባቷ ጥበቃ አይደረግላትም ነበር። ስለዚህ ቅጣቱ ሞት አልነበረም፤ ነገር ግን የቀድሞውን ሰው አታገባም፤ የቀድሞው ባለ መብት ሊተካለት ይገባል፤ ጉዳዮቹ ለመጀመሪያው ባለ መብት ወይም የባሪያ ጌታ የሚከፈሉ መቃጫ ይሆናሉ። እንግዲህ ግብረገባዊ በደሉ በመሥዋዕት ይካሄዳል፤ ምናልባትም ሴት ባሪያዋ ነጻ ከወጣች በኋላ፤ ሁለተኛውን ወንድ ልታገባ ትችላለች።

7. ወፍ ዘራሽ የፍራፍሬ ዛፎች (19፥23-25)

23-25 የተለመዱት የፓለስቲና ፍሬ የሚሰጡ ዛፎች ወይራ፤ በለስና ቴምር ነበሩ። የእስራኤል አትክልት አብቃይነት ልማድ በዝርዝር አይታወቅም። ይህ ጥቅስ የሚናገረው ፍሬ መብላት የሚቻለው ዛፋ በተተከለ በዐምስተኛው ዓመት ላይ ወይም ፍሬ የሚያፈራው በዐምስተኛው ዓመት ላይ ነው? ምናልባት መልሱ የኋለኛው ሊሆን ይችላል። ወይራ ቀስ በቀስ የሚያድግ ዛፍ ነው። ቴምር ሙሉ በሙሉ የሚበስለው በሠላሳ ዓመት ነው፤ ይሁን እንጂ ሁለት መቶ ዓመት ይኖራል። ዋናው ሐሳብ ምናልባት የመጀመሪያዎቹ ሦስት ተክሎች ለምግብነት ቀላል ናቸው፤ ለእግዚአብሔር የተሰጡት የበኩራት ፍሬዎችም በአራተኛው ዓመት እንደሚገኙት መልካም መሆን አለባቸው።

8. አረማዊ ልምምድን የሚከለክል ሕግ (19፥26-31) (ከዘፀ 22፥18፤ ከዘዳ 19፥9-13 ጋር ያነጻ)

26 ደም እንዳይበላ ተደጋግሞ መከልከሉና እዚህ ላይ አጽንዖት መስጠቱ፤ በዚህ ዐውድ ደምን መብላት ወይም ሥጋን ከደም ጋር መመገብ የተለመደ አረማዊ ተግባር እንደ ነበረ ያሳያል። ጥንቄላንና አስማትን ለመግለጽ የገቡት ቃላት አረማዊ አምልኮን ያካትታሉ። በእንደዚህ ዐይነቶቹ ልምምዶች ውስጥ መሳተፍ የሞት ቅጣትን ያስከትል ነበር (ከዘፀ 22፥18፤ ከዘዳ 18፥9-13 ጋር ያነጻ)። በእግዚአብሔር አስተዳደር ሥር በነበረችዋ በጥንታዊቷ እስራኤል ውስጥ የስሕተት ሃይማኖት ተቀባይነት አልነበረውም። ከሐዲዎቹ ትቶ የመሄድ ነጻነት ነበራቸው። እስራኤላውያን የነበሩት ግን ከእስራኤል ሃይማኖት ጋር ተቁራኝተው ኖረዋል። በሌላ በኩል የእንግሊዛውያን የጥንቄላ አተረጓጎም የተሳሳተ ነበር፤ ፍርድ ቤቱ መረጃ ለማግኘት ይሞክር የነበረበት መንገድ ደካማ ነበረ፤ ሃይማኖታውያን ጥፋቶች በመደበኛው ዓለማዊ ሕግ እንዳይዳኙ፤ በማንኛውም ጉዳይ መንግሥት ከቤተ ክርስቲያን መለየት ነበረበት።

27-28 ፀጉርን መቆረጥ ወይም ጢምን መላጩት ወይም ደግሞ ንቅሳትን በሚመለከት ከግብረ ገብ አንጻር ስሕተት አልነበረበትም። ይሁን እንጂ እነዚህ ልምምዶች በዚያ ዘመንና አሁን (በአንዳንድ ስፍራዎች) የአረማዊ ሥርዐት አካል ተደርገው ይታያሉ።

29 በዚህ ዐውድ ውስጥ አንዲትን ሴት ልጅ ዘማዊት በማድረግ ማዋረድ ማለት በዚህ ዐውድ ሃይማኖታዊት ዘማዊት ማለትም ለአሕዛብ ቤተ አምልኮ የተሰጠች እንድትሆን ማድረግ ማለት ነው።

30 “ሰንቦታትን ጠብቁ” የሚለው ትእዛዝ ከ26፥2 ጋር አንድ ዐይነት ነው (በዚያ ጥቅስ ላይ የተሰጠውን ማብራሪያ ይመ)።

31 “ጥንቄላ” እና “አስማት” በአካባቢው ሃይማኖቶች የተለመዱና እጅግ አሳፋሪዎች ነበሩ (ቍ. 26 ይመ)።

9. በዕድሜ የገፋትን፣ መጻተኞችንና ድኾችን መንከባከብ (19፥32-37) (ከዘዳ 25፥13-26 ጋር ያነጻ)

32-34 ምንም እንኳን ቍጥር 32 ወላጆች መከበር እንዳለባቸው በሚገልጸው በዐምስተኛው ትእዛዝ ላይ የተመለከተ ቢሆንም፤ በሕግ መጻሕፍት ውስጥ የተለየ ጥቅስ ይመስላል። መጽሐፈ ምላሌ 20፥29 እና 16፥31 ተመሳሳይ ሐሳብ አላቸው። ቍጥር 34 የቍጥር 18 መሙያ ነው። ባልንጀራ ከመጻተኛ በተለየ መንገድ እንክብካቤ ሊደረግለት አይገባም። ሁለቱንም እንደ ራሳችን መውደድ አለብን። ምክንያቱም እስራኤል በግብጽ መጻተኛ በነበረችበት ጊዜ፤ እንዲሁም እኛ ገና ነጠአተኞች ሳለን እግዚአብሔር አምላክ ወድዶናል (ሮሜ 5፥8)።

35-37 ብዙ የስርቆት መንገዶች አሉ። በዚህ ረገድ በእጅጉ የሚጎዱት አብዛኛውን ጊዜ ከለላ የለላቸው ናቸው። ለክብደት መስኪያዎችና ለሚዛኞች የተሰጠው ትኩረት በዘዳግም 25፥13-16 ላይ እንደ ገና ተወስቷል፤ ይህም በምላሌ 11፥1፤ 16፥11፤ 20፥10፤ 23 ላይ ተጽጋባርቶአል። የክብደት መስኪያዎችንና ሚዛኖችን የሚቆጣጠር ማእከላዊ ቢሮ ስላልነበረ፤ ድኾችን ለማታለል በጣም ቀላል ነበረ። ዘፀአት 30፥13፤ 24 ካህናቱ በተወሰነ ደረጃ የክብደት መስኪያዎችንና ሚዛኖችን በመቆጣጠር እንዳገለገሉ ያያያሉ። በግብፅ ውስጥ የንጉሣዊ መስኪያ ምሳሌዎችን እናገኛለን። በዚያ ንጉሠ መስኪያን አበጅቶአል። ዘፍጥረት 23፥16 የተለመዱና በጣም የሚታወቁ መስኪያዎችን አውሰቷል። እግዚአብሔር እዚህ ላይ የዘወትር ሀልዎቱንና ሐሳቡን ያስታውሳቸዋል፤ ሕጌን ሁሉ ጠብቁ፤ “. . . እኔ እግዚአብሔር ነኝ”።

10. ለልዩ ልዩ በደሎች የተወሰኑ ቅጣቶች (20፥1-27)

1. ለሞሎክ የሚቀርበውን የልጅ መሥዋዕት ስለ መከልከል (20፥1-5)

1-5 ልጆችን ለሞሎክ መስጠት ሰውን መሥዋዕት አድርጎ አንደ ማቅረብ ስለሚቆጠር ድርጊቱ በጥብቅ ተከልክሏል። ይህ በብሉይ ኪዳን ውስጥ በ2ነገ 23፥10፤ በኤርምያስ 32፥35 (በኢየሱያስና በኤርምያስ ዘመን) እና በ1ነገ 11፥7 (በቍ.5 እንደ ተጠቀሰው ሚልኮም ሊሆን ይችላል (ከአመት ማብራሪያ ጋር ያነጻ) ተገልጿል። በጥንት ጊዜ ይህ ስም መለክን ለመግለጽ ውሎ ነበረ፤ ይኸውም አምላካዊ ንጉሥና ጣዖት ነበረ፤ ቄዮት ብሎ የተነሣ አንድ አይሁዳዊ ጸሐፊ ተነባቢ ፊደላትን ከአናባቢ ፊደላት ጋር በማቀናጀት “አሳፋሪ ነገር” የሚል ትርጉም ፈጥሯል። ሞሎክ ከጢሮስ ከተማ አምላክ ከሚልካር ጋር ይተካክል ነበር (የከተማው ሚልክ)፤ ይህ አምልኮ በንግሥት ኤልሳቤል አማካይነት በጎይል ወደ ሰሜን እስራኤል ገባ።

ልጆችን መሠዋት በእስራኤል ተጎራባጆች ዘንድ በግልጽ የሚታወቅ አሳፋሪ ድርጊት ነበረ፤ ለራሷ ለእስራኤልም አደገኛ ነበረ። ይህን ሰይጣናዊ መሥዋዕት ሲያቀርብ የተመለከተ መንገደኛ ነገሩን በቸልታ ቢያልፍ እርሱም እንዲሁ በደለኛ ነው (ቍ. 4)።

2. ልዩ ልዩ የወሲብ ንጠአቶች (20፥6-21) (ከዘፀ 21፥17፤ 22፥19፤ ከዘዳ 22፥30፤ 27፥20 ጋር ያነጻ)

6 ሙታን ጠረዎችና ጠንቋዮች በ19፥31፤ 20፥27 ላይ የተጠቀሱ ተመሳሳይ እኩይ ድርጊትን የሚፈጽሙ ሰዎች ናቸው። ቍጥር 27 እንደሚያሳየው ሰዎቹ ራሳቸው በእነዚህ መናፍስት ተይዘዋል። ኢሳይያስ 8፥19 እና የዐይንዶሯዊ ሙታን ጠሪ ሴት ዘገባ (1ሳሙ 28፥3-11) እነዚህ ሰዎች ከሙታን ጋር ግንኙነት

እንደ ነበራቸው ያሳያሉ። ይህ በርግጥ በአሕዛብ ሃይማኖቶች ውስጥ የተለመደ ነበር።

7-8 ለመቀደስ የቀረበውን ጥሪ ተከትሎ፤ ቍ 8 “ሥርዐቱን ጠብቁ” የሚለውን ሰብአዊ ኅላፊነት “የምቀድሳችሁ እኔ እግዚአብሔር ነኝ” ከሚለውን አምላካዊ ጸጋ ጋር በጥሩ ሁኔታ ያያይዛቸዋል።

9 ይህ ጥቅስ በማቴዎስ 15፥4 እና በማርቆስ 7፥10 ላይ ተጠቅሷል። ወላጆችን መርገም ከፍተኛ ወንጀል (ዘፀ 21፥17 ላይም እንዲሁ ተገልጿል፤ ለምሳ 20፥20 ጋር ያነጻ) ነበር። ወላጆችን መምታትም እንዲሁ ከባድ ወንጀል ነው (ዘፀ 21፥15)፤ “እልክኛና ዐመፀኛ ልጅ”፤ “አባካኛና ሰካራም” የሆነ ልጅም በድንጋይ መወገር ነበረበት (ዘፀ 21፥18-21)። ይህ ከባድ ቅጣት እንደ ሆነ ይታያል። እልክኛና ዐመፀኛ በመሆኑ ልጁ በድንጋይ እንዲወገር የሚፈልግ ምን ዐይነት ወላጅ ነው? እነዚህ ጥቅሶች ከምንምተው በላይ ትርጉም ሊኖራቸው ይችላል።

“እልክኛና ዐመፀኛ” የሚለው ሐረግ በዘዳግም 21፥18 ላይ የማይታዘዝ ልጅን ለመግለጽ ገብቷል። በመዝ 78፥8 እና በኤርምያስ 5፥23ም እስራኤል ከእግዚአብሔር በክሕደት መለየቷን ለማመልከት ገብቷል። ከዚህ የተነሣ የሐረጉ ትርጉም ክሕደትንና አምልኮት ጣዖትን እንደሚያካትት ልንገምት እንችላለን። ወላጆች እንደዚህ ዐይነቱን ልጅ መውቀሥ አለባቸው፤ በዚህም ኅላፊነታቸውን መወጣት ይጠበቅባቸዋል። ወደ ክሕደትና ወደ ባዕድ አምልኮ እየሄዱ ላሉ የግዛ ልጆቻቸው እንኳ ጠበቃና ተከላካይ መሆን የለባቸውም (ከዘፀ 13፥6-11 ጋር ያነጻ)።

እዚህ ላይ አባትንና እናትን መርገም አንድ ልጅ በንዴት የሚመልሰውን የቍጣ ቃል በርግጥ አያሳይም። ቃሉ በስፋት ጥቅም ላይ ወሎአል። የእግዚአብሔርን ስም ማቃለልንና መስደብንም ይጨምራል (24፥11-16)። ሳሚ ዳዊትን በግልጽ ረገመው (2ሳሙ 16፥5-13)። የአቤድ ልጅ ገናል አቤሜሌክን ረገመው (መሳ 9፥27)። መርገም በጥንት ዘመን በተረገመው ሰው ላይ ክፉ ነገር እንዲደርስበት የጥንቄላ ሥራ መሥራትንም ይጨምር ነበር። የዚህ ድርጊት ዘመናዊው ተመጣጣኝ ርምጃ በአንድ ሰው ላይ የመጥፎ ዕድል መተት ማድረግ ነው። ስለዚህ ይህ የስሕተት ሃይማኖት አሠራርንም ያካትታል። እንደዚህ ዐይነቱ ወላጆችን (ወይም ሥልጣን ያለውን ማንኛውንም ሰው፤ ዘፀ 22፥28) የመርገም ድርጊት፤ ሆን ተብሎ የተፈጸመና በትንኮሳ የተደረገ ወንጀል ሆኖ ከተገኘ በሞት የሚያስቀጣ ነበረ። በወሲብ ወንጀሎች ዝርዝር ሥር ይህ ኃጢአት መጠቀሱ ጠቃሚ ሊሆን ወይም ላይሆን ይችላል። በሕግ መጻሕፍት ውስጥ ተጽፈው የሚገኙት ሕጎች ብዙ ጊዜ ይሆናል ብለን በምንምተው አኳኋን የተቀመጡ አይደሉም። ሕጉ በቍ 6 ላይ ሙታን ጠሪዎችንና ጠንቋዮችን ከሚከሰክለው ሕግ ጋር እጅግ የቀረብ ግንኙነት ስላለው ሊሆን ይችላል።

ከቍ 9-16 ባለው ክፍል ቅጣቱ ሞት እንደ ሆነ ተገልጿል። የቅጣቱ አፈጻጸም ዘዴ በድንጋይ መውገር ነው። ይህ ቅጣት አምልኮት ጣዖት ተፈጽሞ ሲገኝ (ዘፀ 13፥10፤ 17፥5፤ ዘሌ 20፥2፤ 27)፤ ዝሙት (ዘፀ 22፥21-24)፤ ስድብ (ዘሌ 24፥13-16)፤ ልቅነት (ዘፀ 21፥21) እና ሰንበትን አለማክበር (ዘኁ 15፥35) ሲከሰቱ እውን የሚሆን ቅጣት ነው። የቅጣቱ አፈጻጸም ዘዴ እንዴት እንደ ሆነ ብዙ ጊዜ አልተገለጸም። በእሳት ማቃጠል (ዘፍ 38፥24) እምብዛም ያልተለመደ ቅጣት ነበር።

10 18፥20ን ይመለከታል። የእስራኤል ሕግ የጋብቻን ቅዱስነት እጅግ ከፍ ባለ ትኩረት ይመለከታል። የጋብቻን ግንኙነት በሚያፈርሱ በሁለቱም ባለ ትዳሮች ላይ የሞት ፍርድ ይፈረድ ነበር። በዘዳግም ውስጥ ይህ ሕግ በዘፀአት 22፥16-17 ላይ ያልታጨችን ልጃገረድ ወይም ያገባችን ሴት አስገድዶ ስለ መድፈር ከተጻፈው ጋር ተያይዞ ተጠቅሷል። በእንደዚህ ዐይነቱ ጥፋት በደለኛ ሆኖ የሚገኘውና በሞትም ይቀጣ የነበረው ወንድ ብቻ ነው።

11-12 18፥8፡15ን ይመለከታል (ዳግሞም ከዘፀ 22፥19፤ ከዘፀ 22፥30፤ 27፥20 ጋር ያነጻ)። ከሥጋ ዘመድ ጋር የግብረ ሥጋ ግንኙነት መፈጸም ብርቱ ጥፋት በመሆኑ የሞት ቅጣትን ያስከትላል። ይህ ሁኔታ በመጀመሪያ ሲታይ፤ የዝሙት ድርጊትንም የሚጨምር ይመስል ነበር፤ እንዲሁም ላይሆን አልቀረም። አብዛኛውን ጊዜ ይህ የአንዲት ሴት ባል ከሞተ በኋላ የሚፈጸመውን ጋብቻ የሚመለከት ነው።

13 18፥22ን ይመለከታል። ግብረ ሰዶም በኋለኞቹ ዘመናት በግሪኮች ዘንድ የተለመደ ነበር። ይህ ድርጊት ከባድ ኃጢአት እንደ ሆነ መጽሐፍ ቅዱስ በግልጽ ያስገነዝባል። እዚህ ላይ የሞት ቅጣት ተገልጿል። አዲስ ኪዳን ግብረ ሰዶምን እንደ አስጸደፈ ተግባር በመግለጽ ያወግዘዋል (ሮሜ 1፥27)።

14 18፥17ን ይመለከታል። እዚህ ላይ የዕብራይስጡ ሐረግ የሚያወሳው ስለ ጋብቻ ነው፤ እናቲቱ ባሏ የሞተባት ወይም የፈታች ካልሆነች በቀር አንድ ሰው አንዲትን ሴትና እናቷን ማግባት አይችልም። በንድፈ ሐሳብ ደረጃ ብዙ ሚስቶች ማግባት በሚቻልበት ማኅበረ ሰብ ውስጥ እንደዚህ ዐይነቱ ጋብቻ ተቀባይነት አለው፤ ይሁን እንጂ ሁለት እጎትማማቾችን ማግባት እንደ ተከለከለ ሁሉ (18፥18)፤ ይህም በጥብቅ የተከለከለ ነበር። ከዚህ በላይ እንደ ተገልጸው፤ እንደዚህ ዐይነቱ ድርጊት የተከለከለው፤ የቤተ ሰብን ፍቅር፤ በቤትም ውስጥ የልጆችን ፍቅርና በሥጋ ዘመድ ላይ የሚፈጸምን ግብረ ሥጋና ወደ ሌሎችን ሊያመራ የሚችለውን የጾታ መሳሳብ ለመከላከል ነው።

“በእሳት ይቃጠሉ” የሚለው እንግዳ ሕግ ነው። የአገዳደሉ ሥርዐት የተጠቀሰው በሌሎች ሁለት ስፍራዎች ብቻ ነው (ዘፍ 38፥24፤ ዘሌ21፥9)። በሁለቱም ስፍራዎች የተወሳው ከባድ የዝሙት ቅጣት ነው። በርግጥ ይህ ዐይነቱ በሥጋ ዘመድ ላይ የሚፈጸም ግብረ ሥጋ ከሕዝብ መካከል የሚያስወግድ ድርጊት እንደ ሆነ በተለየ ሁኔታ ይታሰብ ነበር።

15-16 ከእንስሳት ጋር ግብረ ሥጋ መፈጸም በ18፥23 ላይም ተገልጿል። በዚያ ስፍራ ይህ ድርጊት ተከለክሎአል፤ እዚህ ላይ ደግሞ ከሞት ቅጣት ጋር ተያይዞ ተገልጿል። በተጨማሪም በዘፀአት 22፥19 ላይ ከታላላቅ ወንጀሎች ጋር ተወስቷል፤ በዘዳግም 27፥21 ላይም ከጊባል ተራራ መርገሞች መካከል ተጽፎ ይገኛል። የዩጋርት ተባእትና እንስት አማልክት ታሪኮች እንደዚህ ዐይነቶቹን ልምምዶች ይጠቅሳሉ፤ የእስራኤል አረማውያን ጎረቤቶች የእነርሱን አማልክት እኩይ ተግባርና ልምምድ ሳይከተሉ አልቀሩም።

17 18፥9ን ይመለከቱ። ከእናትና ከአባት ከተወለደች እንዲሁም ከእናት ወይም ከአባት ከተወለደች እጎት ጋር የሚፈጸም ግብረ ሥጋ ተከለክሎ ነበር። ነገር ግን የሞት ቅጣት በግልጽ ተግባራዊ አልሆነበትም።

18 በወር አበባ ጊዜ ግብረ ሥጋ መፈጸም እንደ ተከለከለ ቀደም ሲል ተጠቅሷል (15፥19፤ 18፥19፤ የ18፥19ን ማብራሪያ ይመ)። ከሕዝቡ መካከል ተለይተው ይጥፉ የሚለው ሐረግ እዚህ ላይ የሚያመለክተው የሞት ቅጣትን ስለ መሆኑ አጠራጣሪ ነው።

19-21 እነዚህ ጥቅሶች ከሥጋ ዘመድ ጋር ስለሚፈጸሙ የተለያዩ ሩካቤ ሥጋ ያወሳሉ፤ ሁሉም በምዕ. 18 ላይ ተዘርዝረዋል። እዚህ ላይ የተጨመሩ ቅጣቶች መለስተኛ ናቸው፤ በግልጽ ተግባራዊ የሚሆኑትም በመለኮታዊ ትእዛዝ ነው። “ሁለቱም ይጠየቁበታል፤ ያለ ልጅም ይሞታሉ”፤ የሥጋ ዘመድን ስለ ማግባት በ18፥16 ላይ የተሰጠውን ማብራሪያ ይመልከቱ።

3. ስለ ቅድስና የተሰጡ ምክሮች (20፥22-27)

በእነዚህ ጥቅሶች ውስጥ ስለ ቅድስና የተሰጠው ዐቢይ ትኩረትና ይህ የዘሌዋውያን አጠቃላይ ክፍል እጅግ ጠቃሚ ነው። ኢግብረገባዊነት በሚታይበትና የስሕተት ሃይማኖት በተበራከተበት ዘመን፤ የእስራኤል አምላክ ትእዛዞች ደምቀው ይታያሉ።

22-23 እስራኤላውያን በተስፋዩቱ ምድር በሰላም ለመኖር ከፈለጉ፤ “የአሕዛብን ልማድ” እርግፍ አድርገው መተው አለባቸው። “ልማድ” የሚለው ቃል በቁሙ ሲተረጎም “ሥርዐት” ማለት ነው። በእስራኤላውያን ዙሪያ የሚኖሩ ሕዝቦች

ሥነ ምግባርና አምልኮ ዝቅተኛ ነበር። ስለዚህ እግዚአብሔር እስራኤል ከእነርሱ የተለየች እንድትሆን ፈለገ። ከነዓናውያንን ከምድሪቱ አስወጥቶታቸው ነበር። ምክንያቱም እነዚህን ሁሉ ማለትም በሥጋ ዘመድ ላይ የሚፈጸም ግብረ ሥጋን፣ ግብረ ሰዶምንና ቀደም ባሉት ምዕራፎች ውስጥ የተጠቀሱን ግብረ ገባዊ ርኩሶቶችን ሁሉ ይፈጽሙ ነበር። እግዚአብሔር ቅዱስ በመሆኑ እስራኤላውያንም ቅዱሳን መሆን አለባቸው (ቍ 26)።

24 “ማርና ወተት የምታፈሰውን” የሚለው አገላለጽ በዐምስቱ የሕግ መጻሕፍት ውስጥ ዐሥራ አራት ጊዜ የተጠቀሰ ሲሆን፣ በቀሪዎቹ የብሉይ ኪዳን መጻሕፍት ውስጥ ደግሞ ዐምስት ጊዜ ተጠቅሷል። ሐረጉ የፓለስቲናን የተትረፈረፈ የዕርሻ ሀብት የሚያመለክት ነው። ፓለስቲና ዛሬ ከዕርሻ አንጻር ከሚፈለገው በላይ የለማች አገር ናት፤ ዝናብ ወቅታዊ ነው፤ በጋዎችም ደረቅ ናቸው። ምንም እንኳን ሐሳቡ አከራካሪ ቢሆንም፣ በሙሴ ዘመን ተመሳሳይ የአየር ንብረት ሳይኖር አይቀርም። መጠነኛ ዝናብ ብዙ ለውጥ ያመጣል። ቢያንስ ቢያንስ የዛፎች ልምላሚ የክረምቱን ዝናብ በተሻለ ሁኔታ ጠብቆት ያቈዋል። የማሩ መጠቀስ ምናልባት ለዘመናዊው ሰው እንግዳ ሳይሆን አይቀርም። ማር ለእኛ ወሳኝ ማጣፊጫ ነው። በዚያን ጊዜ ግን በቅርብ የሚገኘው ማጣፊጫ እርሱ ብቻ ነበረ።

25-26 ስለ ግብረ ገባዊ ጉዳዮች በተሰጡት ገለጻዎችና ስለ ስሕተት ሃይማኖት በተሰጡት ማስጠንቀቂያዎች አማካይነት በንጽሕና ሕጎች ላይ እንደ ገና አጽንዖት ተደርጓል። ለእስራኤል የተሰጡ የእግዚአብሔር ሕጎች ሁሉ እርስ በርስ የተያያዙና ሃይማኖታዊ ገደብም እንዳላቸው እዚህ ላይ ማስታወሻ ተሰጥቷል። ሕጎችን ግብረ ገባዊ፣ ሥርዐታዊና ኃላማዊ (መደበኛ) በማለት ክፍሉ ማሳየት አመቺ ነው፤ ነገር ግን መጽሐፍ ቅዱስ ራሱ እንደዚህ ዐይነቱን ልዩነት አያሳይም። ሕጎቹ በሙሉ የእግዚአብሔር ሕጎች ናቸው። ለገዛ ሕዝቡ ሕይወትና አምልኮ መመሪያ እንዲሆኑ በጥበብ የተሰጡ ነበሩ።

27 “ጥንቄቄ” እና “መናፍስት ጠሪ” የተሰኙት ሁለቱ ቃላት ሁልጊዜ በአንድነት የሚጠቀሱ ቃላት ናቸው (ቍ 6)። በሕግ መጻሕፍት ውስጥ በተለይ በዘሌ 19፥26፣ 31 እንዲሁም በዚህም መጽሐፍ 20፥6 ላይና በዘዳ 18፥11 ላይ የተከለከሉ ተግባራት ናቸው። የኋለኛው ጥቅስ ሁሉንም የሚያካትት ስለ ሆነ፣ ቃላቱን ለማብራራት እንደ ማነጻጸሪያ በመሆን ገብቷል። ቅጣቱ የተወሰነው በዚህ በአሁኑ ጥቅስ ላይ ብቻ ነው። እንደዚህ ዐይነቶቹ ልምምዶች ሁሉ አረማዊ አምልኮን የሚያካትቱ በመሆናቸው ቅጣቱ ሞት መሆኑ የታወቀ ነው (19፥26ን ይመ)።

ሰ. ልዩ ቅድስና ለካህናት (21፥1-22፥16)

ይህ ክፍል ሁለት ቁም ነገሮችን ያስተምራል፤ ይኸውም ዕጥፍ ነው፤ የክህነት አገልግሎት ቅዱስ ነው፤ ከሰውም በላይ ነው። ካህን በሰውነቱ ቅዱስ፣ በባሕርይ የተስተካከለ፣ ከሥርዐትም አንጻር ንጹሕ መሆን ይገባዋል፤ የእግዚአብሔር ወኪል ነውና። የብሉይ ኪዳን ካህን የክርስቶስ ምሳሌ (ጥላ) ነበረ። ይህንንም በካህናቱ የመካከለኛነት አገልግሎት ላይ እናየዋለን፤ ሆኖም አገልግሎቱ ፍጹምና የመጨረሻ አልነበረም (ከዕብ 9 ጋር ያነጻ)። በተጨማሪም በካህኑ ባሕርይ ጠባይ ላይ እንመለከተዋለን፤ ካህኑ መንጻትና ክሌሎች የበለጠ ቅዱስ መሆን ነበረበት። የካህኑ ፍጹምነት ወደ ፍጹሙ ክህነት ያመላክታል። በተለይ በመዝ 110 ላይ ከተጠቀሰው ከመልክ ጼዴቃዊው ክህነትና ሊመጣ ካለው የንጉሥ ካህን አንጻር (በመዝ 110፣ በዘካ 6፥11-14 ላይ ተገልጿል) ክህነቱ የክርስቶስ ምሳሌ እንደ ሆነ እንረዳለን።

1-4 ምዉት አካልን መንኳት ለሰባት ቀን ርኩስ ያደርጋል (ዘካ 19፥11)። በዚህ ምዕራፍ ውስጥ የተከለከሉት ነገሮች የወዳጅንም ምዉት አካል ከመንኳት ያለፈ ነገርን ያካትታሉ። በግልጽ የሚታዩ የሐዘን ምልክቶችንም የሚመለከቱ ናቸው። አሮን ለሁለቱ ልጆቹ በሚያስቅበበት ጊዜ ልብሱን መቅደድ አልነበረበትም (10፥6)። ይሁን እንጂ እዚህ ላይ ያለው ጉዳይ በተወሰነ ደረጃ የተለየ ነበረ፤ ልጆቹ የሞቱት በእግዚአብሔር ፍርድ መሠረት ነበርና፤ አሮንም ሊቀ ካህናት ነበርና (ከቍ 11

ጋር ያነጻ)። እዚህ ላይ የሚገኙት ጥቅሶች አንድ ተራ ካህን ለቅርብ ዘመዱ የሚያደርገውን ሐዘን የሚፈቅዱ ናቸው።

በጣም የሚገርመው የካህኑ ሚስት ከቍ 2-3 ባለው ክፍል አልተካተተችም። በርግጥ ይህ አለመካተት እስከዚህ የጉላ ትርጉም የለውም፤ ይሁን እንጂ ሚስት በዚህ ላይ አለመካተቷ ይታያል። ዘመድ የሚለውን ለመግለጽ የገባው የዕብራይስጡ ቃል የሥጋና የደም ዘመድ ማለት ነው፤ የዚህ ዝምድና ደረጃም እዚህ ላይ ተጠቅሷል።

5-6 የፊትን ቅርጽ ማጥፋት/ማበላሸት በእስራኤላውያን ዘንድ የተከለከለ ነበር (19፥27-28)። በእስራኤላውያንና በተለይም በእስራኤል ካህናት ዘንድ የተከለከሉት እነዚህ ልምምዶች የአረማዊ ሐዘን ምልክቶች ነበሩ (ከ1ነገ 18፥28 ጋር ያነጻ)።

7-8 በቍ 7 ላይ ተግባሩ የተከለከለበት አንዱ ምክንያት የሚቀጥለው የካህናት ትውልድ አጠያያቂ እንዳይሆን ነው። በተመሳሳይ መንገድ ሊቀ ካህናቱ “ከወገኖቹ መካከል ድንግሊቱን” (ቍ 14) ማግባት አለበት።

9 “በእሳት ትቃጠል” ስለሚለው 20፥14ን ይመልከቱ። ካህኑ ቅዱስ መሆን እንዳለበት ሁሉ፣ ቤተ ሰቡም ቅዱስ ሊሆን ይገባል። ንጢአት ለተለየ አገልግሎት በተመረጡት ሕይወት ሲታይ የበለጠ አሳፋሪ ይሆናል።

10-15 “በራሱ ላይ ዘይት ይፍሰስበት” የሚለው ሐረግ ለልዩ የተቀደሰ አገልግሎት የተጠሩትን ሊቀ ካህናቱንና ልጆቹን ያመለክታል። ቅጣቱ የታዘዘው በዘአት 30፥30 ላይ ለአሮን ነው፤ አሮን ሊቀ ካህን ሆኖ እንደ ተቀባ የተገለጸው በዘሊዋውያን 8፥12 ላይ ነው። ሊቀ ካህናቱን (ዕብ:- “ታላቅ ካህን”) የሚያመለክቱ ብዙ ጥቅሶች በብሉይ ኪዳን ውስጥ አይገኙም፤ አሮን እንደዚሁ “ካህን” (ዘዕ 31፥10፣ ዘካ 25፥11)፣ “ዋና ካህን” (ወይም ሊቀ ካህናት) (ዘካ 35፥25፣ 28) ተብሎ ተጠርቶአል።

በቍ 10 እና በዘካ 35፥25 ላይ “ሊቀ ካህናት” የሚለው ሐረግ፣ የተቀባው (የተሾመው) ካህነት እንደ ሆነ ተገልጿል፤ ይህም በዘሊዋውያን 4፥3፣ 5፣ 6፥22 እና በ16፥32 ላይ የተጠቀሰ ቃል ነው። የኋለኛው ጥቅስ ይህን ቅብሶ ካህን ሊቀ ካህናት አድርጎ የበለጠ ይገልጻል። በዘካ-ልቁ 20፥28 እና በዘዳግም 10፥6 ላይ ሊቀ ካህነት ከአሮን ወደ ልጁ ወደ አልዓዛርና በዘካ 25፥11 ላይም ወደ ፊንሐስ ተላልፎ ነበር። ዘዳግም 26፥3 የሚያወሳው ስለሚያገለግለው ካህን ነው። ከዐምስቱ የሕግ መጻሕፍት ውጭ አገልግሎቱ በልዩ ልዩ ቃላት ተገልጿል። ይህን ኅላፊነት እንደ ዔሊ፣ ዮዳሄና ከልቅያስ የመሳሰሉት ዋና ዋና ሰዎች ይዘውት ነበር። አገልግሎቱ በተለይ ከምርኮው በኋላ ከፍተኛ ተፈላጊነት ነበረው፤ ይህም የሆነው ሊቀ ካህናቱ በመጨረሻ መንግሥታዊ ተግባራትንም መሥራት ሲጀምር ነው።

ካህኑ “መቅደሱን ትቶ መሄድ” የለበትም የሚለው ልዩ ትእዛዝ ለምን እንደ ተቀመጠ ግልጽ አይደለም። በመገናኛ ድንኳኑ ወይም በውጭ ክፍሉ ውስጥ መኖሪያ ክፍሎች አልነበሩም። ርግጥ ሐረጉ ይበልጥ ጥቅል ሐረግ ነው። ሊቀ ካህናቱ በማንኛውም ተግባር ከድንኳኑ ወጥቶ እንዳይሄድ ይከለከላል። ሥራው የሃያ አራት ሰዓት ሥራ ነበር! ዘካ-ልቁ 3፥38 ሙሴ፣ አሮንና ልጆቹ ከዳሱ ፊት ለፊት በስተ ምሥራቅ መስፈር እንዳለባቸው ይገልጻል። ቤተ መቅደሱ ከተሠራ በኋላ፣ የሚያገለግሉ ካህናት ከመቅደሱ ግድግዳ ፊት ለፊት በተሠሩ ባለ ሦስት ደርብ ክፍሎች ውስጥ ያድሩ ነበር።

ከላይ እንደ ተገለጸው፣ የአንድ ካህን ልጆችም የተቀደሱና ነውር የሌለባቸው መሆን ነበረባቸው። ሊቀ ካህናቱ ከገዛ ወገኑ መካከል አንዲትን ድንግል ካገባ፣ በሕጉ መሠረት በቅዱሱ አገልግሎት እርሱን የሚተካው አጠራጣሪ መሆን አይችልም።

16-24 የተወሰኑትን የእነዚህን ጥቅሶች ቃላት መተርጎም አስቸጋሪ ነው፤ ይሁን እንጂ ካህኑ በሰውነቱ (በአካሉ) ንጹሕ ሆኖ መገኘት እንዳለበት ግልጽ ነው። ይህ በሕዝብ ግንኙነት ውስጥ ለሚቆመ ካህናት ግልጽ የሆነ ትእዛዝ ነው፤ ነገር ግን ቀደም ሲል እንደ ተገለጸው፣ ፍጹሙን ካህን ክርስቶስን ይበልጥ የሚያሳይ ምሳሌ ነው።

በጥንት ዘመን ዕውርነት የተለመደ ችግር ነበር። የተሰበሩ ዐጥንቶችን በትክክል መግጠም ባለመቻሉና የወሊድ እንክፍኝን

የመከላከያ መንገድ ባለመኖሩ፣ ሽባነትም እንዲሁ የተለመደ የጤንነት ችግር ነበር። “እግሩ ወይም እጁ ሽባ የሆነ” የሚለው ሐረግ የተሰበሩ ዐጥንቶች ተገቢ ባልሆነ መንገድ ሲገጣጠሙ የሚያጋጥሙትን የተለመደ የሰውነት ቅርጽ መበላሸት የሚመለከት ነው። “ጊበን” የሚለው ቃል የሚገኘው እዚህ ላይ ብቻ ሲሆን፣ አመጣጡ ግን “ግባጣ” የሚለውን አጠራጣሪ ያደርገዋል። “ዳቅ” ማለት “አንድ ነገር” ወይም “ትንሽ” ማለት ነው፤ ይኸውም ምንም እንኳን ማስረጃው ትንሽ ቢሆንም፣ ድንክ የሆነ ሰውን ሊያመለክት ይችላል። “የዐይን እንክን” ማለት በቁመ “የደበዘዘ ወይም በዐይኑ ውስጥ የጣለበት” ማለት ነው፤ ይሁን እንጂ እዚህ ላይ ለመግለጽ የተፈለገው ምን ዐይነት እንክንን እንደ ሆነ ከግንዛቤያችን በላይ ነው። “የሚያመረቅዝ ቍስል” የሚለው የሚገኘው እዚህና በ22፥22 እና በዘጸግም 28፥27 ላይ ብቻ ነው። ይህ በርግጥ የተወሰነ የረጅም ጊዜ በሽታን ወይም ለንኩፍን ይመለከታል። “የሚያሻር ቍስል” የሚገኘው እዚህና በ22፥22 ላይ ብቻ ነው፤ ትክክለኛው ትርጉም አይታወቅም።

“ጃንደረባ” ተብሎ የተተረጎመው ቃል የገባው እዚህ ላይ ብቻ ነው፤ ምንም እንኳን “የዘር ፍሬ” የሚለው ሐረግ በተንዳኝ/በተዛማጅ ቋንቋዎች ግልጽ ቢሆንም፣ ትክክለኛው ትርጉሙ ግን አይታወቅም። ይህ ትክክለኛው ትርጉም ከሆነ፣ ለጃንደረባ የሚውለው የተለመደ ቃል ለምን አልተጠቀሰም? ይህ የሆነው ምናልባት ያ ቃል በጣም ግልጽ ስላልነበረና እንደዚሁም ጃንደረባ ያልነበሩ ከፍተኛ ባለሥልጣናትን ያመለክት ስለ ነበር ነው። አንድ ጃንደረባ ካህን ሆኖ ማገልገል ይችላል? መልሱ ከቶ ማገልገል አይችልም ነው። ዘጸግም 23፥1 በተመሳሳይ መንገድ ተተርጉሞአል፤ ሆኖም የዕብራይስጡ ቃላት ሙሉ በሙሉ ልዩ ናቸው፤ ግልጽነትም የሚገኝባቸው ናቸው። ዘለዋውያን 22፥24 የተኩላሽ እንስሳት ለመሥዋዕት እንዳይቀርቡ ይከለክላል።

በካህናት ቤተ ሰብ ውስጥ የአካል ጉድለት ያለበት ሰው ማገልገል አይችልም፤ ይሁን እንጂ እንደ ሌሎች የቤተ ሰብ አባላት ዘወትር የሚመገበውን ምግብ ያገኛል። እጅግ ቅዱስ የሆኑ ነገሮችንም እንኳ መመገብ ይችላል፤ ይህም በአካል ስንኩሉ ሰው ላይ ርኅራኄ አልባ አስተሳሰቦች አለመጸዳባቸውን ያሳያል።

22፥1-3 ምዕራፍ 22 የክህነት መለያ የሆኑትን የንጽሕናና የቅድስና ትምህርቶች ይቀጥላል። “በአክብሮት” የሚለው ትርጉም “ናዝራዊ” የሚለው ቃል የተገኘበት ግስ ነው። አንድ ናዝራዊ ከተወሰኑ ነገሮች መታቀብ ብቻ ሳይሆን፣ ከእነዚያ ነገሮችም ራሱን መቀደስ አለበት። ይሁን እንጂ በቍጥር 2 ላይ ካህናቱ ማቅረብ ካለባቸው መሥዋዕቶች ራሳቸውን የሚለዩ አይመስልም፤ ይልቁን መሥዋዕቶችን መቀደስና በአክብሮት መያዝ ነበረባቸው። ተከታዮቹ ጥቅሶች እንደሚገልጹት፣ ካህኑ ራሱ ሲረክስ፣ የተቀደሱ ነገሮች እንዳይረክሱ መጠበቅ ነበረበት።

4-8 በቍ 4-5 የተዘረዘሩት የታወቁት የርኩሳት መንሥኤዎች ከዚህ በፊት ተገልጸዋል። የረከስ ካህን አለማገልገል ብቻ ሳይሆን፣ ከተቀደሱ መሥዋዕቶችም መብላት እንደሚገባው በአጽንዖት ተገልጿል። የረከሰው ካህን መታጠብና በቀረው ቀን ርኩስ እንደ ሆነ መቁየት አለበት። ፀሐይ በምትጠልቅበት ጊዜ እንደ ገና ንጹሕ ይሆናል። እንደ አሁኑ ሁሉ የዕብራውያን ቀን የሚጀምረው ፀሐይ ስትጠልቅ ነው። በምሥራቁ ክፍል ይህ የተለመደ ነበር። ሮማውያን ቀኑን የሚጀምሩት እኩለ ሌሊት ላይ ነው።

9 የእግዚአብሔር ካህን መሆን ትንሽ ነገር አልነበረም። ተቋሙ መለኮታዊ ነበረ፤ እንደ ተራ ነገርም መታየት የለበትም። በናዳብና በአቢሁ ላይ የመጣው ፍርድ ዲበ ተፈጥሮአዊ ነበረ፤ ቈይቶም በቆረና በተከታዮቹ ላይ የደረሰው ፍርድ ተመሳሳይ ነበር (ዘኁ 16)። በሌላ በኩል በዔሊ ልጆች ላይ የመጣው ፍርድ ከእግዚአብሔር የመጣ ነበረ። ብዙ እምነተ ቢስ ካህናት ይህን ከመለሰው መቅሠፍት አምልጠዋል፤ ይሁን እንጂ የፍርዱ ሥጋት ሁልጊዜ ነበረ።

10-13 “እንግዳ” ለሚለው የተሰጠው ትርጉም ያስገርማል። እንግዳው ጊዜያዊ ግብጽ ወይም ሠራተኛ ነው።

ባረያው እንደ ቤተ ሰብ ይታይ ነበር። መርሐ አንድ እንግዳ ሰው ከተቀደሱ ነገሮች መብላት የማይገባው መሆኑ ነው። ካህን ያልሆነ ባል ያገባች ሴት ልጅ፣ ከካህኑ ቤተ ሰብ ጋር አትቁጠርም። ባል የጥቀሳት ወይም የፈታች ልጆች ያሏት ሴት የውጭ ልጆችን በቤተ ሰብ ውስጥ ልታመጣ ትችላለች። ይህ የተፈቀደ ነገር አልነበረም። ነገር ግን ልጆች የሌላት የካህን ልጅ ወደ ቀድሞው የልጅነት ሁኔታ ትመለሳለች።

14-16 “ባለማወቅ የተቀደሰውን መሥዋዕት ቢበላ” የሚለው የበደል መሥዕት ማቅረብን ከሚጠይቁ በደሎች አንዱ ይሆናል። ከዚያም ላይ እንዲሁ 20 በመቶ ቅጣት ተወስኗል (ከ5፥16 ጋር ያነጻ)።

ቍጥር 15 እና 16 ግልጽ አይደለም። በዐዲሱ መደበኛ ትርጉም የተመረጠው ትርጓሜ እነዚህ ጥቅሶች የተቀደሱ መሥዋዕቶችን መብላት የሚከለክሉ ሕጎችን ካህናቱ እንዲያወጡ የሚያስገድዱ ናቸው። ይህም ቍ 15-16ን አስቀድሞ ከሚገኙት ጥቅሶች ጋር ያጣምራል። ኪንግ ጀምስ ትርጉም ቍጥር 15 ካህናቱ ቅድስናቸውን መጠበቅ እንዳለባቸው የሚያሳይ ይመስላል፤ ቍጥር 16 ደግሞ ሕዝቡ የተቀደሱ ነገሮችን እንዳያደክሱ ካህናቱ መከላከል እያለባቸው መሆኑን ያሳያል። የዐዲሱ መደበኛ ትርጉም ምንባብ ከዐውዱ ጋር በተሻለ ሁኔታ የሚስማማ ይመስላል።

ሹ በመሥዋዕት አቀራረብ ላይ የሚፈለግ ፍጹምነት (22፥17-33)

የፍጹም መሥዋዕት አቀራረብ መርሕ በዘለዋውያን 13 ላይ ተገልጿል። እዚህ ላይ ደግሞ በአጽንዖት ተዘርዝሮአል። በሌላ ጉዳይ ላይ የሚያተኩሩ ሌሎች ሕጎች በዘጸግም 15፥21 እና በ17፥1 ላይ ይገኛሉ። ሕዝቡ ከምርኮ በኋላ ርባና ቢስና ነውር ያለባቸውን እንስሳት መሥዋዕት አድርገው በማቅረባቸው፣ ሚልክያስ (የተጠቀመባቸው ቃላት የተለዩ ቢሆኑም) ወቅሥአቸዋል። እስራኤል ለግብር ተቀባይነት የሌላቸውን እንስሳት ለእግዚአብሔር በመሠዋቷ ሚልክያስ ወቅሥአታል፤ የእስራኤል አምላክም፣ “... ታላቅ ንጉሥ ... ሊፈራ የሚገባ” ነው፤ ሆኖም በዚህ ድርጊታቸው ደስ እንዳልተሰኘ ተናግሮአል (ሚል 1፥14)።

17-25 አንድ መጻተኛ ከእስራኤላውያን ጋር እግዚአብሔርን ለማምለክ ከፈለገ፣ እስራኤላውያን በሚያመልኩበት መንገድ ማምለክ እንደሚገባው በዘኁልቀ 15፥14-15 ላይ ተገልጿል። መጻተኛው ምናልባት እንዲሁ ግብጽ ሰው አይደለም። በእስራኤላውያን መካከል ሙሉ መብት ሳይኖረው በጊዜያዊነት እየኖረ የነበር ባዕድ ሰው ነው። አብርሃም በከነዓናውያን መካከል መጻተኛ ነበረ። የዜግነት ወረቀቱን ካገኘ ሰው ጋር ተነጻጽራል። የመጻተኛ ሕጋዊ መብት በየዘመኑ የተለያየ እንደ ነበር አያጠራጥርም።

“እንክን” የሚለው ቃል በ21፥18 ላይ ከገባው ቃል ጋር አንድ ዐይነት ነው። ቃሉ በዐውዱና ከአጠቃላይ ግንዛቤም አንጻር ተብራርቶ ተገልጿል። መሥዋዕቱ ትክክለኛ ትርጉም እንዲኖረው ካስፈለገ፣ ፍጹም መሥዋዕት መሆን አለበት። ክህነት ፍጹሙን ሊቀ ካህናት ክርስቶስን በምሳሌነት እንዳሳየ ሁሉ፣ መሥዋዕቱም እንዲሁ ፍጹሙን መሥዋዕት ክርስቶስን በምሳሌነት ያሳያል።

በ21፥18 ላይ እንደ ተገለጸው፣ “ዕውር፣ ጉዳተኛ ወይም አካለ ስንኩል” የተሰኙት ቃላት አንዳንድ ጊዜ ግልጽ ትርጉም የላቸውም። “ዕውር” እና “ጉዳተኛ” የሚሉት ቃላት ግልጽ ናቸው። አካለ ስንኩል የሚለው ቃል ምናልባት “የተቆረጠ” ለማለት ሊሆን ይችላል። “የሚመግል ቍስል” የሚለው ቃል የገባው እዚህ ላይ ብቻ ነው። ይሁን እንጂ ተመሳሳይ ቃላት የሚያሻር ቍስልን ያመለክታሉ (21፥20 ይመ)።

በ7፥15-16 ላይ የኅብረት መሥዋዕቶች የምስጋና፣ የስእለትና የፈቃድ ወይም የበጎ ፈቃድ ስጦታዎች ተብለው ተከፍለዋል። እዚህ ላይ ያጠረ ወይም ከመጠን በላይ የረዘመ እንስሳ (የታመመና እንክን ያለበት ካልሆነ) በገበያ ላይ ያለው ተቀባይነት ግምት ውስጥ ሳይገባ የበጎ ፈቃድ መሥዋዕት ሆኖ መቅረብ እንደሚችል ተገልጿል። ስእለትን ለመፈጸም የሚቀርብ ከሆነ ግን በገበያ ላይ ተቀባይነቱ የተጠበቀ ትክክለኛ እንስሳ እንዲሆን ያስፈልጋል። “ነውር ያለበት” እና “ያጠረ” የሚሉት ቃላት ግልጽ አይደሉም፤ በጥቅሉ ግን ትርጉማቸው ግልጽ ነው። እነዚህ

እንስሳት ትክክለኛ እድገት አይታይባቸውም፤ የታመሙም ናቸው። ለሌላ ዐላማ ተገቢ እንስሳት ናቸው።

“አባላ ዘር” ለሚለው ቃል ዕብራይስጡ አቻ ቃል የለውም። ይሁን እንጂ ብልቱ የተቀጠቀጠ እንስሳ መሥዋዕት አድርጎ ማቅረብ የተከለከለ መሆኑን የሚገልጽ እውነት በትርጉሙ ውስጥ ሊገኝ ይችላል። የሰብዓ ሊቃናቱ ትርጉም ይህን ተከትሏል።

ከባዳን የተገዙ እንስሳት እንዳይሠዉ በግልጽ አልተከለከለም፤ ነገር ግን በዚህ ሁኔታ የተገዙ እንስሳት ነውር ያለባቸው ከሆኑ፤ ተቀባይነት አልነበራቸውም። ነውር ያለባቸው እንስሳት በቤት ውስጥ መበላት እንደሚችሉና ለእግዚአብሔር ግን መሠዋት እንደሌለባቸው በዘዳግም 15፥21-22 ላይ ተገልጿል።

26-33 በቀጥታ 27 ላይ የተሰጠው ሕግ ምክንያቱ ምን እንደ ሆነ ፈጽሞ ግልጽ አይደለም። ዛሬም እንኳ ቢሆን ዐዲስ የተወለዱ ጥጆች አይታረዱም። ሥጋው የሚሻሻለው እንስሳው ዕድሜው እየጨመረ ሲሄድ ነው። ጥጁው ወዲያው አለመወሰዱም ምናልባት ለእናቱ የተሻለ ሳይሆን አይቀርም። አንድ ሳምንት ያልሞላውን ጥጁ የተወሰነ ርቀት ወደ መገናኛ ድንኳኑ ወይም ወደ ቤተ መቅደሱ መውሰድ ጥጁውን ለሞት ሊዳርገው ይችላል።

ከቀጥታ 28 ጋር የሚመሳሰሉ ትእዛዛት ሦስት ጊዜ ተደጋግሞ በተጠቀሰው፤ “የፍየልን ግልገል በእናቱ ወተት አትቀቅል” (ዘፀ 23፥19፤ 34፥26፤ ዘዳ 14፥21) በሚለው ሕግና አንድን እናት ወፍ ከነጫጩቱቿ አትግደል (ዘዳ 22፥6-7) በሚለው ቃል ውስጥ ይገኛሉ። እነዚህ ሕጎች ልዩ ሕጎች ናቸው። አንድን ግልገል በእናቱ ወተት መቀቀል ምናልባት ከነፃናዊ ሥርዐት ሳይሆን አይቀርም፤ ስለሆነም ይህ አረማቂ ልምድ መወገድ ነበረበት። ዘዳግም 22፥6-7 የዚህን ትርጓሜ ቀላፍ ቢሰጥም ያን ያህል ግልጽ አይደለም። ጫጩቱቹን ወስዶ እናቱቱን ወፍ መግደል በእነዚያ ጥቅሶች ላይ ተከልክሎአል። እናቱቱ ወፍ በደንብ መብረር ከማይችሉ ጫጩቱቹ ጋር በቀላሉ ትያዝሰች፤ እንግዲህ ከዚያ በኋላ ወርቃማውን ዕንቁላል የምትጥለው ዝይ ትሞታለች። ዘር ጨርሶ እንዳይጠፋ ለእናቱቱ ጥበቃ ሊደረግላት ይገባል። “በአንድ ቀን” በሚለው ሐረግ ላይ ያለው ግዴታ አጠቃላይ ሊሆን ይችላል፤ “በተመሳሳይ ሰዓት” የሚል ትርጉምም ሊኖረው ይችላል። በተለይ ላም ገና እንደ ወለደች ብዙ ወተት ይዛ ሳለ መታረድ የለባትም።

“ያ አንድ ቀን” የሚለው በቀጥታ 28 ላይ ከሚገኘው ሐረግ በመጠኑ ይለያል፤ የ7፥15ን ሕግ ይደግመዋል። ዘሌዋውያን 19፥5 የኅብረት መሥዋዕቶችን አጠቃላይ ሕግ ያሳያል። የእግዚአብሔር ባሕርይ ለእስራኤል ለሰጠው ሕግ/ትእዛዝ መሠረት እንደ ሆነ በዚህ ክፍል በተደጋጋሚ ተገልጿል። እንዲሁም ቀጥታ 33 (እንደ ዘፀ 20፥1 ሁሉ) ደግሞ እስራኤልን ከግብፅ ያወጣበትን የእግዚአብሔርን የማዳን ሥራ መሠረት ያሳያል። እግዚአብሔር እኛን ስለ ተቤገርን ቅዱስ አምላክም ስለ ሆነ፤ ትእዛዛቱን የመጠበቅ ግዴታ አለብን።

፩. በዓላትና አምልኮት እግዚአብሔር (23፥1-24፥9)

ሀ. መግቢያ (23፥1-2) (ከዘፀ 23፥10-17፤ 34፥18-23፤ ከዘኁ 28፥9-29፥39፤ ከዘዳ 15፥1-16፥17 ጋር ያነጻ)

1-2 ለእስራኤል አምልኮ የተሰጠው መመሪያ ከዓመት በዓላቱ ዝርዝር መግለጫ ውጭ የተሟላ አይሆንም። ዘሌዋውያን እስካሁን ድረስ የመሥዋዕቶችን፤ የካህናት ሹመትን፤ የሕዝብ ጤናንና የግል ቅድስናን ሕጎች ዘርዘሮ አሳይተዋል። ትኩረቱ ሕዝቡ ሊያውቃቸው በሚገቡ ነገሮች ላይ ነው። ዘኁልቀ 28-29 በይበልጥ የተለየ ባሕርይ ያለውና ካህናትን የሚመለከት ክፍል ነው። ዛሬ በአይሁድ የሚከበሩት ሁለት በዓላት በዐምስቱ የሕግ መጻሕፍት ዝርዝር ውስጥ አይገኙም። ምክንያቱም ሥርዐቱ የተጀመረው ከጊዜ በኋላ ነበር፤ በዓላቱም በአስቲር ዘመን የተጀመረው ፑሪምና

በሰርያውያን ወራሪዎች ከረከሰ በኋላ በ165 ዓ.ቅ.ክ እንደ ገና የተመረቀው ቤተ መቅደስ የተከበረበት ሁኔታ ናቸው። ከዐምስቱ ዋና ዋና በዓላት መካከል ሦስቱ በዓላት በመገናኛ ድንኳኑ፤ በኋላም በቤተ መቅደሱ ውስጥ የዐዋቂ ሰዎችን ሁሉ መገኘት የሚጠይቁ ነበሩ (ዘፀ 23፥17፤ 34፥23)። እነዚህ በዓላት ሁልጊዜ የመንፈሳዊ ጉዞ በዓላት ተብለው ይጠሩ ነበር። ስጦታዎች በገፍ የሚቀርቡባቸው የተለዩ ጊዜዎች ነበሩ።

ለ. ሰንበት (23፥3)

3 በዓላቱ በሙሉ ሰንበታት ተብለው ይጠራሉ፤ ነገር ግን ሳምንታዊው ሰንበት በዐምስቱ ሕግ መጻሕፍት ውስጥና በሌሎችም ስፍራዎች ማለትም በእስራኤል ትምህርትና ታሪክ ውስጥ ከፍተኛ ትኩረት አግኝተዋል (ከዘፀ 20፥8-11፤ 23፥12፤ 31፥12-17፤ 34፥21፤ 35፥2፤ ከዘኁ 15፥32-36፤ 28፥9-10፤ ከዘዳ 5፥12-15 ጋር ያነጻ)። የሰንበት መሠረቱ የእግዚአብሔር የመፍጠር ተግባር ነው። እንደ እውነቱ ከሆነ እግዚአብሔር ሳምንታዊውን ሰንበት የደነገገው በሥነ ፍጥረቱ መሠረት ላይ ነው ማለት ይቻላል፤ ይህንንም ያደረገው እስራኤልን በአካባቢው ከነበረው የጨረቃ አምልኮና የመጥፎ ቀኖች ዕድል ለመጠበቅ ነው። ቢያንስ ቢያንስ በአሦራውያን ጽላቶች ውስጥ ይታይ እንደ ነበረው፤ ዕድለ ቢስ ወይም ገደ ቢስ ተብሎ በፍጹም አልተጠራም። “የተቀደሰ ጉባኤ” (KJV) ወይም “የተቀደሰ ጉባኤ ቀን” ነው (19፥3 ይመ)።

ሐ. ፋሲካና የበኩራት ስጦታዎች (23፥4-14)

4-5 ፋሲካ እስራኤላውያን ከግብፅ ባርነት ነጻ የወጡበትን ቀን የሚያስታውሱበት የዓመቱ ታላቅ በዓል ሳይሆን አይቀርም (ከዘፀ 12፥14-20፤ 43-49፤ 23፥14-15፤ 34፥18፤ ከዘኁ 9፥1-14፤ 28፥16-25፤ ከዘዳ 16፥1-8 ጋር ያነጻ)። ይህም ለእኛ የታረደውን ፋሲካችንን ክርስቶስን በምሳሌነት ያሳያል (1ቆሮ 5፥7)። በ70 ዓ.ም. ቤተ መቅደሱ በመፍረሱ አይሁዳውያን ዛሬ የፋሲካን በዓል የሚያከብሩት፤ በፋሲካው በግ ፈንታ የደረቁ ዐጥንቶችን በማቅረብ ነው። የጥንቱ የፋሲካ በዓል ሥርዐት፤ እንደ ብዙዎቹ ሌሎች መሥዋዕቶች ሁሉ መዋጀትን የሚያውጀው በታረደው በግ ደም አማካይነት ነው። መጥምቁ የሐንስ “የዓለምን ንጢአት የሚያስወግድ የእግዚአብሔር በግ” (ዮሐ 1፥29) በማለት ስለ ክርስቶስ ያወጀው ከዚህ የአይሁድ ሥርዐት በመነሣት ነበር። አይሁዳውያን ዛሬ የፋሲካን በዓል የሚያከብሩት ከብሉይ ኪዳን ደንቦች በወጣና በብዙ መልኩ በተለየ መንገድ ነው። የአይሁድ ቅዳሴ በ70 ዓ.ም. በብዛት ተለውጠዋል።

“በ . . . ምሽት” የሚለውን ዕብራይስጡ “በምሽቶች መካከል” ይላል። ሆኖም ይህ ልዩ ሐረግ በዘዳግም 16፥6 ላይ “ፀሐይ ስትጠልቅ ምሽቱ ላይ” ተብሎ ተገልጿል።

6-8 የቂጣ በዓልን በሚመለከት ተጨማሪ ዝርዝር ሐሳቦች በሌላ ስፍራ ተሰጥተዋል (በተለይ ከዘፀ 12፤ ከዘዳ 16 ጋር ያነጻ)። በኋለኛው ምንባብ ውስጥ ቂጣው “የመከራ ቂጣ” ተብሎ ተጠርቶአል (ዘዳ 16፥3)። ይህ እስራኤላውያን ሊጣቸው እስኪጠኑ ጊዜ ዐጥተው በችኩላ ከግብፅ የወጡበትን ያስታውሳል። ፋሲካና የቂጣው በዓል በቅርብ የተሳሰሩ ስለ ሆኑ፤ በዐዲስ ኪዳን ውስጥ ሙሉው ሳምንት ፋሲካ ተብሎ ተጠርቶአል (ሐሥ 12፥3-4 ይመ። ከዮሐ 19፥14 ጋር ያነጻ)። በዚህና በሌሎች የበዓል ቀኖች የሚቀርቡትን ልዩ መሥዋዕቶች በተመለከተ የተሰጡትን መመሪያዎች በዘኁልቀ 28-29 ላይ ይገኛሉ።

9-14 ከፋሲካና ከቂጣ በዓል ጋር የሚጣመረው በተመሳሳይ ጊዜ ይከበር የነበረው የበኩራት በዓል ነው። ለፋሲካ በዓል የሚቀርበው በኩራት ገብስ ሲሆን ይህም እስከ መጋቢት ወር በሚዘልቀው ሞቃት ጊዜ ይደርሳል። በሰንበት ቀን ማግስት የሚቀርበው ነዳ የዓመቱን አዝመራ መስጠትን ያመለክታል፤ ይህ እስኪደረግ ድረስ፤ ከዐዲሱ እህል ምንም አይቀመስም ነበር። በዘኁልቀ 28፥27 ላይ በዚህ ቀን ሌሎች መሥዋዕቶች እንደሚቀርቡ ተገልጿል፤ ነገር ግን ዐውዱ እንደሚያሳየው፤ በእያንዳንዱ የቂጣ ቀን የሚያስፈልጉ መደበኛ መሥዋዕቶች ናቸው። ይህ “የሚቃጠል መሥዋዕት” ለበኩራት በዓል ተጨማሪ ነው።

አንድ ኢፍ የባሽል ሦስት ዐምስተኛ ያህል ነው። ሁለት ዐሥረኛው አራት ኳርት ያህል ይሆናል (ደረቅ መስኪያ፤ 5፥11 ይመ)። የ“ኢ”ን መጠን አንድ ጋሎን ያህል ሊሆን ይችላል። የ“ኢ”ን አንድ አራተኛ አንድ ኳርት ያህል ይሆናል። የመጠጥ ቍርባን ። የሚለው አጠራር የተሳሳተ አስያም ነው። የዕብራይስጡ ቃል በተቀደሰው ስፍራ በመሥዋዕቱ ላይ ማፍሰስን ያሳያል። የመጠጡ ቍርባን ፈጽሞ አይጠጣም፤ ነገር ግን በተቀደሰው ስፍራ በመሥዋዕቱ ላይ እንዲፈስ ይደረጋል (ዘፍ 35፥14፤ ዘኁ 28፥7፤ 2ነገ 16፥15)።

መ. የመከር በዓል (23፥15-22)

15-21 የመከር በዓል በዘፀአት 23፥16 ላይ ተመሳሳይ ስያሜ ተሰጥቶታል፤ በዘፀ 34፥22 ላይ ደግሞ የስንዴ መከር በኩር ተብሎ ተጠርቶአል (ከዘኁ 28፥26-31፤ ከዘዳ 16፥9-12 ጋር ያነጻ)። ይህ በዓል ሁልጊዜ የሚውለው በሳምንቱ የመጀመሪያ ቀን ላይ ነበር፤ ከፋሲካ ሙሉ ጨረቃ በኋላ በሰንበት ማግስት ሰባት ሳምንት ከአንድ ቀን በኋላም ውሎአል (14 ኒሳን)። ከፋሲካ ሰንበት በኋላ ከሚውለው ቀን ጀምሮ ከጳጉሙስ በሰንበት በኋላ እስካለው ቀን ድረስ፤ የመጀመሪያውንና የመጨረሻውን ቀኖች በአንድነት በመቀጠር “ንምላ ቀን” ይሆናል። እንግዲህ ጊዜው ከግንቦት መጨረሻ አካባቢ እስከ ሰኔ አጋማሽ ይሆናል ማለት ነው።

በፓለስቲና ከባሕሩ ጠረፍ ጀምሮ እስከ ተራሮቹና እስከ ዮርዳኖስ ሽለቆ ድረስ ሰፊ የወቅቶች ጊዜ እንዳለ ሊታወስ ይገባዋል። ይህ በዓል የስንዴ መከር ለእግዚአብሔር የሚቀርብለት በዓል ነበረ። ልዩ መሥዋዕቶች ተለይተው ተገልጸዋል። የኅብረት መሥዋዕት በአብዛኛው ይዘጋጅ የነበረው ያለ እርሾ ነው። በቍጥር 17 ላይ ግን መሥዋዕቱ የተለየ ነው። አንዲት ዕብራዊት የቤት እመቤት እንደሚታዘጋጀው፤ የተዘጋጀ የመከሩ የመጀመሪያ ክፍል ነው። “ሰባቱ ተባዕት በጎች” እና ሌሎች መሥዋዕቶች የሚቀርቡት እስራኤልን ለመቀደስ ነው፤ እንዲሁም ለዐዲስ የሥራ ወቅትና ደስታ እርሷን ለማንጸት ነው።

ወንዶች ሁሉ በመገናኛ ድንኳኑ አጠገብ መገኘት ነበረባቸው፤ ነገር ግን መከር በሚጀምርበት በዚህ ወቅት ለረጅም ጊዜ አይቆዩም። በዚህ በዓል የዐዲስ ኪዳን አቻ ጳጉሙስ ነው። ጳጉሙስ የዋለው እሑድ ቀን ሲሆን፤ ለአሕዛብም ደግሞ እየደረሰ ባለው በእግዚአብሔር የማዳን ሥራ ዐዲስ ምዕራፍ ውስጥ መንፈስ ቅዱስ የወረደበት ዕለት ነበር።

22 ይህ ሕግ ለመከር በዓል ትክክለኛ ሕግ ነው። እስራኤል በምትኖርበት ዘመን ሁሉ ድኾች መረዳትና ከሰላ ሊደረግላቸው ይገባል። ክርስቲያኖችም ለድኾች ተመሳሳይ አስተሳሰብ እንዳላቸው ለማረጋገጥ ልባቸውን መመርመር አለባቸው። ቤተ ክርስቲያን ለድኾች ማድረግ በሚገባት ጉዳይ ላይ ብዙ የተባለ ነገር አለ። በረታብ፤ በአደጋ ወይም በድንገተኛ ችግር ጊዜ ክርስቲያኖች ዐቅማቸው እስከ ፈቀደ ድረስ ከመርዳት ወደ ኋላ እንደማይሉ ግልጽ ነው። የዐዲስ ኪዳን ምሳሌዎችና ትምህርት በቤተ ክርስቲያን ውስጥ ለሚገኙ ድኾች ቤተ ክርስቲያን ማድረግ ያለባትን በአጽንዖት ይገልጻሉ (ሐሥ 6፥1፤ 11፥29፤ 24፥17፤ 1ጢሞ 4፥9-10)። የመቃረም ሕግንና የወይን ዕርሻዎችን አያያዝ በተመለከተ በ19፥9-10 ላይ ተገልጿል።

ሠ. የመለከት በዓል (23፥23-25)

ይህ ጥንታዊ የመጸው በዓል፤ ዛሬ አይሁድ በከፍተኛ ደረጃ እንደሚያከብሩት እንደ ዐዲሱ በዓል (ሮሽ ሆሣዕና) ትኩረት አለማግኘቱ እጅግ ያስገርማል። የአንድ ሳምንት አካባቢ በነበረበት በባቢሎንም እንደዚሁ ትኩረት አልተሰጠውም። ይህ በዓል ከልዩ መሥዋዕት ጋር ይከበር የነበረው አንድ ቀን ብቻ ነው። ከዚያ በኋላ ምንም ነገር አልነበረም። በርግጥ ሮሽ ሆሣዕና የሚለው ሐረግ በብሉይ ኪዳን ውስጥ የሚገኘው አንድ ጊዜ ብቻ ነው (ሕዝ 40፥1)፤ በዚያም ስፍራ ቢሆን ሐረጉ የገባው የ“ዓመቱ መጀመሪያ” የሚለውን ለመግለጽ (NIV) ነው፤ የትኛውን ወር እንደሚመለከትም አለመጠቀሱ አጠያያቂ ነው፤ ነገር ግን በበልግ ወቅት ሳይሆን አይቀርም። የዕብራውያን ዓመት

የሚጀምረው በበልግ ወቅት ነው (ዘፀ 12፥2)። የዓመቱ መጨረሻ (ዘፀ 34፥22) እና “የዓመቱ ማለቂያ” (ዘፀ 23፥16) የሚሉት ሐረጎች የወቅቱን ማለፍ ብቻ እንጂ የዓመቱን ፍጻሜ ያሳያሉ ማለት አይደለም።

23-25 በእስራኤል ውስጥ እያንዳንዱ ዐዲስ የጨረቃ በዓል መከበር የሚጀምረው መለከት በመንፋትና (ዘኁ 10፥10፤ 29፥11፤ መዝ 81፥3) ልዩ መሥዋዕቶችን በማቅረብ (ዘኁ 28፥11-15) ነው። ዐዲሱ ጨረቃ ለሥራና ለሃይማኖታውያን በዓላት እንዲሁም ዐዲሱን ወር በትክክል ለመለየት ጠቀሜታ ነበረው፤ ይህም ይታወጅ የነበረው መለከት በመንፋት በካህናት አማካይነት ነው። አንድ የጨረቃ ወር 29 ተኩል ቀን እንደ መሆኑ መጠን፤ በቀን አቋጣጠሩ ላይ የተወሰነ የመለዋወጥ አዝማሚያ ይታይበት ነበር። ምናልባት በአካባቢው ሕዝቦች ዘንድ ይደረግ እንደ ነበረው፤ ዐዲሱን ወር ለመጀመር ውሳኔ ላይ የተደረሰው፤ ከፊሉን በመመልከት፤ ከፊሉን ደግሞ በስሌት ሳይሆን አይቀርም። የእስራኤል ወሮች አጀማመር (በያንስ በኋለኞቹ ዓመታት) የአካባቢው ሕዝቦች ከወሰኗቸው ቀኖች ጋር የተጣመሩ ለመሆናቸው አጠራጣሪ አይደለም። የመለከቶቹ ድምፅ ምናልባት በፓለስቲና ከራብቶች ላይ ሳያስተጋባ አይቀርም። ወሳኝ ሃይማኖታውያን በዓላትን ስለሚያካትት፤ ሰባተኛው ወር መቼ ይጀመር እንደ ነበር ማወቅ አስፈላጊ ነበረ። ለመለከት በዓል የታዘዘው መሥዋዕት በዘኁልቀ 29፥1-6 ላይ ተገልጿል።

ረ. የስርየት ቀን (23፥26-32)

26-32 የስርየት ቀን በዘለዋውያን 16 ላይ ለዚሁ ከታዘዘው ሥርዐት ጋር ተያይዞ ተገልጿል (ከዘለ 16፥1-34፤ ከዘኁ 29፥7-11 ጋር ያነጻ)። ይህ ቀን የደም ቀን ነው። በዚህ ቀን ሕዝቡ በየቤታቸው ሆነው ሊቀ ካህናቱ የነገዶቻቸውን ስም በደረቱ ላይ ተሽክሞ ወደ ቤተ መቅደሱ ውስጥ የሚገባበትን ሥርዐት ያከብራሉ። ማንኛውም የዓመት በዓል ሰንበት ተብሎ ሊጠራ እንደሚችል ቍጥር 32 በሚገባ ያስገነዝባል። ዐሥረኛው ወር ለዚህ ሰንበት ለምን እንደ ተመረጠ የተለየ ምክንያት ያለ አይመስልም። ወሩ ለንስሐና በሚቀጥለው ሳምንት ለሚከበረው ለዳስ በዓል መንፈሳዊ ዝግጅት ትክክለኛና ተስማሚ ወር ነበር።

ሰ. የዳስ በዓል (23፥33-44)

33-44 የዳስ በዓል (ከዘፀ 23፥16፤ 34፥22፤ ከዘኁ 29፥12-40፤ ከዘዳ 16፥13-17 ጋር ያነጻ) በዓመቱ መጨረሻ ላይ የመክተቻ በዓል ተብሎም ይጠራል (ዘፀ 23፥16)። ከላይ እንደ ተጠቀሰው፤ ይህ የዓመቱ የመጨረሻ ቀን ነው ማለት አይደለም፤ ልክ እኛ የትምህርት፤ የበጀትና የመሳሰሉት ዓመታት እንዳሉን ማለት ነው። የተለመደው አገላለጽ “የዘመን መለወጫ” ሁልጊዜ የሚያመለክተው ጸደይን ነው (2ሳሙ 11፥1፤ 1ዜና 20፥1፤ 1ነገ 20፥22፤ 26፤ 2ዜና 36፥10)። የአሁኑ የአይሁዳውያን ዐዲስ ዓመት የሚጀምረው በመጸው ወቅት ነው፤ ይሁን እንጂ በመጽሐፍ ቅዱስ ውስጥ ይህ ቀን ሆሽ ሆሣዕና (የዓመቱ አውራ) ቀን ተብሎ በየትኛውም ስፍራ አልተጠራም። መጽሐፍ ቅዱሳዊው ዐዲስ ዓመት በጸደይ ወቅት ይጀምር ነበር። ከእነዚህ ማስረጃዎች በመነሣት አንዳንዶች በእስራኤል ውስጥ ሁለት ዐዲስ ዓመቶች (ጸደይና መጸው) እንዳሉ ይናገራሉ። ነገር ግን የመጸው ዐዲስ ዓመት በአይሁድ ዘንድ ከጊዜ በኋላ የመጣ ሳይሆን አይቀርም።

እንደ ፋሲካና እንደ መከር በዓል ሁሉ በዳስ በዓልም ወንዶች በዳሱ ወይም በመቅደሱ አጠገብ የሚታዩበት መንፈሳዊ በዓል ነበረ። በርግጥ ብዙ ጊዜ ይመጡ የነበሩት ሁሉም ቤተ ሰቦች ናቸው። መሥዋዕቶቹ በዘኁልቀ 29 ላይ በዝርዝር ተገልጸዋል። በበዓሉ የመጀመሪያ ቀን ላይ የሚቀርበው የሚቃጠል መሥዋዕት ዐሥራ ሦስት ኩርማዎች ሲሆን በእያንዳንዱ ተከታታይ ቀንም ሰባት ኩርማዎች እስከሚቀርቡበት እስከ መጨረሻው ቀን ድረስ በቍጥር በአንድ እየቀነሰ መሄዱ የተለየ አቀራረብ ነው (ዘኁ 29፥13-32)። ሌሎች መሥዋዕቶች በየቀኑ ሲቀርቡ መጠናቸው ተለዋዋጭ አልነበረም።

የመጸው ወቅት ከዓመቱ መከር መሥዋዕት ለማቅረብ ምቹ ነበር። ወይን፤ ወይራና የቱምር ዛፍ እንኳ ሳይቀሩ በዚያ ጊዜ ያፈሩ ነበር። አየሩ ተስማሚ፤ ንጹሕና በዳሶች ውስጥ ለሚደረገው ጊዜያዊ ቁይታ የሚፈለገው ዐይነት ጠባይ ያለው አየር ነበር። ፍሬንና ቅርንጫፎችን በተመለከተ ቍጥር 40 ላይ

ጥግር አለ። በስምንቱ ቀኖች ውስጥ የፍሬ ዛፎችን መልካም ፍሬ መብላት በበዓሉ የመደሰት አካል ሳይሆን አይቀርም። የዘንባባ ዝንጣፊዎችን በሰልፉ ውስጥ ማወዛወዝ የበዓሉ ደስታ አካል ሊሆን ይችላል። ቅርንጫፎቹ ዳሶችን ለመሥራት ያገለግሉ ነበር (ኃይ 8፥15-17)። በዓሉ ከግብፅ መውጣትንና በሲና ምድረ በዳ በድንኳን ውስጥ የኖረውን ሕዝብ አድካሚና ረጅም ጉዞ የሚያስታውስ ነው። ወደፊትም ሕዝቡ ከእግዚአብሔር ጋር የተንቀሳቀሰበትን ቀላል የምድረ በዳ ሕይወት የሚያስታውስ ይሆናል። ለዚህ በዕብራይስጡ የተሰጠው ስም “ሱከት” ሲሆን በዘመናዊ የዕብራይስጥ ቋንቋ “ሱኮስ” ተብሎአል።

በስርዮት ቀን ከሚጸመው ጸምና ከሚደረገው ንስሐ በተቃራኒ፤ የዳስ በዓል የደስታ ማለትም የምስጋና ማቅረቢያ በዓል ነው (ከዘከ 14፥16-19 ጋር ያነጻ)። የዐዲሲቷ እንግሊዝ ፒዩሪታኖች የምስጋና ቀናቸውን ሲያውጁ፤ የብሉይ ኪዳን የመከር በዓል በርግጥ በአጸምሯቸው ውስጥ ነበር።

ሸ. መቅረዙን ስለ ማሰናዳት (24፥1-4)

1-4 ይህ ክፍል እንደ ምዕ. 8 ሁሉ፤ የኦሪት ዘወት ማሟያ ነው። ዘወት 25፥31-40 ባለ ሰባት ቅርንጫፎች መቅረዝ ለመሥራት የተሰጠ ትእዛዝን ይዘአል፤ በ37፥17-24 ላይ መቅረዙን ሙሴ እንዳሠራው መዝግቦ ይታያል። ዘፀ 27፥20-21 እንግዲህ ለመብራቱ ሊደረጉ ስለሚገባቸው ጥንቃቄዎች የተሰጠ ትእዛዞችን ይገልጻል። በዚህ በቀ. 1-4 ላይ እነዚህ ትእዛዞች መፈጸም ይኖርባቸዋል። የዚህ ክፍል (ቀ. 2-4) የቃላት አጠቃቀም በአብዛኛው በዘፀ 27፥20-21 ላይ ከሚገኘው ጋር አንድ ዐይነት ነው። ዘሌዋውያን የዐምስቱ የሕግ መጻሕፍት አካል መሆኑን ካወቅን፤ ይህ የሚያስደንቅ ነገር አይደለም። ብዙ ጊዜ በዘፀ 35-40 የመገናኛ ድንኳን ዕቃዎች አሠራር ገለጽ በዘፀ 25-29 ላይ ስለ አሠራሩ ከተሰጠው ትእዛዝ ጋር ቃል በቃል አንድ ዐይነት ነው።

በመሠረቱ ላይ ያለው እሳት ፈጽሞ አይጠፋም ነበር። ነገር ግን ከምሽት እስከ ንጋት ከሚለው ሐረግና በዘፀ 27፥21 ላይ ካለው ተመሳሳይ ሐሳብ የተነሣ፤ መብራቶቹ ይበሩ የነበረው ዘወትር ማታ እንጂ ቀን ቀን እንዳልነበረ ይገመታል። ይህ አሠራር፤ “የእግዚአብሔር መብራት ገና አልጠፋም ነበር” (1ሳሙ. 3፥3) የሚለውን አረፍተ ነገር ሊገልጽ ይችላል። ይህ ሊነጋጋ ሲል ያለውን ጊዜ የሚያመለክት ቢሆንም፤ ገና ጨለማ ነበር። ምስክር የሚለውን ቃል ትርጉም በሚመለከት በ16፥13 ላይ የተሰጠውን ትንተና ይመልከቱ።

1. ኅብስተ ገጽ (24፥5-9)

5-9 ስለ ኅብስተ ገጽ ስጦታ በዝርዝር የተነገረው እዚህ ላይ ብቻ ነው (ከዘፀ 25፥30፤ 40፥23 ጋር ያነጻ)። ይህ የካህናቱ የእህል ቀርባን ነው። በየሰንበቱ በእግዚአብሔር ፊት ይቀርብና በሳምንቱ መጨረሻ ይበላ ነበር። ኅብስቱ ምናልባት በደረቁ ስለሚጋገር፤ በዚያ ጊዜ ውስጥ ሊሻግት አይችልም። በሌላ በኩል ኅብስቱ በመረጹዛው ላይ ለአንድ ሳምንት እንደሚቆይ ክፍሉ በግልጽ አይናገርም። ምቹ ጊዜ ሲያጋጥም ማለትም ሰንበት ካለፈ በኋላ ሳይነሣና ካህኑ ሳይመገበው አይቀርም። ይህም ዳዊት የተቀደሰውን ኅብስት ሲበላ ለነበረው የታወቀ ድርጊት መነሻ ነው (1ሳሙ. 21፥6፤ ከማቴ 12፥4 ጋር ያነጻ)።

“በኢፍ ሁለት ዐሥረኛ” አራት “ኳርት” (4.5 ሊትር ያህል) (አንድ ኢፍ ሃያ ኳርት ያህል) ነው፤ ይህም የእያንዳንዱን ኅብስት መጠን ትልቅ ያስመስለዋል። በርግጥ ዕብራይስጡ ለእያንዳንዱ ኅብስት የተወሰነው መጠን ሁለት ዐሥረኛ ነው ይላል። መለኪያው አልተገለጸም። ምናልባት ሲህ (ዐምስት ኳርት) ወይም አሜር (ነዶ) (አራት ፒንት) የመሳሰሉ በጣም ትናንሽ መለኪያዎች ሳይሆኑ አይቀርም። ጠፍጣፋና ክብ ሆኖ የሚጋገር ኅብስት በጣም ብዙ ዱቄት አይፈጅም።

“ንጹሕ ዕጣን በእያንዳንዱ ረድፍ ላይ አኑር” የሚለው የተሻለ አተረጓጎም ነው። ዕጣኑ ለምግብነት ስለማይውል አይበላም። ከኅብስቱ ጋር የመታሰቢያ ድርሻ ተደርጎ ይቃጠል

ነበር። የሥርዐቱ ትርጉምና ይዘት እንደ መደበኛው የእህል ቀርባን ሁሉ፤ በተቀደሰው ስፍራ በእግዚአብሔር ፊት ኅብስቱ ስለሚበላ በርግጥ ቀርባንንም የሚጨምር ነው።

፰. መጻተኛውንና እስራኤላዊውን የሚመለከቱ ተመሳሳይ ሕጎች (24፥10-23)

10-23 አብዛኛው የኦሪት ዘሌዋውያን ክፍል ትረካ አይደለም። በሲና ምድረ በዳ ለአንድ ዓመት ያሳለፉት ጊዜ በዘወትርና በዘጉልቀ ውስጥ የተነገረው በጥቂት ምዕራፎች ነው። ነገር ግን በሱሉሚት ልጅ የተፈጠረው ችግር ለሕጉ መሰጠት ምክንያት በመሆኑ በዘሌዋውያን ውስጥ ይህ ሕግ ሁነኛ ስፋራ አገኘ። የልጁ ጥፋት ግልጽ ስለ ነበረ፤ እስራኤላዊ እንደ ሆነ ተቈጥሮ የሞት ቅጣት ተበይኖበታል። የልጁ አባት ምናልባት ከዳን ወገን ሚስት በማግባቱ ከእስራኤላውያን ጋር ተቀላቅሎ የወጣ ሰው ሳይሆን አይቀርም።

የተፈጸመው ወንጀል ምን እንደ ነበር ለመናገር አዳጋች ነው። በግድየለሽነት የተፈጸመ፤ የሚፈጸምም የንቀት ንግግር ሳይሆን እንዳልቀረ ይገመታል። ዕብራይስጡ በዚህ በቀ. 11 ላይ ወይም በቀ. 16 መጨረሻ ላይ ባለ አራት ሆሄው ቃል (YHWH “እግዚአብሔር”) የለውም። በቀ. 16 መጀመሪያ ላይ ግን አለ። የተቀደሰው ስም በግልጽ ተጠቀሞአል። ባላቅ የእስራኤልን ሕዝብ ድል መንግሥት ይቸል ዘንድ፤ እስራኤልን እንዲረግምለት በሰዓምን በገንዘብ በቀጠረው ጊዜ “ርግማን” የሚለው ቃል ጥቅም ላይ ውሎአል። ሰውየው ባላጋራውን በእግዚአብሔር ስም በሚደረግ ሚርት ለመጉዳት የርግማን ልምምድ ውስጥ ገብቶአል፤ ወይም ጥፋቱ በእስራኤላዊው ሰውና በእርሱ አምላክ ላይ የተሰነዘረ የቀጣ ርግማን ሳይሆን አይቀርም። ስድብ በርግጥ በጥብቅ የተከለከለና በሞትም የሚያስቀጣ ነበር። ስለሆነም ሰውየው በድንጋይ ተወገረ።

በዚህ ጉዳይ ላይ የተወሰነው ውሳኔ በእስራኤል ኅብረተ ሰብ መካከል የሚኖር ሰው የእነርሱ እምነት ተከታይ እንደ ሆነ ይቈጠራል የሚለውን መርሕ አጽና። መጻተኛው በእስራኤል የመሥዋዕትና የንጽሕና ሕጎች መሠረት የሚኖር ነበር (17፥8-15)። በተመሳሳይ መንገድ የሕጉን ከለላም አግኝቶአል (ዘፀ 23፥9)። የተሳይበ መጻተኛ ግን ከፍተኛውን ቅጣት መቀበል ነበረበት።

ተሳዳቢው በድንጋይ ሲወገር፤ የፍትሕ መርሆች በሙሉ በተግባር እንደ ተፈጸሙ ተደርጎ ይታያል። እዚህ ላይ እንደ ገና የበቀል መርሕ በፍትሕ መልክ ተገልጿል። መርሁ በተመሳሳይ መንገድ በዘፀ 21፥23-25 እና በዘዳ 19፥21 ላይ ይታያል። ክርስቶስ ሕጉን በማቴ 5፥38-42 ላይ በመጥቀስ ነገሩን የታቃወመው ይመስላል። በንግግሩም የበቀልን ትክክለኛነት ለማጽደቅ የእነዚህን ጥቅሶች ፊሪሳዊ አተረጓጎም ቢያወግዝም፤ በርግጥ ከብሉይ ኪዳን ጋር የሚፃረር ሐሳብ እየተናገረ አልነበረም።

ይህ ሕግ ቃል በቃል የሚወሰድ ይሁን ወይም ቅጣቱ ከጥፋቱ ጋር መመጣጠን አለበት የሚለውን መርሕ አጉልቶ የሚያሳይ ይሁን ራሱን የቻለ ሌላ ጥያቄ ነው። አንድ ሰው አንድን እንስሳ ከገደለ፤ የእርሱ እንስሳ አይገደልበትም ነበር (ቀ. 21)። “በዐይን ፈንታ ዐይን” የሚለውን ቃል በቃል ተግባራዊ የሚያደርግ ዳኛ ምሳሌ በብሉይ ኪዳን ውስጥ የለም። የዕብራውያን ሕግ ለተወሰኑ ከባድ ጥፋቶች የሞት ቅጣት፤ ለተቀሩት ደግሞ መቀጫና የካሣ ክፍያ ነበሩ። በጥንት ዘመን እስር ቤቶች አልነበሩም፤ በኦሪት ሕግም ውስጥ ምንም የተገለጸ ነገር የለም። እዚህ ላይ ግልጽ በሆነ መንገድ ቅጣቱ ከጥፋቱ ጋር መመጣጠን ይገባዋል የሚል ትርጉም ያለው ጉልሕ የሕግ ፈላጣዊ አነጋገር አለን።

፱. የመሬት አጠቃቀም ሕጎች (25፥1-55)

ለዚህ ክፍል ሦስት ንሑሳን ክፍሎች አሉት፡- እነርሱም የሰባተኛው ዓመት ዕረፍት፤ የኢየሴልዩ ዓመትና የባለዕዳነት ሕግ ናቸው። እግዚአብሔር ለእስራኤል የሰጠው የመሬት አጠቃቀም ሕግ መሠረቱ፤ “ምድሪቱ የእኔ ናት” (ቀ. 23) የሚለው አረፍተ ነገር ነው። ኢያሱ ፓለስቲናን ድል አድርጎ ሲይዝ፤ ምድሪቱ የተከፋፈለችው በቅዱስ ዕጣ እንጂ በግል ወታደራዊ ጀግንነት አልነበረም። ከዚህ የተነሣ ሕዝቡ መሬታቸውን መሸጥ አይችሉም። ኅብረተ ሰቡ የሚተዳደረው በዕርሻ ነበርና ዕርሻዎቹ

በእግዚአብሔር ቊጥጥር ሥር ሆነው ሕዝቡ ምንጊዜም እንዲጠቀሙባቸው የተደረጉ ናቸው። ጥያቄው እንደዚህ ዐይነቱ ሥርዐት በተግባራዊነቱ እንዴት ይቀጥላል? የሚለው ነው። ሀብታም ተከላከለ በድኸት ድካምና ጉልበት ሀብታቸው እንዲጨምር ማድረግ የዘወትር ምኞታቸው ነው። ይህን አደጋ ለማስወገድ ሲል እግዚአብሔር መሬት በየዐምሳ ዓመቱ ለቀድሞው ባለቤት የሚመለስበትን የመሬት ሥራት ደነገገ። በርግጥ ኢዮቤልዩ በታሪክ ከሚታወቁት ከመጀመሪያዎቹ የመሬት ሥራት ለውጦች መካከል አንዱ ነበረ።

ሰባተኛው ዓመትም በተመሳሳይ ሁኔታ ሰብአዊና ሥልጣን ማግኘት መርሐ ግብር ነበረ። እስቲ ዕዳቸው የተሰረዘላቸውንና በየሰባት ዓመቱ ነጻ የወጡ ባሪያዎችን ዐስቡ! የእስራኤል ሕግና እምነት የተደነገገው ለድኸትና ለመጻታኞች በሚደረገው እንክብካቤ ላይ ነው። ይህ ከዚህ በፊት በተጠቀሱ ብዙ ሕጎች ውስጥ የሚታይ ነው፤ በዚህም ምዕራፍ ውስጥ በጣም ጉልቶ ተመልክቶአል። የዚህ ምዕራፍ ቍ 10 በፊልዴልፊያ ፔንሲልቫንያ የነጻነት አዳራሽ ውስጥ በጉልሕ ተጽፎ መሰቀሉ የአጋጣሚ ጉዳይ አይደለም።

ሀ. ሰባተኛው ዓመት (25፥1-7)

1-7 ሰባተኛው ዓመት በዘወትር 23፥10-11 እና በዘጸም 15፥1-18 ላይ ተጠቅሷል። ሆኖም በፊተኛው ምንባብ ውስጥ ዓመቱ (እዚህ በዘሊ 25 ላይ እንደሚታየው) ምድሪቱ ምንም ሳይትታረስ የምትተውበት ዓመት እንደ ሆነ ተገልጿል። ይህ የሚደረግበት ዓመት ግን ተለይቶ አልተመለከተም። በዘጸም መግባብ ውስጥ ዓመቱ የተገለጸው የዕዳ መሰረዣና ባሪያዎችን ነጻ የማውጫ ዓመት ተደርጎ ነው፤ መሬቱ ሳይታረስ የሚያርፍበት ዓመት እንደ ሆነ ግን አልተገለጸም። ይሁን እንጂ ዘፀ 23፥11 ላይ “ምድሪቱን ሳትጠቀምባትና ሳትርሳት እንዲሁ ተዋት” ይላል። ከእነዚህ ሁለት ሐሳቦች ጥምረት የተነሣ ሰባተኛው ዓመት ሁለቱም ማለትም ምድሪቱ ከመታረስ የምታርፍበት ዓመትና የዕዳ መሰረዣ ዓመት ሳይሆን አይቀርም። ባሪያዎች ነጻ ስለሚወጡበት ጉዳይ ከዚህ በታች የተመለከተውን ኢዮቤልዩን ይመልከቱ።

በዚህ ጊዜ መሴ እስከሚያውቀው ድረስ ከነዓንን የመያዙ ተግባር በጥቂት ወራት ውስጥ ይጀመራል፤ እስራኤልም ይህን መሬት የመያዙን መርሐ ግብር ወዲያውኑ እውን ታደርጋለች። ምንም እንኳ እስራኤል በምድረ በዳ የነበረች ብትሆንም፤ በግብፅ የነበራትን የተረጋጋ ሕይወት በአንድ ዓመት ውስጥ እንዲኖራት ትፈልግ ነበር፤ ይኸውም ባርነት ሳይኖር ማለት ነው! እንደዚህ ዐይነቱን ሕግ መቅረጽ ማለት ሕጉ ከጦርነት በኋላ ረጅም ዓመት ቁይቶ ቢወጣም ዘግይቷል ማለት አይደለም። በርግጥ ሕጉ የወደፊት ሁኔታዎችን ለማካተት የጸደቀ እንደ ሆነ ቍ 2 ይገልጻል።

“ምድሪቱ ራሷ የእግዚአብሔርን ሰንበት ታክብር” የሚለው አገላለጽ ተፈጻሚነት ከነበረው ከሳምንታዊው ሰንበት የመጣ ነው። የሰንበት ዋናው ትኩረት ዕረፍት ነበረ። “የምስጣችሁ” ምድር የተባለችውም (የሀብት ባለቤትነትን ያስታውሱ) ራሷ ታርፋለች። ይህ በዚያ ጊዜ ለምድሪቱ ምን ያህል መልካም እንደ ነበረ የሚያውቅ ማንም ሰው አልነበረም ይሆናል። የዑደተ ሰብል ዘዴ አልተለመደም ነበር፤ እግዚአብሔርም ለሕዝቡ እንደዚህ ዐይነቱን ዘመናዊ ጥበብ አልሰጣቸውም። ነገር ግን መሬት ሳትታረስ የምታርፍበትን ሐሳብ ሰጣቸው፤ ለዚህም ሃይማኖታዊ እቅድ አደረገበት። እንደዚህ ያለ ልማድ የነበረው ሌላ ሕዝብ ያለ አይመስልም።

ቍጥር 5 ከቍ 4 ጋር የሚቃረን ይመስላል። ለዚህ መፍትሔው አገልጋዮችን የሚያሳትፍና መክር የመሰብሰብን ተግባር የሚያካትትና መደበኛ የመክር ሥራ ወይም የወይን ፍሬ መሰብሰብ አለመሥራት ነው። በቀጥታ ከማሳው ላይ መሰብሰብና መብላት ተቀባይነት ነበረው (ቍ. 11)፤ ሆኖም ተከታታይ መክር የመሰብሰብ ሥራ የተከለከለ ነበር። ሐሳቡ ሁለት ገጽታ ነበረው፤ አንደኛው ተረፈ ምርት እንዲኖር ከእግዚአብሔር በረከት የተነሣ የስድስተኛው ዓመት ምርት የተትረፈፈ መሆኑ ነው። ሁለተኛው የምድሪቱ ተፈጥሮታዊ ምርት ድኸትን መመገብ ነው (ዘፀ 23፥11)። ይህም አራዊት እንኳ እንዲራቡ (እንዲዋለዱ) ዕድል ይሰጣል። ተፈጥሮታዊ ሰብል የሕዝቡ ሀብት ነው።

ሰባተኛውን ዓመት በሚመለከት በዚህ ምዕራፍ ውስጥ ያልተገለጸ አንድ ተጨማሪ ምክንያት አለ። በሰባተኛው ዓመት የዳስ በዓል ላይ ሕጉ ለሕዝቡ መነበብ ነበረበት። መላው ሕዝብ ዐጭር የመጽሐፍ ቅዱስ ጥናት ተቋም ይኖረው ዘንድ አስፈላጊ ነበር (ዘጸ 31፥10-13)። በቀረው የዚህ የዕረፍት ዓመት ጊዜ ሌላ ትእዛዞችን የመስጠት ዕድሎችም ነበሩ።

ለ. የኢዮቤልዩ ዓመት (25፥8-34)

8-12 ኢዮቤልዩ ማለት ከአውራ በግ ቀንድ የተሠራ መለከትን መንፋት ማለት ሲሆን፤ እንደዚህ የሚደረገውም ዓመቱን ለማሳወቅ ነው። ይህ ቃል ዩባል በሚባለው የሙዚቀኞች አባት ስም ላይ ይታያል (ዘፍ 4፥21)። ኢዮቤልዩ የሚለው መለያ ስም የተጠቀሰው በዘሊዋውያንና በዙጉልቁ 36፥4 ላይ ብቻ ነው። በዕዳ ምክንያት ባሪያ የሆኑትን ነጻ የማውጣቱ ሐሳብ የተገለጸው ግን በቍ 10 ላይ ብቻ ሳይሆን፤ በኢሳይያስ 61፥1፤ በኤርምያስ 34፥8; 15; 17 እና በሕዝቅኤል 46፥17 ላይም ጭምር ነው። ክብረ በዓል በተለይም የዐምሳኛው ዓመት በዓል አከባበር ሐሳብ በሌሎች ቋንቋዎች ተወርሷል።

በቍ 8 ላይ ዕብራይስጡ “ሰባት ሰንበታት” እንጂ በዳን 9፥24-27 ላይ እንደ ተገለጸው “ሰባ ሱባዔ” አይልም፤ ርግጥ በዚያም ቦታ ቢሆን ሱባዔ የሚለው ቃል የሰባተኛውን ዓመት ጊዜ ለማመልከት ገብቷል። ኢዮቤልዩ ታላቅ የንስሐ ቀን በነበረው “የስርየት ቀን” መታወጁ መልካም ሳይሆን አልቀረም። አለበለዚያ ብዙ ልቦ ደንዳና ሀብታም እስራኤላውያን ባሪያን ነጻ የመልቀቁን ግዴታ ተቀብለው ተግባራዊ አያደርጉትም ነበር። በርግጥ ኢዮቤልዩና ሰባተኛው ዓመት ሁልጊዜ የሚከበሩ በዓላት አልነበሩም (2ዜና 36፥21) ። የዐዲሱ ጨረቃ የመለከት ድምፅ በምድሪቱ ውስጥ ሲያስተጋባ፤ ሌሎችም የዐዲስ ጨረቃ ጅማራ ምልክት አድርገው እንደሚመለከቱት ቀደም ሲል ተጠቁሞአል። እንግዲህ ይህ ቃል ይህን የመሰለ ሂደት እንደ ነበረው በግልጽ ማየት ይቻላል።

ምንም እንኳ እግዚአብሔር በአርባ ስምንተኛው ዓመት ዕጥፍ በረከትን እንደሚሰጥ የተረጋገጠ ቢሆንም፤ ምድር የማትታረስባቸው ሁለት ተከታታይ ዓመታት ማለትም አርባ ዘጠነኛውና ዐምሳኛው ዓመት አሉ ለማለት እጅግ አዳጋች ይመስላል። ችግሩን የሚያቀል ሐሳብ በኢዮቤልዩ መጽሐፍ ይገኛል። 200 ዓ.ቅ.ክ አካባቢ ሳይጻፍ እንዳልቀረ የሚታሰበው ይህ መጽሐፍ እያንዳንዱ ሁኔታ የተፈጸመበትን ቀን እንደ ገና ያቀነባበረው ኦሪት ዘፍጥረትን መሠረት በማድረግ ነው። ቀኖቹ የሚቆጠሩት ከሥነ ፍጥረት ጀምሮ ሲሆን ከኢዮቤልዩ፤ ከሰባተኛው ዓመት፤ ከዓመት፤ ከወርና ከቀን አቆጣጠር አንጻር ነው። ይሁን እንጂ የኢዮቤልዩ ዓመታት አርባ ዘጠኝ ዓመታት ብቻ ነበሩ። ይህ የኢዮቤልዩ ደራሲ የፈጸመው ስሕተት ሳይሆን አይቀርም፤ ቍጥር 10ን በተሻለ ሁኔታ ለመተርጎም ፍንጭ የሚሰጥ ሊሆን ይችላል። በ23፥15-16 ላይ በተገለጸው መሠረት በአጠቃላይ ስሌት ከእሱድ እስከ እሱድ ሰባት ሳምንቶች ዐምሳ ቀኖች እንደሚባሉ ሁሉ፤ የአርባ ዘጠኝ ዓመታቱ መጨረሻም እንዲሁ በአጠቃላይ ስሌት ዐምሳኛ ዓመት ተብሎ ሳይጠራ አልቀረም።

ለባሮች “ነጻነትን ማወጅ” የእያንዳንዱ ሰባተኛ ዓመት ባሕርይ ነበረ። ቤተ ሰቡ ወደሚኖርበት መመለሱ ደግሞ የኢዮቤልዩ ልዩ ባሕርይ ነው። “ነጻነት” የሚለውን የሚተካው አቻ ቃል በኤርምያስ 34፥8-17 ላይ በሰባተኛው ዓመት ባሮችን ነጻ ስለ ማድረግ ጥቅም ላይ ውሎአል። ማስረጃው ከዚህ በላይ እንደ ተጠቁመው፤ ሰባተኛው የሰንበት ዓመት ኢዮቤልዩ ነበረ ማለት ነው።

13-17 የዓመታትን ቍጥር ከኢዮቤልዩ ጀምሮ በማሰብ መሬትን የመግዛቱ ወይም የመሸጡ ሥርዐት ቀላል ነበረ። ከኢዮቤልዩ በፊት አርባ ዓመት የተያዘ መሬት ዐሥር ዓመት ከተያዘው የበለጠ ጠቃሚ ነበረ። አንድ ሰው መሬት ለጊዜያዊ ጥቅም ይዞ ማቆየት ይችል ነበር፤ ቤተ ሰብ ግን በጊዜያዊነት ሊያዝ አይችልም። በዚህ ማግኘት ሕግ መሠረት ስኬታማ እንቅስቃሴ መወጠን ያለበት በዜጎች ትብብር መሠረት መሆን አለበት። እስራኤል ለድኸት የምታደርገው እንክብካቤም እግዚአብሔር ሁሉን የሚችል አምላክና ለድኸትም የሚራራ መሆኑን በማወቅ ላይ የተመሠረተ ነው (ዘፀ 22፥27)።

እንግዲህ እስራኤል የኮሙኒዝም ዐይነት አስተዳደር ነበራት ማለት ነው። አጠቃላይ ንብረቱ በየጥቂት ዓመቱ በነፍስ ወከፍ ይከፋፈል ነበር። ነገር ግን ይህን ኮሙኒዝም ብሎ መጥራት ተገቢ አይደለም፤ የጥንቷን ቤተ ክርስቲያን የኅብረት አኗኗር የኮሙኒዝም አኗኗር ነው ማለቱ ስሕተት ነው። ጠንካራ ፍቅርና መተሳሰብ ባለበት ቤተ ሰብ ውስጥ ተቀባይነት አግኝቶ በሚገባ ተግባራዊ የሚሆነው በጋራ ተካፍሎ መኖር ነው። የኅብረት ትስስር ከሌለ፤ በቤተ ሰቦችም ውስጥ እንኳ ይህ የአኗኗር ሥርዐት ሊጠፋ ይችላል። እስራኤል እንደ ጥንቷ ቤተ ክርስቲያን እውነተኛውን አምላክ ለማምለክ የተባበረና በእርሱም የተቀደሰ የሕዝብ ስብሰባ ነው። በመንፈሳዊ መነቃቃት ወቅት ከእስራኤል ዜጎች አብዛኞቹ ሕገ እግዚአብሔርን ከልባቸው ለመፈጸም ይፈልጉ የነበሩ ፈሪህ እግዚአብሔር ያላቸው ወንዶችና ሴቶች ሳይሆኑ አልቀሩም።

18-28 የእንደዚህ ዐይነቶቹ ሕጎች ተግባራዊነት በሕዝቡ መታዘዝ ላይ የተመሠረተ ነበር፤ ይሁን እንጂ የሕዝቡም የምድሪቱም ባለቤት የሆነውና ለሁለቱም ታላቅ ዐላማ ያለው የእግዚአብሔር ልዩ በረከት ከሌለ ሥርዐቱ በተግባር አይተረጉምም። ቍጥር 21 የእግዚአብሔርን መግባታዊ በረከት በአጽንዖት ያሳያል። ምድሪቱ ሳትታረስ ለአንድ ዓመት መቆየቷ ያለጥርጥር መልካም ነበር። እግዚአብሔር ታዛዥ ሕዝብን በዝናብ ይባርካል፤ ተባይም በክንዱ ይቆማል። የሚያሳዝነው ታዲያ ሕዝቡ ወደ ሌሎች አማልክት ዘወር አሉ፤ እግዚአብሔርም ምድሪቱን የሰንበት ዕረፍቷን እስክታገኝ ድረስ ባይ አደረጋት (2ዜና 36፥21)።

ቍጥር 23 እና 24 የኢየሱልዩን ዝርዝር ሐሳብ ያሳያል። ጥቂት ከተለመደው ውጭ የሆኑና ልዩ መመሪያዎች አሉ። “መሬት በዘለቂታ መሸጥ የለበትም” የሚለው የዕብራይስጡን ሐሳብ በሚገባ ያስተላልፋል። ይህ የመሬት አጠቃቀም ሕግ ዘላቂ ነው፤ ሆኖም መሬት ሲሸጥ መሸጥ የሚገባው ለተወሰነ ጊዜ እንጂ በዘላቂነት አልነበረም። በኢየሱልዩ ወደ ባለቤቱ እንዲመለስ ይደረግ የነበረው መሬት ብቻ አልነበረም፤ ነገር ግን ከችግር የተነሣ መሬቱን ለመሸጥ የተገደደ ሰውም ገንዘቡን ማግኘት በቻለበት በማንኛውም ጊዜ መሬቱን መልሶ መማዛት ይችል ነበር። የቅርብ ዘመዱ ይህን ማድረግ ከቻለ፤ ማድረግ ይኖርበታል። የሰውየው ሀብት ብዙ ከሆነ፤ ይህን እርሱ ራሱ ሊያደርገው ይችላል (ከመጽሐፈ ሩት ጋር ያነጻ)።

29-31 “የዋጋውን ልዩነት መመለስ” ማለት በቀድሞው ጊዜ ከነበረው ዋጋ የሚያንሰውን የመሬቱን ዋጋ ቁይቶ መልሶ መክፈል ማለት ነው። የዋጋ ልዩነት የሚለው ትርጉም “ትርፍ ክፍያ” ከሚለው የተሻለ አተረጎም ነው።

ከተማዬቱ ከአገሩ የተለየች ናት። ቅጥር በተሠራላት ከተማ ውስጥ መኖር መታደል እንጂ መብት አይደለም። በባለ ቅጥር ከተማ ውስጥ የቤት መሥሪያ መሬት የሚገኘው በሊዝ ነበረ። ከተማዋን ጠቃሚ የሚያደርጋት መሬቷ ብቻ ሳይሆን፤ የቤቶቹና የምሽጎቿ መሸሻል ነበር። ጊዜያዊ ችግር ያጋጠመው ሰው ቤት ሊሸጥና በአንድ ዓመት ውስጥ መልሶ ሊዋጀው ይችላል፤ ከአንድ ዓመት በኋላ ግን መሬቱን የገዛው ሰው መብቱ እንደ ተጠበቀ ይቆያል። በቍ 16 ላይ እንደ ተገልጸው፤ አንድ ሰው መሬቱን በሸጠ ጊዜ፤ የሚሸጠው እስከ ኢየሱልዩ ድረስ ብዙ ሰብሎችን ጭምር ነበር። ቅጥር ካላቸው ከተሞች በተቃራኒ፤ በስፋታቸው ገደብ ያልተጣለባቸው መንደሮች ካላቸው መሬት ጋር ይቆጠሩ ነበር። እነርሱ በኢየሱልዩ ይለቀቁ ነበር።

32-34 የቍ 32 ሐሳብ ምንም እንኳ ሁሉም ባይሆኑ፤ በኢሳ 21 ላይ የተዘረዘሩት ብዙዎቹ የሊዋውያን ከተሞች ቅጥር እንደ ነበራቸው የሚያሳይ ነው። በዚያም ስፍራ የመዋጀቱ መብት አንድ ዓመት ድረስ የሚቆይ እንደ ሆነ ተገልጿል። ሊዋውያን ከአነዚህ ከተሞች ውጭ ምንም ንብረት እንዳልነበራቸው ይታወቃል። እንግዲህ ከዚህ ችሮታ በቀር ሊዋውያን ከተሞቻቸውንና ንብረታቸውን ሁሉ ሊያጡ ይችላሉ ነበር። በአነዚህ ከተሞች ውስጥ ግን ሊዋውያን ንብረታቸውን በማንኛውም ጊዜ የመዋጀት መብት ነበራቸው።

በቍ 33 ላይ የዕብራይስጡ ሐሳብ በመጠኑ የተወሳሰበ ነው፤ ሆኖም አጠቃላይ ትርጉሙ ግልጽ ነው። የሊዋውያንን

ቤቶች በቋሚነት መግዛት አይቻልም። በኢየሱልዩ ወቅት ይመለሳሉ።

ሐ. ድኾችን ስለ መንከባከብ (25፥35-55)

በዚህ ክፍል ውስጥ ብድርን በሚመለከት በሙሴ ሕግ ውስጥ የተካተቱ ጉዳዮች ይገኛሉ (ከዘፀ 22፥25፤ ከዘፀ 23፥19-20 ጋር ያነጻ)። ጉዳዮቹ እንደ ተለመደው (1) ወለድ የሌላቸው ብድሮች፤ (2) ከዕዳ የተነሣ የሚከሰት ሕጋዊ ባርነት፤ እና (3) የመጸተኝነት ሕጋዊ ባርነት በመባል ይታወቃሉ።

35-38 “እርዳው” የሚለው ቃል ትክክለኛ ትርጉም አይደለም፤ ዕብራይስጡ በቁሙ “አጽናው” ይላል። ይህ ሐሳብ ተበዳሪው ዕዳውን ለመክፈል ሲሠራ አበዳሪው ዐብሮ እንደሚኖር መጸተኛ የሚወርሰው መሆኑን የሚያሳይ ነው። ተበዳሪው ያለበትን ዕዳ ለመክፈል ሲሠራ፤ ዕዳውን ለመክፈል የተያዘ እንደ መሆኑ፤ እርሱ ራሱ ያገለገለ ስለ ሆነ፤ ሌላ ወለድ ወይም ሁለተኛ ወለድ መክፈል አይጠበቅበትም ነበር። የሚከፍል ከሆነ፤ ከልክ ያለፈ ወለድ ወይም የዐራጣ ብድር ይሆናል። ቍጥር 36 የቍ 35 መደምደሚያ ሐሳብ ነው። ባለ ዕዳውን የራሱን አድረገህ ከወሰድኸው፤ እንደ ወንድም አድርገህ ያዘው እንጂ ተጨማሪ ክፍያ አትጠይቅ ነው የሚለው። አንድምታው እንደ ኗሪ መጸተኛ ቁጥሮ መያዙ ስሕተት ነው። ከባርነት በኋላ ሌላ ወለድ መጠየቅ የለበትም። አለበለዚያ ድኻው ሰው ዕዳውን ለመክፈል ፈጽሞ አይችልም። “ወለድ” የሚለው ቃል “መንከስ” ከሚለው ሥርዐት ቃል የተገኘ ነው። በነህምያ 5፥10-11 ላይ የተገለጸው የወለድ መጠን በመቶ አንድ፤ ማለትም ምናልባት በወር አንድ ፐርሰንት ነው።

ቍ 36-37 ለድኻ ሰው ማበደርን አይከለክሉም፤ ምክንያቱም በዘፀአት 22፥25-27 ላይ ለድኻው የሚሰጠውን ብድር ልብሱን እንደ መያዣ ከመውሰድ ጋር ይገልጻል። (ወይም ልብሱ እንዲሁ ለማስታወስ ሲባል በምስክር ፊት የሚሰጥና ቁይቶ በግድ የሚመለስ እንጂ በርግጥ ማስያዣ አልነበረም ይሆን?) ስለ መያዣ በዘፀአት 24፥10-13 ላይ የምናገኘው ምንባብ አበዳሪው የፈለገውን መያዣ ለመምረጥ ወደ ባለ ዕዳው ቤት መግባት እንደሌለበት በግልጽ ያሳያል። አበዳሪው የተመረጠው መያዣ በተበዳሪው ዘንድ ተቀባይነት ማግኘት አለበት፤ ከዚያም ተመዝግቦ ለባለቤቱ በግልጽ መመለስ ይኖርበታል። ሕግን አክብሮ ዕዳን በወቅቱ አለመክፈል ከተከሠተ፤ ጊዜያዊ ባርነት ውስጥ መግባት ይመጣል። በዚህ ዐይነቱ ዐውድ ውስጥ ወለድ ፈጽሞ መክፈል የለበትም ብሎ ማሰብ እንግዳ ነገር ይመስላል። ይሁን እንጂ በማንኛውም መንገድ ከልክ ያለፈ፤ ማለትም ከተለመደው ደንብ ውጭ የሆነ ወለድ መክፈል የለበትም። ድኾች እንክብካቤ ሊደረግላቸው ያስፈልግ ነበር።

39-46 በቍጥር 39 ላይ የተጠቀሰው ሁኔታ በመጠኑ ወጣ ያለ ሐሳብ ከመሆኑ በቀር በቍጥር 35 ላይ ካለው ጋር ተመሳሳይ ነው። ሁለቱም ቍጥሮች የሚጀምሩት በአንድ ዐይነት ቃላት ነው። በዚህ ጊዜ አንድ ሰው ብድር ለመበደር የሚከፍለው ወለድ የለውም። ተስፋ የለሽ ሁኔታ ውስጥ ስለ ገባ በራሱ ይሠራል። ይሁን እንጂ የራሱ የሆኑ መብቶች አሉት፤ ባሪያ አይደለም። “በመካከልህ እንዳለ ቅጥር ሠራተኛ ወይም እንደ እንግዳ” የሚለውን “በመካከልህ እንደሚኖር ሠራተኛ” ብሎ መተርጎሙ ምናልባት የተሻለ ነው።

“እስከ ኢየሱልዩ ዓመትም” የሚለው ማሳሰቢያ የሰውዬው ዕዳ ከኢየሱልዩ ዓመት በፊት ያልተከፈለ ከሆነ፤ ከአንደኛው የቍጥር 35 ሐሳብ ጋር የሚዛመድ ነው። “በመካከል ያለ ሠራተኛ” የሚለው የባሮችን ስፍራ ያሳያል። ዕብራውያን ባገራቸው ልጆች በባርነት መገዛት አይችሉም ነበር። ከአሕዛብ መካከል የሚመጡ ባሮች ግን በባርነት መገዛታቸው ተፈቅዶአል፤ በኢየሱልዩ ዓመትም ነጻ አይለቀቁም ነበር። የአንድ እስራኤላዊ ወገን ተገቢ ድርሻ በጣም የሚታወቀው በሕጋዊ መንገድ ወይም በውል መልክ አገልግሎት መስጠት ነበረ። በርግጥ ባሮችም ሲሆኑ የራሳቸው መብቶች ነበሯቸው። የኩባለሰብ ባሪያ ወደ ጌታው እንዲመለስ አይደረግም (ዘፀ 23፥15)። ይህ አንድ የባሪያ ጌታ ለባሮቹ ያለውን አስተሳሰብ በከፍተኛ ሁኔታ የሚያሳስብ ሊሆን ይችላል።

47-55 ዕብራዊ ባሪያን የገዛና “በመካከላቸው የሚኖር መጸተኛ ወይም እንግዳ” በዕብራውያን ሕግ መሠረት መኖር አለበት።

እንደዚህ ዐይነቱን ባሪያ የመዋጀቱ ኅላፊነት የቅርብ ዘመድ ድርሻ ነበረ። ወይም ባሪያው ሀብታም ይሆንና ራሱን ይዋጅ ነበር። ይህ ስለ ባሪያ አንጻራዊ ነጻነት መልካም ነገርን የሚያሳይ ነው። ባሪያው ከጌታው ጋር የነበረው የቁይታ ጊዜ ይቁጠር የነበረው እንደ ቅጥር ሠራተኛ ነው። በማንኛውም ጊዜ ባሪያው ከልጆቹ ጋር ነጻ የሚወጣው በኢየሱስ ወቅት ነበር። በርግጥ አንድ ሰው በባርነት ውስጥ እያለ ከሞተ፤ ልጆቹ ለዘላለም ባርች አይሆኑም። እነሱም በኢየሱስ በሚሰጠው ነጻነት ተጠቃሚዎች ይሆናሉ።

ቍጥር 55 በቄላስይስ 4፥1 ላይ እንዳለው ዐይነት ድንቅ ሐሳብ ነው። እስራኤላውያን ሀሉ የእግዚአብሔር አገልጋዮች ናቸው። ስለዚህ እነርሱም ርኅሩኅ ጌቶች ሊሆኑ ይገባል። ምንም እንኳን የሥጋዊ ባርነት ሥርዐትና ሕግ የተወገደ ቢሆንም፤ ክርስቲያኖች ነገሩን ልብ ሊሉት የሚገባ ጉዳይ ነው።

፲. ስለ ክህደት የተሰጡ ማስጠንቀቂያዎች (26፥1-46)

ሀ. የበረከት ሁኔታዎች (26፥1-13)

ይህ ምዕራፍ ከዘጸም 28-30 ጋር የጎላ የሐሳብ ግንኙነት አለው (በተለይ ከዘጸ 28፥1-14፤ 30፥1-10 ጋር ያነጻ)። ምዕራፉ ከዚህ በፊት የተሰጡትን ሕጎች የሚያጠናክርና እስራኤላውያን የእግዚአብሔርን ሕጎች በመታዘዝ ወደ ጥፋት ከመሄድ ይልቅ እንዲባረኩ የሚጠይቅ ነው። በዘጸም 28-30 ላይ ያሉት ማስጠንቀቂያዎች ከተስፋ ቃላቱ ይልቅ ሰፋ ብለው ተዘርዝረዋል። ነገር ግን ምዕራፎቹ የሚደመደሙት የእግዚአብሔርን ዘላለማዊ ምሕረትና ክርእሳን አበው ጋር የገባቸውን ጥንታውያን ኪዳናት በማስታወስ ነው።

እዚህ ላይ የሚታዩት ሁኔታዎች በዐጭሩ የተገለጹ ብቻ ናቸው። የተገለጹትም ነገሮች ጣዖታትን ማስወገድ፤ ሰንበትን መጠበቅና መቅደሱን ማክበር ናቸው (ቍ 1-2)። ከዚህም ሁሉ በላይ “ትእዛዜን ጠብቁ” (ቍ 3) የሚለው ታላቁ ሐሳብ ነው። በጉልህ የሚታዩትና በዝርዝር የቀረቡት የተስፋ ቃላት በዋነኛነት ቍጥሩ በረከቶችን የሚመለከቱ ናቸው። ነገር ግን፤ “በመካከላችሁ እመላለሳለሁ፤ አምላካችሁ እሆናለሁ፤ እናንተም ሕዝቤ ትሆናላችሁ” (ቍ 12) የሚለው አክሊልን የሚያቀዳጀው መንፈሳዊ በረከትም ዐብሮ ተጨምሮአል (ከኤር 30፥22፤ ከሆሴ 2፥23 ጋር ያነጻ)። ምድራዊ በረከቶቹና መርገሞቹ እስራኤል እንደ ሕዝብ መቋቋሟን ያሳያል። እግዚአብሔር ክርእሳን አበው ጋር ባከናወናቸው ተግባራት እንኳ ሳይቀር፤ ቃል የተገቡት ቍጥሩ በረከቶች በአብዛኛው ወዲያው የሚሰጡ አልነበሩም። አብርሃም የተስፋ ቃላቱን ከሩቅ ተመልክቶ ሞተ (ከዕብ 11፥13 ጋር ያነጻ)። እርሱ በተስፋዪቱ ምድር ውስጥ ያገኘው መቀበሪያ ስፍራን ብቻ ነበር። አብርሃም ለእጸን፤ ይሥሐቅ ግን ደኸየ፤ ያዕቆብም በርግጥ የኖረው አስቸጋሪ ሕይወት ነው። ተስማሚ ዝናብ፤ ጤና፤ ሰላም . . . ወዘተ የመሳሰሉት ቍጥሩ በረከቶች በተባበረ ባህል፤ ሕግና አምልኮ በአንድ አካባቢ እንደ ሕዝብ ለምትኖረዋል እስራኤል የተሰጡ የተስፋ ቃሎች ነበሩ። በሌሎች ሁኔታዎች ውስጥ የእግዚአብሔር ሕዝብ የሰው ልጆችን ዕድል ፈንታ ተካፍለዋል። እግዚአብሔር፤ “ዝናቡን ለንጢአተኞችና ለጸድቃን ያዘንባል” (ማቴ 5፥45)። ዛሬ እግዚአብሔር አንድን ሕዝብ በጦርነት ሲቀጣ፤ ጸድቁ ከበደለኛው ጋር መሠቃየቱ ግድ ነው።

1-5 ጣዖታትን ማስወገድ በብሉይ ኪዳን ውስጥ በብርቱ የተገለጸ ሐሳብ ነው። የዚህ ምክንያቱ በዘጸም 4፥15-19 ላይ በግልጽ ተቀምጦአል። እግዚአብሔር የተወሰነ ቅርጽ የለውም፤ የፍጥረቱ አካልም አይደለም። ከቍስ የተሠራ ማንኛውም አምላክ ከእግዚአብሔር በታች ነው። የጣዖት አምልኮ ፈጽሞ የተከለከለ ስለ ነበር፤ ቢያንስ በቍፋሮ የተገኙ የታሪክ ማስረጃዎች እንደሚያረጋግጡት ጥንታዊቷ እስራኤል ምንም ዐይነት ምስል ወይም ጣዖት አላበጀችም። እስራኤል ያመለክቻቸው ጣዖታት የአሕዛብ አማልክት ነበሩ። ለጣዖታት የዋለው ቃል የሰድብ ቃል “ክንቱ ነገሮች” የሚለው ነው። “ምስል” ለሚለው የዋለው ቃል ደግሞ ከዕንጨት፤ ከድንጋይ፤ ከብረትና ከመሳሰሉት ለተሠራ ወይም ለተቀረጸ ማንኛውም ምስል ጥቅም ላይ የሚውል አጠቃላይ ቃል ነው።

“የማምለኪያ ዐምድ” የድንጋይ ሐውልትን ወይም ጽሑፍ ያለበትን ወይም የሌለበትን ጠፍጣፋ ድንጋይ የሚያመለክት ነው። ከእንደዚህ ዐይነቶቹ ሐውልቶች መካከል በተለይ በሴኬም ከነበረው የበአል ቤሬት መቅደስ ጋር ግንኙነት የነበራቸው (መሳ 9፥6:56) ጥቂት ሐውልቶች ተገኝተዋል።

“የተቀረጸ ድንጋይ” ለሚለው የገባው ቃል እምብዛም ባይታወቅም፤ አንድ ዐይነት የተጠረበ ምስልን የሚያመለክት ነው። ምንም እንኳ ለሥነ ቍፋሮ ምሁራን አስቸጋሪ ቢሆንም፤ የጣዖታት አለመገኘት ለእምነት መስፋፋት መልካም ነበረ። ከእነዚህ ቅርጽ ቅርጾች በመነሣት ስለ አካባቢው ባህል፤ ሃይማኖት፤ ታሪክና ሥነ ጥበብ ብዙ መማር ይቻላል። የሚያሳዝነው (ወይም የሚያስደስተው) በፓለስቲና የተደረጉ ቍፋሮዎች እነዚህ የጣዖት ቍፋሞች አልተገኙባቸውም።

በምዕራፍ 23 ላይ በተሰጡ አስተያየቶች ውስጥ እንደ ተገለጸው፤ ሰንበታቱ የተደነገጉ በዓላትንና ሳምንታዊውን ሰንበትም ጭምር ያካትታሉ። መቅደስ ወይም “የተቀደሰ ስፍራ” የሚለው ቃል ከዘፀአት 15፥17 ጀምሮ በብሉይ ኪዳን ውስጥ ብዙ ጊዜ ጥቅም ላይ ውሎአል። ብዙውን ጊዜ የሚያመለክተውም የመገናኛ ድንኳኑን ወይም ከዚያ በኋላ የነበረውን ቤተ መቅደስ ነው። ቍጥር 2 በ19፥3 ላይ የተወሰነውን በድጋሚ ያሳያል፤ ሆኖም እዚህ ላይ የሚያገለግለው ይመለከ ዘንድ እግዚአብሔር ያለውን ፈቃድ አጠቃሎ ለማሳየት ነው።

በተለየ ሁኔታ የተገለጸው የመጀመሪያው በረከት “ዝናብ” ነው። ፓለስቲና የውሃን ጥቅም የምታውቅ አገር ናት። በዚያ ዘመን ገበሬዎችና የቤት እመቤቶች በዝናብ ለረጅም ጊዜ ከሚቆዩ ምንጮች ውሃ ኑሯቸውን መሉ በሙሉ ይመሩ ነበር። በጥንት ዘመን ሁለት የዝናብ መጠን አመለካከቶች ነበሩ። የመጀመሪያው አመለካከት የፓለስቲና የአየር ንብረት በጣም የተለወጠ መሆኑን ሲያሳይ፤ ሌላው እንዳልተለወጠ የሚያምን አመለካከት ነው። ኢየሩሳሌም በርግጥ ከሰንደን ጋር የሚቀራረብ አማካይ ዓመታዊ የዝናብ መጠን አላት። ነገር ግን በፓለስቲና ውስጥ ትልቅ ዝናብ የሚጥለው ከጥቅምት እስከ ሚያዝያ ድረስ ባሉት ወሮች ነው። ቀደም ብሎ የሚጥለውንና የኋለኛውን ዝናብ ጨምሮ ዝናቡ ጥሩ ሥርጭት ካለው፤ አዝመራው በሚገባ ያድጋል። ደንን የማልማቱ ተግባርና የመስኖ አጠቃቀሙ የሚፈለገውን ውሃ ለማከማቸት ይችላል። የተሻለ ዝናብ መስጠትና ታማኝ ሕዝብን ለመባረክ ዝናቡን በተገቢው መንገድ እንዲሠራጭ ማድረግ ለእግዚአብሔር በጣም ቀላል ነበረ።

ከሰኔ እስከ መስከረም ድረስ ሙሉ በሙሉ የመከር ወቅት ይሆናል! በርግጥ ከጥንታዊው የመከር አሰባሰብና የእህል አወቃቅ ዘዴ አንጻር ትክክለኛና ጥሩ ለሆነ የመከር ዓመት ይህ በጣም የተጋነነ አነጋገር ሊሆን አይችልም (ከአም 9፥13 ጋር ያነጻ)።

6-8 እዚህ ላይ ምክንያታዊ ግንኙነትም፤ መግቢታዊ ግንኙነትም ይታያል። ሥርዐታዊ አኗኗርና ትክክለኛ አስተዳደር በተወሰነ ደረጃ ሰላምን ያስገኛሉ። በአንጻሩ ኢግብረ ገባዊና ደንታ ቢስ አስተዳደር የእርስ በርስ ጦርነትንና ከውጭ የሚመጣ ጦርነትን ሁለቱም ይጋብዛል። የእስራኤል መንግሥት ከተከፋፈለባቸው ዓመታት ጀምሮ ለማርያ እስከ ወደቀችበት ድረስ፤ ሁለቱ መንግሥታት ልዩ ልዩ ባሕርይ ነበራቸው። የሰሜኑ መንግሥት አምልኮተ ጣዖትን በግልጽ አስፋፍቶአል፤ ብሔራዊ ሕይወቱም ከእግዚአብሔር በክህደት የራቀ ነበር። በእነዚያ ሁለት መቶ ዓመታት ውስጥ፤ የሰሜኑ መንግሥት ዘጠኝ የተለያዩ ሥርወ መንግሥታት ለዙፋን ሲሞጉ አይቶአል። በጥቅሉ ሲታይ እምነቱንና የዳዊትን ሥርወ መንግሥት ጠብቆ የቄየው የደቡብ መንግሥት ነው፤ ሆኖም በሳቶልያ ዘመን በጥቂት ጊዜ ተቋርጧል። እግዚአብሔር ብዙ ጊዜ ጦርነቶችን የቅጣት መሣሪያ አድርጎ ይጠቀምባቸዋል (ኢሳ 10፥6)።

ከእባብና ከጊንጥ በቀር አደገኛ እንስሳት (“ክፉ አራዊት”) በፓለስቲና ውስጥ ለብዙ ዓመታት እምብዛም የሚያስቸግሩ አልነበሩም። ይሁን እንጂ በመጽሐፍ ቅዱስ ዘመን አንበሶችና ድቦች በተደጋጋሚ ተጠቅሰዋል። ሁኔታው የተለየ ሳይሆን አይቀርም (ከቍ 4 ጋር ያነጻ)። የግብፅ ሥዕሎች በአሁኑ ጊዜ በረሃ በሸፈናቸው ስፍራዎች፤ ፈርዖኖች አንበሶችን ሲያድኑ ያሳያሉ። እንደዚህ ዐይነቶቹ እንስሳት የሚመገቡት አነስተኛ የዐደን እንስሳትን ነው። ትንንሾቹ የዐደን እንስሳት ደግሞ ጥቂት ሳርንና የፅፀዎት ስፍራን ይፈልጋሉ። ፓለስቲና በጥንት ዘመን የነበራት ሁኔታ አሁን ካላት ገጽታ ፈጽሞ የተለየ ሳይሆን

አይቀርም፤ ክፉ አራዊት ለእስራኤል ዐይነተኛ ሥጋት ነበሩና፡፡ በርግጥ እግዚአብሔር አደገኛ አራዊቱ ከልክ በላይ እንዳይራቡ፤ ከነፃናውያንን ቀስ በቀስ ከምድሪቱ እንደሚያባርራቸው ቃል ገብቶአል (ዘፀ 23፥30)፡፡

“ከእናንተ ዐምስቱ መቶውን . . . ያሳድዳሉ” የሚለው አገላለጽ በዘፀግም 32፥30 ላይ ይገኛል፡፡ እዚህ ላይ በርግጥ ግንት ይታያል፤ ነገር ግን ዛሬም ቢሆን ትንንሽ ነገሮች የታሪክን አቅጣጫ መለወጥ መቻላቸው እውነት ነው፡፡ የጌዴዎን 300 ወንዶች 135,000 ሜዳናውያንን አሸንፈዋል፤ ዮናታንና ጋሻ ጃግሬው ብቻቸውን የፍልስጥኤምን ሰራዊት ድል አድርገዋል፡፡ ዳዊት ጎልድድን በገደለው ጊዜ፤ ፍልስጥኤማውያን በሙሉ ሸሹ፡፡ በዘመናዊ ውጊያዎች ከሚታየው በበለጠ በጥንት ጦርነቶች ትንሽ አደጋ ማለትም የአንድ ጀግን መሞት ወይም መሚረክ የጦርነቱን ጠቅላላ አቅጣጫ መለወጥ ይችላል፡፡ እስራኤላውያን ለእርሱ ታማኝ በመሆን ከጸኑ፤ እግዚአብሔር ድል እንደሚያደርጉ ቃል ገብቶላቸዋል፡፡

9-13 “ቃል ኪዳኔን” . . . አጸናለሁ” የሚለው በቁመ፤ “ቃል ኪዳኔ እንዲታደስ አደርጋለሁ” ማለት ነው፡፡ ይህ ምናልባት ሕጋዊ ቋንቋ ነው፡፡ በዚህ ጥቅስ ላይ የተገለጸው ቃል ኪዳን ምናልባት እግዚአብሔር ከእስራኤል ጋር በሲና ተራራ ላይ የገባው ቃል ኪዳን ሳይሆን አይቀርም፡፡ ቍጥር 1-2 የቃል ኪዳንን ዋንኛ ክፍል ይገልጻል፡፡ ይሁን እንጂ ይህ ምዕራፍ በቅርቡ በተደረጉ የቃል ኪዳን ስምምነት ጥናቶች መሠረት መቀረጽ የለበትም፡፡ ታሪካዊ መቅድም የለውም፤ ትእዛዛቱ ወይም ሕግጋቱ ሙሉ በሙሉ ከተገኙ፤ ወይም በስምምነቶች ውስጥ እንደ ተለመደው የተጠቀሱት ቅጆች ከሆኑ ግልጽ ናቸው፡፡ ምዕራፉ ለእግዚአብሔር ሕግ መታዘዝና አለመታዘዝ የሚያስከትለውን ውጤት አመክንዮታዊ በሆነ መንገድ አቅርቧል፡፡

እግዚአብሔር በቍሳዊ መንገድ ሳይሆን በመንፈሳዊ ሁኔታ በመገናኛ ድንኳን ውስጥ በሕዝቡ መካከል እንደሚኖር የተስፋ ቃል ሰጥቶአል፡፡ “ማደሪያ ስፍራ” ከሚለውና ከሥርወ ቃሉ፤ የኋለኞቹ እስራኤላውያን በመቅደሱ ውስጥ የእግዚአብሔርን ሀልዎት ወይም መገኘት የሚገልጽ አንድ ሰያሜ አበጅተዋል፤ ይህም ሰያሜ ሸኪና (የእግዚአብሔር በሕዝቡ መካከል መገኘት) ይባላል፡፡ “በመካከላችሁ እመሳሰላለሁ” የሚለው አገላለጽ በዚህ ረገድ በቁመ መተርጎም የለበትም፡፡ ሕይወትን፤ ኅብረትንና ጠባይን የሚያመለክት ቃል ነው፡፡ ሄኖክ፤ አብርሃምና ሌሎችም ሰዎች አካሄዳቸውን ከእግዚአብሔር ጋር እንዳደረጉ ተነግሮላቸዋል፡፡ ለቃሉ የሚታዘዙ ከሆኑ፤ እግዚአብሔር ከሕዝቡ ጋር ኅብረት ማድረጉን ይቀጥላል፤ በመካከላቸውም ይኖራል፡፡ ሐሳቡ በቁመ 11 ላይ ተስፋ የገባውን መገኘት (ማደር) በድጋሚ ይገልጻል፡፡ “አምላካችሁ እሆናለሁ” የሚለው የተስፋ ቃል በኤር 30፥22፤ በሕዝ 11፥20፤ በሆሴ 2፥23 እና በሮሜ 9፥26 ላይ ተደጋግሞ ተገልጿል፡፡

በዘሌዋውያን ዐሥር ጊዜ፤ በቀረው የብሉይ ኪዳን ክፍል ደግሞ ከመቶ ጊዜ በላይ እግዚአብሔር እስራኤልን ከግብፅ ባርነት በታምራት መታደጉ በጉልሕ ተገልጿል፡፡ ሁነቱ በዕብራዊ አእምሮ ላይ የማይጠፋ ደስታና የማይረሳ ትውስታ ፈጥሮአል፡፡ “ቀና ብላችሁ እንድትሄዱ አድርጌአችኋለሁ” የሚለው አገላለጽ የጥንት ሕዝቦች ባርነትን እንዴት ይመለከቱት እንደ ነበረ የሚጠቁም ጠቃሚ ማብራሪያ ነው፤ ዛሬም እኛ ለባርነት ካለን አመለካከት ጋር የሚቀራረብ ነው፡፡

ለ. አስፈሪ ቅጣቶች (26፥14-39) (ከዘፀ 28፥15-68፤ 29፥18-28 ጋር ያነጻ)

14-17 እስራኤላውያን ለእግዚአብሔር ሕጎች ካልታዘዙ የሚደርሱባቸውን አስፈሪ ቅጣቶች በዝርዝር የሚገልጹ ቍጥሮች ናቸው (ከዘፀ 28፥15-68፤ 29፥18-28 ጋር ያነጻ)፡፡ እነዚህ ቅጣቶችና ቀደም ሲል የተጠቀሰው በረከት የኬጢያዊውን ስምምነት መርገሞችና ቡራኬዎች የሚመስሉ ናቸው፡፡ ሆኖም በዚህ ክፍል የኪዳኑ ጠቅላላ ውል ውቅር በግልጽ አይታይም፡፡ ይህ በኪዳኑ ሥርዐት ላይ ለሚታይ ልማዳዊ አቋምና አቀራረብ የተሰጠ ማስጠንቀቂያ ሊሆን ይችላል፡፡ ሁልጊዜ ተግባራዊ የሚሆን ወይም ሙሉ በሙሉ

የሚፈጸም አልነበረም፤ ስለዚህ አስፈላጊ የሆኑ ክፍሎች ብቻ ለተለየ ትኩረት ጥቅም ላይ መዋል ይችላሉ ነበር፡፡ ስለ መርገምና ስለ በረከት በስፋት ተገልጾ የሚገኘው በዘፀ 28 እና 30 ላይ ነው፡፡

“ነገር ግን ባትሰሙኝ” ከሚለው ጋር ተመሳሳይ የሆኑት ቃላት “በዛሬዋ ዕለት የምሰጥህን ” የሚለውንና በዘፀግም 28፥15 ላይ የሚገኘውን ተዛማጅ ክፍል ከወዲሁ ያመለክታሉ፡፡ እዚህ ላይ የምናገኛው የሕግና የሥርዐት ዝርዝር እንጂ፤ በዘፀግም ላይ እንደሚታየው የረጅም ስብከት መደምደሚያ አይደለም፡፡ በአንድ በኩል የዘፀአትና የዘሌዋውያን ሕግ በሙሉ እግዚአብሔር በሲና የመሠረተው ኪዳን አካል ነው፡፡ እጥርጥሩ ለምስክር እንዲሆኑ በድንጋይ ላይ ተጽፈው የሚገኙት ዐሥርቱ ትእዛዛት ናቸው፡፡ ዐሥርቱ ቃላት የሚገኙበት ቅዱሱ ሣጥን አብዛኛውን ጊዜ “የኪዳኑ ታሪክ” ወይም “የምስክሩ ታሪክ” ተብሎ ይጠራል፡፡ ታሪኩ የሚቀመጥበትን መቅደስ የሚለየው መጋረጃ “የምስክሩ መጋረጃ” (ወይም ኪዳን) ተብሎም ይጠራ ነበር (24፥3)፡፡

በእንደዚህ ዐይነቶቹ መጽሐፍ ቅዱሳዊ ሐረጎች ውስጥ ኪዳን የሚለው ቃል፤ ውል ወይም ስምምነት ማለት ነው፤ ይኸውም ለእግዚአብሔር በረከት የተመረጠውን ሕዝብ የሚመለከት የአንድ ወገን ስምምነት ብቻ ነበረ፡፡ ኪዳኑን ወይም ስምምነቱን ማፍረስ ማለት ተስፋ የተገቡትን የእግዚአብሔርን በረከቶች ሁሉ ማጣት ብቻ ሳይሆን፤ መርገሞችንም ጭምር በራስ ላይ ማምጣት ማለት ነው፡፡ በእነዚህ መጽሐፍ ቅዱሳዊ ሐረጎች ውስጥ “ኪዳን” የሚለው ቃል ትርጉሙ፤ “ኪዳን ሥነ መለኮት” በሚለው አገባብ ከሚሰጠው ሥነ መለኮታዊ ፍች የተለየ ነው፡፡ እነዚህን በመሳሰሉ ዐውዶች ውስጥ የሥራና የጸጋ ኪዳኖች፤ ጥቂቶች እግዚአብሔር ከራሱ ሕዝብ ጋር በሚያከናውናቸው ተግባራቱ ውስጥ የሚያገኙትን፤ ሌሎች ግን የማያገኙትን የውክልና መርሕ አካተተው ይዘዋል፡፡

“ድንገተኛ ድንጋጤ” የሚለው ሐረግ በፍርሀት መዋጥ ወይም ግራ መጋባት ማለት እንጂ የመደነቅን ሐሳብ የሚያሳይ አይመስልም፡፡ “የሚያመነምን ትኩሳን” የሚለው ሐረግ ሐሳብም የሚገኘው በዚህና በዘፀግም 28፥22 ላይ ብቻ ነው፡፡ ሐሳቡ አካላዊ ደዌን የሚያመለክት ነው፡፡ የሚያመነምን ደዌ ለሚለው አቻ የዐረብኛ ቃል ከዚህ በፊት የሳንባ በሽታ ተብሎ የተጠቀሰው ደዌ ነው፡፡ በተመሳሳይ ሁኔታ ዐይናችሁን የሚያጠፋና ሕይወታችሁን የሚቀሥፍ የሚሉት ቃላት “የሚያመነምን ደዌ” የሚለውን የሚያመለክቱ ቅጽል ቃላት አይደሉም፡፡ የትኩሳት በሽታ የሚያስከትለው የተለመደውን የዐይን መጥፋትን አይደለም፡፡ “የዐይን መጥፋት እና “የሕይወት መቀሠፍ” የሚሉት ሐረጎች የስም ጠባይ ያላቸውና ምናልባትም በአጠቃቀም ረገድ ራሳቸውን የቻሉ ናቸው፡፡

ፓለስቲና በጥንት ዘመን በሁለት ኃያላን መካከል ባለ አገናኝ መሬት ላይ የምትገኝ አገር ናት፡፡ በአካባቢው ጠላቶችም ደግሞ ነበሩ፡፡ በጠላት ወረራ የመጠቃትም ችግር በተጨማሪም ይታይ ነበር፡፡ በጌዴዎን ዘመን የነበሩ ሜዶናውያን ሁሉንም ነገር በልቶ እንደሚጨርስ አንበጣ ነበሩ፡፡

ቍጥር 17 በምሳሌ 28፥1 ላይ ተጠቅሶአል፡፡ እስራኤል ብትታዘዝ ኑሮ፤ ሁኔታው እንዴት በተለወጠ ነበር (ቍ 8)!

18-26 ቍጥር 18 የቍጥር ሰባት እንግዳ አገባብ የሚታይበት ነው፡፡ የቍጥር ሰባት አገባብ በዚህ ምዕራፍ ላይ (ቍ 21፥24፥28) የተወሰነና ብዙ ቅጣትን የሚያመለክት ነው፡፡

ዝናብ የሌለውን ሰማይና የደረቀውን ምድር የሚያመለክተው “ሰማያችሁን እንደ ብረት፤ ምድራችሁንም እንደ ናስ” የሚለው አገላለጽ ጥቅም ላይ ውሎ የሚገኘው በዚህና እንደዚሁም የብረቱና የናሱ ምሳሌነት ተለዋውጦ በሚታይበት በዘፀግም 28፥23 ላይ ብቻ ነው፡፡ በሁለቱም ስፍራ እንደ ተወሳው አገባቡ ዘይቤያዊ ነው፡፡ ሰማያት ጠጣር ብረት ይሆናሉ ብሎ የሚያስብ አንድም እስራኤላዊ የለም፡፡ በዘፀግም ውስጥ የሚገኘው ምንባብ ስለ መሬቱ መድረቅ ተጨማሪ ማብራሪያ ይሰጣል፡፡

ናስ የመዳበና የቆርቆሮ ቅልቅል ሲሆን፤ በጥንት ዘመን ጥቅም ላይ ውሎ ነበር፤ ይሁን እንጂ ጥንታዊነቱ እስከ የትኛው ዘመን እንደሚዘልቅ ለመናገር አስቸጋሪ ነው፡፡ (በKJ ውስጥ የሚገኘው “ናስ” ክርስቶስ እስከ መጣበት ዘመን ድረስ በብዛት አይታወቅም ነበር፡፡) የመጀመሪያዎቹ የናስ ዐይነቶች ምናልባት ድንገት የተገኙ ሳይሆኑ አልቀሩም፤ ምክንያቱም ቆርቆሮና መዳበ

የሚገኙት በተወሰኑ ማእድናት ውስጥ በአንድነት ነው። ናስ እንደ ብረት የሚታይ ማእድን ነው። በቀላሉ ሊቀጠቀጥና ቅርጽ ሊወጣለት የሚችል፤ ጥሩ ጥሩ መሣሪያዎችም የሚሠሩበት ነው። የናስ ባሕርይ በውስጡ በሚገኘው ቆርቆሮ መጠን መሠረት ይለዋወጣል።

ቁጥር 19 ብረት በመጽሐፍ ቅዱስ ውስጥ የተጠቀሰበት ሁለተኛው ስፍራ ነው። ብረት ለመጀመሪያ ጊዜ የተጠቀሰበትን (ዘፍ 4፥22) የተለየ ሁኔታ የሚያሳይ ሲሆን፤ ከሰማይ የወረደ ድንጋይ ወይም መጠሪያውን መጀመሪያ ያገኘ በትን ብረት መሰል ድንጋይ ያመለክታል። በመገናኛ ድንኳኑ ውስጥ ከብረት የተሠራ ምንም ነገር አልነበረም። በፈርዖን ቱታንክሃሙን (በ1360 ዓ.ቅ.ክ. ገደማ) መቃብር ውስጥ ጥቂት ብረት ተገኝቶ ነበር። ዘዳም 3፥11 ከባላት ንጉሥ ከዐጋ ዐልጋ ጋር በማያያዝ ይገልጻል (ይህ ምናልባት በብረት የተገጠ የፊላ ሣጥን ሳይሆን አይቀርም)። ነገር ግን ብረትን የመቀጥቀጥ ተግባር ፍልስጥኤማውያን የብረት መሣሪያዎችንና ዕቃዎችን አሠራር እስካስተዋወቁበትና የብረት ዘመንን እስካስጀመሩበት (በሳሙ 13፥19-22) እስከ 1180 ዓ.ቅ.ክ ገደማ ድረስ በፓለስቲና ውስጥ አይታወቅም። ይህ ጥቅስ ጠንካራ የሆነውን ብረት ብቻ የሚያመለክት ስለ ሆነ፤ ፍልስጥኤማውያን ከመነሣታቸው አስቀድሞ ከነበረው ዘመን ጋር በሚገባ ይስማማል። አዝመራው የቀነሰው ዛፎችን ካደረፈው ከባድ ድርቅ የተነሣ ነው። መንገዶቹ ከአራዊት አደጋና ከጠላት ሥጋት የተነሣ ብዙ ተጎዥ አይታይባቸውም ነበር።

ቁጥር 25ን የሚገልጸው የዕብራይስጡ ሐሳብ አጽንዖት አለው። ሰይፉ የቃል ኪዳንን በቀል ይበቃላል። የፈረሰው ቃል ኪዳን ያለ አስፈሪ ፍርድ እንዲሁ በእግዚአብሔር የሚታለፍ አይሆንም። እስራኤላውያን ወደ ከተሞቻቸው ይሄዳሉ (የከበባ ሁኔታን የሚያሳይ ሐረግ)። በጦርነት ጊዜ በገጠር ይኖሩ የነበሩ ሰዎች ለጸጥታ ሲሉ ወደ ከተሞች ይሸላሉ። ሕዝብ ተጨናንቆ በሚኖርባቸው ከተሞች ውስጥ ረኃብና ወረርሽኝ በሽታ ከፍተኛ ጉዳት አድርገዋል። “ዐሥር ሴቶች በአንድ ምጣድ ላይ እንጀራ ይጋግራሉ” የሚለው ብዙ ሕዝብ እንዳለና ያ ሁሉ ሕዝብ የሚበላው እንጀራ ግን በጣም ትንሽ እንደ ሆነ ያሳያል። እያንዳንዱ የእንጀራ ቍራሽ ይመዘንና ይታደል ነበር፤ ሕዝቡ ግን እየተራቡ ነው።

27-35 የጥንት ዘመን የወረራ ፍርሀት ምናልባት በሁለተኛው የዓለም ጦርነት ወቅት ከታየው ከዘመናዊው የሌኒንግራድ ወረራ ፍርሀት ጋር የሚዛመድ ሊሆን ይችላል። በዚያም ቦታ ከረኃቡ ከፍተኛነት የተነሣ የሰው ሥጋ እስከ መብላት ተደርሶአል። በሰማርያ መወረር (2ነገ6፥28-29) እና በኢየሩሳሌም (ሰቄ 4፥10) የተከሠቱትን እነዚህን አስደንጋጭ ሁኔታዎች የሚገልጹ መጽሐፍ ቅዱሳዊ ክፍሎች ይገኛሉ። ጆሴፈስ (ዎር 6. 15-32 [3-4]) ኢየሩሳሌም በሮማውያን ተከባ የነበረችበትን አሳዛኝ ታሪክ ይዘክራል።

የእግዚአብሔርም ፍርድ እንዲሁ በዚያ የሚኖሩ ጠላቶች እንኳ እስኪደነቁ ድረስ አስደንጋጭ ይሆናል (ቁ. 32)። ምርኮን የሚያመለክቱ እነዚህ ክፍሎች፤ ይህ ምዕራፍ ከምርኮው በኋላ የተጻፈ ነው የሚለውን ሐሳብ ለመደገፍ እንደ ማስረጃ ቀርቦዋል። ይህ እንግዳና ያልተለመደ ክርክር ይመስላል። በተመሳሳይ ሁኔታ ከቁጥር 4-13 ላይ የሚገኙት በረከቶች አስደናቂ ከመሆናቸው የተነሣ አንድ ሰው ሺው ዓመት እስኪፈጸም ድረስ ለጻፉ አይችሉም ብሎ ሊያስብ ይችላል ይሆናል። በርግጥ ኬሌያዊውን የውል ዐይነት መጻፍ የቻለ በጥንት ዘመን የነበረ ማንኛውም ሰው እንደዚህ ዐይነቶችን ርግማኖች መጻፍ ይችላል። የረኃቡ፤ የወረራውና የከበባው ችግርና ሐዘን በሙሴ ዘመን በሚገባ ይታወቁ ነበር።

“በሰንበት ዓመቷ ትደሰታለች” (ቁ. 34) የሚለው ሐረግ በ2ዜና 36፥21 ላይ ተጠቅሶአል፤ ምርኮው ሰባ ዓመት እንደሚቆይ ኤርምያስ ከተነበየው ትንቢት ጋር (ኤር 25፥11) ተያይዞ ይታያል። በ490 ዓመት የሰንበት ዓመቱ ስጦታ ቀርቶአል ብሎ ማሰብ ተገቢ አይደለም። ይሁን እንጂ ስጦታው በርግጥ ለረጅም ጊዜ ተቋርጦ ነበር። “ትደሰታለች” የሚለው ቃል በድጋሚ በቁጥር 43 ላይ ለገባው የዕብራይስጡ ቃል መደበኛ ትርጉም ነው።

36-39 አንድ ሰው ቁጥር 36 በቁጥር 17 ላይ የተነገረውን በድጋሚ ያወሳል ብሎ ሊከራከር ይችላል። “ከሰይፍ እንደሚሸሹ . . . ይወድቃሉም” የሚሉት ቃላት በመካከል የገቡ ተጨማሪ ቃላት ሊሆኑ ይችላሉ። እዚህ ላይ ለመግልጽ የተፈለገው ሕዝቡን ማንም ሳያሳድዳቸው ነፋስ የሚያወዛውዘው ቅጠል ድምፅ እንደሚያስበረጋቸው ነው። የቃላቱ አገባብ በቁጥር 14 ላይ ከሚገኘው የተለየ ነው፤ ይሁን እንጂ ሐሳቡ ተመሳሳይ ነው። ይህ ክፍል በሰዎቹ መጨረሻና በልባቸው ውስጥ እግዚአብሔር በሚያሳድረው ምክንያት የለሽ ድንጋጤ ላይ በማትኩር ሐሳቡን ይደመድማል። ምሳሌ 28፥1 ቁጥር 37ን እና ቁጥር 17ን ሳያስተጋባ አይቀርም።

ሐ. የእግዚአብሔር ዘላለማዊ ኪዳን (26፥40-46)

እግዚአብሔር የፓለስቲናን ምድር ለአብርሃም፤ ለይስሐቅና ለያዕቆብ (ዘፍ 15፥18) ለመስጠት ኪዳን ገብቷል። የእግዚአብሔር የተስፋ ቃላት የሚሻሩ አይደሉም። ሕዝቡ በግብፅ ውስጥ በባርነት በነበሩበት ጊዜ ሲጮኹ፤ እግዚአብሔር ለአብርሃም የሰጠውን ተስፋ አስታወሰ (ዘፀ 3፥15-17)። በቁጥር 40-46 ላይ የሚገኘው የተስፋ ቃል በዘዳም 30 ላይ ከሚገኘው ጋር ተመሳሳይ ነው። እዚያም ላይ እንዲሁ፤ “ . . . ለአብርሃም፤ ለይስሐቅና ለያዕቆብ ሊሰጣቸው በማለባቸው” (ቁ. 20) የሚለውን ቃል እግዚአብሔር ያስታውሳል። ሌሎች ሁለት ምንባቦች ተመሳሳይ የተስፋ ቃላትን ያወሳሉ። ንጉሥ ሰሎሞን ሕዝቡ በምርኮ ሳለ (1ነገ 8፥46-53) የንስሐ ጸሎታቸውን እግዚአብሔር እንዲሰማ ጸለየ። ነህምያም እግዚአብሔር በሙሴ አማካይነት የሰጠውን የእስራኤል ተስፋ እንዲያስታውስ ጸልዮአል (ነህ 1፥8-9)፤ ይህም ተስፋ ምናልባት ሕዝቡ ወደ እግዚአብሔር ከተመለሱ፤ እንደሚሰበሰባቸው የሚናገረውን ዘሌዋውያን 26ን እና ዘዳም 30ን የሚያመለክት ነው። የ1ነገሥትና የነህምያ ምንባቦች ግን በሕግ መጻሕፍቱ ውስጥ የማይገኝ አንድ ሐሳብ አላቸው። ሰሎሞን በጸሎቱ፤ የተበተነው ሕዝብ በኢየሩሳሌም ወደ ተገነባው ቅዱስ ቤተ መቅደስ በመመለስ መጸለይ አለበት የሚለውን ሐሳብ ጨምረዋል። የነህምያም ጸሎት እግዚአብሔር የሰሙ ማደሪያ ወደ ሆነችው ወደ ኢየሩሳሌም እስራኤልን እንደሚሰበሰብ ያሳስባል። እነዚህን የመሳሰሉ ሐሳቦች በኋለኞቹ መጻሕፍት ውስጥ ተክክለኛ ሐሳቦች ናቸው፤ በሙሴ ዘመን ግን ኢየሩሳሌም ለቤተ መቅደሱ መሥሪያ ገና አልተመረጠችም ነበር። እስከ ዳዊት ዘመን እንኳ በወረራ አልተያዘችም። ከዚያም የተነሣ ምዕራፉ በኢየሩሳሌም አንድም ጊዜ አልተቀሰም። በርግጥ በሕግ መጻሕፍቱ ውስጥ ኢየሩሳሌም ተጠቅሳ የምትገኘው በዘፍጥረት 14፥18 ላይ ብቻ ነው።

40-45 ከነጢአት ነጻ እንድንወጣና በእግዚአብሔርም ፊት ትክክለኛች ሆነን እንድንገኝ ንጢአትን መናዘዝ አስፈላጊ ነው። በዘዳም 30፥2 ላይ፤ “ወደ እግዚአብሔር ተመልሳችሁ በፍጹም ልባችሁና በፍጹም ነፍሳችሁ . . .” የሚል ሐሳብ ይገኛል። ልብን የመገረዝ ጉዳይ በኦሪት ዘዳምና በትንቢተ ኤርምያስ ውስጥ ከሚታየው ሐሳብ ጋር አንድ እንደ ሆነ ይታሰባል። ስለሆነም ሐረጉ በዘዳም 10፥6 እና 30፥6 ላይ፤ እንደዚሁም በኤርምያስ 4፥4 ላይ ተገልጾ መገኘቱ እውነት ነው። ሆኖም የዘሌዋውያኑ ምንባብ የሚሰጠው ሐሳብ የአሉታዊ አገላለጽ ሐሳብ ሲሆን፤ በርግጥም እስራኤል በአካባቢዋ እንደሚገኙት አሕዛብ ልቧ ያልተገረዘ እንደ ሆነ ከሚገልጸው ከኤርምያስ 9፥25 ጋር ተመሳሳይ ነው።

ከዐዲስ ኪዳን ይልቅ በብሉይ ኪዳን ስለ ውጫዊ ነገሮች ብዙ የተወሳ ቢሆንም፤ በእውነቱ የእግዚአብሔር ሕግ ውጫዊ ብቻ በሆነው ነገር ላይ ፈጽሞ ትኩረት አያደርግም። ምሳሌ 23፥26 የእግዚአብሔርን ዘላለማዊ ሐሳብ ይገልጻል። “ልጄ ሆይ ልብህን ስጠኝ፤” ግርዘት እንዲሁ የእስራኤላዊነት አላላዊ ምልክት አልነበረም። እውነተኛ ግርዘት የልብን ጉዳይ የሚመለከት እንደ ሆነ ጳውሎስ ይናገራል (ሮሜ 2፥29፤ በቁሙ “ግርዘት . . . የልብ ነው”)።

በዘሌዋውያን 25፥23 ላይ እግዚአብሔር፤ “ምድሪቱ የእኔ ናት” ብሎ ተናግሮአል፤ ምድሪቱን ለእስራኤላውያን አባቶች እንደሚሰጣቸው የገባውን የተስፋ እንደሚያስታውስ ተስፋ ሰጥቶአል። አጋጣሚ ሆኖ ከዚህ ላይ ለእስራኤል የተሰጡት የተስፋ ቃላት በመሳፍንት ዘመን ወይም በባቢሎን ምርኮ ወቅት የተወሰኑ አይደሉም። ጳውሎስ ለእስራኤልና ለአባቶቹ የተሰጡት

የተሰፋ ቃላት የማይሻሩ እንደ ሆኑ ያውቃል (ሮሜ 11፥28-29)። ነገር ግን አይሁድ ወደ እግዚአብሔር ካልተመለሱ በቀር ፓለስቲናን በሰላምና በበረከት እንደገና አይወርሱም።

ከተማረከው ሕዝብ መካከል ጥቂቶቹ ብቻ እንደሚቀሩ ቍጥር 36 ይገልጻል። ነገር ግን እግዚአብሔር የተወሰኑትን በሕይወት እንዲተርፉ ያደርጋል፤ ወደ እርሱ እንዲመለሱም ቅጣታቸውን እንደ መሣሪያ ይጠቀምበታል። ሰዎች መበልጸግ ሲጀምሩ እግዚአብሔርን ወደ መርሳት ይደርሳሉ፤ ይህም በሰብአውያን ላይ የሚታይ አሳዛኝ ክሥተት ነው። ስለዚህ እግዚአብሔር ወደ እርሱ ይመልሳቸው ዘንድ ሁልጊዜ መቅጣት አለበት። ብልሃ የእግዚአብሔር ልጅ ከእግዚአብሔር ጋር ጸንቶ ይኖራል፤ ቅጣትም ሳይደርስበት በበረከቶቹ ይደሰታል።

46 ምንም እንኳን ሕጎቹን የሰጠው እግዚአብሔር እንደ ሆነ ቢገልጽም፤ ኪዳን የጋራ እንደ ሆነ መጠቀሱ አስፈላጊ ነው። ኦሪት ዘኩልቃ ድንኳኑን ነቅለው ወደ ከነዓን ምድር እንዲንቀሳቀሱ በተሰጣቸው ትእዛዝ ከመጀመሩ አስቀድሞ ስለ ስእለት ጥቂት ተጨማሪ ሐሳብ የተነገረ ቢሆንም፤ ይህ ቍጥር በርግጥ የኦሪት ዘሌዋውያን እጥርጥር ነው።

፲፩. የስጦታ ሕጎች (27፥1-34)

በጥንቷ እስራኤል ልዩ ልዩ ነገሮችን ለእግዚአብሔር ስለ መስጠት የምናውቀው ጥቂት ስለ ሆነ፤ የዚህን ክፍል ሐሳብ ሙሉ በሙሉ ለመረዳት አዳጋች ነው (ከዘፀ 34፥19-20፤ ከዘዳ 23፥21-23 ጋር ያነጻ)። ምዕራፉ ለእግዚአብሔር የተሰጡ ሰዎችን፤ ንጹሐን አንስሳትን፤ ንጹሐን ያልሆኑ አንስሳትን፤ ቤቶችንና መሬቶችን ይገልጻል። በኩር እንስሳት በመሠረቱ የእግዚአብሔር ስለ ሆኑ፤ ለእግዚአብሔር መስጠት አይችሉም። ቀጥሎ የሚገኘው ለእግዚአብሔር ስለ ተሰጡ ነገሮችና ሰዎች የሚገልጸው ምስጢራዊ አንቀጽ ነው። እነዚህም በተለይ ሙሉ በሙሉ የእግዚአብሔር የሆኑ በተወሰኑ የጦርነት ዐይነቶች ላይ የተገኙ ምርኮዎች ናቸው። ከዚህ ቀጥሎ ስለ ዐሥራት የሚናገረው ዐጭር ክፍል ይገኛል።

አንድ ሰው ለእግዚአብሔር ገንዘብ ሳይሆን፤ አንድ ነገር ወይም ሰው መስጠቱ የተለመደና ግልጽ ይመስላል። ዘመኑ የገንዘብ ልውውጥ የሚደረግበት ዘመን አልነበረም፤ ሳንቲምም ገና አልተሠራም ነበር። ነገር ግን ሁልጊዜም ባይሆን፤ አብዛኛውን ጊዜ፤ የተሰጠ ሰው ወይም ዕቃ ይዋጅ ነበር፤ ዋጋውም በጥሬ ብር እየተተመነ ይሰጥ ነበር። ተሰጥቶ የነበረው ሰው ምናልባት የቤተ መቅደስ ባሪያ ሳይሆን አይቀርም፤ ስለሆነም የእንደዚህ ዐይነቱ ሰው ዋጋ የባሪያ ዋጋ ነው። ዋጋዎቹ በሠንጠረዥ መልክ እንደሚከተለው መቅረብ ይችላሉ።

ዕድሜ	የወንድ ዋጋ	የሴት ዋጋ
1-5	5 ሰቅል	3 ሰቅል
5-20	20 ሰቅል	10 ሰቅል
20-60	50 ሰቅል	30 ሰቅል
60 -	15 ሰቅል	10 ሰቅል

የ144 ዓ.ቅ.ክን ዘመን ሁኔታ የሚያሳይ የሰሌዳውስድ ንጉሥ ዲሜትሪስ ዳግማዊ የብር ሳንቲም፤ እንደዚህ ዐይነቱ ሳንቲም በዚያን ዘመን የቤተ መቅደሱን ግብር ለመክፈል ሳያስገልጽ አልቀረም። ቱል ግዘር ቍፋር 1972.

ከእነዚህ ቍጥሮች በመነሣት በብሉይ ኪዳን ለሴቶች ይሰጥ የነበረው ግምት አነስተኛ ነው ብለን መደምደም አንችልም። ለመገናኛው ድንኳን ከባድ ሥራ ጉልማሳ ወንዶች የበለጠ ተፈላጊነት እንዳላቸው ግልጽ ነው። በጥንታዊቷ እስራኤል ሴት መሽራ በዋጋ ትገዛ እንደ ነበር፤ ወንድ መሽራ ደግሞ ምንም ዋጋ እንደማያወጣ ልብ ይሏል። ይህ በርግጥ ምንም የሚያረጋግጠው ነገር የለም። በተጨማሪም

በንይለኛ በሬ ተወግቶ ለሞት የተዳረገ የአንድ ወንድ ወይም ሴት ባሪያ ዋጋ ሠላሳ ሰቅል ነው (ዘፀ 21፥32)።

ቍጥር 28-29 ላይ የተጠቀሱት ለእግዚአብሔር የተሰጡ ዕቃዎችና ሰዎች ፈጽሞ የተለያዩ ናቸው። እነዚህ የእግዚአብሔር ቅጣት በተፈጸመባቸው ጦርነቶች የተገኙ ምርኮዎች ናቸው እንጂ ለእግዚአብሔር በስእለት መልክ የተሰጡ አይደሉም። ለዚህ እጅግ በጣም የታወቁ ምሳሌዎች የኢያሪኮ ምርኮዎች (ኢያ 6፥24) እና በንጉሥ ሳኦል ዘመን ከአማሌቃውያን የተገኙ ምርኮዎች (1ኛ-15፥3-9) ናቸው። እንደዚህ ዐይነቶቹ የምርኮ ዕቃዎችና ምርኮኞች ሊዋጁ፤ ሊሸጡ ወይም ሊቤገቱ አይችሉም ነበር።

ዘኩልቃ 18፥14 ከዚህ ትርጉም ጋር ዐብሮ ይሄዳል። በመጀመሪያ ሲታይ እዚያ ላይ የተሰጠውና ለካህናቱ ቃል የተገባው በቍጥር 15 ላይ የተገለጠው የሰው በኩር ወይም እንስሳ ሳይሆን አይቀርም። እንደ እውነቱ ከሆነ ግን በዚህ በዘኩልቃ ክፍል ውስጥ ለካህናት የሚሰጡ ዕቃዎች ዝርዝር ይገኛል። በቍጥር 13 ላይ በመጀመሪያ በስለው የደረሱ ፍሬዎች ተጠቅሰዋል። የተሰጡ ነገሮች ከተከለከሉት ቀጥለው እንደ ልዩ ምድብ ተጠቅሰው ይታያሉ፤ ከዚያም በኩር እንስሳትና ወንዶች ይቀጥላሉ። ስለዚህ የተሰጡ ነገሮች፤ እንስሳት ወይም ወንዶች ሊዋጁ እንደማይችሉ፤ በኩር እንስሳትም ሊዋጁ እንደሚችሉና የበኩር ወንዶችም መዋጀት እንዳለባቸው ስለ መገለጹ በዘኩልቃ ሐሳቦችና በዘሌዋውያን ሕጎች መካከል ምንም ትግር የለም (ዘፀ 13፥13፤ ዘኩ 18፥15-16)። በዘኩልቃ 18፥16 መሠረት በኩር ወንድ የሚዋጀበት ዋጋ ዐምስት ሰቅል ነው፤ ይህም በዘሌዋውያን 27፥6 መሠረት እስከ ዐምስት ዓመት ዕድሜ የደረሰ የወንድ ዋጋ ነው።

1-8 “የተለየ” ተብሎ የተተረጎመው ቃል እንግዳ ነው። ሥርወ ቃሉ አብዛኛውን ጊዜ “አስደናቂ” ወይም “ተአምራዊ” የሚል ትርጉም አለው፤ ይሁን እንጂ በዚህና በዘኩልቃ 15፥3፥8 ላይ የገባው ልዩ ወይም ብርቅ ስእለትን ለመግለጽ ነው።

እንደዚህ ዐይነቱ ስእለት ከተለመደው ስእለት የሚለይ ስለ መሆኑ የሚጠቀም በእነዚህ ጥቅሶች ዐውድ ውስጥ ምንም ሐሳብ አይገኝም። ይህ የእግዚአብሔርን መልካምነት ለመግለጽ ለእርሱ የተቀደሰ ልብ ነው። የሰብዓ ሊቃናቱ ትርጉም፤ “ስእለት የተሳለ ማንኛውም ሰው” የሚል ሐረግ ይዞአል። “ተመጣጣኝ ዋጋ” የሚለው ቃል በሥርዐቱ መሠረት ለመገናኛው ድንኳን አገልግሎት የሚሰጠው ሰው ሳይሆን፤ ተመጣጣኝ ገንዘብ መሆኑን የሚጠቀም ነው። አለበለዚያ ሐና ልጄን ለእግዚአብሔር ለመስጠት እንደ ተሳለችው ስእለት ነበር ማለት ነው (ከ1ኛ-1 ጋር ያነጻ)። ከዚያ ላይ የመዋጀት ሐሳብ አልነበረም። በሌላ በኩል የዮናታሔ ስእለት (መሳ 11፥32-40) ከዚህ እጅግ የተለየ፤ ፈጽሞ ሊደረግ የማይገባው መጥፎ ስእለት ነበረ።

“ዐምሳ ጥሬ ሰቅልን” በሚመለከት፤ ከዚህ በላይ የቀረበውን ለመገናኛው ድንኳን የተሰጠውን ባሪያ ዋጋ ሠንጠረዥ ይመልከቱ።

“ድኻ ከሆነ” የሚለው ሐረግ ስእለት ለመሳል የፈለገውን ሰው ነው፤ ሆኖም፤ ሊሰጥ የተሳለውን ሰው (ባሪያ ወይም ልጅ?) ለመዋጀት ሊልቻል እጅግ ድኻ ሰው ነበር። በዚህ ረገድ ካህኑ፤ ሰውዬው ገንዘቡን መክፈል እንዲችል በዐቅሙ መቀነስ እንጂ ስእለት የተሳለውን ሰው እንደ ባሪያ አድርጎ በገንዘቡ ፈንታ መውሰድ የለበትም።

9-13 ንጹሐን አንስሳትን በሚመለከት፤ የእንስሳ ስእለቱ የመጨረሻ እንደ ሆነ ይታሰብ ነበር። ጉዳዩ ወንዶችን ለእግዚአብሔር ከመስጠቱ እጅግ ይለይ ነበር። አንድ ሰው በመንጋው ውስጥ የተወለደውን ቀጣይ ወንድ በግ ለእግዚአብሔር መስጠት ይችል ነበር። የሚሰጥ ከሆነ፤ በጉ ያማረ መልክ ኖረውም አልኖረውም ለእግዚአብሔር መስጠት አለበት። በሌላ እንስሳ ሊቀይረው ሙከራ ካደረገ፤ ሁለቱም እንስሳት መቅረብ ነበረባቸው።

“የረከሰው እንስሳ” ለመገናኛው ድንኳን ሊሰጥ ወይም ሳይሰጥ ይችል ነበር። እንደዚህ ዐይነቶቹ እንስሳት ተፈላጊነት ነበራቸው። ካህናት በአህዮችም ይጠቀሙ ነበር። ይሁን እንጂ እንደዚህ ዐይነቱ እንስሳ መዋጀት ይችል ነበር። ተመጣጣኝ ገንዘብ ሳይሆን በርግጥ እንስሳው ይሰጥ ከነበረ፤ የእንስሳው ዋጋ በካህኑ ለምን እንደ ተወሰነ ግልጽ አይደለም። ካህኑ ዋጋውን መወሰኑ

ምናልባት 20 በመቶ ለመጨመር ወይም ላለመጨመርና እንስሳውን ለመዋጀት መሥዋዕት አቅራቢው የሚሰጠው ውሳኔ አስፈላጊ ስለ ሆነ ሊሆን ይችላል።

14-15 ቤትን ለእግዚአብሔር የመስጠቱ ሕግ ንጹሕ ያልሆነ እንስሳን ከሚመለከተው ሕግ ጋር ተመሳሳይ ነው። ሰውዬው 20 በመቶ ከጨመረና ቤቱን ከዋጀው፤ ቤቱ ዳግመኛ የራሱ እንደሚሆን ልብ ይሏል። አለበለዚያ ቤቱ የመገናኛው ድንኳን ንብረት ነው። በኢየሱልዩ ስለሚመለሰው ቤት ምንም አልተባለም። ይህ ምናልባት ቅጥር በተሠራላቸው ከተሞች ውስጥ የሚገኙትን፤ ሙሉ በሙሉ የተሸጡትን ቤቶች የሚመለከት ነው (25፥30)።

16-21 በግዢ የተያዘውን ሌላ መሬት የሚመለከተው ሕግ በቁ፡ 22-25 ላይ ተገልጿል። የመሬት ዋጋዎች ይተመኑ የነበሩት ታርሶ ይዘራበታል ብለን በምናስበው የመሬት መጠን መሠረት ነው። እህል የማያበቅለው ድንጋያማ መሬት፤ ሽለቆና የመሳሰለው ዋጋ ሲተመን ዐብሮ አይታሰብም። አንድ ሆሜር መስፈሪያ ገብስ (ስድስት ባሽል ያህል) የሚዘራበት የመሬት መጠን ዐምሳ ሰቅል ዋጋ ያወጣል። ዘመናዊ ዕርሻ ለእያንዳንዱ ሄክታር አንድ ባሽል ተኩል ዘርን ይጠይቃል፤ ይኸውም የመሬቱ ዋጋ ለአራት ሄክታር እህል አብቃይ መሬት ዐምሳ ሰቅል ይሆናል ማለት ነው። በእያንዳንዱ ሄክታር ዐሥራ ሁለት ተኩል ሰቅል መሆኑ ነው።

ካህኑ ዋጋውን ይተምናል። ለምሳሌ ካለፈው ኢየሱልዩ ጀምሮ ሃያ ዐምስት ዓመት ያለፈ ከሆነ፤ የመሬቱ ዋጋ በግማሽ ይቀንሳል። አንድ ሰው ተጨማሪ ሃያ በመቶ ከከፈለና አንድን መሬት ከዋጀ፤ መሬቱ የእርሱ ይሆናል። ነገር ግን መሬቱን ሳይዋጀው ለመገናኛው ድንኳን ከሰጠው፤ ስጦታው የማይሻር ይሆናል። ስጦታው እስከ ኢየሱልዩ ዓመት ድረስ ለሌላ ሰው ተሸጦ ቢቆይም፤ በመጨረሻ ለመገናኛው ድንኳን ሊሰጥ ከወሰነ እንዲሁ የማይሻር ስጦታ ይሆናል ማለት ነው። መሬቱ በኢየሱልዩ ዓመት በሚመለስበት ጊዜም፤ ቃል ለተገባለት ለመገናኛው ድንኳን ተመልሶ ይሰጣል እንጂ ለባለቤቱ አይመለስም። በዚህ መሠረት የመገናኛው ድንኳን መሬት መጠን በዓመት ውስጥ በከፍተኛ ሁኔታ ይጨምራል። የመሬቱ መጠን የጨመረው በዚህ ዐይነት ይሁን አይሁን መግለጽ አንችልም። እንደዚህ ዐይነቱ የቤተ ክርስቲያን ንብረት መጨመር በኋለኞቹ የመካከለኛው ዘመን ትልቅ ችግር ፈጥሮ ነበር።

22-25 የሌላ ቤተ ሰብ ውርስ ከሆነው መሬት ውስጥ የተወሰነውን ለእግዚአብሔር በቋሚነት መስጠት ለማንኛውም ሰው አይፈቀድም ነበር። ምናልባት አንድ ሰው ከራሱ ርስት ውስጥ ለዚህ ሊመድብና የግሉ የሆነውን መሬት በትክክል ለእግዚአብሔር መስጠት ይችላል። የተገዛ መሬት ግን በኢየሱልዩ ለቀድሞ ባለ ርስቱ መመለስ አለበት። የመገናኛው ድንኳንም እንኳ መሬቱ ላይ የይገባኛል ጥያቄ ማቅረብ አይችልም። “የቤተ መቅደሱ ሰቅል” የታወቀ የክብደት መለኪያ ነበረ። የዘመኑ መንግሥታት ሚዛኖችንና መለኪያዎችን ቋሚ ለማድረግ ተገቢ የሆነ ቊጥጥር ያደረጉባቸዋል። ሚዛኖችንና መለኪያዎችን ቋሚ መስፈርት የማድረጉ ተግባር በጥንት ዘመን አስቸጋሪ ነበር። በብሉይ ኪዳን ውስጥ ሐስተኛ ሚዛኖችንና መለኪያዎችን በመጠቀም በደል ይፈጸም እንደ ነበረ የሚያመለክቱ በርካታ ክፍሎች ይገኛሉ።

26-27 “የእንስሳት በኩር ቀድሞውኑ የእግዚአብሔር ነው” የሚለው መርሕ በመጀመሪያ በዘፀ 13፥2 ላይ ተገልጿል። እግዚአብሔር የግብፃውያንን የሰውና የእንስሳ በኩር በሞት ሲቀጣ፤ የእስራኤላውያንን በኩር ግን እንዳይሞቱ አድርጎአቸዋል። ስለዚህ በበኩሮች ላይ ልዩ የባለቤትነት

መብት አለው። ለእግዚአብሔር መስጠት የማይችሉ የሰውና የእንስሳት በኩሮች መዋጀት ነበረባቸው (ዘፀ 13፥13)። የንጹሐን እንስሳት በኩሮች ሁሉ የእግዚአብሔር ናቸው (ዘፀ 13፥12)። ከዚህ መርሕ የተነሣ፤ ንጹሐኑ በኩር ከመሠረቱ የእግዚአብሔር ነው፤ በቀላሉም በስእለት መልክ መስጠት አይችልም።

ቊጥር 27 በዘፀአት 13፥13 ላይ ሌላ አማራጭ ይጨምራል። በዘፀአት 13፥13 ላይ ማንኛውም የአህያ በኩር በበግ መዋጀት እንዳለበት ተነግሮአል። እዚህ ላይ ደግሞ በተመጣጣኝ የገንዘብ ዋጋ ሃያ በመቶ ተጨምሮ መዋጀት እንደሚችል፤ ወይም ካልተዋጀ፤ ካህኑ ሊወስደውና ሊሸጠው እንደሚችል ተገልጿል። በዘፀአት 13፥13 ላይ ያለው ሕግ አንድ ሰው እንስሳውን ካልዋጀው፤ ዐንገቱን መስበር እንዳለበት ይናገራል። ይኸውም የእንስሳው ባለቤት እንስሳውን በማንኛውም መንገድ ማቋየት የማይችል መሆኑን የሚያሳይ ነው። በዘሌዋውያን ላይ የሚገኘው ሕግ ከዚህ ጋር ሙሉ በሙሉ ይስማማል። እንስሳው ለእግዚአብሔር ሥራ ካልተሰጠ፤ ወይ በበግ (ዘፀ) ወይም በገንዘብ (ዘሌ) መዋጀት አለበት፤ ወይም መገደል ይኖርበታል።

28-34 ተለይተው ስለ ተሰጡ ነገሮች በዚህ ምዕራፍ መግቢያ ላይ የተሰጠውን ማብራሪያ ይመልከቱ። “ተለይቶ የተሰጠ” የሚለው ሐረግ ሙሉ በሙሉ ቅዱስና ሙሉ በሙሉ ርኩስ መሆኑን የሚያመለክት የሆነ ሁለት አገባብ አለው። ይህ ሐሳብ በጦርነት የተገኙ ምርኮዎች ሁሉ አንዳንድ ጊዜ እንደ ተተረጉመው “ፈጽመው እንዲጠፉ የተደረገበትን” እንዲሁም ከነፃነት ለመያዝ የተካሄደውን ቅዱስ ጦርነት በተለይ ያመለክታል። ለምሳሌ ሊበላሹ የሚችሉ የኢያሪኮ ምርኮዎች በእሳት ይቃጠሉ ነበር (ኢያ 6፥17:21:24)። እሳቱን መቋቋም የሚችሉ ምርኮዎች ሙሉ በሙሉ የእግዚአብሔር ናቸው። ይህ መርሕ እስራኤላውያንን በጥንት ጦርነቶች ውስጥ ብዙ ጊዜ ይደረግ እንደ ነበረው፤ ምርኮ ለማግኘት ሲሉ ብቻ ከመዋጋት እንዲጠበቁ አድርጎአቸዋል። አንድ ተዋጊ በውጊያ ላበረከተው አስተዋዕል በግል የሚሰጠው ምንም ዐይነት ሽልማት አልነበረም።

ዐሥራት የእግዚአብሔር ነው። ምንም እንኳ ያ ሐሳብ እዚህ ላይ ባይነሣም፤ በስእለት መልክም ለእግዚአብሔር መስጠት አይችልም። የእህልና የፍራፍሬ ዐሥራት ሃያ በመቶ ተጨምሮ የሚዋጀ መሆኑ በሚገባ የታወቀና የተለመደ ነበር። የተወሰኑ ፍራፍሬዎች ወደ መገናኛው ድንኳን ሲጓዙ በቀላሉ ሊበላሹ ስለሚችሉ፤ ምናልባት ይህ ሕግ ተግባራዊ መሆን ይችላል ነበር።

የተወሰኑ እንስሳት ጠንካሮችና ጤናሞች ናቸው። ሌሎች ደግሞ ደቃቃዎችና ደካማዎች ናቸው። አንድ አታላይ የከብት ባለቤት ከመንጋው ውስጥ በጣም መጥፎ የሆነውን እንስሳ በቀላሉ ለእግዚአብሔር ሳይሰጥ አይቀርም፤ ይኸውም ካህናት ከጊዜ በኋላ ያደርጉት እንደ ነበረው ማለት ነው (ከሚል 1፥8 ጋር ያንጻ)። ወይም ደግሞ ከሚፈለገው በላይ ቀናኢ የሆነ የከብት ባለቤት እጅግ በጣም ጥሩ የሆነውን እንስሳ ሁልጊዜ ለመገናኛው ድንኳን በማቅረብ የራሱን መንጋ ሊጐዳ ይችላል። ስለዚህ እግዚአብሔር እያንዳንዱ ዐሥረኛ እንስሳ እንከኑ ከግምት ውስጥ ሳይገባ ለእግዚአብሔር መስጠት እንደሚገባው መልክም መመሪያ ሰጠ።

በምዕራፍ 26 ላይ በተደመደመው በሕጎቹ ዋና አካል ውስጥ እንደ ታየው ሁሉ፤ ይህ የመጨረሻው ምዕራፍ የግርጌ ማስታወሻዎችን አክሎ ይታያል። በሲና ተራራ ላይ ገና የሚሰጡ፤ በዘኁልቁ የመጀመሪያ ምዕራፎች ላይ የተካተቱ ጥቂት ተጨማሪ ሕጎች ነበሩ። ነገር ግን ይህ ክፍል የተደመደመው አስቀድሞ በተወሳው ተመሳሳይ የሐሳብ አገላለጽ ነው (7፥38፤ 25፥1፤ 26፥46)። የኦሪት ዘኁልቁ የመጀመሪያ ቊጥሮች ከሲና ወደ ተስፋዪቱ ምድር ለሚደረገው ጉዞ ሕዝቡን በሚያዘጋጁ ትእዛዛት ይጀምራሉ።

ብሉይ ኪዳን በዐዲስ ኪዳን ውስጥ

የብሉይ ኪዳን ክፍል	የዐዲስ ኪዳን ክፍል	ርእሰ ጉዳይ
ዘሌ 5÷11	ሉቃ 2÷24	ድኻ የሚያቀርበው መሥዋዕት
ዘሌ 11÷44-45	1ኢጥ 1÷16	የመቀደስ ትእዛዝ
ዘሌ 12÷28	ሉቃ 2÷24	ድኻ የሚያቀርበው መሥዋዕት
ዘሌ 18÷5	ሮሜ 10÷5፤ ገላ 3÷12	በሕግ መኖር
ዘሌ 19÷18	ማቴ 5÷43፤ 19÷19፤ 22÷39፤ ማር 12÷31፤ ሉቃ 10÷27፤ ሮሜ 13÷9፤ ገላ 5÷14፤ ያዕ 2÷8	ባልንጀራህን እንደ ራስህ ውደድ
ዘሌ 20÷9	ማቴ 15÷4፤ ማር 7÷10	ወላጆችን መርገም
ዘሌ 24÷20	ማቴ 5÷38	በዐይን ፈንታ ዐይን
ዘሌ 26÷11-12	2ቆሮ 6÷16	እግዚአብሔር ከእኛ ጋር ይኖራል

አሪት ዘዳግም

መግቢያ

1. የመጽሐፉ አሰያየም

አሪት ዘዳግም የሚለው ስያሜ የተወሰደው ከዘዳ 17፡18 ላይ ነው። ዕብራይስጡ “የዚህ ሕግ ቅጂ”፤ ሲል ሰብዓ ሊቃናቱ (የግሪክ ብሉይ ኪዳን፤ LXX) እና የላቲን ቩልጌት “ሁለተኛው ሕግ” ወይም “የዚህ ሕግ ድጋሚ” የሚል ስያሜ አላቸው። ውስጣዊ ማስረጃዎች እንደሚያሳዩት መጽሐፉ በሞዓብ የዮርዳኖስ ምሥራቃዊ ምድረ በዳ በአርባኛው ዓመት በዐሥራ አንደኛው ወር በመጀመሪያው ቀን እንደሚጀምር ያወሳሉ፤ ከግብፅ ከወጡ ከአርባ ዓመት በኋላ ሲሆን (1፡3)፤ ይህም ሙሴና እስራኤላውያን በዮርዳኖስ ሰርጥ የአሞራውያንን ነገሥታት ሴዎንና ዐግን ድል ካደረጉ በኋላ ነው (1፡4)።

2. ባሕርይና ጸሐፊ

ሙሴ እነዚህን ቃላት ስለ መናገሩ ከሚያወሰኑ በርካታ መግለጫዎች በተጨማሪ በራሱ በመጽሐፉ ውስጥ የሙሴን ጸሐፊነት የሚጠቀሙ ሌሎች መግለጫዎች አሉ (1፡5፤ 31፡9-22; 24:30 ይመ)። ሌሎችም የብሉይ ኪዳን መጻሕፍት የዘዳግም ጸሐፊ ሙሴ እንደ ሆነ ያመለክታሉ (1ኛ 2፡3፤ 8፡53፤ 2ኛ 14፡6፤ 18፡6-12)፤ ኢየሱስም ሆነ የዐዲስ ኪዳን ጸሐፊዎች (ማቴ 19፡7-8፤ ማር 10፡3-5፤ 12፡19፤ ዮሐ 5፡46-47፤ ሐሥ 3፡22፤ 7፡37-38፤ ሮሜ 10፡19) ጸሐፊው ሙሴ እንደ ሆነ ይመለከታሉ።

አሪት ዘዳግም ከተለያየ አቅጣጫ ሊታይ ይችላል፤ (1) “የሕጉ መጽሐፍ” (2) በቀደሙት የአሪት መጻሕፍት የተካተቱትን ሕግ ነክ ጉዳዮች የሚደግሙና ሌሎች ጉዳዮችንም የሚጨምሩ ተከታታይ የሙሴ ንግግሮች (3) ከልዑሉ ጌታና ከሕዝቡ ጋር የተደረገ ቃል ኪዳን፤ ይህም በይዘትና በቅርጽ ሲታይ በጥንት ቅርብ ምሥራቅ ካሉ የኪዳን ስምምነቶች ጋር ተመሳሳይነት አለው (መግቢያ አለው፤ ታሪካዊ መቅደም፤ የተለያዩ ሕጎች፤ ለዘወትር ንባብ እንዲጠቅሙ የስምምነቱ ቅጂዎች አቀማመጥ፤ ምስክሮች፤ በረከትና መርገምን ያካትታል)። (4) እስራኤላውያን ወደ ከነዓን ለመግባት ጥቂት ሲቀራቸው ጌታ እግዚአብሔር በሙሴ በኩል የሰጣቸው መመሪያዎች ዐጭር መግለጫ።

ከእነዚህ ከአራቱ የእግዚአብሔር የቃል ኪዳን ሕዝብ ዐዲሱን ትውልድ በተስፋዩቱ ምድር በጌታ አገዛዝ ሥር በነጻነት ስሜትና በደስታ ይኖሩ ዘንድ ለማዘጋጀት የተደረገ የኪዳን ዕድላት ሰነድ ነው የሚለው (ሦስተኛው ምርጫ) ቅድሚያ የሚሰጠው ነው።

3. ዐላማ

የአሪት ዘዳግም ዐላማ በግልጽ ተጠቅሶአል፤ ይኸውም “እስራኤል ሆይ ስማ”፤ “ትእዛዛቱ ይህች ናት”፤ ትጠብቀው ዘንድ ተጠንቅቅ የሚል ነው (4፡1-2; 5-6; 9-14)። አብዛኛውን ጊዜ እንደነዚህ ዐይነቶች ማስጠንቀቂያዎች ጌታን ከሚታዘዙበት ምክንያት ጋር ይባራረራል። የህልውናቸው መሠረቱ ማዳን ነው፤ እግዚአብሔር ሕዝቡን ከግብጽ አውጥቶ በከነዓን ደቡባዊ ድንበር አካባቢ አሰፈራቸው፤ አስቀድሞ ለአባቶቻቸው ለአብርሃም፤ ለይስሐቅ፤ ለያዕቆብ አሁን ደግሞ ለእነርሱ ለራሳቸው በገባላቸው ተስፋ መሠረት ወደዚያች ምድር ሊያስገባቸውና ሊያወርሳቸው የተዘጋጁበት ወቅት ነው። እንደ ሕዝብ ሊመሠርታቸውና ከነዓንንም ብሔራዊ ምድር አድርጎ ሊሰጣቸው የእግዚአብሔር ፈቃድ ነው (ከ6፡18 ጋር ያነጻ)።

አሪት ዘዳግም እስራኤላውያን ከነዓንን ለመውረስ ሊዘጋጁ ኪዳናቸውን እንዲያድሱ ጥሪ የሚያቀርብ መጽሐፍ ነው፤ እንዲሁም በዚህ የተስፋዩቱ ምድር ሊከተሉት የሚገባቸውን የሕይወት ዘይቤ ያሳያል። የዚህ የኪዳን ዕድላት ልዩ ባሕርይ

እስራኤላውያን ሕገጋቱን ባይከተሉ ሊደርስባቸው ስለሚችለው መርገምና ጌታን ቢታዘዙ ስለሚያገኙት በረከት መግለጽ ነው።

4. ነገረ መለኮታዊ ፋይዳ

ያለ አንዳች ማጋነን የአሪት ዘዳግም ነገረ መለኮታዊ ፋይዳ ብዙ ነው። ለመጽሐፍ ቅዱሳዊ ታሪካዊ መገለጥ ዐይነተኛ ምንጭ ነው። ለብሉይና ለዐዲስ ኪዳን ነገረ መለኮትም ቀዳሚ ምንጭ ነው። ነቢያት ስለ እግዚአብሔር ሲናገሩ ስለ ዘዳግሙ እግዚአብሔር፤ በዘዳግም ውስጥ ስላለው መልእክትና በውስጡም ስለ ተካተተው የኪዳን ስምምነት ነው። ነቢያት መጻሕፍት ውስጥ የምናገኛቸው የጥፋት ማስጠንቀቂያ (በተለይ በኤርምያስ) የዘዳግም መርገምና ማስጠንቀቂያዎች ናቸው። እስራኤላውያን በእምነት፤ በፍቅርና ጌታን በመታዘዝ ሲኖሩ ስለሚያገኙአቸው በረከቶች የተነገሩትም የዘዳግም በረከቶች ናቸው።

የእግዚአብሔር ሕዝብ የሕይወት መንገድ በፊቱ ተቀባይነት ላለው የሕይወት መንገድ ቀጣይ መገለጡን የሚቀበሉበት መሠረት ነው። እግዚአብሔር ውድ የሆነውን የርስቱን ሕዝብ ከግብጽ ባርነት ታድጎአል፤ የተስፋዩቱንም ምድር በመስጠት ለአብርሃም፤ ለይስሐቅና ለያዕቆብ የገባውን ተስፋ ሊፈጽም ነው። በዐዲስ ኪዳን ስለ እግዚአብሔር ፍቅር፤ ስለ ክርስቶስ መቤዠት፤ የዳኑት የእግዚአብሔር ርስት ስለ መሆናቸውና የእግዚአብሔር ተስፋ መፈጸም ላመኑት ከእርሱ የተሰጠ ርስት ስለ መሆኑ የተነገሩት ትምህርቶች ሁሉ የተመሠረቱት በዘዳግም ላይ ነው።

በዚህ መጽሐፍ ውስጥ እግዚአብሔር አካላዊ (እነነት ያለው)፤ ዘላለማዊ፤ ሉዓላዊ፤ አፍቃሪ፤ ቅዱስና ጸድቅ ነው። ማንነቱና ፈቃዱ የተላለፈው በትእዛዛት፤ በመመሪያው፤ በማስጠንቀቂያው፤ በማሳሰቢያውና በትንቢታዊ መገለጦቹ ነው። ከእርሱ በቀር ሌላ አምላክ የለም።

በአሪት ዘዳግም የምናገኘው ትልቁ ነገረ መለኮታዊ መልእክት የጌታ ሕዝብ በፍጹም ልቡ ለአምላኩ መገዛት አለበት የሚለው ነው። ተቀባይነት ሌላ ምንም ነገር ያለው የለም፤ በተለይ ከሌሎች አማልክትና ሃይማኖታዊ ልምዶች ጋር መቃየት የለም፤ ሕዝቡ የማንም አይደሉም፤ የጌታ ብቻ ናቸው!

ትንተና

፩. መግቢያ (1፡1-5)

1-5 እዚህ ላይ የምናገኛቸው ስያሜዎች የመጽሐፉን ባሕርይ ይጠቅማሉ። “የተናገረው ቃል ይህ ነው” የሚለው ሐረግ በቃል ኪዳን ጌታና በኪዳን ተቀባዩ ሕዝብ መካከል የሚደረገውን የሰብራሪነት ኪዳን መግቢያ ሳያሳይ አይቀርም። “እግዚአብሔር ያዘዘውን ሁሉ” የሚለው ሐረግ ደግሞ በመጽሐፉ ውስጥ የምናገኘው መልእክት ምንጩ ማን እንደ ሆነ እንዲሁም የሙሴ አገልግሎት ባሕርይ፤ ይኸውም እንደ ደራሲ ሳይሆን የጌታን ትእዛዛት የሚያስተላልፍና ትእዛዙ ሥልጣናዊ የጌታ ትእዛዝ እንደ ሆነ ያመለክታል።

“እግዚአብሔር (ያህዌ)”፤ “እግዚአብሔር አምላካችን” (ያህዌ ኤሎሂም)፤ “አምላካችሁ እግዚአብሔር (ያህዌ ኤሎሂም)”፤ “የአባቶቻችሁ አምላክ እግዚአብሔር” (ያህዌ ኤሎሂም)፤ (1፡3; 6; 10; 11 ወዘተ) እነዚህ ሁሉ ሐረጎች በዘዳግም ውስጥ የምናገኛቸው ነገሮች ምንጩ እግዚአብሔር እንደ ሆነ በአጽንዖት ያሳያሉ። እርሱ በሰብራሪነት እንደራራዎች በሚደረጉ ስምምነቶች፤ ከማንኛውም ነገሥታትና አማልክት የመጠቀ ነው፤ ምክንያቱም እርሱ ከሌሎች አማልክት የመጠቀ ብቻ ሳይሆን የኪዳን ስምምነት መሥራችና የኪዳን በረከት ምንጭ ነው።

ይህ ወቅት ለዚህ ለዐዲሱ ሕዝብ እጅግ ወሳኝ ወቅት ነው። ይህም እስራኤላውያን ቀደም ሲል የተሰጠውን የእግዚአብሔርን ተስፋ ልብ የሚሉበት ወቅት ነው፤ ወቅቱ ተስፋው በፀአተ እስራኤል ጊዜ መፈጸም የጀመረበት ነው። የእግዚአብሔርም ሆነ

የሙሴ ዐላማ ሕዝቡ ከነፃነት እንዲወርሱ ማዘጋጀት ነው። አሁን የርዳናንን ለመሸገር በዝግጅት ላይ ናቸው፤ ሙሴም ዐበይት ታሪካዊ ሁነቶችንና አስራኤል ከእግዚአብሔር ጋር የገባቸውን ኪዳን በሚመለከት ክልላ ያደርጋል።

በእነዚህ ቍጥሮች ላይ የተጠቀሱት መልክአ ምድራዊ ታሪካች በሙሴ ዘመን በግልጽ የሚታወቁ ናቸው። ምናልባትም እነዚህ ቦታዎች ሙሴ ለአስራኤል ሕዝብ ቃሉን የሰጠበት ቦታ ሊሆኑ ይችላሉ። ሐጼሮችና ላባን ከግብጽ ወደ ከነዓን በሚወስደው መንገድ ላይ የሚገኙ ሁለት ጣቢያዎች ናቸው (ዘኁ 33፥18፡ 20-21)። የኮራብ ተራራ ወይም ሲና ተራራ ተብሎ የሚጠራው በዘዳግም ውስጥ ተደጋግሞ የተጠቀሰ ሲሆን በሌሎችም የብሉይ ኪዳን መጻሕፍት ይገኛል (1፥2፡ 6፡ 19፤ 4፡10፡ 15 እና ሌሎችም)። “በአርባኛው ዓመት”፤ የሚለው ሐረግ በቃዴስ የእግዚአብሔርን ትእዛዝ የተላለፈውን ትውልድ ለመሰናበት የሚያገለግል ምልክት ነው።

ሴዎንና ዐግ የአሞራውያን ነገሥታት ነበሩ (2፥24-3፥11 ይመ)። ሐሴቦን የሞዓብ ዋና ከተማ ስትሆን ንጉሥ ሴዎን ከወረራት በኋላ የራሱ ዋና ከተማ አድርጓታል። ባሳን ደግሞ ከገሊላ ባሕር በስተ ምሥራቅ የሚገኝ ግዛት ነው። አስታሮት የዐግ ዋና ከተማ ስትሆን ከገሊላ ባሕር በስተ ምሥራቅ ሃያ ማይል ርቃ ትገኛለች፤ ኤድራይ ደግሞ አስራኤላውያን ዐግን ካሸነፉበት ከአስታሮት በስተ ደቡብ ምሥራቅ ሃያ ማይል ያህል ርቃ የምትገኝ ናት። ከየርዳናስ ወንዝ በስተ ምዕራብ የምትገኝ ው ከነዓን “በተራራማው በአሞራውያን አገር” የሚል መጠሪያ አላት (ቍ 7፡ 19፡ 20፤ እና ሌሎችም)። ሴዎን የደቡቡን የየርዳናስ ሰርጥ ሲቈጣጠር ዐግ ደግሞ የሰሜኑን ከገሊላ ባሕር በስተ ምሥራቅ ያለውን ተቈጣጥሯል፤ ስለዚህ ሙሴ ንግሩን (ስብከቱን) የጀመረው ከየርዳናስ በስተ ምሥራቅ ሆኖ ነው።

፩. የመጀመሪያው ንግግር፡- ታሪካዊው መቅደም (1፥6-4፥43)

ሀ. ከኮራብ እስከ የርዳናስ የነበረው ተመክሮ (1፥6-3፥29)

1. ከኮራብ ስለ መልቀቅ የተሰጠ ትእዛዝ (1፥6-8)

6-8 ምንም እንኳ እግዚአብሔር ለሕዝቡ የሰጠው ትእዛዝ በመጠኑ ዐዲስ ቢሆንም (የትእዛዙ ይዘት የተሰጠው እዚህ ብቻ ነው፤ ከዘኁ 10፥11-13 ጋር ያነጻ) እግዚአብሔር ኮራብን ለቅቀው ወደ ከነዓን እንዲጓዙ የሰጠውን ትእዛዝ ሙሴ በድጋሚ ተናገረ። እግዚአብሔር ከነፃነት ለአስራኤል መስጠቱና ወደ ምድሪቱም ገብተው እንዲወርሱት ማዘዙ የመጽሐፉ ዐቢይ ሐሳብ ነው። ስለ ምድሪቱ ስፋት የተሰጠው ገለጻ ለአበው ከተገባላቸው ተስፋ ጋር ተጓዳኝ ነው (ዘፍ 15፥18)። የመልክአ ምድር ስያሜዎች ምድሪቱን በየክፍሉ ያዋስናሉ። “ዓረባ” ከገሊላ ባሕር ጀምሮ እስከ ደቡብ ሙት ባሕር ድረስ የሚገኘው የየርዳናስ ሸለቆ ነው፤ “ተራሮቹ” ማእከላዊው ኮረብታማው አገር ነው፤ “በምዕራብ ኮረብታዎች ግርጌ” ወደ ሜዲትራኒያን የሚወስደው ቍልቀለታማ ቦታ ነው፤ “ኔጌብ” በሰሜን ሲና ሰርጥና በስተ ደቡብ ማእከላዊ ኮረብታማ ስፍራ የሚገኝ አገር ነው፤ “በባሕሩ ዳርቻ” የተባለውም ሜዲትራኒያን አካባቢ የሚገኘው ምድር ሲሆን “የከነዓናውያን ምድር . . . ለባሕር እስከ ኤፍራጥስ” የተባሉት ደግሞ በሰሜኑ ክፍል የሚገኙት ናቸው።

የምድሪቱ ተስፋ የተሰጠው “ለአብርሃም፤ ለይስሐቅና ለያዕቆብ ከእነርሱም በኋላ ለዘሮቻቸው” ነው። ምድሪቱ በመጀመሪያ ለአብርሃም ተስፋ ተሰጠች፤ ከዚያም የአብርሃምና የሣራ “ብቸኛ” ልጅ ለሆነው ለይስሐቅ ተሰጠው፤ ከዚያም የተስፋው ወራሾች ለሆኑት ለያዕቆብና ለልጆቹ ተሰጣቸው (ዘፍ 12፥7፤ 15፥18፤ 26፥3-4፤ 28፥4፤ 13-15)። ይህ ተስፋ በሚነደው ቍጥቋጦ እንደገና ጸና (ዘፀ 3፥8፡17)።

2. የመሪዎች መሾም (1፥9-18)

9-14 የአስራኤላውያን በቍጥር መጨመር ሙሴ ብቻውን ለማስተዳደር እስኪሳነው ድረስ ብዙ ችግር ፈጠረበት። ከዚህም

የተነሣ የፖለቲካና የሕግ ሹማምት አስፈለጉ፤ በአሻሻሎ ጉዳይ ላይ ቀደም ሲል በታሪኩ ውስጥ የተወሳው የሙሴ አማች ምክር አልተጠቀሰም (ከዘፀ 18፥13-26 ጋር ያነጻ)። እዚህ ላይ የምናየው ሙሴ በፖለቲካውና በሕጉ ተግባራት ረዳት የሚሆኑ “ዳኞች” መፈለጉን ብቻ ነው። በዘፀአት ላይ እንደምናየው ሙሴ ራሱ እነዚህን መሪዎች ሲሾማቸው፤ ከቍ 13 እንደምንረዳው ደግሞ ሕዝቡ ከየነገዱ ወኪሉን ሲመርጥና ሙሴም በተለያየ ጉዳይ ላይ ሲሾማቸው እናያለን (ቍ 15-18)። መሪዎቹም ጥበበኞች፤ አስተዋዮችና የተከበሩ መሆን ነበረባቸው።

15-18 “አለቆች” የሚለው ቃል አገባብና የሕዝቡ መጠን በሻለቆች፤ በመቶ አለቆች፤ በዐምሳ አለቆችና በዐሥር አለቆች መካፈሉ ወታደራዊ አደረጃጀትን የሚጠቁሙ ናቸው። ይሁን እንጂ አሁን ያስፈለጉት ወታደሮች ሳይሆኑ ዳኝነት የሚሰጡ ረዳቶች ናቸው። ይህ ዐውድ ጀምሮ የሚጨርሰው ሕግና አስተዳደርን በሚመለከት ጉዳይ ነው። እነዚህ አለቆች፤ የነገድ ሹማምትና ዳኞች የሚሉት ስያሜዎች ሦስት የተወሰነ የአመራር መደብ እንዳለ ያሳያሉ። አደረጃጀቱም ለሕዝቡ የተስማማው ይመስላል።

የፍትሕ አስተዳደሩን አስመልክቶ አራት ጉዳዮች ተጠቅሰዋል፡- (1) በአስራኤላውያን ወይም በምድሪቱ በሚኖር መጻተኛና በአስራኤላዊ መካከል የሚከሰቱ ክርክር መዳኘት አለበት፤ (2) ውሳኔ አሰጣጡ በትንሽና በትልቅ መካከል አድልዎ ሳይደረግ ሁሉም በአኩልነት መዳኘት አለበት፤ (3) ዳኞች ስብአውያን ፍጡራንን በፍጹም መፍራት የለባቸውም፤ ምክንያቱም የዳኝነቱ ሂደት የተመሠረተው “ፍርድ የእግዚአብሔር ነው” በሚለው እውነታ ላይ ነው፤ (4) ለዳኞች ከዐቅም በላይ የሆኑ ጉዳዮች ወደ ሙሴ መጥተው መታየት አለባቸው።

3. የሰላዮች መላክ (1፥19-25)

19-23 እስራኤላውያን “እግዚአብሔር እንዳዘዛቸው” (ቍ 7 ይመ) ከኮራብ ተነሥተው ወደ አሞራውያን ተራራማው አገር አቀኑ። ይህ ከ150 ማይል በላይ የሚሆነውን የጳራንን ምድረ ባዳ እንዲያቋርጡ የሚያስገድዳቸው አስቸጋሪ ጉዞ ከተስፋዪቱ ምድር በስተ ደቡብ ወደምትገኘው ወደ ቃዴስ በርኔ አደረሳቸው። “ጭልጥ ባለና በሚያስፈራ ምድረ በዳ” የተባለው ለጉዞ የማያመች በመሆኑ ነው፤ ስፍራው ሞቃታማ፤ በረሃማና ስርጓጉጥ የበዛበት ምንም ተክል የልበት ነው። በዚያ እግዚአብሔር የሰጣቸውን ምድር እንዲወርሱና እንዳይፈሩም ሙሴ አስጠነቃቃቸው፤ ይህም ሕዝቡ ፈርተው እንደ ነበር የሚጠቁም ነው። ሙሴ የእግዚአብሔርን ትእዛዝ ደገመላቸው (ቍ 8)። ሕዝቡ የተወሰኑ ወንዶች ተመርጠው ምድሪቷን እንዲሰልፉ ሐሳብ አቀረቡ። በዘኁ 13፥1-3 መሠረት ሕዝቡ አስቀድሞ ይህን ሐሳብ አቅርቧል፤ ሙሴም ሐሳቡን በመቀበል እግዚአብሔር በነገሩ እንዲስማማ ጠየቀ፤ ከዚያም እያንዳንዱ ነገድ አንድ ተወካይ እንዲልክ አዘዘ።

24-25 ሙሴ ያን ሁኔታ ቢያስታውስም ዝርዝር ገለጻዎችን ትቶአል፤ እርሱ የተናገረው ሰላዮቹ ምድሪቱ መልካም እንደ ሆነች፤ ከኤሽቦል ሸለቆም ያመጡት ፍሬ እንደሚረጋጋጫ እንደ ሆነ ብቻ ነው (ከዘኁ 13፥3-33 ጋር ያነጻ)።

4. በእግዚአብሔር ላይ ዐመፁ (1፥26-46)

26-31 ምንም እንኳ መልካም ዜናና ምድሪቱም ለም እንደ ሆነች ማረጋገጫ ቢቀርብም፤ ሕዝቡ ከዚህ ጋር የሰሙት ሌላ ወሬ ተስፋ ስለሰቁረባቸው ወደ ምድሪቱ አንገባም አሉ። በምድሪቱ ያሉ ነዋሪዎች ቁመትና ጥንካሬ፤ የታላላቅ ከተሞቻቸው ቅጥርና የዓናቅ ልጆች በዚያ መኖር እስራኤላውያን እንዲፈሩና በእግዚአብሔርም ላይ እንዲያምፁ አደረጋቸው፤ የተስፋ ቃሉንም ተጠራጠሩ። በድንኳኖቻቸውም እያጉረመረሙ፤ “እግዚአብሔር ጠልቶናል” አሉ፤ እንደ እውነቱ ግን እግዚአብሔር ይወዳቸው ነበር። እግዚአብሔር ከግብጽ ያወጣቸው በአሞራውያን እጅ ሊያጠፋቸው እንደ ሆነ ተናገሩ። እውነቱ ግን የዚህ ተቃራኒ ነበር። አሁንም ሙሴ አምላካቸው እግዚአብሔር ልክ በግብጽና በሲና እንዳደረገው ሁሉ እንዲሁ በፊታቸው እንደሚወጣ በመናገር ሕዝቡን እንዳይፈሩ አበረታታቸው፤ በዐይኖቻቸው ፊት እግዚአብሔር ተሸከሞ ይመራቸው ነበር (ከዘኁ 11፥12 ጋር ያነጻ)።

32-36 ምንም እንኳ እግዚአብሔር እንደሚመራቸው ተስፋ የገባቸው ቢሆንም፤ ሕዝቡ ግን ወደ ምድሪቱ ለመግባት አሻፈረን አሉ፤ ስለዚህ እግዚአብሔር ያቺን ምድር እንደሚያዩአት ተናገረ። ከእነዚያ አጅግ ብዙ አስራ-ኤላውያን መካከልም ከሃያ ዓመት ዕድሜ በታች ያሉ እንዲሁም ኢያሱና ካሌብ ብቻ ናቸው የሚገቡባት (ከዙኑ 14፥30-31 ጋር ያነጻ።) ካሌብ “እግዚአብሔርን በፍጹም ልቡ ስለ ተከተለ”፤ ሙሉ በሙሉ ራሱን ለእግዚአብሔር የሰጠና እርሱንም የሚታዘዝ ሰው ነበረ። እግዚአብሔርም የሰለለውን ምድር እንዲወርስ ቃል ገባለት።

37-38 ሙሴም “በእናንተ ምክንያት” በማለት እግዚአብሔር እርሱንም እንደ ተቁጣው ለሕዝቡ ተናገረ፤ ስለዚህ ሙሴም ራሱ ወደዚያች ምድር እንዳይገባ ተከልክሎአል። ይህም እስራኤላውያን አስቀድሞ በመረባ (በቃዴስ) በሚገኙ ውሃዎች ከእግዚአብሔር ጋር የተከራከሩበትን ወደ ጎሳ የሚያመላክት ነው። በዚያ ሙሴና አሮን እግዚአብሔርን ስላላከበሩት፤ ወደዚያች ምድር እንደማይገቡ ተናገሮአል (ዙኑ 20፥12)። እዚህ ላይ ሙሴ ለዚህ ያበቃውን የራሱን ድካም ወደጎሳ ተመልሶ ያስተውላል፤ ይኸውም ሕዝቡ የእግዚአብሔርን መጋቢነት መጠራጠሩ ነው። ኢያሱ የሙሴ ረዳት ተብሎ ተጠርቷል፤ ይህ ቃል (በዕብራይስጥ) በቁሙ “በፊትህ የሚቆመው እርሱ” ማለት ነው፤ እርሱ እስራኤላውያን ምድሪቱን እንዲወርሱ ይመራቸዋል።

39-40 ያ የቀድሞው እምነት ቢስ ሕዝብ ሊገባበትና ሊወርሰው ያልቻለውን ምድር እነዚህ የዐመፀኛ ትውልድ ልጆች ይወርሳሉ። ያ ትውልድ ወደ ምድረ በዳ እንዲመለስ ተረገመ። ያለምንም ጥርጥር የቀይ ባሕሩ መንገድ በሲና በኩል አቋርጦ የሚያስሄድና የታወቀ በመሆኑ መድረሻን አያሳይም።

41 በዚያ ጭልጥ ባለና በሚያስፈራ በረሐ (ቍ 19) ተመልሶ መሄድ ማለት ሕዝቡ ሊሸከመው ከሚችለው በላይ ነው፤ በመሆኑም ሕዝቡ ንጢአታቸውን ተናዘው የጦር መሣሪያዎቻቸውን አንግበው በድፍረት ወደ ተራራማው አገር ወጡ። ንጢአታቸውን ያመኑ ቢመስሉም ከልባቸው አልነበረም፤ እግዚአብሔር ያዘዛቸውን ልብ አለማለታቸው፤ አሁን ደግሞ ያለ ፈቃዱ ወደ ተራራማው አገር መውጣታቸው ታላቅ ሞኝነት ነው።

42-43 እግዚአብሔር ዐብሮአቸው እንደማይሆን ብቻ ሳይሆን የሚገጥማቸውንም ሽንፈት ተነበየላቸው። እስራኤላውያን ግን አንስማም ብለው አሻፈረን አሉ፤ ከአሞራውያን ጋር በጥድፊያና በእብሪት ጦርነት ገጠሙ።

44-46 አሞራውያን የእስራኤልን ሰራዊት በቃዴስ በርኔ በስተ ሰሜን ገጠማቸው፤ ከዚያም እስከ ደቡብና ደቡብ ምሥራቅ ድረስ አሳደዱአቸው። አሞራውያን “ንብ እንደምታሳድድ አሳደዱአቸው” የሚለው የቍጥራቸውን ብዛት፤ ጨካኝነታቸውንና ንግድነታቸውን ይገልጻል። “እናንተም ተመልሳችሁ በእግዚአብሔር (ያህዌ) ፊት አለቀሳችሁ” ማለት እስራኤላውያን ወደ መገናኛው ድንኳን መጥተው አለቀሱ ማለት ነው። በቍ 46 ላይ የሚገኘው ጊዜን አመልካች የዕብራይስጥ ሐረግ ረጅምና ያልተወሰነ ጊዜን የሚያሳይ ሲሆን ለሚቀጥሉት ሠላሳ ስምንት ዓመታት በዚያ እንደሚቆይ የሚጠቀም ነው።

5. ከቃዴስ ወደ ቅዴምት (2፥1-25)

1-7 በ1፥40 ላይ የተነገረውን የእግዚአብሔርን ትእዛዝ በመቀበል የተቀጡት እስራኤላውያን በሴይር ኮረብታማ አገርና በቃዴስ መካከል ወደሚገኘው ወደ ምድረ በዳው ስፍራ ተመለሱ። ምናልባትም ይህ ጊዜ በዙኑ 14፥25 እና 20፥22 ላይ የተዘገቡትን ከቃዴስ የተነሡበትን ሁለቱን ሁኔታዎች የሚያካትት ይሆናል። “ለረጅም ጊዜ” የሚለው ሐረግ የሚያመለክተው በቃዴስና በሴይር ዙሪያ ያሳለፉትን ጊዜ እንዲሁም ከቃዴስ ተነሥተው ወደ ከነዓን ለመግባት ሲሞክሩ የተጨናገፈውንና በምድረ በዳ ሲቅበዘበዙ ከኢያሪኮ ትይዩ የደረሱበትን ጊዜ ነው። ጊዜው ረጅም የሆነው በቃዴስ ባለመታዘዛቸው እግዚአብሔር በሕዝቡ ላይ በወሰነው ቅጣት ነው።

ወደ ሰሜን እንዲሄዱ ትእዛዝ የተሰጣቸው በቃዴስ ከሆነ፤ ትእዛዙ አጠቃላይ አቅጣጫን ብቻ የሚያሳይ ይሆናል፤ ምክንያቱም ወደ ሰሜን ለመንቀሳቀስ አስቀድሞ ወደ ደቡብና ወደ ምሥራቅ መንገዝ ግድ ይላል። አሁን ከኢያሱ፣ ከካሌብና ከሙሴ በስተቀር ከነዓን ለመግባት አሻፈረኝ ብሎ የነበረው ሃያ ዓመትና ከዚያ በላይ ዕድሜ የነበረው ትውልድ አልቋል (ቍ 14-15)፤ ሙሴም በቅርቡ ይሞታል። ስለዚህ እግዚአብሔር በተራራማው አገር መቅበዝበዝ ይበቃችኋል እያላቸው ነው።

እስራኤላውያን ወደ ኤደማውያን ምድር መቃረባቸው እግዚአብሔር ለዒሳውና ለዘሩ ቃል ወደ ገባላቸው ምድር እንዲደርሱ አደረጋቸው። ስለዚህ እግዚአብሔር እስራኤላውያን ከኤደማውያን ዘመዶቻቸው ጋር ጦርነት እንዳይገጥሙ፤ ምድራቸውንም ሆነ ማናቸውንም ነገር እንዳይወስዱ፤ ይልቁንም ምግባቸውንና መጠጣቸውን እንኳ “በጥሬ ብር” እንዲከፍሏቸው አዘዛቸው። ከዚህ ጊዜ በፊት እስራኤላውያን ይኖሩ የነበሩት እግዚአብሔር በሚሰጣቸው ነበር። መናውም ቢሆን በኢያሱ አገዛዝ ሥር በከነዓን የመጀመሪያውን ፋሲካ እስከሚያከብሩበት ጊዜ ድረስ አልተቋረጠም ነበር (ኢያሱ 5፥10፤ ከዘፀ 16፥35 ጋር ያነጻ።)።

8-9 የጉዞአቸው ቅደም ተከተል ከጽዮን ጋብር ወይም ኤላት ማለትም ከሞዓብ ምድር በስተ ሰሜን ከሚገኘው ከዐረባ ወሽመጥ ጀምሮ ባጭሩ ይቃኛል። እግዚአብሔር ኤደማውያን የሥጋ ወንድሞቻቸው ስለ ሆኑ እንዳያጠቁቸው እስራኤላውያንን እንዳዘዛቸው ሁሉ፤ አሁንም ከሞዓባውያን ጋር ጦርነት እንዳይገጥሙ አስጠነቀቃቸው። እነርሱ የሎጥ ዘሮች ናቸው፤ የሚኖሩበትንም ምድር ርስት አድርጎ ሰጥቷቸዋል።

10-12 እዚህ ላይ የግዛቶቹ መጠቀስ ከዚህ በፊት በምድሪቱ ይኖሩ ስለ ነበሩትና በኋላም ሞግባውያን (ቍ 9-11)፤ አሞናውያን (ቍ 19-21)፤ ኤደማውያን (ቍ 12-22) ከፍተራውያን (ቍ 23) ስላፈናቀሏቸው ሕዝቦች ያለውን ታሪካዊ ማገናዘቢያ ግልጽ ያደርገዋል። እነዚህ የጥንት ሕዝቦች በቍጥር እጅግ ብዙ፤ ረጃጅሞችና ጠንካሮች እንደ ነበሩ ተገልጿል። ይሁን እንጂ በእስራኤላውያን ወንድሞች ወረራ ጠፍተዋል። ይህ የሚያሳየው እስራኤላውያንም ልክ እንዲሁ ለመውረር የተዘጋጁበትን አገር በድል እንደሚይዙ ነው። እስራኤላውያን የቀድሞ ነዋሪዎችን ስለ መደምሰሳቸው የተነገረው ሙሴ የዮርዳኖስን አካባቢ እንደሚይዙ ያለውን እይታ የሚጠቀም ነው።

13-15 ለመዋጋት የሚችለው ትውልድ ወደ ምድሪቱ ለመግባት ስላልቻለና ስላለቀ፤ ከእንግዲህ የእግዚአብሔር እጅ በእነርሱ ላይ በቍጣ አልተነሣም። እግዚአብሔር ዐዲሱ ትውልድ ከምሥራቅ ተነሥቶ ወደ ደቡብ ሙት ባሕር የሚፈሰውን የዞራድን ወንዝ ተሻግረው እንደገና የአርፍንን ወንዝ እንዲሻገሩ መራቸው (ቍ 24)። ይህም አሞራውያን ወደሚቆጣጠሩት ምድር አመጣቸው።

16-19 እስራኤላውያን በሞዓብ በስተ ሰሜን ምሥራቅ ወደሚገኘው ወደ ዔር ድንበር ሲደርሱ፤ ለጊዜው በአሞራውያን በስተ ምሥራቅ በኩል ይኖሩ በነበረው በአሞናውያን ግዛት አጠገብ ሰፈሩ። ሴዎን በስተ ደቡብ የአርፍንን ወንዝ አካባቢ፤ በስተ ምዕራብ ዮርዳኖስን፤ በስተ ሰሜን ያቦቅን፤ በስተ ምሥራቅ ደግሞ የአሞናውያንን ድንበር ይቆጣጠር ነበር። እስራኤላውያን አሞናውያንን ሳይወጉ ወደ ሰሜን ምዕራብ ወደ ሴዎን ግዛት ማቅናት ነበረባቸው። አሞናውያን የሎጥ ዘሮች ናቸው፤ እግዚአብሔርም ምድሪቱን ለሎጥና ለዘሮቹ ሰጥቶአቸው ነበር (የቍ 9 ማብ ይመ)።

20-23 ይህ መሀል ገብ ክፍል እግዚአብሔር ዘምዙማውያንን እንዴት እንዳጠፋቸውና ምድራቸውን ለአሞራውያን እንደ ሰጠ ያሳያል (ታላቅና ቁመተ ረጃጅም ሕዝብ ነው 3፥11 ይመ)። ሐራውያንን፤ ኤዋውያንንና ኬፍቶራውያንን ከደመሳሳቸው በኋላ ምድራቸውን ለዒሳው ትውልድ ሰጠ። በርግጥ እግዚአብሔር በሙሴ አማካይነት እስራኤል ወደፊት ለሚጠበቃት ዘመቻ እያዘጋጃች ነበር፤ በዚህም ሁሉ ነገር በእርሱ ቍጥጥር ሥር እንዳለ እንዲያምኑ እያደረገ ነው።

24-25 ምንም እንኳ እስራኤላውያን ኤደማውያንን፤ ሞዓባውያንን ወይም አሞናውያንን እንዳይወጉ እግዚአብሔር በናገራቸውም፤ ይህ ትእዛዝ ግን አሞራውያንን አያጠቃልልም። እግዚአብሔር ሴዎንንና መንግሥቱን ለእስራኤል አሳልፎ እንደሚሰጥ ተናገረ፤ የወረራው ድል የተረጋገጠ ነው፤ ብቻ

እስራኤል ይህንን በተግባር መፈጸም አለባት። የአርማን ወንዝ ተሻግረው የሴዎንን ሰራዊት እንደሚያሸንፉ በርግጠኝነት መግጠም አለባቸው፤ እግዚአብሔርም በአካባቢው በሚገኙ አገሮችና ሕዝቦች ላይ ፊሪህ እስራኤልን ይጥልባቸዋል (ከ11፥25፤ እንዲሁም ከዘፀ 15፥15-16፤ 23፥27 ጋር ያነጻ)።

6. የዮርዳኖስ አካባቢ ድል መነሣት (2፥26-3፥20)

ሀ. የሴዎን መሸነፍ (2፥26-37)

26-35 ምንም እንኳ እግዚአብሔር ሴዎንን ለእስራኤላውያን አሳልፎ እንደሚሰጣቸው ቢናገራቸውም (ቍ 24)፤ ሙሴ የሰላም መልክተኞችን በመላክ ሴዎንን በሚገዛው በሐሴቦን ምድር በሰላም አቋርጠው እንዲያልፉ ጠየቀ። ሴዎን ግን እግዚአብሔር ልቡን አደንድኖት ነበርና አሻፈረኝ ብሎ በእስራኤላውያን ላይ ጦርነት አስነሣ። ሴዎን፤ ወንዶች ልጆቹ፤ ሰራዊቱ፤ ሕዝቡና አገሩ ሁሉ ተደመሰሰ። ስለዚህ እስራኤላውያን ፈጽመው በመደምሰስ ለእግዚአብሔር መስጠት ከነበረባቸውና “ከበዘበዙት” ለራሳቸው ካስቀሩት በስተቀር ደቡባዊው የዮርዳኖስ ምድር ሁሉ ጠፋ። እግዚአብሔር ምንም ሳያስቀሩ ፈጽመው እንዲያጠፉ ጥብቅ ትእዛዝ ከሰጠ ለራስ ማስቀረት ፈጽሞ የማይፈቀድ ነው (ከኢያ 7፤ ከ1ሳሙ 15 ጋር ያነጻ)።

36-37 ስለዚህ በደቡብ ከአርማን ሽለቆ ጀምሮ፤ በሰሜን ሴዎንንና ዐግን በሚያገራብተው እስከ ገለጻድ ድረስ እንዲሁም፤ በምሥራቅ ከላይኛው የያቦቅ ወንዝ መፋሰሻ ጀምሮ በምዕራብ እስከ ዮርዳኖስ ወንዝ ድረስ ያለው ስፍራ ሁሉ በእስራኤል እጅ ወደቀ። ይሁን እንጂ እግዚአብሔር እንዳዘዛቸው የአሞናውያንን ምድር ምንም ሳይነኩ ቀሩ (ቍ 19)።

ለ. የዐግ መሸነፍ (3፥1-11)

1-3 ወረራው የባላንን ንጉሥ ለመግጠም ሽቅብ ወደ ሰሜን ገሠገሠ፤ ምክንያቱም በጦርነቱ እግዚአብሔር ሰራዊቱን ሁሉ አሳልፎ እንደሚሰጥ ተናግሮአል። ዐግ ተሸነፈ፤ ሕዝቡም ሆነ ከተማው ጠፋ፤ ይሁን እንጂ እስራኤላውያን ከብቶችንና ውድ ዋጋ ያላቸውን ዕቃዎች ወረሱ (ቍ 7)።

4-7 በአጠቃላይ ድል የተመታው የዐግ ግዛት መልክአ ምድራዊ ወሰን ግልጽ ነው። ሆኖም አንዳንድ ስያሜዎች ግልጽ አይደሉም። ሥልሳዎቹ ከተሞች “ክፍ ባሉ ቅጥሮች፤ በመዝጊያዎችና በመወርወሪያዎች የተመሸጉ” በመባል መገለጻቸው ብርቱ መሰናክል መሆናቸውንና መማረካቸውንም እጅግ አስደናቂ መሆኑን ያሳያል (ከዘኁ 32፥33፤ ከኢያ 9፥10፤ ከመዝ 135፥10-11፤ 136፥18-22 ጋር ያነጻ)። “ከተማ” የሚለው ቃል የግድ ብዙ ሕዝብ የሚኖርበትን ስፍራ አያመለክትም፤ አንዳንድ ከተሞች በመቶ የሚቆጠሩ ሰዎች ብቻ ይኖሩባቸው ነበር።

8-11 የተወረሰው ምድር ለሮቤላውያን፤ ለጋዳውያንና ለምናሴ ነገድ እኩሌታ ከመከፋፈሉ በፊት ሙሴ ከአሞራውያን ነገሥታት የተወሰዱትን አካባቢዎች ሁሉ በዝርዝር ገለጸ። ለአርሞንዔም ተራራ የተሰጡትና ሢርዮንና ሳኔር የሚሉት ስሞች በመጽሐፍ ቅዱስ ውስጥ በሌላ ስፍራ ተጠቅሰው ይገኛሉ (ዘኁ 5፥23፤ መዝ 29፥6፤ ማሕ 4፥8፤ ሕዝ 27፥5 ይመ)። ስልካና ኤድራይ የባላንን የደቡብ ወሰን የሚገጥሙ ናቸው። የብረት ዐልጋው ከባልጩት የተሠራ ሳይሆን አይቀርም፤ ይህ ዐይነቱ ድንጋይ በብዛት በዚያ አካባቢ ይገኛል።

ሐ. እስራኤላውያን ምድሪቱን መከፋፈላቸው (3፥12-20)

12-15 ለሁለቱ እኩሌታ ነገዶች የተሰጣቸውን መሬት መልክአ ምድራዊ ገጽታ ለማብራራት አስቸጋሪ ነው። ዐዲስ መደበኛ ትርጉም ይህ የምናሴ እኩሌታ ነገድ “የምናሴ ነገድ እኩሌታ” ብሎ የመራቸዋል። ማርኪ የምናሴ ዘር ትውልድ ወይም ዝርያዎች ናቸው (ከዘኁ 26፥29፤ 32፥40 ጋር ያነጻ)። በከነዓን ምድር ድርሻውን ያገኘው ሌላው የምናሴ ነገድ ብዙ ጊዜ ስሙ ሲጠቀስም ሆነ “የምናሴ እኩሌታ ነገድ” ተብሎ ሲጠራ አንመለከትም። ጌሹራውያንና ማዕከታውያን

እስራኤላውያን ያላስወጡአቸው ሁለት ታናናሽ መንግሥታት ናቸው። እነዚህ ሕዝቦች በምድራቸው ላይ በእስራኤል ቍጥጥር ሥር ሆነው ኖረዋል (ኢያ 13፥11፤ 13 ይመ)።

“ቀሪው የገለጻድ ምድር” (ቍ 13 በስተ ሰሜን ያለው ለሮቤልና ለጋድ ከተሰጠው ሌላ) የተሰጠው ለምናሴ ነገድ እኩሌታ ነው (ቀሪው ሳይባል እንዲያው ገለጻድ በሚል ብቻ በቍ 15 እና 16 ላይ ተጠቅሶአል)። ገለጻድ የሚለው አንዳንድ ጊዜ በያቦቅና በዮርሙክ መካከል ያለውን ስፍራ (ሰሜናዊውን ክፍል) ሲያመለክት፤ ሌላ ጊዜ ደግሞ ከያቦቅ በስተ ደቡብ ከሐሴቦንና ከቀይ ባሕር በስተ ሰሜን የሚገኘውን ማእከላዊ ስፍራ ወይም ሁለቱንም ክፍል ሲያመለክት ይችላል። የኢያዕር አካባቢ ከያርሙክ ሽለቆ ባሻገር የሚገኘው ሰሜናዊው ክፍል ሲሆን ይህም ጌሹራውያንና ማዕከታውያን ከገሊላ ባሕርና ከሜሮም ውሃዎች በስተ ምሥራቅ እስከሚቆጣጠሩት ምድር ይደርሳል። በገለጻድና በባሣን መካከል ያለው ድንበር ግልጽ አይደለም። የኢያዕር ግዛት በገለጻድም በባሣንም የሚገኝ ይመስላል።

16-17 ቍ 12 የሮቤላውያንና የጋዳውያን ምድር የገለጻድን ተራራማ አገር እኩሌታ እንደሚያጠቃልል ይናገራል። ይህም የገለጻድን ደቡባዊ ክፍል የሮቤልና የጋድ ሰሜናዊ ክፍል ያደርገዋል፤ የሮቤልና የጋድ ደቡባዊ ክፍል ደግሞ የአርማን ሽለቆ፤ ምሥራቃዊው ድንበርም በሰሜን ጫፍ የሚጀምረው የያቦቅ ወንዝ ይሆናል። ምዕራባዊ ድንበሩ ደግሞ በሰሜንና በደቡብ ያሉትን ክፍተቶች የሚሞላው የዮርዳኖስ ወንዝና የጨው ባሕር ናቸው።

“ኪኔሬት” (በሉቃስ 5፥1 ላይ ጌንሳሬጥ) የገሊላ ባሕር የድሮ ስሙ ነው፤ በሰሜን ምዕራብ የሚገኝ ከተማ ወይም መላው አካባቢ ነው። የጋዳውያንና የሮቤላውያን ድርሻ ምዕራባዊ ድንበር ከኪኔሬት ዮርዳኖስን ጨምሮ በስተ ምሥራቅ እስከ ጨው ባሕር ብሎም እስከ አርማን ሽለቆ ይዘልቃል፤ በግምት የአካባቢውን ግማሽ ያህል ያካትታል።

18-20 ሙሴ የሁለቱ እኩሌታ ነገዶች ወንዶች የዮርዳኖስን ምድር ወርሰው ከመስፈራቸው በፊት ከሌሎቹ እስራኤላውያን ጋር በመሆን ምድሪቱን አሸንፈው የመያዝ ጎላፊነት እንዳለባቸው አሳስባቸው። “የአካል ብቃት ያላቸው ሰዎቻችሁ” የሚለው የተለየ ወታደራዊ ቡድንን የሚወክል ነው። ርግጥ ነው አንዳንድ የታጠቁ ወንዶች ሴቶችንና ልጆችን ለመጠበቅ መቁየት ነበረባቸው።

7. ሙሴ ዮርዳኖስን እንዲያሸገር ተከለከለ (2፥21-29)

21-29 ሙሴ እግዚአብሔር ከዮርዳኖስ ማዶ እንደ ተዋጋላቸው ሁሉ አሁንም በዮርዳኖስ እንደሚዋጋላቸው ኢያሱን ካበረታታው በኋላ “ከዮርዳኖስ ማዶ ያላቸውን ያቺን መልካሚቱን ምድር” ይገባባት ዘንድ የለመነውን ልመና አስታወሰ። እግዚአብሔር ይህንን ልመና አልተቀበለውም (ከ1፥37፤ 3፥26፤ 4፥21 ጋር ያነጻ)። ወደ ፈስጋ ተራራ እንዲወጣና የተስፋይቱን ምድር በዐይኑ እንዲያያት አደረገው፤ ይህም የሆነው ሙሴ የዘዳግምን መልእክት ካቀረበ በኋላ ነው (31፥7-8፤ 14፥23)። ምድሪቱን ድል ነሥተው እንዲወርሱ የሚመራቸው ኢያሱ እንጂ ሙሴ አልነበረም።

ለ. እስራኤላውያን በአምላካቸው ፊት (4፥1-40)

1. እግዚአብሔርን እንዲታዘዙ የተሰጣቸው ማስጠንቀቂያ

1-2 ቀጥሎም ሙሴ ወደ ቃል ኪዳን ስምምነት ተመለሰ። ምንም እንኳ ለኪዳን ስምምነት የመግቢያ ማገናዘቢያዎች የሚያስፈልጋቸው ቢሆንም ይህ የመጀመሪያው ክፍል በአብዛኛው ማስጠንቀቂያ ነው። ሙሴ በአጽንዖት የሚናገረው እግዚአብሔር ለሕዝቡ የሰጠውን ሕግ ስለ መጠበቅ (መከተል) አስፈላጊነትና ጠቀሜታ ነው። እርሱ የተናገራቸው ለሕይወታቸው ዋስትናም ሆነ ምድራቸውን ለመጠበቅ በቂ ነበር። “የማስተምራችሁን” የሚለው ቃል የዘዳግምን መልእክት ባሕርይ የሚጠቀም ነው። ከዚህ ከሕጉ መተንተን ጋር ዐብሮ የእግዚአብሔርን ሕግ የመከተልና ትእዛዛቱንም የመጠበቅ ማስጠንቀቂያ አለ።

የቃደስ በርኔ የበረሐ ገነት በዋዲል ኤይን ጠባብ ሸለቆ ውስጥ የሚገኝ ነው። በዚህ ስፍራ እሥራኤላውያን ረዘም ላለ ወቅት ሰፍረውበት ሊሆን ይችላል።

3-6 እግዚአብሔርን አለመስተል ውጤቱ ሞት ነው (ከዘኁ-
25፤ ከመዝ 106፥28፤ ከሆሴዕ 9፥10 ጋር ያነጻ)።
“ብዴፈሬሃር” ስፍራንና የስፍራውን አምላክ ስም ይወክላል።
የክነዓናውያን የበአል አምልኮ ወሲባዊ ተግባርን ያካትታል፤
ይህም እስራኤላውያን የመጀመሪያውን ትእዛዝና ዚዳትን
በተደጋጋሚ ለመጣሳቸው ምክንያት ሆኖ አልፎ። እግዚአብሔርን
ከማኢተል ሕዝብ ለእርሱ ታማኝ ሆኖ መገኘት ከምንም በላይ
የሚጠበቅ መልኪያ ነው። በክነዓን ስላሉት “ሌሎች አማልክት”
የተሰጠውን ማስጠንቀቂያ ችላ ማለት ፈጣን ጥፋት
ያስከትላል። በሕይወት መኖር የሚችሉት ከእግዚአብሔር ጋር
የተጣበቁ ብቻ ናቸው። እስራኤላውያን የእግዚአብሔርን
ሕገጋት መታዘዛቸው በሌሎች ሕዝቦች ዘንድ ጥበበኞችና
አስተዋዮች ሆነው እንዲታወቁ ያደርጋቸዋል።

7-8 መሴ ስለ ሕጉ ልዩ ባሕርያት ተናገረ፤ እግዚአብሔር በጸሎታቸው እጅግ ቅርብ ነው፤ ይህን የመሰለ የጽድቅ ሕግ ያለው አንድም ሕዝብ የለም፡፡ እነዚህ ሕገጋት የሚከበሩት በጸሎት በመሆኑ እስራኤላውያንን የበለጠ ወደ እግዚአብሔር እንዲቀርቡ ያደርጋቸዋል፡፡ የእግዚአብሔር በሰፈሩ መካከል መገኘት የተመለከተው የኪዳኑ ታቦት በሚቀመጥበት በመገናኛው ድንኳን ላይ በሚወርደው ክብር እንዲሁም ግን ቀኝ በደመናው ዐምድ፤ ሌሊት በእሳት ዐምድ ነው (ዘፀ 40፥34-38፤ ዘኁ 23፥21 ይመ)፡፡

9-14 ሙሴ አሁን እርሱ ለሕዝቡ ያስተማራቸውን ነገሮች የሚያስተምር ሰው መኖሩ አሳስበታል፤ ይህ ትእዛዙን ለትውልድ የማስተላለፉ ጉዳይ የሰሙትን ቃል ማስተዋልንና መጠበቅን ያካትታል። ሕጉን ማወቅ ብቻ አይበቃም። ሕዝቡ ሥርዐቱን መከተልና በጥንቃቄ መጠበቅ አለበት (ቀ. 1: 5: 6: 13-14)። ሕጉን በሚገባ መታዘዝ እጅግ ወሳኝ ነበር። እስራኤላውያን እግዚአብሔር በሲና ተራራ በእሳት ውስጥ ሆኖ የተናገራቸውን ሊያስታውሱ ይገባል። የእርሱን መገኘት “የቃሉን ድምፅ . . . ድምፅ ብቻ ነበርና” በሚለው አማካይነት ማስታወስ ነበረባቸው። ይህም “ኪዳን፣ ይኸውም . . . ዐሣርቱ ትእዛዛት። . . . በሁለት የድንጋይ ጽላቶች” በሚሉት ስያሜዎች ይበልጥ ተብራርቷል። ዐሣርቱ ትእዛዛት እግዚአብሔር ለእስራኤላውያን የሰጣቸውን ትእዛዛት ሁሉ የሚያጠቃልል ነው። ሁለቱ የድንጋይ ጽላቶች እያንዳንዳቸው የትእዛዛት ዝርዝር የተጻፋቸው ሁለት ጽላት ናቸው። ይህም ከሰብራውያን ባለባቶች ኪዳን ጋር ተመሳሳይነት አለው።

ስምምነቱ የሚቀመጠው በሁለቱም ኪዳን ተጋቢዎች ዘንድ ነው።

2. ጣዖትን ማምለክ ስለ መከፈከለ (4÷15-31)

15-18 ሙሴ ጣዖትን ፈጽመው እንዲያስወግዱ ለማስጠንቀቅ እንደ መግቢያ የተገናገራቸው ቃላቶች፤ እግዚአብሔር በከራብ ሲናገራቸው ሕዝቡ ከድምፅ በቀር ምንም እንዳላዩ የሚያሳስቡ ናቸው (ቍ. 12)። እርሱ ቍሳዊ ቅርጽ የለውምና እርሱን በማንኛውም ቍሳዊ ነገር መመስል እንደ ዋሃ የሚታለፍ አይደለም። በዚህ ክፍል ስለ ልዩ ልዩ ናፕቲታት የተሰጠው ገለጻ በሁለተኛው ትእዛዝ እና (ዘፀ 10፥4፤ ዘፄ 5፥8) ስለ ናፕቲታት በሚተርከው ዘገባ ውስጥ (ዘፀ 1፥20-26) በመጣው የበለጠ ግልጽ ነው። እግዚአብሔር ከከነዓናውያን አማልክት ፍጹም የተለየ ነው።

19 ደግሞም አስራ-አሳውያን ፀሐይን፣ ጨረቃንም ሆነ ከዋክብትን ማምለክ አይገባቸውም። “አምላክህ እግዚአብሔር ከሰማይ ቦታች ላሉ ሕዝቦች ሁሉ ድርሻ አድርጎ የሰጣቸውንም ነገሮች” የሚለው ሐረግ እግዚአብሔር እነዚህን ሰማያውያን አካላት እንዲያመልክ ፈቀደውንም ማለት ሊሆን አይችልም። ይልቁንም በምድር ለሰው ልጆች ሁሉ ሥጋዊ ጥቅም እንዲሰጡ እንጂ ፈጽሞ ለአምልኮ እንዲሆኑ አልተሰጠም (ዘፍ: 1፥14-18)።

20 ብረት ዐዘል ማዕድናትን በእሳት አቅልጦ ዝቃጨን እየቀጠቀጡ ወይም በትኩስነቱ ከሌላው ጋር እየበየዱ ለማፈልጉት አገልግሎት መጠቀም በቅርብ ምሥራቅ አገሮች ቅድመ ክርስቶስ ሦስት ሺህ ዓመት አካባቢ የነበረ ተሳባሪ ነው። ይሁን እንጂ የብረት ሉሳቶሊኮች (በተለይም የጦር መሣሪያ) ይመረት የነበረው 1500 ቅድመ ክርስቶስና ከዚያ በኋላ ነው። እስራኤልን ከግብጽ ማውጣት ማለት ልክ ከብረት ማቅለጫ ምድጅ ውስጥ እንደ ማውጣት ማለት ነበር። በግብጽ ያሳለፉት የሥድገ ሕይወት እንደ ሌሎች ተያያዥ ችግሮች በሙሉ በጊዜው ይታወቅ ከነበረው ፍም እሳት ጋር ተመሳሳሎታል። እስራኤላውያን ከግብጽ የወጡት ለእርሱ ርስት ይሆኑለት ዘንድ ነው፤ በርማጥም ርስቱ ነበሩ (ከመዝ 78፥62; 71፤ ከኢሳ 19፥25 ጋር ያነጻ)።

21 ነገር ግን ሙሴ በጥዓብ መጥቶ ነበረበት፤ ስለዚህ ለሦስተኛ ጊዜ እግዚአብሔር ዮርዳኖስን እንዳይሻገርና ወደ ከነዓንም እንዳይገባ የጣለበትን እግድ ይጠቅሳል (1፥37፤ 3፥26-27)። ስለ እግዚአብሔር ቊጣ በተናገረ ቊጥር “በእናንተ ምክንያት” ይል ነበር። ሙሴ በእርሱ ላይ ለደረሰው አሳዛኝ ነገር ተጠያቂወቹ እስራኤላውያን ናቸው የማሳ ይመስላል። እንደ እውነቱ ከሆነ

እግዚአብሔር እርሱን መከላከልን በተደጋጋሚ መጥቀስ በነገሩ አለመደሰቱን ያሳያል።

22-24 እንግዲህ ሕዝቡ ወደ ምድሪቱ ለመግባት በዝግጅት ላይ በመሆናቸው፤ እግዚአብሔር ከእነርሱ ጋር የገባውን ኪዳን እንዳይረሱና ልብ እንዲሉ ማስጠንቀቂያውን ይደግምላቸዋል። እዚህ ላይ ዋነኛው ገጸ ባሕርይ እግዚአብሔር ራሱ ነው። እርሱም “የሚባላ እሳት” እና የትኛውንም ዐይነት አምልኮተ ጣዖት ፈጽሞ የማይታገሥ አምላክ ነው (5፥9፤ 6፥15፤ ዘፀ 20፥5፤ 34፥14፤ ከኢያ 24፥19፤ ናሆ 1፥2 ጋር ያነጻ)።

25-29 ሙሴ መጨው የእስራኤል ትውልድ ወደ ጣዖት አምልኮ ዘወር እንደሚል ከሩቅ ሲመለከት፤ የነቢያት መንፈስ በእርሱ ላይ ዐድሮ ነበር። የሚመጣው ትውልድ በጣዖት አምልኮ እንደሚበላሽ አስቀድሞ በመረዳቱ እስራኤላውያን እንደሚጠፉ ሲያስጠነቅቃቸው ሰማይንና ምድርን ምስክር አድርጎ ይጠራል። በዚህም በአሕዛብ መካከል እንደሚበተኑና የሚተርፉትም በሑጥር ጥቂት እንደ ሆኑ ይናገራል። ሙሴ ይህ ሁኔታ እንደሚከሰት ርግጠኛ የሆነ ይመስላል። ምክንያቱም በዚያ በባዕዳን አገር “በሰው እጅ በተሠሩ የዕንጨትና የድንጋይ አማልክት ታመልካችሁ”፤ ጥቂት ቈይቻችሁ ደግሞ አምላካችሁን እግዚአብሔርን ትፈልጉታላችሁ በማለት ይናገራቸዋል። እግዚአብሔር ግን ፈጽሞ አያጠፋቸውም፤ አይተዋቸውም፤ ወይም አይረሳቸውም ቃል ኪዳንንም አይረሳም (ከቀ. 29-31 ጋር ያነጻ)። ይህ የአምልኮተ ጣዖት ክስ የዘዳግምን መንፈሳዊ ባሕርይ የሚያመለክት ነው። አማልክት ምንም ዐይነት ስሜት የላቸውም፤ ይልቁንም በሰው እጅ የተሠሩ አሻንጉሊቶች ናቸው። ወደፊት ከዚህ ዐይነቱ ክስደት የተነሣ ከሚመጣ ክስ ለማምለጥ ብቸኛው መንገድ ለኔታ ፍጹም የተሰጡ መሆን ብቻ ነው (ከ6፥5፤ 10፥12፤ 11፥13፤ 26፥16፤ 30፥2፤ 6፤ 10 ጋር ያነጻ)።

30-31 ሕዝቡ በኪዳን መሠረት ላይኖሩ ይችላሉ፤ አምላካቸውን ሊረሱ ይችላሉ፤ ሆኖም በእምነት በመታዘዝ ወደ እርሱ ከተመለሱ በምሕረቱ ይቀበላቸዋል። በተስፋ ቃሎቹ ላይ የተመሠረተውን ኪዳንን አይረሳምና።

3. እግዚአብሔር አምላክ ነው (4፥32-40)

32 ሙሴ ተያያዥ ጥያቄዎችን በማንግት የሕዝቡን የሲና ተራራ ልምምድ ታላቅነት ባሟረ የንግግር ለዛ ይነገራቸዋል። በዚያ በኩራብ የተሰጣቸው የእግዚአብሔር መገለጥ በታሪክ ውስጥ የመጨረሻው ትልቁ ሁኔታ እንደ ሆነ ይገልጻላቸዋል። የሰው ልጅ ከተፈጠረ ጀምሮ እስከዚያች ሰዓት ድረስ በምድር ላይ ይህን የመሰለ ሁኔታ ታይቶ አያውቅም።

33-38 እግዚአብሔር በእሳት ውስጥ ሆኖ ይህንን ሕዝብ ተናግሯል። እንዲሁም ሆኖ በሕይወት ኖረዋል። ሙሴም እግዚአብሔር በግብጽና በምድረ በዳ ያደረገላቸውን ሁሉ ያስታውሳቸዋል። “በፈተና” የሚለው ቃል የሚያሳየው መቅሠፍቶቹን ወይም “ታላላቅ ፈተናዎች” (7፥19) የሚለውን ሊሆን ይችላል። ይህ “ፈተና” እስራኤላውያን በመሪ ቤትላም “እግዚአብሔር ከእኛ ጋር ነው ወይስ አይደለም?” በማለት የእግዚአብሔርን ትዕግሥት የተፈታተኑበትን ወቅት በማይረሳ ሁኔታ ያስታውሳቸዋል (ዘፀ 17፥7)። በቀ. 34 ላይ ያለው ተመሳሳይ ሐሳብም የሚያመለክተው አሰደናቂ በሆነ መንገድ የተገለጠውን የእግዚአብሔር ኃይል ነው። ሁሉም ገለጻዎች የሚያመለክቱት እግዚአብሔር አምላክ እንደ ሆነና ከግብጽውያን አማልክት ሁሉ የሚበረታ መሆኑን ነው። ከዚህም በተጨማሪ እነዚህ በታላላቅና አስፈሪ ሥራዎች ለእነርሱ የተደረጉ መሆናቸው “በዐይናችሁ እያያችሁ” በሚለው ተገልጧል። ይህም የሆነው ለተለየ ዐላማ ነበር፤ (1) እውነተኛ አምላክ እርሱ ብቻ መሆኑን እንዲማሩ፤ (2) ከተሳሳተ ግንዛቤና ባሕርይ እንዲታረሙ፤ (3) ወደ ርስታቸውና ወደሚወርሱት ምድር ለመግባት እንዲዘጋጁ። እግዚአብሔር ለሕዝቡ ያለው ፍቅር በመጀመሪያ የተጠቀሰው በዚህ ስፍራ ነው። ለአባቶቻቸው ካለው ፍቅር የተነሣ እስራኤልን የመምረጡና ከነፃንንም ለእርሱ ርስት አድርጎ የመስጠቱ ጉዳይ የተመሠረተው ለአብርሃም በገባው ኪዳንና በኪዳንም ተስፋ ላይ ነው (ዘፍ 12፥3፤ 17፥4-8፤ 18፥18-19)።

39-40 ሙሴ በሰማይና በምድር ብቻውን የሚኖረውን አምላክ መሠረት በማድረግ እስራኤላውያን ራሳቸውን ለእግዚአብሔር እንዲሰጡ በአጽንዖት ያሳስባቸዋል። እንዲህ ዐይነቱ መስጠት እግዚአብሔር በሚሰጣቸው ምድር ጸንተው እንዲኖሩና እንዲበጸጹ ያደርጋቸዋል። በቀ. 40 ላይ የሚገኘው የዕብራይስጡ አረፍተ ነገር አወቃቀር ማለትም፤ “በሚሰጥህም ምድር ለዘላለም እንድትኖር” የሚለው ውጤትን ሳይሆን ዐላማን ነው የሚያሳየው።

ሐ. የመማጸኛ ከተሞች 4፥41-43

41-42 ሶሶር፤ በገለጻድ የምትገኘው ራሞትና ጎላን እዚህ ላይ የተወሰኑ እንደ ቤተ መቅደስ ነው። በሌላ ስፍራ “የመማጸኛ ከተሞች” ተብለዋል። ባለማወቅ ሰው የገደለ ወንጀልኛ የሚሸሸው ወደ እነዚህ ከተሞች ነው (ከ19፥1-13፤ ከዘኁ 35፥9-28 ጋር ያነጻ)። እዚህ ላይ ብቻ ነው የዮርዳኖስ ምድር የመማጸኛ ከተሞች ስም በግልጽ የተጠቀሰው (ቢሆንም ኢያ 28 ይመ)።

43 የምድረ በዳው ጠፍባፋና ኮረብታማ ምድር ከላይኛው ሙት ባሕር ተነሥቶ ወደ ምሥራቅ ይዘልቃል። ሶሶር የሚገኘው ከሙት ባሕር በስተ ሰሜን ምሥራቅ ማእዘን ሃያ ማይል ያህል ርቆ ነው። በገለጻድ የሚገኘው ራሞት ከገለላ ባሕር በስተ ሰሜን ምሥራቅ ሠላሳ ማይል ያህል ርቆ ይገኛል። ጎላን ደግሞ ከገለላ ባሕር በስተ ምሥራቅ ጠርዝ ሃያ ማይል ያህል ርቆ ይገኛል። ስለዚህ ሶሶር በደቡብ ዮርዳኖስ አካባቢ ላሉ ሰዎች ቅርብ ሲሆን በገለጻድ የምትገኘው ራሞት ደግሞ በመካከል ላሉ ሰዎች ቅርብ ናት። ጎላንም በሰሜን ላሉት ይቀርባል። ነገር ግን እነዚህ ስፍራዎች የት እንደሚገኙ ርግጠኛ መሆን አይቻልም።

፪. ሁለተኛው ንግግር፡- የኪዳን መመሥረት

ሀ. መግቢያ (4፥44-49)

44-49 ይህ አንቀጽ ለስምንቱ እንደ መግቢያ ስለሚያገለግል ቀጥሎ ስላለው ነገር ይናገራል። ይኸውም “መመሪያዎች፤ ሥርዐቶችና ሕጎች” የሚለው ነው። በተጨማሪም ይህ ክፍል ስለ ሕዝቡ፤ ስለ ጊዜው፤ ስለ ስፍራውና ስለሚወርሱት ምድር ስፋት ባጭሩ ይናገራል።

ለምንድን ነው ሌላ መግቢያ ያስፈለገው? (1፥1-5 ይመ።) ምናልባት ይህ የሆነው ኪዳን በሚታደስበት ጊዜ ሊከተሉት የሚገባውን ሥነ ሥርዐት ለመግለጽ ሊሆን ይችላል። ለአጽንዖትና ለመመሪያ ሲባል የአራት ዘዳግምን ርእሰ ጉዳዮች የመደጋገም አንዱ ገጽታ ይሆናል።

ለ. በምድሪቱ ላይ የሕይወት መሠረታዊ ጉዳዮች (5፥1-11፥32)

1. ዐሠርቱ ትእዛዛት (5፥1-33)

ሀ. ምክርና ታሪካዊ ዳራ (5፥1-5)

1-2 የሙሴ ዋናው ንግግር የሚጀምረው ለታሪካዊው መቅድም እንደ መግቢያ በሚያገለግለው ክፍል ነው (4፥1)። ሕዝቡ እንዚህን ትእዛዛትና ሕጎች እንዲማሩና እንዲከተላቸውም አበረታታቸው። ደግሞም ከኩራብ ተራራ በእሳት ከተናገራቸው አምላክ ኪዳንን የተቀበሉት እነርሱ ራሳቸው እንደ ሆኑ አስታውሰዋቸው። ምንም እንኳ አሁን የሚናገራቸው ሰዎች በኩራብ ተራራ ይህ ሲሆን (ከካሌብና ኢያሱ በቀር) ከ20 ዓመት በታች የነበሩ ቢሆንም በዚያ የነበሩና እስራኤልንም የሚወክሉ ናቸው።

የኪዳን ስምንት የተደረገው በኩራብ በተወከለው ሕዝብ ነው። ኪዳንም በራሱ በእግዚአብሔር እስካልተሻሻለ ወይም እስካልተዘረዘረ ድረስ በሚመጣውም ትውልድ ሁሉ ተግባራዊነቱ እንደ ጸና ነው።

3 “ከአባቶቻችን” የሚለው አሁን የሚሰሙትን የወጣት ትውልድ አባላት ሳይሆን የቀድሞ አባቶቻቸውን የሚመለከት ነው (4፥31፤ 37፤ 7፥8፤ 12፤ 8፥18 ይመ)።

4-5 እግዚአብሔር ከሕዝቡ ጋር ያለው የቀረበ ግንኙነት “ፊት ለፊት አነጋገራችሁ” በሚለው ቃል ተገልጿል (ከ34፥10፤ ከዘፀ

33፥11፤ ከዘፍ 32፥30፤ ከመሳ 6፥22 ጋር ያነጻ)። ይሁን እንጂ ይህ ዐይነቱ ቅርብ ግንኙነት የመጣው በእርሱ መካከለኛ ነት እንደ ነበረ ሙሴ ይገልጽላቸዋል፤ ይህም የሆነው እነርሱ የተራራውን እሳት ፈርተው ስለ ነበረ ነው። የሙሴ የመካከለኛ ነት ጠባይ እስራኤላውያን የእግዚአብሔርን ድምፅ ሰሙ (4፥12፤ 15፥ 5፥4፤ 22፤ 24፤ 10፥4) የሚለው ቃሉ ምን እንደሚል አልገባቸውም በሚለው ንጽጽር ሊታይ ይችላል (ዘፀ 19፥7፤ 9፤ 20፥19፤ 21-22፤ ከሐሥ 9፥7 ጋር ያነጻ)።

1ላ. ትእዛዛቱ (5፥6-21)

6-7 ዐሠርቱ ትእዛዛት የተጠቀሱት ሙሴ ሕገጋቱን ለእስራኤላውያን መግለጽ በጀመረበት ትክክለኛ ስፍራ ነው። እነዚህ ትእዛዛት የሚማሯቸው ብቻ ሳይሆኑ የሚታዘዟቸውም ጭምር ናቸው። ትእዛዛቱ በቀጥታ የመጡት ከግብጽ ካወጣቸው ከአምላካቸው ከእግዚአብሔር ነው። ከእግዚአብሔር ጋር ያላቸው ግንኙነት ታሪካዊ ሥረ መሠረት ያለው ነው፤ ይህም ታሪክ እግዚአብሔር ለእነርሱ ሲል ያደረገውን ጣልቃ መግባቱን ያሳያል። “ሌሎች አማልክት”፤ “ክእኔ በቀር” (በፊቱ) የሚሉት ሐረጎች ሕዝቡ ከአምላካቸው ጋር ያሏቸውን ግንኙነቶች የሚናገሩ ናቸው። ምንም ዐይነት ቢሆኑ ሕዝቡ ሌሎች አማልክትን እንዲያመልኩ እግዚአብሔር አይፈቅድላቸውም።

8-10 ጣዖትን እንዲሠሩና እንዲያመልኩ ከቶ አልተፈቀደላቸውም፤ እስራኤላውያን በአካባቢያቸው እንደ አምላክ ሊያከብሩትና ሊያመልኩት የሚገባ አንዳች ነገር ሊኖር አይገባም። የዚህ ምክንያቱ በእግዚአብሔርም ሆነ በሕዝቡ ዘንድ የግል ጉዳይ ነው። ሕዝቡ እግዚአብሔርን ሊጠላው አልያም ሊወደውና ሊታዘዘው ይችላል፤ የጥላቻቸውን ወይም የፍቅራቸውንና የመታዘዛቸውን ያህል ወይ ፍቅርን አለዘያም ቅጣትን ይቀበላሉ። ለኪዳን ታማኝ የሆኑ የተሰጠውን የተስፋ በረከት ያገኛሉ፤ ኪዳንን ያልተከተሉ ደግሞ ቅጣቱን ይቀበላሉ።

የእስራኤል ልጆች የሚቀጡት አባቶቻቸው ስለ ሠሩት ንጢአት አይደለም፤ ስለ ራሳቸው ንጢአት ነው (24፥16 ይመ)። ይሁን እንጂ ቅጣቱ “የሚጠሉኝን ስለ አባቶቻቸው ንጢአት እስከ ሦስትና አራት ትውልድ” ድረስ ይሄዳል፤ ፍቅሩም ደግሞ “ትእዛዛቱን ለሚጠብቁ ግን እስከ ሺህ ትውልድ ቸርነትንና ፍቅርን እገልጣለሁ” ይላል። እስከ ሦስትና አራት ትውልድ በሚወርደው ቅጣትና እስከ ሺህ ትውልድ በሚደርሰው ፍቅር መካከል ያለው ልዩነት የሚያመለክተው የእግዚአብሔር ፍቅር ከቅጣቱ የሚበልጥ መሆኑን ነው።

11 ሦስተኛው ትእዛዝ የእግዚአብሔር አምላክን ስም በመሐላ መጥራትን ይመለከታል። መሐላ ንግግርን፤ ቃልንና ተስፋን ማጽኛ ዐይነት መንገድ ነው። በእንዲህ ዐይነቱ ስምምነት ጊዜ እስራኤላውያን የእግዚአብሔርን ስም በከንቱ ወይም ለማይፈጽሙት መሐላ መጥራት የለባቸውም። የእግዚአብሔርን ስም በከንቱና ለማይረባ ነገር መጥራት በጸሎትና በምስጋና ጊዜ የሚጠራውን ስሙን ማጥፋት ነው። ይህም የእግዚአብሔርን ቅዱስ ስም እንደ ሌሎች ጠንቋዮችና መተተኞች የተዋረደ ያደርገዋል (ከ18፥9-14፤ እንዲሁም ከማቴ 5፥33-37፤ ከያዕ 5፥12 ጋር ያነጻ)።

12-15 ስለ ሰንበት ቀን በተሰጠው ትእዛዝ ውስጥ “አምላክህ እግዚአብሔር ባዘዘህ መሠረት” የሚለው አጽንዖታዊ አነጋገር በዘፀ 20 ላይ የተነገረውን የመጀመሪያ ቃል ያስታውሰናል። እንስሳት በሰንበት ቀን እንዳይሠሩ የሚከለክለው ሕግ ከዘፀ 20፥10 ይልቅ በዚህ ስፍራ የበለጠ አጽንዖት ተሰጥቶታል። የእስራኤላውያን የእንስሳት አያያዝ ጉዳይ “ማናቸውም እንስሳህ” በሚለው ተካቷል። ሙሴ በኅብረተሰቡ መካከል በዝቅተኛ ኑሮ ስለሚኖሩ ሰዎች ግድ የተሰኘው እስራኤላውያን ራሳቸው በአንድ ወቅት በግብጽ ባሮች እንደ ነበሩ እንዲያስታውሱ ነው። እግዚአብሔር እነርሱን ከግብጽ ምድር መታደጉ ለሰንበት ሕግ መሰጠት ሌሎች ምክንያቶች እንዳይኖሩ አያደርግም፤ እግዚአብሔር ራሱ በሰባተኛው ቀን ዐርፏልና (ከሥነ ፍጥረት በኋላ፤ ዘፀ 20፥11)። “አንተ

እንዳረፍህ ሁሉ” የሚሉት ቃላት ስለ ሌሎች ግድ መሰኘትን የሚያመለክቱ ሐሳቦች ናቸው።

ሰንበትን ስለ መጠበቅ የተነገሩት በዐዲስ ኪዳንም ቀጣይነት እንዳላቸው በምሳሌ የተነጻጸረው በጌታ ኢየሱስ አገልግሎት አማካይነት በተፈጠረው ዐዲስ የእግዚአብሔር ሕዝብ ነው። የአይሁድ የሰንበት አከባበር ሥርዐቶች በክርስቶስ ሥራና በእርሱም ባለ እምነት ተተክተዋል። ጊዜውን በሚመለከት የተደረገው ለውጥ ማለትም ከሳምንቱ የመጀመሪያው ቀን አሁን በኢየሱስ ክርስቶስ ትንሣኤ በተገኘው ዐዲስ ሕይወት ላይ እንዲያተኩር የጌታ ቀን ተብሎ ተጠርቷል (ማቴ 28፥1-7፤ ማር 16፥1-6፤ ሉቃ 24፥1-6፤ 1ቆሮ 16፥2፤ ራሕ 1፥10 ከኤፌ 2፥4-10፤ 4፥24 ጋር ያነጻ)። ይሁን እንጂ፤ አሁንም የጌታ ቀን አከባበር በቁላስይስ 2፥16-17 የተጠቀሰውን መሠረት በማድረግ ሊፈጸም ይገባል (ከዮሐ 20፥1፤19፤26፤ ከሐሥ 2፥1፤ 20፥7 ጋር ያነጻ)።

16 እናትንና አባትህን “አክብር” ማለት የሚገባቸውን አክብሮትና ፍርሀት መስጠት ማለት ነው። ልጆች ለወላጆቻቸው ከፍተኛ አክብሮት መስጠት የሚገባቸው በቤተ ሰቡ ውስጥ ባላቸው ከፍተኛ ስፍራ ማለትም በሰዎች መካከል እግዚአብሔር ካስቀመጠው ሥልጣን የተነሣ ብቻ ሳይሆን በኪዳን ግንኙነትም ውስጥ ሕዝቡ ከእግዚአብሔር ጋር ያለው ትስስር እንዲቀጥል ስለሚያስችልም ነው። ልጆች ለወላጆች ያላቸው አክብሮት ወላጆች ከአምላካቸው ጋር ያላቸውንም ግንኙነት የሚያከብር ነው። አባታችሁ ሆነ እናት ሊከበሩ ይገባል። የወላጆችን አለማክበር ውጤት መታረም ስላልቻለው ዐመፀኛ ልጅ በተሰጠው ሕግ ላይ ማየት ይቻላል (21፥18-21)።

ሐዋርያው ጳውሎስ ይህንን ዐምስተኛውን ትእዛዝ በተመለከተ፤ “የተስፋ ቃል ያላት ፊተኛዬ ትእዛዝ ናት” (ነባሩ ትርጉም) በማለት “መልካም እንዲሆንልህ፤ ዕድሜህም በምድር ላይ እንዲረዝም” የሚለውን ተስፋ ይጠቅሳል (ኤፌ 6፥2-3 ይመ)። እናትና አባትን ማክበር እንደ ተስፋ ቃሉ ሁሉ በየትኛውም ጊዜና ስፍራ የጸና ነው። ይሁን እንጂ የመጨረሻው የዕረፍት ምድር ተስፋ ታላቁን ፍጻሜ የሚያገኘው በዐዲሱ ሰማይና በዐዲሱ ምድር ነው (2ኛጥ 3፥13፤ ራሕ 21፥1)።

17 ዐዲሱ መደበኛ ትርጉም ስድስተኛውን ትእዛዝ “አትግደል” በማለት ተርጉሞታል። ግድያ አንድ ሰው በግል የሚፈጽመውና በሞት የሚያስቀጣ ወንጀል ነው፤ ግድያ በፍርድ ምክንያት በሕዝብ ውክልና ወይም በጦርነት ሊፈጸም ይችላል። በብሉይ ኪዳን በእግዚአብሔር ትእዛዝ መሠረት ግለሰቦች በሞት ይቀጣሉ፤ ነገር ግን በግል መግደል ተጠያቂ ስለሚያደርግ ክልክል ነው።

የሞት ፍርድ ሆነ ተብሎ ለሚፈጸም ወንጀል (ዘፍ 9፥6፤ ዘፀ 21፥12፤ ዘኁ 35፥16፤ ዘዳ 19፥12)፤ ሌሎች አማልክትን በሚያመልኩና (ዘዳ 17፥2-7) እግዚአብሔርን ባለመታዘዝ በሚፈጸሙ ድርጊቶች (ዘዳ 22፥22፤ ኢየሱ 8፥24-26 እና ሌሎችም) ላይ የሚተላለፍ ፍርድ ነው። ዐሠርቱ ትእዛዛት የገዛ ወንድምን (እንደ እርሱ ሰው የሆነውን ሰው) ለመግደል መብት አይሰጥም፤ ይሁን እንጂ ባለማወቅ የገደለ አይገደልም (4፥41-42)። ስለዚህ የኪዳን ውል ሰው ሰውን ለመግደል የሚያነሣግውን ፍላጎት ይገታል፤ ግድያ የሚፈጽሙትም በአግባቡ መቀጣት እንዳለባቸው ያዛል።

18 “አታመንዝር” የሚለው ቃል በርካታ መንፈሳዊና ማኅበራዊ አንድምታዎችን ያዘለ ከመሆኑም በላይ ለእነዚህ አንድምታዎች ቀጣይ መሠረት ይጥላል። የጋብቻ ግንኙነት በመላው ብሉይ ኪዳን ውስጥ በእግዚአብሔርና በሕዝቡ መካከል ያለውን ግንኙነት በምሳሌነት ይገልጻል (ከኤር 3፥8-9፤ ከሕዝ 16፥15-63፤ ከጠቅላላው ሆሴዕ ጋር ያነጻ)። ክሕደት በመንፈሳዊ አነጋገር (በምሳሌያዊ አነጋገር) በትዳር ታማኝ እንዳለመሆን ይቈጠራል፤ እስራኤልም ከእግዚአብሔር ጋር ያላት ግንኙነት ሙሉ በሙሉ በመስጠት ላይ የተመሠረተ መሆን አለበት፤ በኪዳን ሥር የተካተቱ ትዳሮችም በፍጹም ታማኝነት ሊታወቁ ይገባል (ከዘለ 20 ጋር ያነጻ)። ኢየሱስ በፍትወት የተሞላ ልቡና እንደ አመንዝራ እንደሚያስቈጥር ተናግሯል (ማቴ 5፥27-28)።

19 በመላው መጽሐፍ ቅዱስ ውስጥ ሌብነት የተወገዘ ነው። በሙሴያዊው ኢኮኖሚ የግል ሀብት ባለቤትነት መሠረታዊ ነው። ስምንተኛው ትእዛዝ መስረቅንና ንብረት መዘረፍን ይከለክላል። በስምንተኛው ትእዛዝ ላይ የተመሠረተው ሕግ ለዘመናዊው ማኅበረ ሰብም እጅግ ጠቃሚ ነው። በዚህ ሌብነትን በሚከለክለው ሕግ መሠረት ባለንበረት መሆንና ያለ ፈቃድ ባሪያ መሆን ሕጋዊ ከሌለ አግኝተዋል። ይህ ሕግ እግዚአብሔር በኪዳን አማካይነት ለሕዝቡ ከገለጸው አንጻር ሲታይ መንፈሳዊ ጥቅምም አለው።

20 እውነት በእስራኤል ውስጥ እጅግ ወሳኝ ጉዳይ ነው። እግዚአብሔር የእውነት አምላክ ነው (ኢሳ 65፥16፤ ከመዝ 119፥142፤ 151 ጋር ያነጻ)። ሐሰተኛ ምላሽንና ሐሰተኛ ምስክርንም ይጠላል (ምሳ 6፥17፤ 19)። ዳኞችም እውነትን መሠረት አድርገው መፍረድ ይጠበቅባቸዋል (1፥16-17)፤ ሐሰተኛ ምስክርነት ብርቱ ቅጣትን ያስከትላል (ከ19፥15-21 ጋር ያነጻ)። ይህ ሕግ በዚህም ሆነ በዘፀ 20፥16 ላይ በባልንጀራ (ብጤ እስራኤላዊ) ላይ በሐሰት ከመመስከር ጋር የተያያዘ ነው።

21 የመጨረሻው ትእዛዝ ሰዎች ከሚያደርጉት ጉዳይ ያለፈ ነው፤ የሰውን አስተሳሰብና ምኞት የሚመረምር ነው። መመኘትን የሚከለክለው ሕግ ገና ከምንጩ ነው የሚከራክረው። ምኞት የሚመነጨው ከአንድ ሰው ነፍስ መቀመጫ፤ ከሐሳብና ከልቡ ነው። የግል ሀብት፤ የቤተ ሰብና የትዳር መብት ባይኖር ኖሮ የባልንጀራን ንብረት መመኘት የሚከለክለው ሕግ አይወጣም ነበር። ከነዓንን ከተከፋፈሉ በኋላ የቤተ ሰብን መብት ለመጠበቅ የባልንጀራን ሚስት፤ ሎሌውን፤ እንስሳውንና ሌላውንም ንብረቱን እንዳይመኙ መከልከል ብቻ ሳይሆን ገና በዚያ ወቅት በእጃቸው ባይገባም ቤቱንም ሆነ መሬቱን እንዳይመኙ ተከልክሎአል።

1ሐ. የኪዳን ስምምነቱ መጽደቅ (5፥22-33)

22 ሙሴ እግዚአብሔር ለእስራኤላውያን በቀጥታ የተናገራቸው ትእዛዛት እነዚህ ብቻ መሆናቸውን በመግለጽ የበለጠ አጽንዖት ሰጣቸው። የቀሩት የኪዳን ስምምነቶች ለሙሴ ተሰጥተው እርሱ ደግሞ ለሕዝቡ ሰጣቸው። ዐሠርቱ ትእዛዛት የሕዝቡ ሕይወት መመሪያ ሲሆኑ ቀድመው ለተቀበሉትም ሆነ ለመጨረሻው ትውልድ ሁሉ የሚሆኑ ናቸው። ዐጭር ዝርዝር ቢሆንም ይህን የመሰለ ትእዛዝ በዓለም ታሪክ ውስጥ ከቶ የለም። ምንም እንኳን በተደጋጋሚ ቢጣሱም ልቀት ያላቸው የምግባር መለኪያዎች ናቸው።

23-28 ሙሴ የእርሱን የመካከለኛነት አገልግሎት ግድ ያደረገውን የመረዎቹን ወላዊይነት ይጠቅሳል። የእግዚአብሔርን ክብርና ግርማ ማየታቸውን እንዲሁም ድምፁን መስማታቸውን አልካዱም። ይሁን እንጂ ሁልጊዜ በዚህ ዐይነት ቢያናገራቸው እንሞታለን ብለው ፈሩ። ለእንዲህ ዐይነቱ ታቃርኖ የተሰጠ ምክንያት ባይኖርም ሙሴ በመካከላቸው እንዲሆን ፈልጎ። እግዚአብሔር በሙሴ በኩል የሚላቸውን ሁሉ እንደሚያደርጉ ቃል ገቡ። ሙሴም እግዚአብሔር ይህንን ስምምነታቸውን ተቀብሎ እንደ ነበረ ያስታውሳቸዋል። ሙሴ ለኪዳን ስምምነት መመሥረት መካከለኛ ሆኑ። ሕዝቡም ያንን ኪዳን ተቀበሉ (ዘፀ 20፥19፤ 24፥3)።

29-31 እግዚአብሔር ለሕዝቡ መልካም አሳቢ ነው። እርሱ የርሳራኝ አምላክ እንጂ የበቀል አምላክ (ጨካኝ) አይደለም። ይህ የልቡን አሳብ የሚያሳየን ባሕርይ በዐዲስ ኪዳን በክርስቶስ ከተገለጸው ርኅሩኅነት ጋር የሚስማማ ነው። እስራኤላውያን ወደየድንኳናቸው እንዲመለሱ ታዘዙ። ይሁን እንጂ በእግዚአብሔር ትእዛዝ መሠረት ሕዝቡ በምድሪቱ ሲኖር ሊከተል የሚገባውን ትእዛዝ፤ ሕግና መመሪያ ለመቀበል ሙሴ በዚያው ቄየ።

32-33 በድጋሚ እነዚያን ሕጎች ሙሴ ከመግለጹና ከመተንተኑ በፊት፤ ልክ እግዚአብሔር እንዳዘዛቸው እንዲያደርጉ አጥብቆ ያስገንዝባቸዋል። የመታዘዝ ውጤቱ በከነዓን ምድር ረጅም ዕድሜ መኖር ነው። ይህ እግዚአብሔርን በመከተል የሚገኘው የረጅም ዕድሜ በረከት

በዋናነት የሚመለከተው መላውን ሕዝብ ቢሆንም ግለሰቦችን አይጨምርም ለማለት አያስደፍርም (6፥2 ይመ)።

2. ታላቂቱ ትእዛዝ፡- እግዚአብሔር አምላክህን ውደድ (6፥1-25)

2ሀ. የኪዳን ዐላማ (6፥1-3)

1-3 ሙሴ በእግዚአብሔርና በሕዝቡ መካከል መካከለኛ እንደ መሆኑ፤ ከዮርዳኖስ ባሻገር እግዚአብሔር እንዲያደርጉና እንዲሆኑ የሚፈልገው ምን እንደሆነ ሕዝቡን ማስተማር ጀመረ። እነርሱና ዘሮቻቸው ሁሉ በዕድሜ ዘመናቸው እግዚአብሔርን “ሊፈሩ” ይገባል። በእግዚአብሔር እየተገረመና እርሱንም እያከበሩ መከተል ለፈሪህ እግዚአብሔር ግንዛቤ ዋነኛ ነገር ነው። ሙሴ ሕዝቡን የሚያስተምርበት ምክንያቱ የተነገረው ሕዝቡ ለምን መስማትና መታዘዝ እንዳለበት በተገለጸበት ጊዜ ነው።

የዚህ ምክንያቱ ሕዝቡ ደኅንነቱ የተጠበቀ እንዲሆንና በቁጥርና በሀብት እንዲያድግ ነው። “ማርና ወተት በምታፈሰው” የሚለው ሐረግ ምድሪቱ ለምና የተትረፈረፈ ሀብት ያለባት መሆኗን ይገልጻል።

2ለ. ታላቂ ትእዛዝ፡- ፈጽሞ መሰጠት (6፥4-5)

4-5 አንደበተ ርቱዕ ያልሆነው ሙሴ (ዘፀ 4፥10) በእግዚአብሔር አማካይነት ለዓለም ሁሉ ስለ እግዚአብሔር ማንነትና ባሕርይ ሕዝቡም ከእርሱ ጋር ሊኖረው ስለሚገባ ግንኙነት ሊናገር፤ በመላው ዓለም ከተደረጉ ንግግሮች ሁሉ እጅግ የላቀ ንግግር አደረገ። እዚህ ላይ በዕብራይስጡ ሼማ (በቁመ “ስማ”) ለሚለው ቃል የተለያየ ትርጉም ቀርቧል። ምንባቡ የሚያስተምረው ስለ አንድ አምላክነት (Monotheism) ነው? ወይስ ከብዙ አማልክት መካከል አንዱን መርጦ ማምለክን (Monolatry) ወይም ደግሞ ሌሎች ሕዝቦች ከሚያመልኩቸው የበለጸ አማልክት በታቃራኒው እግዚአብሔር ልዩ አምላክ መሆኑን ብቻ ነው የሚያስተምረው? ከእስራኤላውያን መካከል አንዳንዶቹ በሌሎች አማልክት መኖር ያምናሉ፤ ይሁን እንጂ ይህ ስለ እግዚአብሔር ባሕርይ የሚናገረው ዐዋጅ ሌሎች አማልክት እንዳሉ አይቀበልም። አምላክ አንዱ እግዚአብሔር ብቻ ነው።

ቀዳሚው ሐሳብ እውነተኛው አምላክ አንዱ እግዚአብሔር ብቻ መሆኑን መግለጽ ቢሆንም፤ ይህ እውነተኛው አምላክ ግን የእስራኤል አምላክ ነው። ስለዚህ እስራኤላውያን ለሌሎች አማልክት ሊሰግዱ አይገባም። እንደ ከነዓናውያን አማልክት እግዚአብሔር ልዩ ልዩ ቅርጽ እየተሰጠው የሚመለከ አይደለም። አንድ ጌታ ብቻ አለ፤ እርሱም እግዚአብሔር ነው፤ ኪዳን የገቡትም ከእርሱ ጋር ነው።

እግዚአብሔርን “በፍጹም ልብህ፤ በፍጹም ነፍስህ፤ በፍጹም ንጹህ ውደድ” የሚለው የሚያመለክተው አንድ ሰው በንጽሕና በአክብሮት እግዚአብሔርን በፍጹም ሁለንተናው መታመንና መታዘዝ እንዳለበት ነው። ቃላቱ በአንድነት የሚናገሩት ሕዝቡ በፍጹም ሁለንተናቸው እግዚአብሔርን እንዲወዱት ነው።

ኢየሱስም በዘዳ 6፥4-5 ላይ የመጀመሪያቱ ታላቂቱና እጅግ ወሳኝ ትእዛዝ እንደ ተወሰኙ ይህንንም የሚታዘዝ በሕይወት እንደሚኖር አስተምሯል (ማቴ 22፥37-38፤ ማር 12፥29-30፤ ሉቃ 10፥27)።

2ሐ. የትእዛዙ መተላለፍ (6፥6-9)

6-9 ሕዝቡ ግድ ሊላቸው የሚገባ ከእግዚአብሔር ጋር ስላላቸው ንብረት ብቻ ሳይሆን ትእዛዛቱን ለልጆቻቸው ስለ ማስተማርም ጉዳይ ነው። በቤት ሆነ በመንገድ ስለ ትእዛዛቱ ሁል ጊዜ ሊነጋገሩና ሊያወሩ ይገባል። በዘፀ 13፥9-16 ላይ የመጀመሪያ ልጅ (በኩር) ለእግዚአብሔር ሲሰጥ፤ “የእግዚአብሔር ሕግ በከንፈራችሁ ላይ እንዲሆን ይህ በዓል ለእናንተ በእጃችሁ ላይ እንደ ታስረ ምልክት” (ፉ.9) ይሁን እንደ ተባለው፤ እዚህም ላይ እነዚህ ቃላት በእጃቸው ላይ እንደ ምልክት እንዲያስረጉባቸው፤ በግንባራቸው ላይ እንዲያደርጓቸው፤ በመቃኛቸውና በግቢ በሮቻቸው ላይ እንዲጽፏቸው የተባለው ትእዛዝ በቁሙ ሳይሆን

በምሳሌያዊ ትርጉም ነው መወሰድ ያለበት። ምሳሌው በቀ. 5-7 የተነገረውን ልብ እንድል ነው።

2መ. ትእዛዛቱ የሚጠበቁባቸው መንገዶች (6÷10-25)

10-12 ሙሴ ታሪካዊ መሠረት ያለው ማስጠንቀቂያ በድጋሚ ሰጠ። አሁን እስራኤል የምትወርሰው ምድር ከዓመታት በፊት ለአብርሃም፣ ለይስሐቅና ለያዕቆብ ቃል የተገባ ነው፤ አሁን በእስራኤል ሕይወት ውስጥ ተስፋው ሊፈጸም ነው። ይህም ብዙ ብልጽግና ያለበት ነው፤ ቤቶች፣ የውሃ ጉድጓዶች፣ የወይን ስፍራዎች የወይራ ዛፎች፤ እነዚህ ሁሉ ያልነፃፃሩት፣ ያልቆፈሯቸውና ያልተከላቸው ናቸው። ከበለፍ ከጠገቡ በኋላ ከግብፅ ባርነት ነጻ ያወጣቸውን እግዚአብሔርን ይረሱ ይሆናል። ማስጠንቀቂያው ጥበብ የተሞላበት ነበር፤ በኋላ ግን ሕዝቡ ሙሴ ያስጠነቀቁትን አድርገው ተገኙ።

13-19 ማስጠንቀቂያው እዚህም ላይ ቀጥሎአል፤ ያተኩረው ግን በማንነቱ እንዲታዘዙትና ለአምላክነቱ ተገቢውን ክብር እንዲሰጡ፣ ይህን ባያደርጉ እንደሚቀጣቸው ነው። ከዝቡ መልካም እንዲሆንላቸውና ጠላቶቻቸውንም ከመልካሚቱ ምድር ለማስወገድ አምላካቸውን እግዚአብሔርን መታዘዝ ይገባቸዋል። ራሳቸውን ለእርሱ ባያስገዙ (“እግዚአብሔርን ፍራ”)፣ ባያመልኩትና እርሱን ብቻ ባያገለግሉ (እርሱን ብቻ አገልግል)፣ እርስ በርሳቸው ስለ እርሱ ባይነጋገሩ (በ“ስሙ ማል”)፣ ይልቁንም ሌሎችን አማልክት ቢከተሉ፣ ቀናተኛ አምላክ ስለ ሆነ እንደ ሕዝብ በቁጣው ያጠፋቸዋል። ብዙ ሰዎች እግዚአብሔርን እስመልክቶ ስለሚነገረው ቅንኤት ግራ ይገባቸዋል፤ ምክንያቱም ቅንኤት በሰው ልጆች ሕይወት ውስጥ አንዱ በአንዱ እንዲያዘንና እንዲጠላ ያደርጋል፤ ይሁን እንጂ እግዚአብሔርን የሚያስቈጡት ነገሮች እጅግ የከፉ ነገሮች እንደ ሆኑ መገንዘብ አለብን። የመጽሐፍ ቅዱስ ታሪክ እንደሚያሳየን በጣዖት አምልኮ እግዚአብሔርን መፈታተን ትዕግሥቱን የሚያስጨርስና ፍቅሩንም የሚያበላሽ ነው፤ ያኔ ነው ቅንኤቱ ለበቀል የሚገለጠው (ከ32÷16-26 ጋር ያነጻ)።

20-25 “አምላካችን እግዚአብሔር ያዘዛችሁ የመመሪያዎቹ፣ የሥርዐቶቹና የሕጎቹ ትርጉም ምንድን ነው?” ብሎ ለሚጠይቅ ልጅ መልሱ የፀሐቱን ሁኔታ፣ ኪዳንንና ለሕዝቡ የተሰጠውን ሕግ፣ እግዚአብሔርን ስለ መፍራትና መታዘዝ የተሰጠውን ትእዛዝ ሁሉ ዘርዘሮ መናገር ነው። እግዚአብሔር እነርሱን ከግብፅና ከፈርዖን እጅ በታላቅ ክንዱ፣ በተአምራቱና ለትውልድ በሚተላለፍ ሥራው ታደጋቸው። አስደናቂና ለመቅሠፍቶቹ ትክክለኛ መገለጫ ነው። እግዚአብሔር ከግብፅ ያወጣቸው ለአባቶቻቸው ተስፋ ወደ ገባላቸው ወደ ከነዓን ምድር ሊያመጣቸው ነው። በምድሪቱ እንደ ሕዝብ እንዲቀጥሉና እንዲበለጽጉ መታዘዝ የግድ አስፈላጊ ነበር። ለእግዚአብሔር ሕግ ሁሉ መታዘዝ፣ “ጽድቃቸው” ይሆንላቸዋል (24÷13 ይመ)። እነዚህ ነገሮች በእያንዳንዱ መጪ ትውልድ ላይ መቀረጽ አለባቸው።

3. በምድሪቱ የፍቅሩን ኪዳን የመጠበቅ ችግር (7÷1-26)

3ሀ. ከምድሪቱ ሕዝብና ከእግዚአብሔር ጋር ያላቸው ግንኙነት (7÷1-10)

1-2 በዚህ ስፍራ የተጠቀሱት ኬጢያውያን ከ1800 ዓ.ቅ.ክ እስከ 1200 ዓ.ቅ.ክ ድረስ የኬጢያውያን መንግሥት ቅሬታዎች ነበሩ። ከዚህ ጊዜ በፊትና በኋላ ጥቂት የኬጢያውያን ግዛቶች ነበሩ። ጌርጌሳውያን እምብዛም የሚታወቁ ባይሆኑም በጥንት ሉጋራዊ (ፊንቃውያን) ጽሑፎች ተጠቅሰው ይገኛሉ። አሞራውያን በደቡብ ምዕራብ ሜዳትራኒያን ጠረፍ (ኢያ 5÷1) ከሰፈሩት ከነዓናውያን ከዮርዳኖስ በስተ ምዕራብ የሚገኙ ናቸው፤ ከነዓናውያን የሰፈሩት በስተ ሰሜን ነበር (ኢያሱ 11÷3፣ 13÷4)።

ፌርዛውያንም ለይሁዳና ለስምሪያን በተመደበው ደቡባዊ አካባቢ ይኖሩ ነበር (መሳ 1÷4-5)፤ ይሁን እንጂ ለኤፍሬም በተሰጠውና በአገሪቱ መካከለኛ አካባቢ ይገኛሉ (ኢያ 17÷15)። በዚህ ጊዜ ኤፍሬውያን የሚገኙት በገባኤን ነበር (ኢያ 9÷7፤

11÷19፤ ከ2ሳሙ 24÷7 ጋር ያነጻ)። ኢያሱሳውያን ደግሞ በኢየሩሳሌምና በአካባቢው ይኖሩ ነበር (ኢያ 18÷28፤ መሳ 1÷21)።

እስራኤል ምድሪቱን ከነዋሪዎቹ መውሰድ የምትችለው እነርሱን ካስወጣችና ቀሪዎቹንም ካጠፋች ነው (7÷1፡ 22 ይመ)። እግዚአብሔር ከነዓናውያንን አስወጥቶ ለእስራኤላውያን አሳልፎ ይሰጣል (ቀ. 2፡ 16፡ 23)። ነገር ግን ሌሎች ጎይሎችን ለምሳሌ (እንደ ተርብ ቀ. 20) መጠቀም ቢችልም፣ ነዋሪዎቹን ከምድሪቱ ለማስወጣት እንደ መሃሪያ የተጠቀመው ግን እስራኤላውያንን ነው። ከምድሪቱ ያልወጡት ነዋሪዎች ሊጠፉ ይገባቸው ነበር። ምሕረት ሊሰጣቸውም ሆነ ምንም ዐይነት የኪዳን ስምምነት ሊደረግላቸው አይገባም። እግዚአብሔር ከእስራኤል ጋር የገባው ቃል ኪዳን ለሌሎች ኪዳኖች ስፍራ የለውም።

3-5 የከነዓናውያን ወንዶች ልጆች ለእስራኤላውያን ሴቶች ልጆች ባሎች ሊሆኑ እንዲሁም ሴቶች ልጆቻቸው ለእስራኤላውያን ወንዶች ሚስቶች ሊሆኑ አይገባም። ይህን ካደረጉ እግዚአብሔርን እንደ ተወና ሌሎችን አማልክትን እንዳመለከ ይቈጠራል። እስራኤል ከአምላኳ ጋር ያላት ግንኙነት እንደ ተጠበቀ የሚቆየው ለእግዚአብሔር ሙሉ በሙሉ ስትሰጥ ብቻ ነው። ከሌሎች ሕዝቦች ጋር መጋባት ፈጽሞ አልተከለከለም። አንድ እስራኤላዊ ወንድ በጦርነት የተማረከች አንዲት የባዕድ አገር ሴት ሊያገባ እንደሚችል በ21÷10-14 ላይ ተነግሯል (ይሁን እንጂ ከዕቅ 9-10፤ ከነህ 13÷23-27 ጋር ያነጻ)። “ፈጽመህ ደምስሳቸው” እንዲሁም “አትራራላቸውም” (ቀ. 2) የሚለው መሠያያቸውን አፈራርሱ፤ የማምለኪያ ዐምዶቻቸውን ሰባብሩ፤ የአሺራ ምስል ዐምዶቻቸውን ቀጠሉ በሚለው ይበልጥ ተስፋፍቶ ተነግሯል።

6-10 እስራኤላውያን “እግዚአብሔር የተወደዱና የተመረጡ” ናቸው። ሙሴ እስራኤል ከአምላኳ ጋር ባላት ግንኙነት ትክክለኛ እይታ ይኖራት ይሆን ወይ ብሎ ስለ ፈራ እግዚአብሔር እነርሱን የመረጣቸው በቁጥር ብዙ ስለ ነበሩ እንዳልሆነ በግልጽ ያሳስባቸዋል። በቁጥር እጅግ ትንሽ ነበሩ (ከቅርብ ምሥራቅ መንግሥታት ወይም ከሚያስወጧቸው ሰባት ሕዝቦች ጋር ሲነጻጸሩ፤ ከ4÷38፤ 9÷1፤11÷23 ጋር ያነጻ)፤ ወይም አባባሉ ከጅሚራሳቸው ታናሽነት ጋር ሲነጻጸር ይችላል። በሌላ ስፍራ ደግሞ እስራኤላውያን እንደ ሰማይ ከዋክብት እንደሚበዙና (1÷10፤ 10÷22) ታላቅ ሕዝብ እንደሚሆኑ (4÷6፤ 26÷5) ተነግሯል። ይህ ያለጥርጥር ለአብርሃም የተሰጠው ተስፋ ሲፈጸም የሚሆን ነው።

እግዚአብሔር እስራኤላውያንን ስለ ወደዳቸውና ተስፋውንም ስለ ጠበቀ ከግብፅ ምድር አወጣቸው። የተመረጡት ከእግዚአብሔር ባሕርይ የተነሣ እንጂ ለዚያ የሚያበቃቸው ነገር ስለ ነበር አይደለም። ይህም ይበልጥ ግልጽ የሆነው እግዚአብሔር አምላክ እርሱ አምላክ እንደ ሆነ፣ የታመነና እውነተኛ፣ በኪዳንም እውነተኛ፣ አሁንም ሆነ ወደፊት ለሕዝቡና ለኪዳኑ የታመነ ማለትም እርሱን ለሚወዱትና ትእዛዞቹንም ለሚጠብቁ እስከ ሺህ ትውልድ ድረስ የታመነ እንደ ሆነ በተደጋጋሚ በተነገሩት ቃሎች ነው። ነገር ግን እርሱን የሚጠሉትን፣ የማይወዱትንና የማይታዘዙትን ዐይናቸው እያየ ይበቃላቸዋል፤ ይህም ለእያንዳንዳቸው በግል የሚደርሰውን ጥፋት ያመለክታል።

3ለ. የድሉ በረከት (7÷11-26)

11-16 እስራኤላውያን የእግዚአብሔርን ሕግ ቢታዘዙ እርሱም ከእነርሱ ጋር የገባውን “የፍቅር ቃል ኪዳን” ይጠብቃል (ቀ. 13-15 ጋር ያነጻ)። ይወዳቸዋል፤ በልጆች፣ በእህል ምርትና በእንስሳት ይባርካቸዋል። እነዚህ በረከቶች ከዐፈሩና ከተፈጥሮ ምርታማነት ጋር የተያያዙ ናቸው። ለሚታዘዙ እስራኤላውያን ጤናም ይሆንላቸዋል። እነዚያ በግልጽ የሚያውቋቸው ክፉ በሽታዎች በጠላቶቻቸው ላይ እንጂ በእነርሱ ላይ አይመጡም (ከዐ 15÷26፤ 23-25)። እነዚህን በረከቶች ለማግኘት ግን እስራኤላውያን ከነዓናውያንንና አማልክቶቻቸውን ያለ ምንም ርገራጌ ማጥፋት አለባቸው (ከዐ 23÷33፤ ከመሳ 2÷3፤ ከመዝ 106÷36 እንዲሁም ከዐ 34÷12፤ ከኢያ 23÷13 ጋር ያነጻ)።

17-26 እስራኤላውያን የከነዓን ሕዝቦች ከእነርሱ የበረቱና ሊያስወግዳቸውም እንደማይችሉ በማሰብ መፍራት የሰባቸውም። አምላካቸው እግዚአብሔር በፈረዖንና በግብፅ ሁሉ ላይ ያደረገውን ሊያስታውሱ ይገባል። እንዴት አድርጎ እንዳወጣቸው በዐይኖቻቸው አይተዋል (ከ4፥34 ጋር ያነጻ)። በሌሎች ጠላቶቻቸው ላይ እንዳደረገው ሁሉ በከነዓናውያንም ላይ እንዲሁ ያደርጋል። ከሞት ተርፈው በተደበቁትም ላይ ተርቡን ይልክባቸዋል (ምናልባት ይህ የሚያሳየው እግዚአብሔር በከነዓናውያን ላይ የሚያመጣው ፍርሀትና ተስፋ መቀረጥ ነው፤ ከ11፥25 ጋር ያነጻ)። ሙሴ ታላቁና የሚያስፈራው አምላክ በመካከላቸው ስላለ ከነዓናውያንን እንዳይፈሩ ያሳስባቸዋል። ይሁን እንጂ በዱር እንስሳቱ ምክንያት እስራኤላውያን ከነዓናውያንን የሚያስወጡት ቀስ በቀስ ነው (ከዘፀ 23፥30-31 ጋር ያነጻ)።

ምንም እንኳ ድሉን በአንድ ጊዜ ባይጨብጡም እግዚአብሔር ከነዓናውያንን ለእስራኤላውያን አሳልፎ ይሰጣል። የነገሥታቱንም ስም ከሰማይ በታች ማለትም ከምድር ገጽ ጠራርገው ያጠፋሉ። የከነዓናውያን ጣዖታት ፈጽመው መደምሰስ አለባቸው። ወርቅና ብራቸው እንኳ ለእግዚአብሔር አጸያፊ ነው። “ፈጽመህ ጥላው፤ ተጸየፈውም” የሚለው ቃል ሰዎች ጣዖታትን ፈጽመው መጥላት እንዳለባቸው የሚገልጽ ነው።

4. እግዚአብሔርን እንዲይረሱ የተነገረ ማስጠንቀቂያ (8፥1-20)

4ሀ. የእግዚአብሔር ተግሣጽና ወደ ተስፋዪቱ ምድር መገባት (8፥1-9)

1-5 ሙሴ ከሁሉ አስቀድሞ እስራኤል ወደ ተስፋዪቱ ምድር ለመገባትና ለመውረስ ከፈለገች እያንዳንዱን የእግዚአብሔር ትእዛዝ መከተል እጅግ አስፈላጊ እንደ ሆነ አመለከተ። እግዚአብሔር በአርባ ዓመቱ የምድረ በዳ ጉዞ ሲመራቸው፤ “ሰው ከእግዚአብሔር አፍ በሚወጣው በእያንዳንዱ ቃል እንጂ በእንጀራ ብቻ እንደማይኖር” እንዲሁም “ሰው ልጁን እንደ ሚቀጣ” እግዚአብሔርም እንደቀጣቸው ማስታወስ አለባቸው። እንዲርባቸው አደረገ፤ ከዚያም መና መገባቸው (ዘፀ 16 ይመ)። ምንም እንኳ የምድረ በዳው ጉዞ እጅግ መራራ ቢሆንም፤ በእርሱ መግባት ሥር በቁዩባቸው በእነዚያ አርባ ዓመታት ውስጥ ልብሳቸው አላለቀም፤ እግራቸውም አላበጠም።

6-9 እስራኤላውያን የእግዚአብሔር የአምላካቸውን መንገድ መከተልና እርሱንም መፍራት ያለባቸው በእነዚያ በረኃቡና በጥሙ ቀኖች ብቻ ሳይሆን የከነዓንንም በረከትና ብልጥግና በወረሰ ጊዜ ነው። አሁን ሊያስገባቸው እየመራ የሚወስድባት ምድር ታላቅ የተፈጥሮ ሀብት ያላት ምድር ናት። ይህም በግብፅና በምድረ በዳው ካለው ሁኔታ በእጅጉ ተቃራኒ ነው። ይህ መልካም ምድር በሚገባ ያኖራቸዋል፤ አንዳች ነገር አያጡም። ብረት ተብሎ የተጠቀሰው በደቡባዊ ሊባኖስ

ማለትም በተራራማው የርዳኖስና ከሙት ባሕር በስተ ደቡብ በዐረባ አካባቢ የሚገኝ ይሆናል።

4ለ. ከግብፅ ወደ ከነዓን የመራቸውን እግዚአብሔርን አለመርሳት (8፥10-20)

10-18 እስራኤላውያን በምድሪቱ ሰፍረው ከበሉና ከጠገቡ በኋላ እግዚአብሔርን ስለ መልካምነቱ ሊያመሰግኑት ይገባቸዋል። በብልጽግናቸው ጊዜ በፍጹም ሊረሱት አይገባቸውም። ያንን የምድረ በዳውን አስቸጋሪ ጉዞ የዘለቁት በእግዚአብሔር መግባት ነው፤ ቢሆንም ወደፊት በተሻለ ምድር የሚያገኙት ብልጽግና ሊያስታቸው ይችላል ይሆናል። በዚያ የምድረ በዳ ሕይወት እግዚአብሔር ከዐለት ውሃ አፈለቀላቸው (ከዘፀ 17፥1-7፤ ከዘኁ 20፥2-13 ጋር ያነጻ)፤ በከነዓን ግን ውሃዎችንና ምንጮችን ሊያገኙ ይችላሉ። በምድረ በዳ እግዚአብሔር መና ሰጣቸው፤ በከነዓን ግን የዳቦ ችግር አይኖርባቸውም። በበለጸጉ ጊዜ አምላካቸው እግዚአብሔር የገባውን ኪዳን ለማጽናት ሲል ሀብት እንደ ሰጣቸው በመርሳት ይህን ሀብት ያገኘው በእጃችን ብርታት ነው ይሉ ይሆናል።

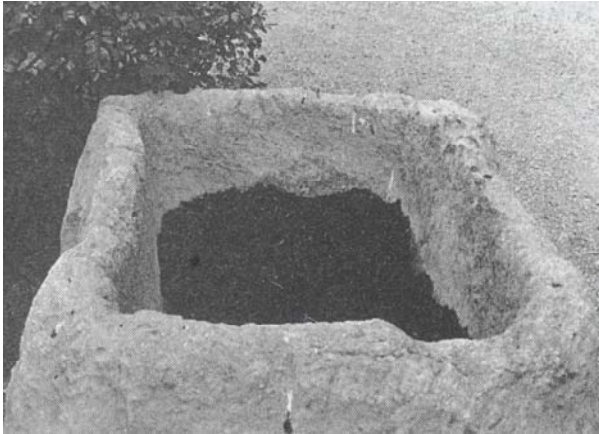
19-20 ሙሴ እግዚአብሔርን መርሳትና አለመታዘዝ፤ ሌሎችንም አማልክት መከተልና ለእነርሱም መስገድ እንዲህ ባደረጉት በሌሎች እስራኤላውያን ላይ በርግጥ እንደ ሆነው ሁሉ በእነርሱም ላይ እንደሚሆን በድጋሚ አስጠቀቃቸው።

5. ከዚህ በፊት ከተፈጸመ ክሕደት ጋር የተያያዘ ማስጠንቀቂያ (9፥1-10፥11)

5ሀ. የዳናቃውያን መሸነፍ (9፥1-6)

1-6 ሙሴ ሊይዙት ባለው ምድር ሲገቡ ሊገጥማቸው የሚችለውን አስቸጋሪ ሁኔታ ዐውቋል። አሁን በምድሪቱ የሚኖሩት ሰዎች እስከ ሰማይ በሚደርሱ ቅጥሮች (ከ1፥28 ጋር ያነጻ)፤ የተከበበና በታላቅ ከተሞች የሚኖሩ፤ ከእስራኤላውያን የሚበዙና የሚበረቱ ናቸው (4፥38) ነገር ግን ሙሴ ብዙ ስለ ተነገረላቸው ስለ ዔናቃውያን ተገቢ መልስ አለው፤ እግዚአብሔር እስራኤላውያንን ቀድሞአቸው ይወጣል (ከዘፀ 13፥21፤ ከዘዳ 1፥30፥33 ከሌሎችም ጋር ያነጻ)። ከዚያም እስራኤላውያን እነዚህን ሕዝቦች ያጠፏቸዋል፤ እግዚአብሔርም ያስወጣቸዋል፤ ይህ የሚያመለክተው የእስራኤል ጉልበት ከእግዚአብሔር መሆኑን ነው። እነርሱ ግን የእግዚአብሔር መሣሪያዎች ናቸው።

ሕዝቡ አንድ ነገር ልብ ማለት አለበት፤ ይኸውም ከነዓናውያን ከስፍራቸው የተፈናቀሉት በእስራኤላውያን ጽድቅ ሳይሆን በከነዓናውያን ርኩሰት ምክንያት ነው (ሉዋ 18፥1-30)። እንደ እውነቱ ከሆነ እስራኤላዊያን እጅግ አስቸጋሪ ሕዝቦች በመሆናቸው መልካሚቱ ምድር ለእነርሱ አትገባቸውም ነበር። ምድሪቱን የሚያገኙት በእግዚአብሔር ጸጋ ብቻ ነው።

በግራ በኩል ያለው ከድንጋይ የተሠራ ጓድንዳ ሳህን የወይራ ዘይት ለመጭመቅ ወይራውን (ፍሬውን) ለመደቆስ ጥቅም ላይ ውሏል። በቀኝ በኩል ያሉ ሁለቱ ሥዕሎች የሮማን አበባና ፍሬ ያሳያሉ። እሥራኤላውያን ወደ ከነዓን ሲገቡ እነዚህንና ሌሎች ብዙ ምድራዊ በረከቶችን እንደሚወርሱ ተስፋ ተሰጥቷቸዋል (ዘዳ 8፥8)።

5ሐ. የወርቁ ጥጃ ያስከተለው ቊጣ (9÷7-21)

7-14 ሙሴ ሕዝቡ ከነጻንን በሚወርሱበት ጊዜ እግዚአብሔርን ባለመታዘዝ እንዳያስቁጡት በብርቱ ማሳሰብ ፈለገ። ማስጠንቀቂያውንም በመቀጠል ሙሴ እስራኤላውያን ከግብፅ አንሥቶ ዮርዳኖስ እስከሚደርሱ በባሕርያቸው ምን ዐይነት ሰዎች እንደ ነበሩ ያስታውሳቸዋል። በእግዚአብሔር ላይ እንዴት እንዳመፁ፣ ቊጣውንና መዐቱንም እንዴት እንዳመጡ ቆም ብለው እንዲያስቡ ያደርጋቸዋል። እግዚአብሔር በኮራብ እስኪጨርሳቸው ድረስ ተቈጥቶ ነበር። ሙሴ ዐሠርቱን ትእዛዛት ለመቀበል ወደ ተራራው ወጥቶ ነበር (ዘፀ 19-20፤ 31÷18)። ከአርባ ቀን በኋላ እግዚአብሔር ሙሴን በጣዖት አምልኮ ወደ ተባላሽው ሕዝብ እንዲወርድ አዘዘው። እግዚአብሔር ሕዝቡ ዐንገተ ደንዳና (ቊ 6 ይመ) እንደ ሆነ ለሙሴ ነገረው፤ ሙሴንም ሌላ ብርቱና ብዙ ሕዝብ እንደሚያደርገውና እነርሱን ለማጥፋት ሲነሣ ጣልቃ እንዳይገባ ጠየቀው።

15-17 ሙሴም ከዚያ አሳታማ ተራራ በእጆቹ ሁለቱን ጽላት ይዞ (ምናልባት አንዱን በአንድ እጁ ሌላውን በሌላ እጁ) እንዴት እንደ ወረደ መናገሩን ቀጠለ። ሕዝቡ ጣዖት በመሥራት በእግዚአብሔር ላይ ንጢአት እንደ ሠሩ በተመለከተ ጊዜ ሁለቱን ጽላቶች ወርውሮ በሕዝቡ ፊት ሰበረቸው። ንጢአታቸው የተገለጠው የጥጃ ጣዖት በመሥራታቸው ብቻ ሳይሆን ከእግዚአብሔር ትእዛዛት ፈጥነው ፈቀቅ በማለታቸውም ነበር። ሙሴ የድንጋይ ጽላቱን ቢሰባብራቸውም ሕዝቡ አስቀድሞ የመጀመሪያዎቹን ሁለቱን ትእዛዛት ተላልፈዋል።

18-21 ሙሴ ስለ ሁለተኛው ክፍል አርባዎቹ ቀንና ሌሊት እንዲሁም ስለ እነርሱ የጸለያቸውን ሁለት ጸሎቶች እየጠቀሰ ይናገራል። እነዚህ ጸሎቶች ከሩቅ የሚያሳዩት፣ በታሪኩ በስተ መጨረሻ ስለ ተጠቀሰው የጥጃው ጣዖት መደምሰስ ነው። ሙሴ እግዚአብሔር እስራኤላውያንን እስኪያጠፋ ድረስ እጅግ ተቈጥቶ ስለ ነበረ፣ ቊጣውንና መዐቱን ፈርቶ እንደ ነበረ ተናገረ (ቊ 8)። ቢሆንም ሙሴ ስለ ሕዝቡም ሆነ ስለ አሮን ያቀረበው ምልጃ የተሳካ ነበር። ሙሴ ጥጃውን ከሰበረና ዱቄት እስኪሆን ድረስ ከፈጨው በኋላ ከተራራው በሚወርደው ወንዝ ውስጥ በተነው፤ “ያን የንጢአት ሥራችሁን፣ አበጅታችሁት የነበረውን ጥጃ” የሚለው ቃል የሰራዊት ጌታና ፈጣሪ ከሆነው ከራሱ ከእግዚአብሔር ጋር የሚነጻጸር ነው። በዘፀ 32÷20 ላይ ሙሴ ይህን ዱቄት በውሃው ላይ ከበተነው በኋላ እስራኤላውያን እንዲጠጡት እንዳደረገ ተገልጿል፤ ይህ በርግጥ ታላቅ ውርደት ነው።

5ሐ. የእስራኤል ዐመፅና የሙሴ ጸሎት (9÷22-29)

22-24 ሕዝቡ በተደጋጋሚ ዐመፀኛና ዐንገተ ደንዳና በመሆናቸው እግዚአብሔርን አስቁጡት። ስለዚህ ሙሴ “እኔ እናንተን ካወቅኳችሁ ጀምሮ፣ በእግዚአብሔር ላይ እንዳመፃችሁ ናችሁ” በማለት ብርቱ ክስ ያቀርብባቸዋል። ለዚህ ዐመፀኛ ነታቸው ምክንያቱ በእግዚአብሔር አለመታመናቸውና ከዚህም የተነሣ አለመታዘዛቸው ነው።

25-29 አሁንም ሙሴ ለእስራኤል እንዴት ውጤት ያለው ምልጃ እንዳደረገ ይጠቅሳል (ከዘኁ 14÷13-19 ጋር ያነጻ)። ሙሴ በታላቅ ትሕትና እግዚአብሔርን “ጌታ እግዚአብሔር” ብሎ በመጥራት ልብ በሚነካ ጸሎት ይህ ሕዝብ የእርሱ ርስት እንደ ሆነ፣ በታላቅ ኃይልና በታላቅ ክንድም ከግብፅ እንዳዳናቸው በማሳሰብ ይጸልያል። እግዚአብሔርም አብርሃምን፣ ይስሐቅን፣ ያዕቆብንና ከእነርሱም ጋር የገባውን ኪዳን እንዲያስብ ያደርጋል። የእግዚአብሔር ሕዝብ ከተደመሰሰ ግብፃውያን እግዚአብሔርን ለመክሰስ ዕድል ያገኛሉ፤ እስራኤልን ወደ ተስፋዪቱ ምድር ሊያስገባት አልቻለም፤ ወደ ምድረ በዳም የወሰዳቸው በዚያ ሊያርዳቸው ነው (ስለሚጠላቸው) በማለት ይሣለቁበታል። ሙሴ የሕዝቡን ጥፋት አልካደም፤ ነገር ግን እግዚአብሔር ዐንገተ ደንዳናነታቸውን፣ ዐመፃቸውንና ንጢአታቸውን እንዲያልፍ ተማጠነ።

እግዚአብሔር ገና በኮራብ ሳሉ ስለ ሕዝቡ ንጢአት ለሙሴ ሲናገር እስራኤላውያንን እንዲህ በማለት ነበር

የጠራቸው፡- “ተነሣ፣ ከግብጽ ያወጣሃቸው ሕዝብህ” ረክሰዋልና (ቊ 12)፤ ነገር ግን ሙሴ ሲጸልይ እነርሱ “በታላቅ ኃይልህና በተዘረጋች ክንድህ ያወጣሃቸው ሕዝብህና ርስትህ ናቸው” አለ። እንዲህ ዐይነቱ አነጋገር ለምን አስፈለገ? ምናልባት እግዚአብሔር ሙሴ ሕዝቡን ከግብፅ ምድር እንዴት እንዳወጣቸውና ለእነርሱም እንዲያስብላቸው ለማድረግ ይሆናል። ሙሴ ግን ለእነርሱ ያለውን ፍቅር የገለጸው ያሰበውን ውጤት ባመጣለትና ሕዝቡ የእግዚአብሔር ነው በማለት ባቀረበው የምልጃ ጸሎት ነው።

5መ. ዐዲስ ጽላቶች (10÷1-11)

1-5 ሙሴ ሁለቱን የድንጋይ ጽላቶች በሚመለከት ለሁለተኛ ጊዜ ወደ ተራራው ለመውጣት ተዘጋጀ (ዘፀ 34÷1-4)። “በዚያን ጊዜ” የሚለው ሐረግ ሙሴ በ9÷26-29 ላይ የሚገኘውን ጸሎት የጸለየባትን ጊዜ ያመለክታል። እግዚአብሔር እንዳዘዘው ልክ እንደ መጀመሪያዎቹ ዐይነት ሁለት የድንጋይ ጽላቶች ቀርጾ አመጣ። እግዚአብሔር በመጀመሪያዎቹ ጽላቶች ላይ የጻፋቸውን ቃሎች በእነዚህም ላይ እንደሚጽፍ ተናገረ። ደግሞም ሙሴ ለእነዚህ ድንጋዮች መያዣ የሚሆን ታቦት ከዕንጨት መሥራት ነበረበት። ይህም መያዣ ታቦት ተብሎ ተጠርቷል። በዘፀ 37÷1-9 ላይ እንደ ተጠቀሰው ታቦቱ የተሠራው ሙሴ ከተመለሰ በኋላ በባስልኤል እንጂ እዚህ ላይ እንደ ተወሳው ሙሴ ለሁለተኛ ጊዜ ወደ ተራራው ከወጣ በኋላ በሙሴ የተሠራ አይደለም። ነገር ግን ይህ ያልተለመደ ጉዳይ አይደለም፤ አንድን ሥራ ሌሎች ሰዎች ሠርተውት ሳለ ነገር ግን የሥራው መሪ እንደ ሠራው ሊታሰብ ይችላል።

6-9 “የያዕቃን ልጆች የውሃ ጉድጓዶች” የሚለው ከብሄያዕቃን፣ ሞሴራ የሚለው ከክምሴሮት (ዘኁ 33÷31) እንዲሁም ዮጥባታ የሚለው ከበሐርሃጊ ድጋድ (ዘኁ 33÷32) ጋር አንድ ነው። እስራኤል ቃዴስን ከለቀቀች በኋላ ወደ ኤይም ሄደች፤ ከዚያም የመጨረሻውን ጉዞ ከመጀመሪያ በፊት ሽቅጥ ወደ ሞግብ ኮረብቶች በመውጣት ወደ ቃዴስ ሳትመለስ አልቀረችም። ስለዚህ አሁን እዚህ ላይ የምናየው ቅደም ተከተል በዘኁ 33÷31-33 ላይ ከተነገረው የተገላበጠኝ ነው። እንደሚታወቀው ሞሴራ የተባለው ስፍራ የሆነ ተራራን ሁሉ የሚያካትት ሰፊ ቦታ ነው። በመሆኑም አሮን የሞተበት ቦታ ወደ ሆር ተራራ (ዘኁ 20÷22-29፤ 33÷38-39፤ ዘዳ 32÷50) አለዚያም ሞሴራ ነው (ዘዳ 10÷6) ብሎ መገመት ትክክል ነው። ሞሴራ ማለት “ቅጣት” ማለት ሲሆን ምናልባት ስያሜው በስፋት የማይታወቅና ሙሴ ያወጣው ስም ሊሆን ይችላል። ይሁን እንጂ እነዚህ የተጠቀሱት ቦታዎች ሁሉ ገና በትክክል አልተለዩም።

ከቊ 6-9 ያለው ታሪካዊ ዘገባ ነው። የሙሴ አእምሮ ከሁነቱ ጋር በመራመድ የታቦቱን ጉዳይና አሮን ከመሞቱ በፊት የእስራኤላውያንን ጉዞ፣ የአሮንን ሞት፣ አልዓዛር እንዴት የእርሱ ምትክ እንደ ሆነ፣ የሌዋውያንን አገልግሎትና ርስት በተርዘር ይነገራቸዋል። ርስታቸው ራሱ እግዚአብሔር እንጂ ምድር አይደለም (ከ9÷29 ጋር ያነጻ)።

10-11 የዚህ ታሪክ ጫፍ ሙሴ ስለ እስራኤላውያን ሲል ያቀረበውን ምልጃ እግዚአብሔር መስማቱ ነው። ያጠፋቸው ዘንድ እግዚአብሔር ፈቃዱ አይደለም። በቊጥር ብዙ መሆናቸውም ሆነ ጽድቃቸው ሳይሆን የእግዚአብሔር ጸጋ ከመጥፋት ጠብቋቸዋል (ከ7÷7-9 ጋር ያነጻ)። እንዲሁ በጸጋው የሙሴ አመራር ስለ ታደሰ “ወደ ማልሁላቸው ምድር ገብተው እንዲወርሱ ሕዝቡን ምራ” ተባለ።

6. እግዚአብሔርን ስለ መፍራትና ስለ ማክበር የተሰጠ ማስጠንቀቂያ (10÷12፤ 11÷32)

6ሀ. የታማኝነት መስፈርት (10÷12-22)

12-13 “አምላክህ እግዚአብሔር ካንተ የሚፈልገው ምንድን ነው?” ለሚለው ጥያቄ ዐምስት የተለመዱ ሐረጎች አንዱ በአንዱ ላይ እየተደራረቡ ተሰጥተዋል፤ ሕዝቡ (1) “አምላክህ እግዚአብሔርን እንድትፈራው” (2) “በመንገዶቹ ሁሉ እንድትሄድ” (3) “እንድትወደው” (4) “እንድታገለግለው” (5) “የምስጥህን ትእዛዞችና ሥርዐቶች እንድትጠብቅ” የሚል ብርቱ ምክር ተሰጠው። “እንድትጠብቅ” ከሚለው ቃል ጋር ከሞላ

ገደል ተመሳሳይ የሆኑ ቃላቶችና ሐረጎች አሉ፤ እነርሱም “ጠብቃቸው”፣ “ታዘዘቸው” “በልብህና በአሳብህ ጸፋቸው”፣ “ትእዛዙን፣ ሕጉንና ሥርዐቱን አስተምር” የሚሉት ናቸው። እነዚህ ሁሉ የተሰጡት ለገዛ ጥቅማቸው ነው።

14-16 ምንም እንኳ እስራኤላውያን ሊታመኑለት የሚገባው ይህ አምላክ “ሰማያት፣ ሰማየ ሰማያት ምድርና በእርሷም ያለው ሁሉ” የእርሱ ቢሆንም፤ አባቶቻቸውን ስለ ወደዳቸው፣ የእነርሱን ልጆች ከሌሎች ሕዝቦች አብልጦ መረጣቸው። ከእንዲህ ዐይነቱ እውነተኛ አምላክ ጋር ካላቸው የጸጋ ግንኙነት የተነሣ እስራኤላውያን ልባቸውን እንዲገርዙና ዐንገተ ደንዳና መሆናቸውን እንዲተዉ ብርቱ ማሳሰቢያ ተሰጥቷቸው ነበር (ከ30፥6፤ ከኤር 4፥4 ጋር ያነጻ)። የልብ ግርዘት ማለትም እግዚአብሔርን መታዘዝ፣ ለእርሱ መልስ ለመስጠት ዝግጁ መሆን ከዐንገተ ደንዳናነት ማለትም ከእነዚህ ተኛነትና ከዐመፀኛነት ጋር በታቃርኖ ቀርቧል።

17-22 የእግዚአብሔር ጌትነትና ልዑልነት በተሰጡት ስምች፣ በባሕርዩና በድርጊቱ ተገልጿል። “የአማልክት አምላክ”፣ “የጌቶች ጌታ” የሚሉት ስያሜዎች በዕብራይስጥ ቋንቋ የመጨረሻ ታላቅ ደረጃዎች ናቸው። እነዚህ መጠሪያዎች እግዚአብሔር በሥር የሚገዛቸው መለኮትነት ያላቸው ሌሎች አማልክት አሉ የሚል ነገር የላቸውም። ይልቁንም እንደ አምላክና ጌታ የሁሉ የበላይ ነው ማለት ነው። እንደ ታላቅ ኃይልና አስፈሪነቱም ሰዎች በዐይኖቻቸው እያዩ “ታላላቅና አስፈሪ ነገሮች” አድርጓል። የእርሱ ታላቅነት በጽድቅ ባሕርይ ላይ የተመሠረተ ነው፤ አድልዎ አያደርግም፤ መማለጃም አይቀበልም። እርሱ አባት ለሌላቸውና ለመበለቶች ይፈርዳል፤ መጸተኞችንም ይወዳቸዋል፤ ምግብንና ልብስንም ይሰጣቸዋል። ሕዝቡም ልክ እንደ አምላካቸው ሊሆኑ ይገባል፤ መጸተኞችን ሊወዱ ይገባል፤ እነርሱ ራሳቸው በግብፅ ምድር መጸተኞች ነበሩና።

ሕዝቡ እግዚአብሔርን ማምለክና ማክበር ብቻ ሳይሆን፤ ከእርሱ ጋር ሊጣበቁና በእርሱም ስም ብቻ ሊምሉ ይገባል። በተጨማሪም እርሱ የምስጋናቸው ምክንያት ሊሆን ይገባል፤ እርሱ የሰባዎቹን የልጅ ልጆች (ዘሮች) ከግብፅ አውጥቷቸዋልና (ዘፍ 46፥27፤ ዘፀ 1፥5)። እዚያ በነበሩበት ጊዜ እንደ ሰማይ ከዋክብት ቊጥራቸውን አብዝቷል፤ ይህ ትውልድ ከያዕቆብ ጋር ወደ ግብፅ ከወረዱት ጋር ሲነጻጸር እጅግ ብዙ ሕዝብ ነው።

6ሐ. እግዚአብሔርን መውደድና መታዘዝ (11፥1-25)

1-7 በዚህ ስፍራ እግዚአብሔርን መውደድ፣ ማስታወስ፣ ትእዛዛቱን መጠበቅ፣ ማስተማር፣ እርሱን ማምለክና ማገልገል፣ በመንገዱም ሁሉ መሄድ አስፈላጊ እንደ ሆነ ተነግሯል። በዚህ ታሪክ ውስጥ ትኩረት የተሰጠው እግዚአብሔር በግብፅና በምድረ በዳ ለእነርሱ መልካም ያደረገላቸውን ያዩ ናቸው። እነዚህ በቃዴስ በርኔ ባለመታዘዛቸው ምክንያት በምድረ በዳ ያልጠፉት ትውልድ ናቸው (1፥35-36)፤ በዕድሜአቸውም ከልጅነት እስከ ሃያ ዓመት የሚሆኑ ናቸው (ዘኁ 14፥29-30)።

መሴ የማስጠንቀቂያውን ቀመር በመድገም ትኩረቱን መሪዎች በነበሩበት ላይ ያደርጋል፤ “አምላክህን እግዚአብሔርን ወደድ፤ ግዴታውን፣ ሥርዐቱን፣ ሕጉንና ትእዛዙን ሁል ጊዜ ጠብቅ።” ከዚያም በከፊል አሉታዊ በሆነ መንገድ በቃዴስ በርኔ ሳሉ ከሃያ ዓመት በታች ለነበሩት (1፥35-36) ንግራትታቸውን ያሳስባቸዋል። እነርሱ ራሳቸው በምድረ በዳ የፀሐቱን የሕይወት ተመክሮ ስለሚያውቁት ያም በራሱ የእግዚአብሔርን ናቅርና ግዴታውን እንዲጠብቁ ሊያደርጋቸው ይገባል። ምንም እንኳ በዘኁ 16፥1-35 ላይ በነበረው የእስራኤል ዐመፅ መሪው ቆሬ የተባለ ሰው ቢሆንም፤ በዚህ ስፍራ ከዳታንና ከአቤርን ጋር አልተጠቀሰም። ምናልባት ቆሬ ያልተጠቀሰው በዚያ ጊዜ ልጆቹ ስላልተደመሰሱ ይሆናል (ዘኁ 26፥9-11)።

8-15 ሕዝቡ ምድሪቷን ለመውረስና እንደ ሕዝብም በእርሷ ረጅም ዘመን ለመኖር የእግዚአብሔርን ትእዛዛት መጠበቅ ይገባቸዋል። ስለ ምድሪቷ የተሰጠው መግለጫ ዐዳዲስ ሐሳቦች

አሉበት፤ “ማርና ወተት የምታፈሰው” ብቻ ሳይሆን “ከሰማይ ዝናብ የምትጠጣ” ተብላም ነው የተጠቀሰችው። እርሷ እንደ ግብፅ የተዘራው ዘር ከአባይ በእግር እየተሳበ የመስኖ ውሃ እንደሚያበቅልባት አይደለችም። ምናልባት አንድ ግብፃዊ በዕርሻው ላይ የዘራው ዘር እንዲበቅልለት የመስኖው ውሃ እንዲወርድ የሚያደርገው በዩን በእግሩ በመጥረግ ሳይሆን አይቀርም። በግብፅ ሰብልን፣ አትክልትንና ፍራፍሬን ለማብቀል የሚያስፈልገው ውሃ የሚገኘው በሰዎች ትክኛና ጉልበት ነው። በከንዓን ግን ወቅቱን ጠብቆ ከሰማይ በእግዚአብሔር መግቦት ይወርዳል፤ ሕዝቡ በታማኝነት ከታዘዘው እግዚአብሔር ዝናቡን ያዘነባል።

16-21 ነገር ግን እስራኤላውያን ከእግዚአብሔር መንገድ ፈቀቅ ቢሉና ሌሎችንም አማልክት ቢያመልኩ ሰማያትን ይዘጋል፤ ዝናብም አያገኙም። በአል የተባለው አምላክ ለከነዓን ልምላሜ ለማምጣት ዝናብ ማዝነብ አይችልም፤ ይልቁንም ዝናብን ለማምጣት የሚችል እግዚአብሔር ነው። ሕዝቡ እግዚአብሔርን ባያመልክና ባይታዘዝ እርሱ ሰማያትን ይዘጋል (28፥23-24፤ ዘሌ 26፥19-20፤ ከሚል 3፥10 ጋር ያነጻ)።

22-25 ሕዝቡ በኪዳን ሥር ሆነው እግዚአብሔርን በመታዘዝ የሚያገኙት መሬት በሁለት መንገድ ተወስኗል፤ ይኸውም “በእግራችሁ የምትረግጡት ስፍራ ሁሉ” በሚልና በመልክአ ምድር ነው። እግዚአብሔር ይህንን ተስፋ ለኢያሱ አረጋግጦለታል (ኢያ 1፥3)። ከዚህ ተስፋ ጋር የሚመሳሰልና በኢያ 14፥9-13 ላይ የተፈጸመ ተስፋ ለካሌብም ተግባቶለት ነበር (1፥36)። መልክአ ምድራዊ ወሰኖቹ ጠቅለል ባለ መልኩና ከሌሎቹም ተስፋዎችና ትንቢቶች ጋር በሚጣጣም መልኩ ተገልጾል (1፥7፤ ዘፍ 15፥18)።

6ሐ. ከበረከትና ከመርገም ንግግሮች አንጻር የተሰጡ መመሪያዎች (11፥26-32)

26-32 በምዕ. 11 ብዙ ጊዜ ተደጋግመው ከተሰጡት መመሪያዎች እጅግ ዋነኛው በገሪዛንና በጊባል ተራራ የሚነገሩት የበረከትና የርግማን ዐዋጆች ናቸው። በረከቱን የሚቀበሉት በመታዘዛቸው ሲሆን መርገሙን የሚቀበሉት ደግሞ ባለመታዘዛቸው ነው (ከ27፥9-28፥68 ጋር ያነጻ)።

ትልቁ ነገር እግዚአብሔርን እንደ አምላክ መከተል ሲሆን ትልቁ ስሕተት ደግሞ ሌሎችን አማልክት መከተል ነው። ገሪዛንና ጊባል የተመረጡት ለእንዲህ ዐይነቱ ሁኔታ ያላቸው ተፈጥሮታዊና ማእከላዊ ምቹነታቸው ከመሆኑ የተነሣ እንደ ሆነ አያጠራጥርም። ቅርብ ለቅርብ ያሉና እያንዳንዳቸውም ከባሕር ወለል በታች በ3,000 ጫማ ከፍታ ላይ የሚገኙ ናቸው። “... ካለው መንገድ በስተ ምዕራብ” የሚለው ከሰሜን እስከ ደቡብ የሚዘልቀውን ዋና መንገድ ነው፤ “በጥሬ ታላላቅ ዛፎች አጠገብ” የሚለው በሁለቱ ተራራዎች መካከል ከሚገኘው ሸለቆ ወደ ደቡብ የሚወስደውን ስፍራ ነው።

ሐ. የተወሰኑ የቃል ኪዳን ስምምነት አንቀጾች (12፥1-26፥19)

- 1. አምልኮና ሌሎች ሥርዐቶች (12፥1-1617)
- 1ሀ. እግዚአብሔር በመረጠው ስፍራ (12፥1-32)

1-14 ምዕራፍ 12 በእስራኤላውያን ብሔራዊና ግለሰባዊ መንፈሳዊ ሕይወት ውስጥ ያሉትን አንዳንድ ወሳኝ ሁኔታዎች ያቀርባልናል። (1) ሕዝቡ እግዚአብሔር አምላካቸውን ለስሙ ማደሪያ እንዲሆን በመረጠውና መገኘቱም በሚገለጥበት ስፍራ ሊያመልኩት ይገባቸዋል (ቁ. 2፥ 5፥ 11፥ 13-14፥ 26)፤ (2) ሕዝቡ የከነዓናውያንን አማልክት ማምለክ አይገባቸውም፤ ይልቁንም አማልክትን፣ አሸራዎቻቸውንና ማምለኪያ ስፍራዎቻቸውን ሁሉ ማጥፋት ይገባቸዋል፤ (3) እስራኤል የከነዓን ነዋሪዎች አማልክቶቻቸውን በሚያመልኩባቸው መንገዶችና ሥርዐቶች እግዚአብሔር አምላካን ማምለክ አይገባቸውም፤ (4) የእስራኤል የሚቃጠሉ መሥዋዕቶች፣ ሌሎች መሥዋዕቶች፣ መባና፣ የእጃቸው ስጦታ፣ ስእለቶቻቸውና የክብት፣ የበግና የፍየል ስጦታቸው ሁሉ እግዚአብሔር ለስሙ

ማደሪያ ሆኖ በመረጠው በተስፋዪቱ ምድር ወደሚገኝ አንድ ስፍራ ሊመጡ ይገባል።

“ማረፊያ ወደ ሆነው” (ቍ. 8) በማለት ስለ ምድሪቱ የተነገረበት ቃል ያዕቆብ ልጆቹን በባረከበት ጊዜ የይሳካር ድርሻ ላይ ያለው “ማረፊያ በታው መልካም” ነው ከሚለው ጋር ይስማማል (ዘፍ. 49፥15)። መዝ 95፥11 ወሳኝ ለሆነው የዐዲስ ኪዳን ትምህርት ምንጭ ሆኖአል፤ መዝሙረኛው እግዚአብሔር በምድረ በዳ ስላልታዘዙት ሕዝብ ሲናገር “ፈጽሞ ወደ ዕረፍቱ አይገቡም” አለ። እንደ ዕብራውያን መልእክት ጸሐፊ አባዛል እነዚያ ያላመኑት፤ ያልታዘዙትና ያመጡት ወደ ዕረፍቱ አልገቡም (ምዕ. 3)። የእግዚአብሔር ተስፋ እንዲፈጸም ዕረፍት መገኘት አለበት። ይህም ዕረፍት ነፍስ ከንጢአት በሚያደናው በኢየሱስ ክርስቶስ ስታርፍ ነው (ዕብ 4፥3)። ኢየሱስ ለአማኞች “የዕረፍት ስፍራ” የተባለለት ነው።

15-28 ለመሥዋዕት የሚሆኑ ስጦታዎች እግዚአብሔር በመረጠው ማእከላዊ ስፍራ መበላት ሲኖርባቸው፤ እንደ ዕለት ምግብ የሚቈጠር ሥጋ ግን በየትኛውም ስፍራ ሊበላ ይችላል። ለመሥዋዕት ከማይቀርቡት ምግቦች መካከል እንዳይበላ የተከለከለው (ርኩስ የሆኑትን ምግቦች የሚከለክለውን መመሪያ ሳይጨምር) ደም ያለበትን ሥጋ መበላት ነው (ከዘሌ. 3፥17፤ 7፥26-27፤ 19፥26 እና በተለይ ከ17፥10-14 ጋር ያነጻ)፤ ደሙ እንደ ውሃ በመሬት ላይ መፍሰስ አለበት። ለመሥዋዕት ያልታረደውን ሥጋ ርኩስ የሆነ ወይም ያልሆነ ማንም ሰው ሊበላው ይችላል።

በቍ. 15 ላይ የተፈቀደውና እንደገናም በቍ. 20-22 የተነገረው ነጻነት በቍ. 17-19 ላይ በተጠቀሱት ሁኔታዎች ተከልክሎአል። የእንስሳው ሕይወት ደሙ ነው፤ ስለዚህ ሕይወቱ ያለበትን ደም ማፍሰስ ሕይወቱን እንደ ስርየት መሥዋዕት መስጠት ነው። ይህ የብሉይ ኪዳን የመሥዋዕት ሥርዐት ማእከላዊ ባሕርይ አስፈላጊ እንደ ሆነ የምንረዳው፤ በብሉይ ኪዳን የምናገኛቸው የመሥዋዕት ገጽታዎች በመስቀል ላይ ለንጢአት ስርየት ደሙን ባፈሰሰው በኢየሱስ ክርስቶስ ተፈጽመው ስናይ ነው (ሐሥ 20፥28፤ ሮሜ 3፥25፤ ኤፌ. 1፥7፤ ዕብ 9፥11-28)።

ዐሥራት፤ ስእለትና ሌሎችም መሥዋዕቶች መበላት ያለባቸው እግዚአብሔር በመረጠው ስፍራ ብቻ ነው። “አንተ፤ ወንዶችና ሴቶች ልጆችህ፤ ወንድና ሴት አገልጋዮችህ በከተሞችህ የሚኖር ሌዋዊም” የሚለው ሐረግ የተከለከሉት ሁሉም እንደ ሆኑ ልብ ይሏል።

29-32 እስራኤላውያን የከነዓናውያንን የባህል ተጽዕኖ ሊቋቋሙና በሃይማኖታዊ ልምምዶቻቸው እንዳይተባበሩ መጠንቀቅ ይገባቸዋል። ሕፃንን የሚሠዋ ሁሉ ሞት ይገባዋል (ከዘሌ. 18፥21፤ 20፥2-5 ጋር ያነጻ)። ስለ አምልኮ የሚናገረው ይህ ክፍል የተፈጸመው እርሱ በተናገረው ላይ አንዳች እንዳይጨመር ወይም እንዳይቀነስ ሙሴ በሰጠው ማስጠንቀቂያ ነው (ከ4፥2፤ ከምሳ 30፥6፤ ከራእ 22፥18-19 ጋር ያነጻ)።

10. ሌሎች አማልክትን ማምለክ ክልክል ነው (13፥1-18)

1-5 ሙሴ እስራኤላውያን በእግዚአብሔር ላይ እንዳያምፁና በቅርቡ በሚገቡበት ምድር የሚገኙትን አማልክት እንዳያመልኩ ለመከላከልና በእግዚአብሔር ሥልጣን መሠረት ዐመፀኞች ምን መደረግ እንዳለባቸው መመሪያ ሰጠ። ሕልሞች በትንቢት መልክ በአግባብም ሆነ (ዘኁ. 12፥6) ያለ አግባብ (ኤር. 23፥35) ጥቅም ላይ ውለው ይታያል። ሙሴ እግዚአብሔር ሕዝቡ ለእርሱ ያለውን ፍቅር ለመፈተን ሐሰተኛ ነቢያት እንደሚልክባቸው ይናገራል። ሊከተሏቸው አይገባም (ቍ. 4)። ይልቁንም ክፉ ከእነርሱ ይወገድ ዘንድ ሊገደሉ ይገባል። ነቢያት የሚፈተኑበት ይህ መንገድ ከሌሎቹ ሁሉ የላቀ ነው። ለሕይወት ከምንም በላይ የሚያስፈልገው ለጌታ መስጠት፤ እርሱን መታዘዝና መውደድ ነው። በሌላ ቦታ ነቢያት ነቢይ የሚያደርገው የትንቢቱ መፈጸም እንደ ሆነ እናያለን፤ ይሁን እንጂ ነቢይ ትንቢቱን የሚናገረው በእግዚአብሔር ስም ነው (18፥19-22፤ ኤር. 28፥9)።

6-11 ያ ዐመፀኛ ነቢይ ብቻ ሳይሆን “ሄደን ሌሎች አማልክትን እናምልክ” በማለት በስውርም ሆነ በግልጽ ያሳተ የቅርብ ዘመድ ወይም ወዳጅ መገደል አለበት። ሙሴ በእስራኤላውያን ዙሪያ ያሉትን የሕዝቦች አማልክት “አንተም አባቶችህም የማታውቋቸው” በማለት ይጠራቸዋል። እነዚህ እስራኤላውያንም ሆነ አባቶቻቸው ያልሰገዱላቸው አማልክት ናቸው። አሳቾችን ማቀፍ፤ ማድመጥ፤ ምሕረት ማሳየት፤ ማትረፍም ሆነ እነርሱን መከላከል አይገባም። እንዲያውም እንዲህ ዐይነቱ ከዳተኛ በድንጋይ ተወግሮ እንዲሞት መደረግ ብቻ ሳይሆን ከጌታ መንገድ ፈቀቅ እንዲል የተደረገው የቅርብ ዘመድ ወይም ወዳጅ የመጀመሪያውን ድንጋይ መወርወር አለበት። ይህ የጠበቀ ቅጣት መልካም ውጤት እንዲያመጣ ይፈልጋል። በርግጥ ቅጣቶች፤ በተለይ ለሞት የሚያደርሱ ቅጣቶች ሌሎችን ከወንጀል የመከላከል መንገድ ናቸው።

12-18 በሌሎች አማልክት አምልኮ የተበከለም ከተሞች መጥፋት አለባቸው። አንድ ከተማ ከመደምሰሱ በፊት ማስረጃዎቹ በሚገባ መመርመር አለባቸው። ነዋሪዎቹ፤ ከብቱና ምርኮው ሁሉ ለእግዚአብሔር የሚቃጠል መሥዋዕት ሆኖ መቅረብ አለበት፤ ከተማውም ተመልሶ መገንባት የለበትም። እንዲህ ዐይነቱ ቅጣትና ጥፋት የሚያመለክተው እግዚአብሔር ከእርሱ በርብ የሚደረገውን አምልኮ እንደ ዋዛ እንደማይመለከተው ነው። በሌሎች ሁኔታዎች ደግሞ መመሪያው የሚቀልባቸው አንዳንድ መንገዶች አሉ፤ ነገር ግን በእንዲህ ዐይነቱ ሁኔታም ዕርምጃ የተኩነት ነገሮች መትረፍ የለባቸውም። እስራኤል የእግዚአብሔርን ትእዛዛት ብትጠብቅ፤ በፊቱም መልካም የሆነውን ብታደርግ እግዚአብሔር ይራራላታል።

11. ንጹሕ የሆኑና ንጹሕ ያልሆኑ ምግቦች (14፥1-21)

1-2 ቀደም ሲል ሙሴ እግዚአብሔርን እንደ እስራኤል አባት፤ እስራኤልን ደግሞ እንደ እግዚአብሔር ልጅ ጠቅሶ ነበር (1፥31፤ 8፥5)። እንዲሁም እነርሱ ለእግዚአብሔር የተቀደሱ፤ የተለዩና የራሱ ሕዝብ ርስትም እንደ ሆኑ ተናግሮ ነበር (4፥20፤ 7፥6)። አሁን በዚህ ግንኙነት መሠረት እስራኤላውያን በሐዘንና በልቅሶ ሥነ ሥርዐታቸው የከነዓን ሕዝብ እንደሚያደርጉት እንዳያደርጉ ታዘዙ (ዘሌ. 19፥27-28፤ 1ኛ 18፥28)።

3-21 እስራኤላውያን የእግዚአብሔር ልጆች ስለ ሆኑ ማንኛውንም ርኩስ ነገር መብላት አይገባቸውም (ዘሌ. 11)። እንደ እግዚአብሔር ምርጥ ሕዝብና ቅዱስ ርስት ራሳቸውን ከአካባቢው ሕዝብ መለየት አለባቸው፤ ምክንያቱም የአረማውያንና የከነዓናውያን ባህል ለእግዚአብሔር ቅድስናና ከሕዝቡም ለሚጠበቀው ቅድስና ጠላት ነው። በመሠረቱ ለእነዚህ ምግብን አስመልክቶ ለተሰጡ ትእዛዛት ምክንያቱ መንፈሳዊ ነው፤ ቢሆንም ተያያዥ ሥነ ልቡናዊና ንጽሕናዊ ግምቶችም ሊሰጡባቸው ይችላል። አንዳንድ ርኩስ የተባሉ እንስሳት ከከነዓናውያን ሃይማኖት ጋር ግንኙነት አላቸው። ማንኛውንም ጥምብ (ሳይታረድ የሞተ) መብላት የሚከለክለው ሕግ ምናልባት ደም መብላት ከሚከለክለው ሕግ ጋር ተዘማጅ ሊሆን ይችላል። ሥጋውም የሚበላ ካልሆነ ለውጭ አገር ሰው ሊሸጥም ሆነ ለመጸተኛ ሊሰጥ አይችልም።

በዘሌ. 17፥13-16 እስራኤላውያንም ሆኑ መጸተኞች ደም ያለበትን ሥጋ እንዳይበሉ ተከልክለዋል፤ ነገር ግን በዚህ ስፍራ እስራኤላውያን ሥጋውን ለመጸተኛ ሊሰጡትና እነርሱም ሊበሉት ይችላሉ። በአራት በዘዳግም ላይ ሙሴ ሕዝቡን በከነዓን ለሚጠበቃቸው ሕይወት ያዘጋጃቸዋል፤ በዚያ ከአረማውያን ባህል ጋር ይጋፈጣሉ፤ መጸተኞች ከእስራኤል ባህል ጋር መቀላቀል አይችሉም። በዘሌ. 17፥15 መጸተኞች ከእስራኤል ባህል ጋር በመቀላቀል ሊጠቀሙ ይችላሉ።

የፍየልን ግልገል በእናቱ ወተት ውስጥ መቀቀል የሚከለክለው ሕግ የተሰጠው ከዐሥራ ዐምስተኛው ምእት ዓመት በፊት (ዓ.ቅ.ክ) የነበረውን የጥንት ከነዓናውያንና ሶርያውያንን ልማድ በመቃወም ነው።

1መ. ዐሥራት (14፥22-29)

22-29 “ዐሥራት” እግዚአብሔር አምላክ ስሙ እንዲጠራበት በመረጠው ስፍራ ተወስዶ በፊቱ በደስታ ሊበላ ይገባል። ሙሴ በ12፥6 ላይ ዐሥራትም ሆነ ሌሎች ሕዝቡ የሚያመጧቸው ነገሮች በተመረጠው ስፍራ ሊበሉና ደስ ሊሰጥባቸው እንደሚገባ አስቀድሞ ተናግሯል። ርግጥ ነው ሕዝቡ በጥቂት ቀናት የዓመቱን ምርት አንድ ዐሥረኛ በልቶ አይጨርሰውም! ሙሴ በዐሥራት ለሌዋውያን ስለሚደረገው ድጋፍ መመሪያ ከሰጠ በኋላ (ዘኁ 18፥21-28) ሕዝቡ ዐሥራቱን ወደ መገናኛው ድንኳን ሲያመጣ በኅብረት ስለሚበላው ግብዣ ይናገራል።

እነዚህ ዐሥራቶች በየሦስት ዓመቱ በአገሪቱ ከሚገኙ ከተሞች እየመጡ ለሌዋውያን፣ ለመጽተኞችና ለድኾች ይሆኑ ዘንድ መከማቸት አለባቸው። እንዲህ ዐይነቱ መሬት ለሌላቸው ሰዎች የሚደረገው ክብካቤ እግዚአብሔር የእጆቻቸውን ሥራ እንዲባርክ ያደርጋል። ይህ ዐሥራትን በጎተራ የማከማቸት ተግባር በየሦስት ዓመቱና በየስድስት ዓመቱ መደረግ አለበት። ከስድስተኛው ዓመት በኋላ በሰባተኛው (በስንበት) ዓመት ምድሪቱ አትታረስም! በቀጣዩ ዓመትም ዐደቱ እንደገና ይቀጥላል። ቤታቸው ሩቅ ሲሆኑ ሰዎች ዐሥራትን ወደ መገናኛው ድንኳን የማምጣቱ (የማጓጓዝ) ሥራ አስቸጋሪ ምናልባትም ፈጽሞ የማይቻል ሊሆን ይችላል። ስለዚህ ዐሥራታቸውን በገንዘብ ለውጠው እግዚአብሔር አምላክ ስሙ እንዲጠራበት በመረጠው ቦታ እንደገና ወደ ምግብና መጠጥ ለውጠው ከእግዚአብሔር በረከትን በሚቀበሉበት መንገድ ሊያከብሩ ይችላሉ።

1ሠ. ዕዳ የሚሰረዝበት ዓመት (15፥1-11)

1-4 እስራኤል በዚህን መካከል ልዩ የሆነ የወንድማማች ግንኙነት ሊኖራት ይገባል። ይህንን መንገድ ብትከተል እግዚአብሔር ስለሚባርክት በመካከሏ ምንም የሌላቸውና ድኾች አይገኙም (ቁ. 4፥ 6፥ 10)። የዕዳ ስረዛውም ራሱ በረከትን ለማምጣትና ሀብት በተወሰነ ሰዎች እጅ ብቻ እንዳይሆን ለማድረግ ነው። በርግጥ ሙሴያዊው የኤኮኖሚ ሥርዐትና ዝርዝር ጉዳዮች ሰንበት ዓመትንና ኢየሴልዩ ዓመትንም ጨምሮ ሙሉ በሙሉ በተግባር ላይ ስለ መዋላቸው ምንም ማረጋገጫ የለንም።

“በመካከልህ ድኻ አይኖርም” የሚለው እንዲሁ ላይ ላዩን ሲታይ ከቁ. 7 ጋር በተለይም ከቁ. 11 ጋር የሚቃረን ይመስላል። ምንም እንኳ ሊሆን አይችልም የተባለው ነገር መፈጸሙ አጠራጣሪ ቢሆንም፣ ሙሴ ግን እየተናገረ ያለው ሊሆን ስለማይችለው ነው (በ1ዮሐ 2፥1 ተመሳሳይ ሁኔታ አለ)።

5-6 እስራኤል ግን ይህ ሊሆን የማይችለው ነገር ሲሆን የምታየው ሙሉ በሙሉ እግዚአብሔርን ስትታዘዝ ብቻ ነው። መታዘዝ በመካከላቸው አንድ ድኻ እስከማይኖር ድረስ ብልጽግናን ያመጣላቸዋል፤ ደግሞም በአካባቢያቸው በሚኖሩ ሕዝቦች ላይ የበላይ ያደርጋቸዋል።

7-11 ሙሴ ስለ እስራኤላውያን ውስጣዊ ባሕርይ ማለትም ስለ ሐሳባቸውና፣ ስለ ስሜታቸው መናገሩን ቀጠለ፤ ልባቸው እንዳይከፋና ለተቸገረ ወንድማቸው የሚያስፈልገውን ሁሉ በርሳራ እንዲያበድሩ አሳስባቸው። ለሌላው ክብካቤ ማድረግ ያለባቸው “ዕዳ የሚሰረዝበት ሳባተኛው ዓመት ተቃርቧል” ስለሚል አይደለም፤ ይህ ልግስናን ይገታል። ያለማጉረምረም በልግስና መስጠት አለባቸው። እዚህ ላይ ማስጠንቀቂያ ተሰጥቷል፡- የተቸገረው ወንድም ወደ እግዚአብሔር ሊጮኽና፣ አጉረምረሚ ልብ ያለውም ንፋግ በንጢአቱ ተጠያቂ ሊሆን ይችላል። “በደለኛ እንዳትሆን” የሚለው በቀጥታ በእግዚአብሔር ለጎሳናው የተነገረ ወይም በግልጽ በካህኑ በኩል የሚነገር ሊሆን ይችላል (23፥21-22፤ 24፥15፤ ዘሌ 20፥20፤ ዘኁ 9፥13፤ 18፥22)።

1ረ. አገልጋዮችን ዐርነት ማውጣት (15፥12-18)

12-18 ሲያገለግሉ የኖሩ ከስድስት ዓመት ሳይበልጥ ነጻ መውጣት ይኖርባቸዋል (ከዘፀ 21፥2-6 ጋር ያነጻ።) የአገልጋዩ ነጻነት ግን ዐርነት ከመውጣትም ያለፈ ነው፤ ነጻ የወጡ

ሰዎች ከቀድሞ ጌቶቻቸው የሚያስፈልጋቸው ክብት፣ ዐውድማና የወይን መጭመቂያ ስፍራ ሊሰጣቸው ይገባል። ነገር ግን አገልጋዩ ነጻ መውጣት ባይፈልግ፣ ለባለቤቱ የዕድሜ ልክ አገልጋይ እንዲሆን (ከዘፀ 21፥6 ጋር ያነጻ) ጆሮውን በቤቱ መዝጊያ ላይ እስደግፎ በወስፌ ይብሳው ይላል። የዕድሜ ልክ አገልጋይ ለመሆን ምርጫው ሁለት ምክንያቶች ናቸው፤ አገልጋዩ ለጌታው ያለው ፍቅርና በጌታው ሥር በመሆኑ የሚያገኘው ዋስትና ናቸው። በዘፀ 21፥5 ላይ ጌታውን፣ ሚስቱንና ልጆቹን ከመውደዱ የተነሣ የዕድሜ ልክ አገልጋይ ለመሆን የሚያደርገው ውሳኔ እንደ ተጨማሪ ምክንያት ሊቈጠር ይችላል። ሕጉ በሚደነግገው መሠረት ሚስቱን ትቶ ለመሄድ የማይፈልግ አገልጋይ የዕድሜ ልክ አገልጋይ ለመሆን ወስኗል ማለት ነው።

ከጌታው የሚጠበቀው ልግስና ይንደል ይሆናል በሚል እስራኤላውያን ዐርነት ለመውጣት ያልፈለገው አገልጋይ በስድስት ዓመት ቁይታው የሰጠው አገልግሎት፣ አንድ ተቀጣሪ ሰው ከሰው አገልግሎት ሁለት ዕጥፍ እንደሚበልጥ ሊያውቁ ይገባል። ምናልባት ይህ ማለት ያስገላባቸው ዓመታት ሲሰሉ የቅጥር ሠራተኛውን ደመወዝ ያህል ነው፤ ይሁን እንጂ የቀን ደመወዙን ሳይቀበል ኖሯል። ስለዚህ ይህ አገልጋይ ዕጥፍ ክፍያ ይገባዋል፤ ምክንያቱም ባለቤቱ የሠራተኛውን አገልግሎት ብቻ ሳይሆን ለአገልግሎቱም ምንም ክፍያ አልከፈለውም።

1ሰ. የእንስሳት በኩራት (15፥19-23)

19-23 በኩርን አስመልክቶ ቀደም ብለው ከተሰጡት መመሪያዎች በተጨማሪ (ከ12፥6-7፣ 17፤ 14፥23-26 ጋር ያነጻ) እዚህ ላይ የክብት በኩር እንዳይሠራበትና የበግ በኩር እንዳይሸለት ታዟል። እነዚህ ለእግዚአብሔር የተለዩ ስለ ሆኑ ለግል ጥቅም ማዋል አይቻልም።

ሕዝቡ ሁሉ በዓመታዊ በዓላት በአንድነት በደስታ ሊበሉ ይገባል፤ የዘዳም ትእዛዛት በአጠቃላይ የተሰጡት ለሕዝቡና ለካህናቱም ጭምር ነው። በየዓመቱ በኩር ከብቶችንና እንስሳትን ማጓጓዝ ከባድ ስለ ሆነ የሕዝቡን ሁሉ ተሳትፎ ይጠይቃል። እንከን ያለባቸው እንስሳት ለመሥዋዕት ሊቀርቡ አይገባም፤ ሆኖም ሥርዐቱ በሚጠይቀው መሠረት ንጹሕ ሆኑ አልሆኑ ደሙ በአግባቡ በመሬት ላይ ከፈሰሰ የጋራ ምግብ ሆኖ በሕዝቡ ሊበሉ ይችላሉ። እነዚህ ትእዛዛት ዐዲስ በሆነ መንገድ የእግዚአብሔር ሕዝብ በተቀደሰ ሕይወት መመላለስ እንደሚገባቸው አጽንዖት ይሰጣሉ።

1ሸ. ፋሲካ (16፥1-8)

1-4 በአራት ዘዳም ውስጥ አጠቃላይ የፋሲካ ክብረ በዓል ተወስቷል (ከዘፀ 23፥14-19፤ ከዘሌ 23፤ ከዘኁ 28፥16-29፥38 ጋር ያነጻ)፤ ይህም የቂጣ በዓል፣ ከመንጋውም ሆነ ከከብቶች የፋሲካውን እንስሳና ምግብ የመጥፋትን ያጠቃልላል። ከዚህም በተጨማሪ በምድሪቱ ሲሰፍሩ የፋሲካ በዓል “እግዚአብሔር ለስሙ መጠሪያ በመረጠው ቦታ” ሊከበር ይገባል። ለፋሲካ በዓል ታሪካዊ መሠረት የሆነው ሁነት ይበልጥ ጐላ፤ የጐላውም በዕርሻ ዓመት ነው።

እርሾው የሚያመለክተው መስበስን በመሆኑ ለፋሲካ በዓል ተምሳሌት ሊሆን አይችልም። ስለዚህ በዚህ ጊዜ መበላት ያለበት እርሾ የሌለበት ቂጣ (የመከራ ቂጣ፤ ዘፀ 37 ይመ) ነው፤ ምክንያቱም እስራኤላውያን ከግብፅ የወጡት በጥድፊያ ነው። “ከግብፅ የወጣህበትን ዘመን . . . ታስብ ዘንድ” የሚለው አረፍተ ነገር የፋሲካው በዓል የተመሠረተው በታሪካዊው እንጂ በግብርናው ዓመት ላይ እንዳልሆነ ያሳያል። “በመጀመሪያው ዕለት ምሽት” የሚለው በኒሳን ወር ዐሥራ ዐምስተኛው ቀን (መጋቢት/ሚያዝያ) ሊሆን ይችላል (ዘሌ 23፥6)።

5-8 ሕዝቡ ፋሲካውን ከበሉ በኋላ እግዚአብሔር በሚመርጠው ስፍራ መቄየት እንዲችሉ ወደየጊዜያዊ መኖሪያቸው መሄድ ይችላሉ። የፋሲካው ምግብ በራሱ የተሟላ ነበር፤ በምሽቱ ለፋሲካው መሥዋዕት ከቀረበው አንዳችም ተርፎ ማደር የለበትም። የፋሲካው ቂጣ በዓል ልዩ በሆነ የመዝጊያ ስብሰባ ይጠናቀቃል።

በዐዲስ ኪዳን ኢየሱስ ክርስቶስ ከደቀ መዛሙርቱ ጋር የበላው የመጨረሻ ፋሲካ የጌታ እራት ሆነ (ማቴ 26፥17-29፤

ማር 14፥12-25፤ ሉቃ 22፥7-22)፤ የክርስቶስም የመስቀል ሞት ንጢአትን የሚያስወግድ የፋሲካ መስዋዕት ሆነ (1ቆሮ 5፥7-8፤ ክዮሐ 1፥29 ጋር ያነጻ)።

1ቀ. የመክር በዓል (16፥9-12)

9-12 ይህ በዓል መጀመር ያለበት ማጭዳ በአህሉ ላይ ከማረፉ ሰባት ሳምንታት በፊት ነው። በዘሌ 23፥15 መሠረት ቈጠራው መጀመር ያለበት፤ “የሚወዘወዘውን የነዶ መስዋዕት ካቀረባችሁበት የሰንበት ማግስት አንሥታችሁ ሰባት ሙሉ ሳምንታት ቊጠራ” ከሚለው ነው፤ ይህም በፋሲካው በዓል ሁለተኛው ቀን መሆኑ ነው። በዘሌ 23፥6 ላይ “ዐምሳ ቀን” የሚለው ሐረግ የሰባ ሊቃናቱ ትርጉም ይህንን የመክር በዓል የጸንጠቆስጤ በዓል የሚል ስያሜ እንዲሰጠው አድርጓል። በዐዲስ ኪዳን ይህ የመክር በዓል ልዩ ትኩረት አግኝቷል፤ በኢዩ 2፥28-32 ላይ የተነገረው ትንቢት በተፈጸመ ጊዜ መንፈስ ቅዱስ ወረደ፤ የዐዲስ ኪዳንም ቤተ ክርስቲያን ተመሠረተች። ይህ በዓል የመክር በዓል እንደ መሆኑ መጠን በዚያን ጊዜ ማንም ሰው በፈቃዱ የሚያቀርበው መስዋዕት እግዚአብሔር ለሕዝቡ ከሰጠው በረከት ጋር ተመጣጣኝ ሊሆን ይገባል (ከቊ 16-17 ጋር ያነጻ)።

1በ. የዳስ በዓል (16፥13-17)

13-17 ይህ የዳስ በዓል የአህሉ ምርት በወውድማው ወይም በመጭመቂያው ከተሰበሰበ በኋላ ለሰባት ቀን የሚከበር በዓል ነው። በዘፀ 23፥16 እና 34፥22 ላይ “የመክተቻው በዓል” ተብሎ ሲጠራ፤ የበዓሉን ጊዜ በሚመለከት ደግሞ በዘሌ 23፥34፤ 36፤ 39 እና በዘኁ 29፥12 ላይ በሰባተኛው ወር ከዐሥራ ዐምስተኛው እስከ ሃያ አንደኛው ቀን ተብሎ ይበልጥ ተብራርቷል። ይህም መስከረም/ጥቅምት ነው። ይህ በዓል ከአንድ ተጨማሪ ቀንና የመዝጊያ ስብሰባ በኋላ ይውላል። እግዚአብሔር በእጃቸው ሥራ ባርኳቸዋልና ይህ የሰባት ቀን በዓል ለሁሉም ሰው የደስታ በዓል ሊሆን ይገባል። ይህ የሕጉ ዕጣሬ በድጋሚ የተነገረበት ክፍል ነው፤ ሁሉም እስራኤላውያን በእግዚአብሔር ፊት በሦስቱም በዓላት ላይ በየዓመቱ መገኘት አለባቸው። ማንም ሰው በበዓሉ ላይ ባዶ አጁን መገኘት የለበትም፤ ከድካሙም እግዚአብሔር ያበልጸገውን ያህል ማምጣት ይኖርበታል።

2. ብሔራዊ ጉዳዮች (16፥18-19:21)

2ሀ. ስለ ፍርድ አሰጣጥ (16፥18-20)

18-20 በመሠረቱ ይህ ክፍል የምዕ 17 አካል ነው፤ ሙሴ በከነዓን ያለውን ዐዲሱን ሰፈር እያሰላሰለ፤ ሕዝቡ እግዚአብሔር በሚሰጣቸው ከተሞች ዳኞችንና አለቆችን እንዲሾሙ መመሪያ ሰጣቸው። ዳኞቹ የሕዝብ ባለ ሥልጣናች ሊሆኑ፤ አለቆቹ ደግሞ በእነርሱ ሥር ሆነው ዳኞቹ የሚወስኑትን በተግባር የሚያውሉ ናቸው። ዳኞች ሕዝቡን በቅንነት ሊገኙ ይገባል፤ ሕዝቡም እግዚአብሔር በሚሰጣቸው ምድር በሕዝብነታቸው መቀጠል እንዲችሉ ቅን ፍርድን ብቻ እንዲከተሉ ተመክረዋል። ዳኞችም ፍርድን ማዋቅትና አድልዎን ማድረግ አይገባቸውም። ጉቦ የጠበባንን ዐይን ያሳውራል፤ የጻድቃንንም ቃል ያጣምማል። እግዚአብሔር ጉዳሕ ፍርድን ይፈልግብናል።

2ለ. ሌሎች አማልክትን ስለ ማምለክ (16፥21-17፥1)

16፥21-17፥1 ሙሴ ለመጨረሻ ጊዜ እስራኤል በከነዓን ስለሚያጋጥማት ጣዖት አምልኮ ማስጠንቀቂያ ይሰጣል። አምልኮተ እግዚአብሔር ከአምልኮተ ጣዖት ጋር መቃየጥ የለበትም። የትክክለኛ አምልኮ መለያው እግዚአብሔር የሚቀርበው የመስዋዕቱ ጥራት (ልቀት) ነው፤ የበኩር መስዋዕቱ ከባድ ጉድለት የሌለበት (15፥21)፤ እንከንም የሌለበት (ዘሌ 1፥3) መሆን አለበት። ይህም ማለት ፍጹም ሊሆን ይገባል ማለት ነው። በዚህ ስፍራ ይህ መመሪያ የሚሠራው ለበሬ ወይም ለበግ መስዋዕት ነው።

2ሐ. ኪዳንን መተላለፍ ስለሚያስከትለው ቅጣትና ቅደም ተከተሎቹ (17፥2-13)

2-3 ከእግዚአብሔር አምልኮ ፈቀቅ ማለት “በእግዚአብሔር ፊት ክፉ ድርጊት” ወይም “ትእዛዜን በመተላለፍ” በሚል ተጠርቷል። እስራኤል ፀሐይን፤ ጨረቃንና የሰማይ ከዋክብትን በቊሳዊነታቸውም ሆነ በአሕዛብ አማልክት ውክልናቸው ልታመልካቸው አይገባም። ፀሐይ፤ ጨረቃና ከዋክብት ከሌሎች አካላት ጋር በመሆን የእግዚአብሔርን ክብር ያሳያሉ እንጂ እንደ ጣዖት እርሱን አይወክሉም (መዝ 8፥3፤ 19፥1፤ ሮሜ 1፥18-21)።

4-13 ሌሎች ማናቸውም ከእግዚአብሔር አምልኮ ፈቀቅ የሚያደርጉ ነገሮች በሙሉ በጥንቀቄ መመርመር ይገባቸዋል። እውነት መሆኑ (ልክ በ13፥14 እንደ ተጠቀሰው) በሁለት ምስክሮች ከተረጋገጠ (አንድ ምስክር ስለማይበቃ) ጥፋተኛ ሆኖ የተገኘው ሰው በምስክሮቹ አማካይነት በድንጋይ ተወግሮ መሞት አለበት። የመጀመሪያውን ድንጋይ የሚወረውሩት ምስክሮቹ ናቸው። የብክለቱ አስከፊነትና የቅጣቱም ዐላማ ክፉውን ከመካከልህ አስወግድ (ከእስራኤል) በሚለው መግለጫ ይታያል።

አምላክህ እግዚአብሔር የሚመርጠው ስፍራ የሕግ ማስፈጸሚያ እንዲሁም መንፈሳዊ፤ ማኅበራዊና ፖለቲካዊ ማእከል ነው (ከ16፥18-20 ጋር ያነጻ)። ለዳኝነት ውሳኔ የሚያስቸግሩ ጉዳዮች ሁሉ ወደ ካህናቱና በተመረጠው ማእከል ወደሚገኘው ዳኛ መቅረብ ይገባቸዋል። ፍርድ ቤቱን መናቅ ሞት የሚያስከትል ወንጀል ነው። እነዚህ ቅደም ተከተሎች ከተጠበቁ ሕዝቡ ሁሉ ይህንን ሲሰማ ይፈራል፤ በ13፥11 መሠረት የሞት ቅጣትም ሌላ ወንጀል እንዳይፈጸም ይከላከላል።

የአካባቢው ዳኞች ወደ ከፍተኛው ፍርድ ቤት ይግባኝ በተባሉ ጉዳዮች ላይ መወሰን አይገባቸውም፤ የከፍተኛው ፍርድ ቤት ውሳኔ ደግሞ ተግባራዊ የሚሆነው በአካባቢው ዳኞች ነው፤ ሕጉን ተግባራዊ የማድረጉ ኅላፊነት የወደቀው በመላው ሕዝብ ላይ ነው። “በዚያ የሚቆመውን ካህን ወይም ዳኛ የሚገቅ” የሚለው ከእስራኤል መካከል አንዱን ሊሆን ይችላል። ሐሳቡ በግልጽ እንደሚያሳየው ይህንን “የንቀት ድርጊት” የፈጸመው ሰው ሲገደል የሚያዩ ሁሉ ፍርድ ቤትን ናቂ አይሆኑም።

2መ. ንጉሥን ስለ ማንገሥና የንጉሡ መመሪያዎች (17፥14-20)

14-15 ወደፊት የሚሾመውን ንጉሥ በተመለከተ የተነገረው እግዚአብሔር ለሕዝቡ መንግሥት ለመመሥረት ካለው ዕቅድ የተነሣ ሳይሆን፤ ሕዝቡ ከአካባቢው ተጽዕኖ የተነሣ ወደ ፊት ንጉሥ ይሾምልን ማለታቸው ስለማይቀር ነው (1ሳሙ 8፥4-9 ይመ)። በቀጣይ መገለጦች እግዚአብሔር ንግሥናን እንደ መሣሪያው በመጠቀም በመሲሐዊ ትንቢቶችና ፍጻሜያቸው አማካይነት ዘላለማዊ ዕቅዱን ገልጧል። ሕዝቡ ንጉሥ በመኙ እንኳ እግዚአብሔር የመረጠውና እስራኤላዊ ወንድማቸው ሊሆን ይገባል።

16-17 ለንጉሡም ክልከላዎች ተደርገውበታል (ቊ 18-20)። ፈረሶችን ማብዛት ወደ ግብፅ እንዳይመለሱ ከተሰጠው ትእዛዝ ጋር ተያይዟል። እጅግ ባለ ብዙ ፈረስ መሆን ብልጽግናን አለበለዘያም ወታደራዊ ኃይልን ወይም ደግሞ ሁለቱንም ያመለክታል። ያለምንም ጥርጥር ሁለቱም ቢሆን ከእግዚአብሔር ይልቅ በራስ መተማመንን የሚያመጡ ናቸው። ብዙ ሴቶችን መስበሰብ በሌሎች መንግሥታት የሚደረግ የሩቅ ምሥራቅ ፍርድ ቤቶች ልማድ ነው፤ ብዙ ሴቶችንም ማግባት የሚታሰበው ከተለመደው ፖለቲካ ነክ የጋብቻ ውሎች ጋር ነው። እንዲህ ዐይነት ሚስቶች ባዕድ ባህሎችንና ጣዖት አምልኮን ወደ ቤተ መንግሥቱ በማምጣት የንጉሡን ልብ ያስታሉ። ብርና ወርቅንም ማካማቸት ከእግዚአብሔር ይልቅ በሀብት መደገፍን ያስከትላል (ከ1ነገ 10፥1-11፥13 ጋር ያነጻ)።

18-20 የሎሌው ስምምነቶች ቅደም ተከተሎችን በመከተልም በእግዚአብሔር ማደሪያ የኪዳን ስምምነቱ ቅጂ ይቀመጣል፤ ከዚህም ንጉሡ የራሱን ቅጂ በማብዛት ከእርሱ ጋር ያኖረዋል። በየጊዜውም ያነበዋል። ከዚህ “ሕግ ቃል” ጋር መተላለፍ ሦስት ምክንያት አለው፤ (1) እግዚአብሔርን ማገልገል እንዲማር፤ (2)

እያንዳንዱን የሕጉን ቃል በጥንቃቄ እንዲከተልና (3) እርሱም በእግዚአብሔር ሕግ ፊት እንደ ሌሎች ወንድሞቹ እኩል እንዲሆን ነው። የዚህም ውጤቱ ለረድም ዘመን መንገሥ ነው።

2ሠ. የካህናትና የሌዋውያን የመባ ድርሻ (18፥1-8)

1 ስለ ዳኞችና ስለ ንጉሥ ከተሰጠው አንቀጽ በተጨማሪ ሌዋውያንን ስለ መደገፍ በስፋት ተገልጿል። ሌዋውያን ካህናት እንዲሁም የሌዊ ነገዶች የሚሉት ስያሜዎች ሁል ጊዜ አንድን ነገር ለመግለጽ የሚውሉ አይደሉም፤ ካህናት የአሮን ዝርያዎች ናቸው፤ ሌዋውያን የሚለው ቃል ደግሞ የአሮን ዝርያዎች ሆኑም አልሆኑም የሌዊ ነገድን በሙሉ የሚያጠቃልል ነው (ዘኁ 18፥20፡ 23-24)።

2 ሌዋውያኑ እንደ ነገድ፣ ሌሎቹ ነገዶች እንደሚኖራቸው ዐይነት በካህን የተወሰነ ድርሻ የላቸውም። በቀላላዊ ነገሮች ረገድ ለእነርሱ ርስታቸው እግዚአብሔር ነው። የተወሰኑ ከተሞች ሊኖሯቸውና በእነዚያም ከተሞች እንደ ሁኔታው የግል ይዞታዎች ሊኖሯቸው ይችላሉ (ቀ. 8፤ ዘኁ 35፤ ኢያ 20-21 ይመ)። የሌዋውያኑ የዕለት ቀለብ የሚገኘው ለእግዚአብሔር ከሚቀርበው መባና ከበኩራት ነው። በተለይ የመባው የተወሰነ ክፍል የአሮን ልጆች ለሆኑት ካህናት ይሰጣል (ዘሌ 7፥31-35)።

3-5 “የሚሠዋ” የሚለው ቃል በሃይማኖታዊ በዓላት ላይ የሚሠዋውን እንስሳ የሚያመለክት ሲሆን እዚህ ላይ ከጎብረቱ መባ በተጨማሪ ያለውንም ምግብ ያካትታል (ከ12፥15፡ 21 ጋር ያነጻ)። ለካህኑ የሚሰጠው ድርሻ ከካህኑ ጎሳፊነትና አገልግሎት የተነሣ ከእግዚአብሔር የተመደበላቸው ነው። ሌዋውያኑ እንደ ካህናት ነገድ የሚጠሩት አንዳንድ ጊዜ በአጠቃላይ እንደ ነገድ ባላቸው ማንነት ሲሆን፤ ሌላ ጊዜ ደግሞ የአሮን ልጆችን በሚያመለክት ጠበብ ባለው መልኩ ሊሆን ይችላል።

6-8 አንድ ሌዋዊ ከእስራኤል ምድር አንዱ ስፍራ እግዚአብሔር ለስሙ መጠሪያ ወደ መረጠው ስፍራ ለካህናት አገልግሎቱ መሠረድ ቢኖርበት፤ እርሱም የመብቱን ክሊሎቹ እኩል ድርሻ ያገኛል። ከቤተ ሰቡ ንብረት ሽያጭ የቱንም ያህል ቢያገኝ ሌሎቹ ሌዋውያን የሚያገኙትን ያገኛል።

2ረ. የካህናት አስጸያፊ ድርጊቶች (18፥9-13)

9-13 እነዚህን አስጸያፊ መንገዶች የሚያመለክቱ ጥቅሶች በሌላም ስፍራ ይገኛሉ፤ ነገር ግን በቀ. 10-11 ላይ የሚገኘው ክፍል ከሌሎች ስፍራዎች ይልቅ የተሟላ ነው። ይህን ከሚመስሉ ሌሎች ክልከላዎች ጋር የሚደረጉ ንጽጽሮች እንደሚያሳዩት፤ ብዙዎቹ ቃላት በጥቅሉ ሌላ ጊዜ ደግሞ ውሱን በሆነ ሁኔታ የሚጠቀሙባቸው የተነገሩ ናቸው። የተከለከለው የካህናትን ሐሰተኛ አማልክት መከተል ብቻ ሳይሆን፤ ከነዓናውያን ከአማልክቶቻቸው ጋር ለመገናኘት መንገዶች ሁሉ በፍጹም ሊወገዱ ይገባል።

2ሰ. እንደ ሙሴ ያለ ነቢይ ስለ መነሣቱ (18፥14-22)

14-19 እስራኤላውያን እንደ ሙሴ ያለ ነቢይ በሚልክላቸው አምላክ ሙሉ በሙሉ ሊታመኑ ይገባል። እነዚህ ነቢያት ከወንድሞቻቸው መካከል በራሱ በእግዚአብሔር ይመረጣሉ፤ እግዚአብሔርም በአፋቸው ቃሉን ያናገራል። ነቢዩ የእግዚአብሔር ወኪል እንደ መሆኑ ዋና ሥራው ስለ እግዚአብሔር ሆኖ መናገር ነው። እግዚአብሔርም በስሙ የተነገረውን ቃል የማይሰማውን ማንኛውንም ሰው ተጠያቂ ያደርገዋል። በዐዲስ ኪዳን ይህ ከገዛ ወንድሞችህ መካከል እንደ እኔ ያለ ነቢይ ያስነሣልሃል' የሚለው ስለ ኢየሱስ እንደ ተነገረ ታምኖበታል (ከዮሐ 1፥21፤ 6፥14፤ 7፥40፤ ከሐሥ 3፥22-23 ጋር ያነጻ)።

20-22 በጌታ ስም እንደ መሰለው (በዘፈቀደ) የሚናገር ወይም በሌሎች አማልክት ስም የሚናገር ነቢይ መገደል አለበት። በተለይ ሁለተኛውን አሳብ የፈጸመ የሕጉን የመጀመሪያ ትእዛዝ እንደ ተላለፈ ስለሚቈጠር የሞት ቅጣት ይገባዋል። ስለ

መጀመሪያው ለመወሰን ግን አስቸጋሪ ነው። ለመፈተኛ ይሆናል ተብሎ የተሰጠው ትእዛዝ የትንቢቱ መፈጸምና አለመፈጸም ነው፤ ትንቢቱ ካልተፈጸመ ከጌታ አይደለም። ይህ መልስ የትንቢትንና የነቢዩን እውነተኛነት ለመለየት ብቸኛው መንገድ ነው፤ የትንቢት መፈጸም ለብቻው የእውነተኛ ነቢይ መለያ አይሆንም፤ ይሆናል ተብሎ የተነገረ ትንቢት ቢፈጸምና የተነገረው ግን በሌሎች አማልክት ስም ቢሆን በሞት የሚያስቀጣ ጥፋት ነው (13፥1-5 ይመ)። በቀ. 14 ላይ በግልጽ እንደ ተመለከተው አረማውያን ከአማልክቶቻቸው መልክት የሚቀበሉባቸው መንገዶች ማለትም መተኛነትና ሚርተኛነት የትክለክል ናቸው። እግዚአብሔርንና የተጻፈውን ቃሉን መከተል ከሕጎች ሁሉ የበላይ ነው፤ ማንም ሰው ሐሰተኛ ነቢይንም ሆነ ትንቢቱን ሊፈራ አይገባውም።

2ሸ. የመማጽኛ ከተሞች (19፥1-14)

1-4 ሶሶን፣ ራሞትና ጎላን አስቀድሞ ለሮቤል፣ ለጋድና ከዮርዳኖስ በስተ ምሥራቅ ለሚገኙት የምናሴ ነገድ እኩሌታ መማጽኛ ከተማ ሆነው ተሰጥተዋል (4፥41-43)። አሁን ደግሞ እስራኤላውያን ከነዓንን በሚይዙበት ጊዜ ሦስት የመማጽኛ ከተሞች እንዲያዘጋጁ ትእዛዝ ተሰጣቸው። እስራኤል የምትቈጣጠራቸው ቦታዎች ለአባቶቻቸው በተገባላቸው መሐላ መሠረት ከግብፅ እስከ ኤፍራጥስ የሚዘልቀውን (ዘፍ 15፥18) የተስፋዪቱን ምድር ሁሉ የሚያካትት ከሆነ፤ ሦስት ተጨማሪ ከተሞች ተመርጠው (ቀ. 8-9) በአጠቃላይ ዘጠኝ ይሆናሉ። ነገር ግን ሕዝቡ ሰፊውን ግዛት ሙሉ በሙሉ ባለመቈጣጠራቸው ሦስቱ የመማጽኛ ከተሞች አልተወሰኑም።

ከተሞቹ ለገዳዩ ቀረብ እንዲሉ በእገራቱ ሦስት ክፍሎች ማእከላዊ በሆነ ስፍራ መገኘት አለባቸው፤ የመማጽኛ ከተሞች አንድ ሰው ሆነ ብሎ ወይም በቂም በቀል ሳይሆን በድንገተኛ አጋጣሚ ሰውን በገደሉ ንጹሐን ላይ በችኩላ የሚፈጸመውን የደም በቀል ለማስወገድ የተቋቋሙ ናቸው (ከዘፀ 21፥12-14፤ ከዘኁ 35፥6-34፤ ከኢያ 20-21 ጋር ያነጻ)።

5-13 በእስራኤል ዘንድ የንጹሕ ሰውን ደም ማፍሰስ በሕዝቡ ላይ በደልን ያመጣል (ቀ. 10)። ንጹሕ ሰው እንዲገደልና በደለኛ ውም ሳይቀጣ እንዲቀር ማድረግ ስሕተት ነው (ቀ. 13)። ተጠያቂው ሰው ባለበት ከተማ የሚኖሩ ሽማግሌዎች ነፍሱን ገዳዩች መልሰው እንዲሰጡ ከሚናገረው ክፍል በቀር ንጹሐና በደለኛው የሚወሰንበት ሂደት አልተገለጸም። ይህ ሰው ጥፋተኛ ሆኖ ከተገኘ ይሞት ዘንድ በደም ተበቃዩ ተላልፎ መስጠት አለበት። በነጻ መልቀቁም ሆነ መኩነኑ የሚወሰነው በሌሎች ስፍራዎች በተጠቀሰው መሠረት ነው (ቀ. 15፤ ዘኁ 35፥9-34)። ሆነ ብሎ ትልቅ ጥፋት በሚፈጽመው ላይ የሚበየነው የሞት ቅጣት ከበድ ባለ ሁኔታ መፈጸም እንዳለበት በቀ. 12 ላይ “ርጎራጌ አታድርግ” በሚለው ተገልጿል።

14 ሙሴ እስራኤላውያን በምድሪቱ በየወገኑና በየቤተ ሰቡ ተከፋፍለው ሲኖሩና እነዚህ ድንበሮችም የጭቅጭቅ ምክንያት ሲሆኑ አሻግሮ ይመለከታሉ። እግዚአብሔር ምድሪቱን ለሕዝቡ ሰጥቷልና አስቀድሞ መሬቱን ሲከፋፈሉ የተወሰነው ድንበር መጣስ የለበትም። ዘሮቻቸውም የድንበር ድንጋዮችን ማንቀሳቀስ (ማዘባረቅ) የለባቸውም። የይዞታ መብት እስራኤል ከአምላኳ ለተቀበለችው ርስት እንደ ማእዘን ድንጋይ ነው። ይህ በምድር ላይ የነጻ ሕዝቦች ሁሉ መብት ነው።

2ቀ. ወንጀልን በሚመለከት ምስክሮች (19፥15-21)

15 ወንጀል ነክ ጉዳዮች የማስረጃ ደንቦች ያስፈልጓቸዋል፤ በእስራኤልም ውስጥ ምስክሮች ማስረጃ ሊያቀርቡ ይገባል፤ አለበለዚያ ይቀጣሉ (ዘሌ 5፥1)። ምስክርን አስመልክቶ የዐቢይ ጥፋቶች መመሪያ (17፥7) እዚህም ላይ ለማገኛውም ዐይነት ጥፋት ተደንግጓል። ሁለት ወይም ሦስት ምስክሮች ያስፈልጋሉ (17፥6፤ ዘኁ 35፥30፤ ማቴ 18፥16፤ 2ቆሮ 13፥1)።

16-20 ሐሰተኛ ምስክር “ተንኩለኛ” ተብሎ መጠራቱ ምናልባት የሚያመለክተው ይህ ምስክር የሚጠቀምበትን ክፉና የሚጉዳ ቋንቋ መጠቀሙን ነው። በእንዲህ ዐይነት መልኩ አንደኛው ሌላውን ሲከስ፤ ሁለቱም በእግዚአብሔር ፊት በሚያገለግሉ ካህናትና ዳኞች ዘንድ መቆም አለባቸው። “በእግዚአብሔር ፊት” የሚለው ሐረግ ለዚሁ ዐላማ የተወሰነውንና (17፥9) በመቅደሱ

መካከል የሚገኘውን የችሎት መሰብሰቢያ የሚያመለክት ነው። ምርመራው ጥልቅ መሆኑን አሳይቶ (ከ13፥14፤ 17፥4 ጋር ያነጻ)፤ ከሰባትም ሐሰተኛ መሆኑን ከተረጋገጠ አስቀድሞ በተከሰሰው ላይ ይደርስ የነበረው ቅጣት በዚህ ሐሰተኛ ከሰባ ላይ ይሆናል።

21 ይህ “ሕይወት በሕይወት፤ ዐይን በዐይን . . .” የሚለው ሕግ (ከዘፀ 21፥23-25፤ ከዘሌ 24፥18-20 ጋር ያነጻ) አጥፊዎችን ለመቅጣት እንደ መመሪያ የተሰጠ ነው። ኢየሱስ ክርስቶስ ይህንን መመሪያ የተቃወመ በሚመስል መንገድ በማቴ 5፥38-42 ላይ ለደቀ መዛሙርቱ “ቀኝ ጉንጭህን ለሚመታህ ሌላውን ጉንጭህን ደግሞ አዙርለት” በሚል ትምህርት ተክቶላቸዋል። ይሁን እንጂ መታወስ ያለበት ነገር የዘግጥም ሕግ የአገሪቱ ባለ ሥልጣናት ሕዝብን ለመጠበቅ፤ ጥፋተኞችን ለመቅጣትና ወንጀልን ለመከላከል የሚከተሉት ሕግ ነው። በሌላ በኩል ደግሞ ኢየሱስ የተናገረው ግለሰቦች በግል በሚደርስባቸው በደል ሊያሳዩት ስለሚገባ ምላሽ ነው።

3. ለጦርነት የሚሆኑ መመሪያዎች (20፥1-20)

1-4 እስራኤላውያን ከግብፅ ያወጣቸው እግዚአብሔር ከእነርሱ ጋር ስላለ የጠላቶቻቸውን ወታደራዊ ትጥቅ መፍራት አይገባቸውም። የእስራኤል ካህን ሰራዊቱን ለድላቸው ዋስትና እግዚአብሔር ከእነርሱ ጋር እንደሚሆን በመንገር ያዘጋጃቸዋል። አራቱ የማጽኛ ምክሮች እጅግ ድራማዊ ናቸው፡- (1) ልባቸው አይባባ (2) አትፍሩ (3) አትደንግጡ (4) አትሸበሩ።

5-9 አለቆቹም ለወታደራዊ ምልምሎቹ ንግግር ሊያደርጉና ከዘመቻ የሚቀሩባቸውንም ምክንያቶች ሊገልጹ ይገባል። ለጦርነቱ ፈቃደኛና ዝግጁ የሆኑ ብቻ ናቸው የሚያስፈልጉት፤ ይህ ሰራዊት የተገደደ ሰራዊት አይደለም። ከወታደራዊው ዘመቻ መቅረት የሚችሉት ዐዲስ ቤት የሠሩ፤ ዐዲስ የወይን ተክል ተክለው ፍሬውን ያልሰበሰቡና ዐዲስ ሚስት ያገቡ ብቻ ናቸው (ከ24፥5 ጋር ያነጻ)፤ እነዚህ የሚያመለክቱት በከንዓን ያለውን ቋሚ ኑሮ ነው። ፈሪዎችና ልባቸው የሚባባ አይዘምቱም፤ ከእነዚህ ነገሮች የተነሣ ተስፋ መቀረጥ በሰራዊቱ መካከል አይነግሥም። ወታደራዊ ጓዶች ለጦርነት ዝግጁ ሲሆኑ አዛዦች ይሰየማሉ። እነማን እንደሚሰየሙ ግን ግልጽ አይደለም።

10-15 ወደፊት እስራኤል ከከንዓን ድንበር ዐልፋ ከተሞችን መያዝ ቢኖርባት የምትከተለው መመሪያ የተለየ ይሆናል። የከንዓን ከተሞች ሙሉ በሙሉ መደምሰስ ሲገባቸው፤ ራቅ ያሉት ከተሞች ደግሞ አስቀድሞ የሰላም ጥሪ ሊተላለፍላቸው ይገባል። ይህንን የሰላም ጥሪ ከተቀበሉ ለእስራኤል ገባር ይሆናሉ። የሰላሙን ጥሪ የማይቀበሉ ከተሞች ግን ወንዶቹ ተገድለው ሴቶቹ፤ ልጆችና እንስሳት እንዲሁም ሌላው ነገር ሁሉ ለእስራኤል ምርኮ ይሆናሉ።

16-18 ከዚህ በተቃራኒው በከንዓን የሚገኙ ከተሞች ሁሉ አስጸያፊ ስለሆኑ መጥፋት አለባቸው (ርኩስ ስለሆኑ (ከ7፥26 ጋር ያነጻ)፤ “ፈጽመህ ደምስሳቸው”)። “እስትንፋስ ያለውን” የሚለው በሌላ ስፍራ (ከዘፍ 7፥22 በቀር) ሰብአውያንን የሚያመለክት ነው። ድል በተደረጉት የከንዓን ከተሞች ውስጥ የሚኖሩ ሰዎች በሙሉ መደምሰስ የነበረባቸው እስራኤል በትልቁ ንጢአት ተመርዛ ከአምላካ ከእግዚአብሔር ወደ ሌሎች አማልክት ዘወር እንዳትል ነው።

19-20 እስራኤል ለከበባ ሥራ ግንዳላዎች ካስፈለጓት የዐጭር ጊዜ ፍላጎቷ የወደፊቱን እንዳይበልጥ የፍሬ ዛፎች መጨፍጨፍ የለባቸውም፤ በመሆኑም ለምግብነት ሊያገለግሉ የሚችሉትን ዛፎች ለሌላ ዐላማ ማዋል የለባቸውም። የፍሬ ዛፎች እንደ ልብ ስለማይገኙ በጥንቃቄ መያዝ ይገባቸዋል።

ጦርነቶች ሁሉ ሰው የሚዋረድበት ዐመፅና ሰቂቃ ያለባቸው ናቸው፤ እነዚህ ለእስራኤል የተሰጡ መመሪያዎች ሊለኩ የሚገባቸው እነርሱ ከሚኖሩበት ዓለም ጋር በአንጻራዊነት፤ ከከንዓናውያንም ባህል አስቃቂ ንጢአቶች ጋር በማገናከብ ነው።

4. የእርስ በርስ ግንኙነቶች (21፥1-25፥19)

40. ውሳኔ ስላልተሰጠበት ግድያ የሚቀርብ ማስተሰሪያ (21፥1-9)

1-5 የነፍስ ማጥፋት ወንጀል ሲፈጸም (ዘኁ 35፥32-33) የእግዚአብሔር ፍትሕ ይጓደላል። ወንጀለኛው ከምድሪቱና ከነዋሪዎቹ ተነጥሎ የሚታይ አይደለም፤ እናም ወንጀለኛው እስካልተቀጣ ድረስ ፍትሕ ተጓድሏል ማለት ነው። ወንጀል ፈጸሟል ሲገኝ ካልተቻለ በደል የሚወገድበት አንድ ዘዴ መፈጠር አለበት። አስቀድሞ በደሉ የተፈጸመበት አካባቢ በድኑ ከተገኘበት ስፍራ እስከ ከተማ ድረስ ያለውን በመለካት በሽማግሌዎችና በዳኞች መወሰን አለበት። በቅርብ ያለው ከተማ ሽማግሌችም ለፈሰሰው ደም ስርየት ማቅረብ አለባቸው። ለሥራ ያልደረሰች ጊደር ወዳልታረሰበትና ወራጅ ውሃ ወዳለበት ስፍራ ትነዳ፤ ጊደሯ የምትነዳበት ቦታ በድኑ ለተገኘበት ቦታ ቅርብ መሆን ይኖርበታል። እግዚአብሔርን የሚወክሉ ናቸውና ካህናትም በዚያ መገኘት አለባቸው (10፥8፤ 18፥5)።

6-9 ስርየቱ የሚከናወነው ሽማግሌዎቹ የጊደሯን ዐንገት ሰብረው በሰውነቷ ላይ እጃቸውን በመታጠብና ሕዝቡን በመወከል በግድያው ከንጹሕ ደም ነጻ ነን ባሉ ጊዜ ነው። ከዚያም የእግዚአብሔር ሕዝብ በደሉ እንዲወገድ ይጸልያሉ። ይህ ተግባር ሕዝቡን ከንጹሕ ሰው ደም ቅጣት ያነጻል። እዚህ ላይ የተጠቀሰው ስርየት በመሥዋዕቱ ሥርዐት ውስጥ የተካተተው ሥርዐት አይደለም። ምክንያቱም የጊደር ደም ለመሥዋዕትነት አይቀርብም። ይልቁንም ምድሪቱን ከበደል ለማንጸት ጊደሯ ባልታወቀው ወንጀለኛ ምትክ የምትሞትበት የፍትሕ ስርየት ነው።

40. የቤተ ሰብ ግንኙነት (21፥10-21)

10-14 እጅግ ርቀው በሚገኙት (20፥15) ሕዝቦች ጦርነት ቢደረግና አንድ እስራኤላዊ ወንድ በጦርነቱ ከተማረከት መካከል አንዲት ያላገባች ሴት ለማግባት ይመኝ ይሆናል፤ እርሷም የአስጸያፊ (ዕርም) እገዳ ስለማይመለከታት (20፥16-18)፤ እርሷና ሰውየው በእስራኤላውያን የጋብቻ ሕግና ሥርዐት መሠረት መኖር አለባቸው። ይህ ዐይነቱ ሕግ ሰውየው ሴቶችን ከመድፈር ሲያገደው፤ ሴቷን ደግሞ ከዐዲሱ ሁኔታ ጋር የምትላመድበትን ጊዜ ይሰጣታል። የቀድሞ ሕይወቷን አውጥታ ለመጣሏ እንደ ምሳሌ ይሆን ዘንድ፤ የለበሰችውን ልብሽ ማውለቅ፤ ጠጉሯን መላጨት፤ ጥፍሯን መቀረጥና ዐዲስ ልብስ መልበስ ይኖርባታል። ይህ የመንጸት ሥርዐት (ከዘሌ 14፥8፤ ከዘኁ 8፥7፤ ከ24፥19፥24 ጋር ያነጻ) ሴቱ የእስራኤል ቤተ ሰብ እንድትሆን ያደርጋታል፤ ነገር ግን የእስራኤላዊው ሚስት ከመሆኗ በፊት ከቀድሞ ቤተ ሰብ የምትለይበት አንድ ወር ሙሉ የልቅሶ ጊዜ ይኖራታል። በገንዘብ ከመሸጥና እንደ ዕቃ ከመፍጠርም የተጠበቀች ናት። ከጋብቻ በኋላ ባልየው በእርሷ ደስ ባይሰኝ እንኳ ዐብሯት ተኝቷልና እንደ ነጻ ሴት ሊለቃት ይገባል።

15-17 በጥንት ጊዜ ከአንድ በላይ ማግባት የተፈቀደ ባይሆንም ችላ ተብሎ የታለፈ ጉዳይ ነው፤ ከዚህ የተነሣ ኅላፊነትንና የውርስ መብትን የሚመለከቱ ተያያዥ ችግሮች ይከሠታሉ (ከዘፍ 29፥15-30፥34 ጋር ያነጻ)። እዚህ ላይ ለእስራኤል የተሰጠው ሕግ በሌሎች የጥንት ምሥራቅ አገሮችም ይገኛል (የመካከለኛውን ዘመን የሶርያ ሕግ ይመ)። በእስራኤል የበኩር ልጅ ኅላፊነትም ሆነ መብት የአባትየው ፈቃድ ምንም ይሁን ምን የእርሱ ሆኖ ይጸናል። አባት ይህንን ሕግ የሚያከሸፍ ወይም የልጁን ንብረት የሚያስቀር ኑዛዜ ማድረግ የለበትም። “ሁለት እጅ ድርሻ” የሚለው የዕብራይስጥ ፈሊጣዊ አነጋገር የወራሹን ስፍራ የሚጠቀም ነው። “የአባቱ ንጉል የመጀመሪያ ምልክት” የሚለው ሐረግ የሚገልጸው የመጀመሪያው ወንድ ልጅ የአባትየውን ዘር የመተካት ንጉል ያለው የመጀመሪያ ውጤት መሆኑን ነው።

18-21 ለአገር ውስጥና ለሲቪል ኑሮ የተሰጡትም መመሪያዎች ሌሎችን ለመከላከልና ለመጠበቅ የሚጠቅሙ ናቸው። ይሁን እንጂ እምቢተኛ ልጅን አስመልክቶ ምንም ርኅራኄ አልተፈቀደም። ይህ ልጅ ሊመልሰው በሚችለው ምክር ሁሉ ፊት አልከኛና ዐመፀኛ ነው። እነዚህ ቃላት የማይታረም ዐመፀኛ ነትን የሚገልጹ ናቸው። በተጨማሪም ወላጆቹ በሽማግሌዎች ፊት አምጥተው ሲያቀርቡት የልጁን ሰካራምነትና አባካኝነት

ለዋና ዋና ማኅበራዊ ጉዳዮች የሚደረግ ጥንቃቄ

1. ሰብእና የእያንዳንዱ ሰው ሰብእና መጠበቅ አለበት (ዘፀ 20+13፤ 21+16-21፤ 26-31፤ ዘሌ 19+14፤ ዘዳ 5+17፤ 24+7፤ 27+18)። 2. የሐሰት ውንጀላ እያንዳንዱ ሰው ከስድብና ከሐሰት ውንጀላ የተጠበቀ ነው (ዘፀ 20+16፤ 23+1-3፤ ዘሌ 19+16፤ ዘዳ 5+20፤ 19+15-21)። 3. ሴቶች ሴት በኅብረተ ሰቡ ውስጥ በጥንኝነት ስፍራ ብትገኝም ምንም ዓይነት በደል ሊደርስባት አይገባም (ዘፀ 21+7-11፤ 20፤ 26-32፤ 22+16-17፤ ዘዳ 21+10-14፤ 22+13-30፤ 24+1-5)። 4. ቅጣት ጥፋተኛው ከሰብአዊ ርኅራኄ ውጭ ከተገቢው በላይ መቀጣት የለበትም (ዘዳ 25+1-5)። 5. ክብር እያንዳንዱ እስራኤላዊ የእግዚአብሔር ነጻ ሰውና አገልጋይ የመሆን ክብርና መብት አለው፤ ይህ መብት ይጠበቃል (ዘፀ 21+2፤ 5-6፤ ዘሌ 25፤ ዘዳ 15+12-18)። 6. ውርስ የእያንዳንዱ እስራኤላዊ በተስፋዪዬ ምድር ያለው ውርስ የተጠበቀ ነው (ዘሌ 25፤ ዘኁ 27+5-7፤ 36+1-9፤ ዘዳ 25+5-10)። 7. ንብረት የእያንዳንዱ እስራኤላዊ ንብረት የተጠበቀ ነው (ዘፀ 20+15፤ 21+33-36፤ 22+1-5፤ 23+4-5፤ ዘሌ 19+35-36፤ ዘዳ 5+19፤ 22+1-4፤ 25+13-15)። 8. የሥራ ፍሬ/ዋጋ እያንዳንዱ የሥራውን ፍሬ የማግኘት መብት አለው (ዘሌ 19+13፤ ዘዳ 24+14፤ 25+4)። 9. የምድር ፍሬ እያንዳንዱ ሰው ምድር ያበቀለችውን/ ያፈራችውን ፍሬ መካፈል ይችላል (ዘፀ 23+10-11፤ ዘሌ 19+9-10፤ 23+22፤ 25+3-55፤ ዘዳ 14+28-29፤ 24+19-21)።	10. የሰንበት ዕረፍት እያንዳንዱ ሰው እስከ ዝቅተኛው አገልጋይ ድረስ ያለው ሳምንታዊውን የእግዚአብሔርን ሰንበት መካፈል/ማረፍ ይገባዋል (ዘፀ 23+12፤ 20+8-11፤ ዘዳ 5+12-15)። 11. ጋብቻ ጋብቻ በቅድስና መጠበቅ ይኖርበታል (ዘፀ 20+14፤ ዘሌ 18+6-23፤ 20+10-21፤ ዘዳ 5+18፤ 22+13-30)። 12. ብዝበዛ ማንም ሰው ዐቅም የሌለው፤ ድኻ ወይም ደካማ ቢሆን እንኳ መጨቁን ወይም መበዝበዝ የለበትም (ዘፀ 22+21-27፤ ዘሌ 19+14፤ 33+34፤ 25+35-36፤ ዘዳ 23+19፤ 24+6፤ 12-15፤ 17፤ 27+18)። 13. ቅን ፍርድ ማንኛውም ሰው ወደ ፍርድ ችሎት የመቅረብና አቤቱታ የማቅረብ እንዲሁም ቅን ፍርድ የማግኘት መብት አለው (ዘፀ 23+6፤ 8፤ ዘሌ 19+15፤ ዘዳ 1+17፤ 10+17-18፤ 16+18-20፤ 17+8-13፤ 19+15-21)። 14. ማኅበራዊ ሥርዐት እያንዳንዱ ሰው በኅብረተ ሰቡ ውስጥ እግዚአብሔር የሰጠው ስፍራ መከበር አለበት (ዘፀ 20+12፤ 21+15፤ 17፤ 22+28፤ ዘሌ 19+3፤ 32፤ 20+9፤ ዘዳ 5+16፤ 17+8-13፤ 21+15-21፤ 27+16)። 15. ሕግ ማንኛውም ሰው፤ ንጉሥ እንኳ ቢሆን ከሕግ በላይ ሊሆን አይችልም (ዘዳ 17+18-20)። 16. እንስሳት ለእንስሳት ጥበቃና እንክብካቤ ማድረግ ከሁሉ ሰው ይጠበቃል (ዘፀ 23+5፤ 11፤ ዘሌ 25+7፤ ዘዳ 22+4፤ 6-7፤ 25+4)።
--	---

የክሱ ምክንያት አድርገዋል። ለእንዲህ ዓይነቱ ግለሰብ ምንም የቀረለት ተስፋ የለም።

ወላጆች ክሳቸውን የሚያቀርቡት በከተማዪቱ በር አጠገብ በዳኝነት ስፍራ በተቀመጡ ሽማግሎች ፊት ነው፤ ክፉ ከእነርሱ ይወገድ ዘንድ በድንጋይ ተወግሮ እንዲሞት የሚወስኑበት የከተማዪቱ ሰዎች ናቸው። የቅጣቱ ፍርሀት በተወላጆች መካከል የሚኖርን ዐመፀኛነት ያግዳል (13፤ 11፤ 17፤ 13፤ 19፤ 20)። እንዲህ ዓይነቱ ዐመፀ በዐምስተኛው ትእዛዝ በጥብቅ የተከለከለ ነው (5፤ 16፤ ዘፀ 20፤ 12፤ ከዘፀ 21፤ 15 ጋር ያነጻ)።

4ሐ. ከመሬት፣ ከእንስሳትና ከሌሎች ነገሮች ጋር ስላለ ግንኙነት (21፤ 22-22፤ 12)

በወንጀሉ ምክንያት በሞት ተቀጥቶ ዛፍ ላይ የተሰቀለ አንድ ሰው ምሽቱን በዚያው መቁየት የለበትም፤ ሥጋው በእግዚአብሔር የተረገመ ነውና ከዚህ የበለጠ ቢቈይ ምድሪቱን ያረክሳል። መሰቀል (ከኢያ 8፤ 29፤ 10፤ 26-27 ጋር ያነጻ) ሰውየውን በአደባባይ ያዋርደዋል። ወንጀለኛውም በእግዚአብሔር ፍርድ በሞት የተቀጣ ነው።

“በእግዚአብሔር ዘንድ የተረገመ” የሚለው ሐረግ ትርጉም በትክክል አይታወቅም። በመሠረቱ ፍርድ የእግዚአብሔር እስከ ሆነ ድረስ (1፤ 17) አንድን ሰው ከኪዳኑ ሕዝብ መካከል መለየትና በወንጀሉም ምክንያት በአደባባይ

ተሰቅሎ መዋረዱ የሚያሳየው ግለሰቡ በእግዚአብሔር የተረገመ መሆኑን ነው። ዕርቃኑን በአደባባይ መሰጣቱ እጅግ መዋረዱን ያሳያል። እዚያው እንደ ተጋለጠ ንጢአቱና ቅጣቱ እየታወሰ መቀጠሉ ምድሪቱን እንደሚያረክስ በምሳሌያዊነት ተገልጿል። ጳውሎስ የክርስቶስን ውርደት ለማብራራት ይህንን ክፍል ባጭሩ ጠቅሶታል (ገላ 3፤ 13)።

22፤ 1-4 የጠፉ የቤት እንስሶች ለባለቤቱ ሊመለሱ እንጂ ችላ ሊባሉ አይገባም። የጠፋው እንስሳ ባለቤት በአካባቢው ከሌለ ወይም ምክንያቱ ካልታወቀ የጠፋውን እንስሳ ያገኘው ሰው ባለቤቱ ፈልጎ እስኪያገኘው ድረስ ወደ ራሱ ቤት ወስዶ ሊጠብቀው ይገባል፤ እናም እንስሳው ለባለቤቱ ሊመለስ ይገባል። ይህ ዓይነቱ መመሪያ ለማንኛውም ጠፍቶ ለተገኘ ነገር ሁሉ የሚሠራ ነው። እንዲሁም በመንገድ ዳር ወድቆ የተገኘን እንስሳ ማንም መንገደኛ በእግሩ እንዲቆም መርዳት አለበት። ይህም ባለቤቱ አጠገቡ ያለና ሽክም ተሽክም የወደቀ እንስሳን ይመለከታል (ዘፀ 23፤ 5)፤ ከሽክሙ ክብደት የተነሣ ባለቤቱ ብቻውን እንስሳውን በእግሩ እንዲቆም ሊረዳው አይችልምና።

5 ሴት የወንድን፣ ወንድም የሴትን ልብስ እንዳይለብሱ መከልከል የግድ ልብስ መለዋወጥን ለመከልከል ሳይሆን የተከለከሉ ወሲባዊ ግንኙነቶችን ግብረ ሰዶማዊነትንም ለመከልከል ነው (ዘሌ 18፤ 22፤ 20፤ 13)። በወንድና በሴት መካከል ያለው ልዩነት እንደ እግዚአብሔር ፍጥረት ተጠብቆ እንዲቈይ እንዳይዋረድም መጽሐፍ ቅዱስ በጥብቅ ይመክራል።

6-7 እዚህ ላይ የሚገኘው ትእዛዝ ገና የተፈለፈሉ ጫጩቶችን ወይም ዕንቁላል የታቀደችን እናት ወፍ የሚመለከት ነው። ለእንስሳት ርኅራኄ ስለ ማሳየት ወይም እናትየውን ስለ ማትረፍ ሕግ የተሰጠው ዝርያ እንዲቀጥል ለማድረግ ነው (ከዘፍ 1፥28፤ 9፥9-10 ጋር ያነጻ)። ይህን ትእዛዝ መከተል ረጅም ዕድሜንና የኑሮ መከናወንን የሚያስገኝ በረከት አለው (ከ5፥16 ጋር ያነጻ)።

8 ራስንም ሆነ ንብረትን ከደም በደል ለመጠበቅ የቤቱ ጣራ በጥንቃቄ መሠራትና መደገፊያም ማበጀት ያስፈልጋል (ኢያ 2፥6፤ 2ሳሙ 11፥2)። የቤት ጣራዎች አብዛኛውን ጊዜ ለተለያዩ ዐላማዎች ጥቅም ላይ ይውላሉ። ከዚህም የተነሣ ማገጃ ግድግዳ ካልተሠራለት ሰው በቀላሉ ወድቆ ይጉዳል።

9-10 ዘርን ቀላቅሎ መዝራት፤ ሁለት የተለያዩ እንስሳትን ጠምዶ ማረስ እንዲሁም በተለያዩ ክሮች የተሰፉ ልብሶችን መልበስ የሚከለክለው ሕግ በዘሌ 19፥19 ላይ በመጠኑ ተብራርቷል። የዚህ ሕግ ጥንታዊ ምክንያቱ ግልጽ አይደለም። ምናልባት እግዚአብሔር በፍጥረት መካከል ያስቀመጠው ልዩነት መጠበቅ ስላለበት ሊሆን ይችላል። የእስራኤላውያንም ባሕርይ ከጎረቤት አገሮች የተለየ ሊሆን ይገባዋል። የሚረሻን ቀንበር የሚሸከመው እንስሳትን መቀላቀል መከልከል እኩል ጉልበት የሌላቸውን እንስሳት በመጥመድ ርኅራኄ የጉደለው ተግባር እንዳይፈጸም ለማድረግ ሊሆን ይችላል (ዘሌ 19፥19 ማብ ይመ)። በቀ. 9 ላይ እንደ ተገለጸው ወይንና ሌሎች ተክሎች ሲቀላቀሉ ወይንም ሆነ ሌላው ተክል ይጠፋሉ፤ ጥቅም ላይ ለማዋልም የማይቻል ይሆናል። አሁንም ቢሆን የዚህ ሕግ ዐላማ በተፈጥሮ ውስጥ ያለው የአያንዳንዱ ነገር ልዩነት ተጠብቆ እንዲቆይ ማድረግ ነው።

11-12 የተለያዩ ቀለም ያላቸውን ክሮች መቀላቀል በዘሌ 19፥19 ተከልክሏል፤ ነገር ግን በዚህ ስፍራ “በሰፍና በፍታ” በሚል ተለይቶ ተጠቅሷል። ምናልባት እነዚህ እንደ ምሳሌ መጠቀሳቸው ይሆናል። በዘኁ 15፥38-40 ላይ ባለ ዘርፍ ልብስ የሚለብሱበት ምክንያት ተገልጿል፡- “በየልብሳችሁ ጫፍ ላይ ዘርፍ አድርጉ . . . ልባችሁ የተመኘውን፤ ዐይናችሁ ያየውን ሁሉ ተከትላችሁ እንዲታመነዝሩ እነዚህን ዘርፎች በማየት የእግዚአብሔርን ትእዛዛት በማስታወስ እንድትታዘዙ ማስታወሻ ይሆኗችኋል።”

4መ. ጋብቻን በንጽሕና ስለ መጠበቅ (22፥13-20)

13-21 ምንም እንኳ መፋታት የእግዚአብሔር ፈቃድ ባይሆንም (ከማር 10፥5-9 ጋር ያነጻ) በአንዳንድ የተወሰኑ ሁኔታዎች ግን ከገደብ ጋር ተፈቅዷል። ባል ዐዲስ ባገባት ሚስት ላይ ወስላታነት አግንቼባታለሁ ቢል፤ የተወሰኑ ቅደም ተከተሎች መጠበቅ አልባቸው። ባልየው ከዐዲሷ ሙሽራ ጋር ቢተኛና ቢጠላት፤ ወደ እርሱም ከመምጣቷ በፊት ክብረ ገጽሕና የላትም ቢል፤ ወላጆቿ መጥተው በገጽ ሊቆሙና ልጃገረድ እንደ ነበረችም ለከተማው ሽማግሎች ሊያረጋግጡ (በደሙ ሽማ አማካይነት) ይችላሉ። ሽማግሎቹ ሙሽራዬቱን በማዋረድ ስሟን በማጥፋት ወንጀለኛ ሆኖ ካገኙት፤ ለሙሽራዬቱ አባት አንድ መቶ ስቅል ብር መክፈል አለበት፤ እርሷንም ለዘላለም ላይፈታት ሚስቱ አድርጎ መውሰድ አለበት። ሆኖም ድንግል ለመሆኗ ምንም ማረጋገጫ ካልቀረበ በአባቷ ቤት ደጃፍ በድንጋይ ተወግራ መገደል ይኖርባታል። ሕጉ ንጽሕ ሙሽሮች በባሎቻቸው ያለ ምክንያት እንዳይከሰሱ ሲከላከል፤ ወጣት ሴቶችም ቅደመ ጋብቻ ንጽሕናን እንዳያድሉ ያበረታታል። ይሁን እንጂ ወጣት ሴቶች ከጋብቻ በፊት የግብረ ሥጋ ግንኙነት ያልፈጸመ ወንድ እንዳያገባቸው አይከላከልላቸውም፤ ነገር ግን ከጋብቻ ውጪ የሚደረገውን ግንኙነት የሚከለክሉ ሕጎች አሉ (ለምሳሌ፤ ቀ. 22-29)።

22 የሞት ቅጣትን በሚያስከትለው በዚህ ጥፋት “ክፉውን ከመካከልህ ወይም ከእስራኤል ማስወገድ አለብህ” የሚለው ትእዛዝ ሦስት ጊዜ በተከታታይ (ቀ. 21፡ 22፡ 24) መሰጠቱ፤ በትዳር ታማኝነትን ማጉደል ምን ያህል አስከፊ እንደ ሆነ ያሳያል። በእነዚህ በተጠቀሱት ሁኔታዎች መሠረት ዝሙት መከልከል ብቻ ሳይሆን፤ የሞት ቅጣት የሚያስከትል ታላቅ ወንጀልም ነው።

23-27 ዝሙት ከፈጸሙት መካከል አንደኛው የታጨች ሴት ብትሆንና ይህ በከተማው ውስጥ ሲፈጸም አስጥሉኝ ብላ ባትጮኽ በድንጋይ መወገር ይኖርባታል። በዚያም አገር የሴቷ ጨኽት በማይሰማ ሁኔታ ሰውየው አስገድዶ ከደፈራት እርሷ በነጻ ተለቅቃ ሰውየው ይገደላል።

28-29 ሕጉ ለሌላ ያልታጨችን ሴት ለሚደፍር ወንድ ትንሽ ለዘብ ያለ ነው። ይሁን እንጂ ቅጣቱ ቀላል አይደለም፤ ወንጀለኛው ንምሳ ስቅል ብር መክፈልና በሕይወት እስካለ ድረስም ልጅቷን አግብቶ መኖር ይጠበቅበታል። ለሚስት የሚደረግ ጥሎሽ በባህሉ የተለመደ ነበር (ዘፍ 34፥12፤ ዘፀ 22፥16፤ 1ሳሙ 18፥25፤ ሆሴ 3፥2)።

30 ይሁን እንጂ ከአባት ሚስት ጋር ግንኙነት ማድረግን የሚከለክለው ይህ ሕግ ያለጥርጥር እናትን ማለት አይደለም፤ ምክንያቱም እዚህ ላይ የተጠቀሰው የአባት ሚስት ከሚከተሉት ጥቅሶች ጋር በተመሳሰለ መልኩ ነው (27፥20፤ ዘሌ 18፥8፤ 11፤ 20፥11)። ያዕቆብ ሮቤል ከባላ ጋር በመተኛቱ የአባቱ ቍባት ናትና ኩነት (ዘፍ 35፥22፤ 49፥3-4)። በዘሌዋውያን ላይ በቤተሰብ መካከል ይህን በሚያደርጉ በሁለቱም ያታ ላይ የሞት ቅጣት ተወስኗል (ዘሌ 18፥8፤ 29፤ 20፥11)።

4ሠ. ቤተ ሰብ፤ ጉርብትናና ብሔራዊ ግንኙነቶች (23፥1-25፥19)

1-2 ምዕራፍ 23 ልዩ ልዩ ሕጎችን የሚጀምረው ከእግዚአብሔር ጉባኤ በተወገዱት ሦስት ልዩ ልዩ ዐይነት ግለሰቦች ነው፤ እነርሱም ጃንደረቦች፤ ዲቃሎች፤ አሞናውያንና ሞዓባውያን ናቸው። ጉባኤው ግልጽ በሆነ ሁኔታ “የእግዚአብሔር ጉባኤ” ተብሎ ተጠቅሷል (ቀ. 1-3፥8)፤ ምናልባትም ሃይማኖታዊውን ማኅበረ ሰብ ብቻ የሚመለከት ይሆናል። ማንኛውም ዐይነት አካላዊ ጉድለት በእግዚአብሔር ዘንድ ተቀባይነት የለውም፤ ይህም ግላዊ የሆነ ንጢአት (እንደ ዲቃላ) ወይም ብሔራዊ (እንደ አሞናውያንና ሞዓባውያን ባሕርያት) የመሳሰሉት ማለት ነው።

እነዚህ ከጉባኤው የተወገዱት ጃንደረቦች ለባዕድ አማልክት ራሳቸውን ለመስጠት ሆነ ብለው ጃንደረቦች የሆኑ፤ ወይም በባዕድ መንግሥታት ውስጥ ከፍተኛ ሥልጣን የነበራቸው ጃንደረቦች ናቸው፤ እነዚህ መመሪያዎች የእግዚአብሔር ሕዝብ ቅዱስ እንደ መሆኑ ሆነ ብሎ ብልትን መቀረጥ አጸያፊ ተግባር በመሆኑ የተከለከለ ነው። ኢሳይያስ በትንቢቱ ወደ ፊት እስራኤል ወንዶችና ሴቶች ልጆች ይልቅ በእግዚአብሔር ፊት መልካም ተግባርን የሚያደርጉ ጃንደረቦች የተሻለ ስም እንደሚኖራቸው ተንብዮአል (56፥4-5፤ ከሐሥ 8፥26-39 ጋር ያነጻ)።

ወደ ጉባኤ እንዳይገባ የሚከለክለው ሕግ በቀጥታ ማንን እንደሚመለከት ግልጽ አይደለም። ይህ ክፍል ከጋብቻ ውጪ የተወለዱትን ሁሉ አይመለከትም። የተከለከሉ ጋብቻዎች በግልጽ ተወግዘዋል፤ አመንዝሮችም ሞት ተፈርደዋቸዋል፤ እንዳንዶቹም እንዲያገቡ ተደርገዋል፤ በሌሎች ሁኔታዎች ደግሞ በቤተ ሰብ ሥር ተጠብቀው እንዲቆዩ ተደርገዋል። ይህ ሕግ የሚያተኩረው በጣዖት አምልኮ ግልሙትና ወይም በከነዓን የልምላሜ ሃይማኖት ወሲባዊ ተግባር የተገኙ ልጆች ላይ ነው። ይሁን እንጂ ሕጉ በተከለከሉ ጋብቻዎች የተገኙትን ልጆች ሁሉ ያጠቃልላል። በቀ. 6 ላይ በተጠቀሰው መሠረት “እስከ ዐሥር ትውልድ ድረስ” የሚለው ሐረግ ሕዝብ እስካለ ጊዜ ድረስ ለማለት ነው።

3-6 አሞናውያንና ሞዓባውያን ተወግደዋል፤ ምክንያቱም እስራኤላውያን ወደ ከነዓን በሚጓዙበት ጊዜ በመንገድ ላይ ርኅራኄን አላሳዩአቸውም። እስራኤላውያን ግን በገዛ ገንዘባቸው ሊገዙት ከፈለጉት መብልና መጠጥ ውጭ አንዳች ነገር አልተመኙባቸውም ነበር (2፥28-29)። ቢቃወሟትም እንኳ እስራኤል በከተማው ዳር ዳር ሔደች እንጂ ጠላት አልሆነችባቸውም (2፥9፡ 16-19)። ነገር ግን ሞዓባውያን እስራኤልን የሚረግም በለዓም የተባለ የመስጴጦምያ አስማተኛ ቀጠረ፤ ምንም እንኳ እግዚአብሔር ርግማኑን ወደ በረከት ቢቀይረውም (ዘኁ 22-24፤ ከዘፍ 12፥3 ጋር ያነጻ) ሞዓባውያን እስራኤላውያንን ባለ መርዳታቸው በደለኞች ሆነዋል። በመሠረቱ

የንጉሡ ማንኛውም ተግባር የሕዝቡ ሁሉ ኅላፊነት ነው፤ ምክንያቱም እርሱ ሕዝቡን ሁሉ ወክሎ ስለሚኖር ነው።

እስራኤል ከእነዚህ ሁለት ሕዝቦች ጋር መተባበርም ሆነ መልካም ግንኙነት ማድረግ የለባትም። ነቢያትም ቢሆኑ አሞናውያንንና ሞዳባውያንን አውግዘዋል (ኢሳ 15፥1-16፥13፤ ኤር 48፥1-49፥6)። የኋላ ኋላ በዳዊት የመሲሐ ትውልድ አካል የሆነችው ሞዳባዊቷ ሩት ግን ከዚህ ሁሉ ተለይታ የምትጠቀስ ናት።

7-8 ምንም እንኳን ኤዳማውያንና ግብፃውያን ለእስራኤል ርኅራኄ ባያሳዩም፤ ይልቁንም ቢጨቁኗቸውም እነዚህ ሁለት ሕዝቦች አልተወዙም፤ ምክንያቱም ኤዳማውያን የእስራኤል ሕዝቦች ስላላቸውና ግብጽም እስራኤል በመጸተኛነት የተቀመጠችበት ስፍራ ስለ ሆነ ነው። የልጅ ልጆች ግን ወደ እግዚአብሔር ጉባኤ መግባት ይችላሉ።

9-14 እዚህ ላይ በጦርነት ጊዜ የጦር ሰፈርን ስለ መቀደስና ስለ ማንጸት የተሰጠው መመሪያዎችን እናገኛለን። በሌሊት ዘሩን ያፈሰሰ ሰው ከሰፈር ውጪ እስከሚቀጥለው ቀን ምሽት ድረስ መቆየት አለበት፤ በዚያ ከቆየ በኋላ ታጥቦ በመንጸት ፀሐይ ከጠለቀች በኋላ ወደ ሰፈር መመለስ ይችላል። ዐይነ ምድርን ለማስወገድ ግን ከሰፈር ውጭ ቦታ መመረጥ ይኖርበታል። ከጦር መሣሪያም በተጨማሪ ጉድጓድን መቆፈሪያ እንደ አካፋ ዐይነት መሣሪያ ያስፈልጋል። የሚወገደውም ቁሻሻ በዐፈር ሊሸፈን ይገባዋል። ይህም እግዚአብሔር በመንፈሳዊ መገኘቱ በሰፈር ውስጥ ሲያልፍ እንዳይቆጣ ነው። ቅድስና የተገለጠው ከንጽሕና ጋር ነው። ለአምልኮ ወደ እግዚአብሔር መቅረብ የሚችሉት ንጽሕ የሆኑ ሰዎች ብቻ ናቸው (ዘፀ 19፥10-11፤ 30፥18-21፤ ኢያ 3፥5፤ መዝ 51፥7፤ 10)።

15-16 ከጌታው የከብለለ ባሪያ ለጌታው ተመልሶ መሰጠት የለበትም፤ ይልቁንም እርሱ በመረጠው የእስራኤል ግዛት ውስጥ እንዲኖር ጥገኝነት ሊሰጠው ይገባል። እንዲህ ዐይነቶቹ ባሮች ከባዶና አገሪቶች የሚመጡ ናቸው፤ እስራኤላውያን በግብፅ ሲኖሩ እንደ ነበረው ሊጨቁኑ አይገባም (ዘፀ 22፥21፤ ዘሌ 19፥33-34)።

17-18 የቤተ ጣየት ግልሙትና በበአል አምላኪዎች ዘንድ የተለመደ ነበር። እስራኤል ግን በእንዲህ ዐይነቱ አሳፋሪና ኢግብረገባዊ ተግባር ራሷን እንዳታረክስ ተከልክላለች፤ የዝሙት ዐዳሪ ክፍያ መቀበልም ሆነ ከዝሙት ዐዳሪ ክፍያ ለእግዚአብሔር ስእለት መሰል ክልክል ነው። ስእለት ማንኛውንም ለእግዚአብሔር ቤት የሚደረግን መዋጮ ሁሉ ይመለከታል። ክፉ በሆነ መንገድ የተገኘ ማንኛውም ነገር እንዲሁም በራሱ ክፉ የሆነ ነገር ሁሉ ለእግዚአብሔር መሥዋዕት ሆኖ መቅረብ የለበትም።

19-20 ሕዝቡ በመጀመሪያ ሲቋቋም የእስራኤል ኢኮኖሚ በምንም ዐይነት በንግድ ላይ መመሥረት የለበትም፤ የብድርም የመጀመሪያው ዐላማ ራሳቸውን መርዳት ያልቻሉ በጣም ደካ ሰዎችን ለመርዳት የታሰበ ነው። እንዲህ ዐይነቱም ድጋፍ ትርፍ አልባ ሊሆን ይገባል። ነገር ግን ከሌሎች አገሮች የሚመጡ ነጋዴዎች እስራኤላውያንን ከንግዳቸው ሥራ አንጻር ወለድ ስለሚያስከፍሱ እነዚህን ሰዎች ወለድ ማስከፈል ይቻላል። እንዲህ ዐይነቱ መመሪያ ድኾችን ያሻሽላል፤ ባለቻቸውም ትንሽ ጥሪት እንዲሠሩ ያደርጋል። ወለድ በሌላም ቦታ እንዲሁ ገደብ ተጥሎበታል (ዘፀ 22፥25 እና ዘሌ 25፥36-37)። በምድሪቱ የእግዚአብሔር ሕዝብ የድካም ፍሬ የሚወሰነው እነዚህን መመሪያዎች በተከተሉ መጠን ነው።

21-23 በብሉይ ኪዳን ስእለት የተለመደ ነበር። ስለዚህ በብሉይ ኪዳን የመሥዋዕት ሥርዐት ውስጥ በመካተት ተደጋግመው ይጠቀሳሉ። ምንም እንኳን ስእለት እንደ ግዴታ ባይጠቀስም በአግባቡ ከተደረገ ግን እግዚአብሔር ይባርክዋል። አንዳንድ ጊዜ የስእለት የጋጋ የሚወሰነው አንድ የሆነ ነገር ሲፈጸም ነው (ከመሳ 11፥30-31 ጋር ያነጻ)። ሙሴ ሕዝቡ ስእለት እንዲሰጥ ይህም በአስቸኳይ መሆን እንዳለበት በጥብቅ አሳስቧል (ከዘኁ 30፥2 ጋር ያነጻ)። እግዚአብሔር አጥብቆ ስለሚሻው ስእለትን አለመፈጸም ንጢአት ነው። በዘኁ 30 በተጠቀሰው መሠረት በቤተ ሰቡ ውስጥ የተወሰኑ ሰዎች

አንዳንድ ግዴታዎች እስካልተከሰቱ ድረስ የመክፈል ግዴታ የለባቸውም።

24-25 ከባልንጀራ ዕርሻ ጥቂት የወይን ዘለላ መውሰድ ወይም ጥቂት እሸት መቅጠፍ፤ በመኸር ጊዜ ቃርሚያ እንደ መሰብሰብ የሚታሰብ ነው። ይህም የተመሠረተው በጊዜው ወዲያው ምግብ ካስፈለገ ነው። ይሁን እንጂ ወይንን በቅርጫት ለማጋዘና እህሉንም ለማጨድ እንዲህ ዐይነቱን መብት ከአግባብ ውጪ መጠቀም አይገባም። በአይሁድ ባህል መሠረት እነዚህ ቍጥሮች የሚመለከቱት በወይን ቦታ ወይም በዕርሻ ቦታ የተቀጠሩ ግለሰቦች ነው።

24፥1-4 መፋታት እንደ አንድ ማኅበራዊ ሕይወት ሊታይ ይችላል፤ በተወሰኑ ሁኔታዎች ውስጥ የሚፈቀድ ቢሆንም ቍጥጥር የሚደረግበት ነው (ዘሌ 21፥7፤ 14፤ 22፥13፤ ዘኁ 30፥9)። ፍቺን መጠየቅ የሚችለው ባልየው ብቻ ነው፤ ሴቲቱ አትችልም። ቍ 1-3 ነገሩን በደረጃ ያስቀምጠዋል። አንድ ሰው አንዲት ሴት ቢያገባና በሚያሳፍር ነገር ብታሳዝነው፤ ሰውየው ሴቲቱን ይፈታታል፤ እርሷም ሌላ ታገባለች፤ ያገባችው ወንድ ደግሞ ቢፈታት ወይም ቢሞት ሕጉ እንደሚለው የቀደመው ባሏ መልሶ ሊያገባት አይችልም፤ ምክንያቱም በሁለተኛው ጋብቻ ረክሳለች። እንዲህ ዐይነቱ ጋብቻ በእግዚአብሔር ፊት አስጸያፊ ነው፤ በምድሪቱም ላይ ንጢአት ያመጣል (ከኤር 3፥1፤ ከማቴ 5፥31-32 ጋር ያነጻ)።

ሚስቱን ለመፍታት የሚፈልግ ወንድ “አሳፋሪ ነገር” እንዳለባት ማሳየት መቻል አለበት። ይህም እንደ ምንዝርና ዐይነት የከፋ ላይሆን ይችላል። ምክንያቱም የምንዝርና ቅጣቱ ሞት ነው (22፥22-27፤ ዘሌ 20፥10)። ምንም እንኳን ለፍቺ የሚያበቃ ሁኔታ ቢኖርም፤ ሰውየው ግን የፍቺ ወረቀት ለሴትየዋ ሊሰጣት ይገባል። ያኔ ብቻ ነው ከቤቱ ሊያስናብታት የሚችለው።

5 በ20፥7 ላይ ሴትን ያጨ አንድ ወንድ ከውትድርና ግዴታ ነጻ ነው። እዚህ ላይ ይህ ወደ ጦርነት ያለመድረግ መብት ዐዲስ ያገባ ሰውን የሚመለከትና እስከ አንድ ጓመት ድረስ መቆየት የሚችል ነው፤ የዚህም ምክንያቱ ወደ ጦርነት ከሄደ ሊሞት ስለሚችል ነው። ደስተኛና ቀጣይ የሆነ የቤተ ሰብ ሕይወት በሙሴያዊው አስተዳደር ከፍተኛ ቦታ ተሰጥቶታል።

6 ቤተ ሰቡ እህል የሚፈጭበትን የድንጋይ ወፍጮ የብድር መያዥ አድርጎ መያዝ ክልክል ነው፤ ይህ የቤተ ሰቡን ሕይወት እንደ መያዝ ይቆጠራል።

7 ወገኑ የሆነውን እስራኤላዊ ያለ ፈቃዱ ባሪያ ያደረገ ወይም ለባርነት የሸጠ ሰው በሞት ይቀጣል፤ የሰው ሕይወት ስለ ተባላሽ ወንጀለኛው በሕይወት መቀጣት አለበት። ለጋራ ብልጽግናና ለምግባራዊም ሁኔታ ያላቸው ኅላፊነት ከወንጀል ጋር ካለው ግንኙነት አንጻር አጽንዖት ተሰጥቶታል። “ክፉውን ከመካከልህ አስወግድ”።

8-9 የቈዳ በሽታን በሚመለከት የተሰጠውን የእግዚአብሔርን ትእዛዝ እንዲከተሉ ሁለት ጊዜ ለሕዝቡ ማስጠንቀቂያ ተሰጥቷል። የተጠቀሰው የለምጽ በሽታም ከዘሌ 13-14 ጋር ያለውን ትስስር የሚያመለክት ነው (የዚያን ክፍል ማብ. ይመ)።

10-13 ለባልንጀራ የሚሰጥ ብድር በጥንቃቄ ሊደረግ ይገባል። ተበዳሪው ለመያዣ የሚያቀርበውን በግሉ የመምረጥ መብት አለው፤ ከዚያም የመረጠውን ወስዶ ለዐበዳሪው ይሰጣል። ተበዳሪው በጣም የደሽየና ሌሊት የሚለብሰውን ልብስ መያዣ አድርጎ ካቀረበ፤ ይህ የሌሊት ልብስ ፀሐይ ሳትጠልቅ ሊመለስለት ይገባል። እግዚአብሔር እንዲህ ዐይነቱን ተግባር እንደ ጽድቅ ይቈጥረዋል፤ ተበዳሪውም ዐበዳሪውን እጅግ ያመስግንዋል።

14-15 ማንም ሰው ቢሆን በየትኛውም የእስራኤል ከተማ የሚኖረውን ደካ ሠራተኛ በግፍ ሊበዘብዘው አይገባም። ሠራተኛው በየቀኑ ወጪ ስላለበት ደመወዙ በየቀኑ ሊከፈለው ይገባል። በብድር ያስያዘው የሌሊት ልብስ ፀሐይ ሳትጠልቅ የተመለሰለት ሰው ካመሰገነው፤ በተቃራኒ የዕለት ደመወዙን የተከለከለ ሰው በቀጣሪው ላይ ወደ እግዚአብሔር ከሮኽ ንጢአት ሆኖ ይቆጠርበታል።

16 በግለ ሰብ ላይ የሚደነገጉ የግል ኅላጊነት ሕጎች ወንጀለኛ ውን ብቻ በግል የሚመለከቱ ሊሆኑ ይገባል። ምንም እንኳን ውርደትና ሌሎች ውጤቶች በቤተ ሰብና በትውልዱ ላይ ቢደርሱም፤ የቅጣቱ ተቀባይ ግን ወንጀለኛው ብቻ ይሆናል። ስለዚህ እስራኤላውያን እንደ ማኅበረ ሰብ፤ አባቶችን በልጆቻቸው ወንጀል መግደል የለባቸውም፤ ይልቁንም እያንዳንዱ በራሱ ንጢአት ይገደል። ነገር ግን በአንዳንድ ሁኔታዎች ቡድኑ እንዳለ ወይ የቅጣቱ ተካፋይ ይሆናል (መሳ 7)፤ አልያም በቡድኑ ውስጥ ያሉ ግለሰቦችም ዐብረው ይቀጣሉ ወይም ደግሞ ከቡድኑ የተነሣ ይተርፋሉ።

17-18 ለድኾችና ምንም ተስፋ ለሌላቸው ሰዎች የሚደረገው ክብካቤ (ከ10፥18-19፤ 14፥29፤ 16፥11፤ 24፥6፤ 10-15 ጋር ያነጻ) የተመሠተው በዘፀ 22፥21-24፤ 23፥6፤ 9 እና በዘሌ 19፥9-10፤ 23፥22 ላይ ነው። ለመጻተኞች፤ ለመበለቶችና አባት ለሌላቸው ርኅራኄን እንዲያሳዩ እግዚአብሔር ያዘዘበት ምክንያት፤ እስራኤል ራሷ በግብፅ ባረያ ስለ ነበረች ነው። መጻተኞችና አባት የሌላቸው ፍትሕ ሊጓደልባቸው አይገባም፤ የመበለትም መደረቢያ የዕዳ መያዣ ሊሆን አይገባም (ቀ፡ 12-13)።

19-22 ሳይታጨድ የተዘለለ ነዶ ቢኖር፤ ምንም ተስፋ ለሌላቸው መተው ይኖርበታል። እግዚአብሔርም በዕርሻው ባለቤት ላይ በረከቱን ያፈሳል። የወይራ ዛፍም ምርት ሲሰበሰብ ከአንዴ በላይ መራገፍ የለበትም፤ ቀረው የወይራ ፍሬ ለመጻተኞች፤ ለመበለቶችና አባት ለሌላቸው መተው አለበት። የወይንም መክር ሲሰበሰብ የተረፈው ለመጻተኞች፤ ለመበለቶችና አባት ለሌላቸው ይሆን ዘንድ የሚሰበሰበው አንድ ዙር ብቻ ነው። አሁንም እስራኤላውያን ከግብፅ ባርነት ነጻ እንደወጡ ማስታወስ ይገባቸዋል።

25፥1-3 በግለሰቦች መካከል ውዝግብ ቢፈጠር፤ ግለሰቦቹ ጉዳዩን ወደ ዳኞች ማምጣት አለባቸው። ዳኛው በደለኛ ሆኖ የተገኘው ሰው ቅጣቱን እንዲቀበል የማድረግ ኅላጊነትና ሥልጣን ተሰጥቶታል። በደለኛው ግርፋት የሚገባው ከሆነ፤ በጥፋቱ መጠን መገረፍ አለበት። በተጨማሪም የግርፋቱ መጠን ከአርባ መብለጥ የለበትም፤ ምክንያቱም ከዚያ ከበለጠ አሰብአዊና ሰውየውንም ለአደባባይ ውርደት የሚዳርግ ይሆናል። የግርፋቱ ቅጣት በዳኛው ውሳኔ መሠረት የተፈጸመ መሆኑን ዳኛው እንዲያረጋግጥ በደለኛው በዳኛው ፊት ተጋድሞ መገረፍ አለበት።

4 እንስሳትም ምግብ እንደሚያስፈልጋቸው በማሰብ በርኅራኄ ሊያዙ ይገባል። እህል በሚበራይበት ጊዜ ትልልቅ ክብደት ያላቸው እንስሳት በወውድማው ላይ ይነዳሉ፤ የእህሉ አገዳ ከዘሩ እንዲለያይ እንስሳቱ በኩቱያቸው ያበራዩታል፤ አንዳንዴም በሌላ መውቂያ ይመታል (ኢሳ 28፥28፤ 41፥15፤ ሆሴዕ 10፥11፤ ከ1ቆሮ 9፥9-10፤ ከ1ጢሞ 5፥18 ጋር ያነጻ)።

5-6 የአንድ ሰው ወንድም ልጅ ሳይወልድ ቢሞት ወንድምየው የሟችን ሚስት ወደ ቤቱ በመውሰድ ዘሩ እንዲቀጥል ማድረግ አለበት፤ ይህ ለቤተ ሰብ ቀጣይነትና በመሬት ድልድል ጊዜ ለንብረት ክፍፍል እጅግ ጠቃሚ ነው። ሙሴ አስቀድሞ ወንድ ወራሽ በሌለበት ሴቶች ልጆች የአባታቸውን ንብረት እንዲወርሱ ሕግ ደንግላቸዋል (ዘኁ 27፥1-8)። ስለዚህ አንድ ሰው ወንድ ልጅ ሳይወልድ ከሞተ ወራሽ ይኖረዋል፤ ሴት ልጅ ካለችው ግን አይኖረውም። ባሏ የሞተባት ሴት ከቤተ ሰብ ውጪ ማግባት የለባትም የሚለው ሕግ ከሰለጸፈው ሴቶች ልጆች ታሪክ ጋር ይመሳሰላል (ዘኁ 36፥10-12)። የሟች ባሏ ወንድም ይህን ሕግ ተግባራዊ ካደረገ፤ ሴቱ የሞትወልደው የመጀመሪያ ልጅ በሟች ስም መጠራት ይኖርበታል፤ ርስቱም የእርሱ ይሆናል።

7-10 አንድ ሰው የሟች ወንድሙን ሚስት ለማግባት ባይፈልግ፤ ሚስቱ ጉዳዩን ወደ ሽማግሌች ማቅረብ ትችላለች። በዚያም የባሏን ወንድም የባሏን ስም ለማስጠራት እምቢ በማለቱ ትክለሰው፤ ሽማግሌዎቹም የሰውየውን እምቢታ ማሸነፍ ካልቻሉ የሰውየውን አንዱን ጫማ አውልቃ በፊቱ ላይ ትትፋበት፤ የወንድሙን ቤተ ሰብ የዘር ሐረግ አልጠብቅም ብሎ የካደ ብላ ትርገመው። ከዚያም የእርሱም ቤተ ሰብ ጫማው የወለቀበት ቤት ተብሎ ይታወቅ፤ ይህ ቅደም ተከተል እንደ ሕግ የተሰጠው በዚህ ስፍራ ብቻ ነው። ነገር ግን በዘፍ.

38 እና በሩት 4 ላይ ተመሳሳይ ተግባር ሲፈጸም እናያለን። ሕጉ አማችየው ከዚህ ግዴታ ነጻ የሚሆንበትን መብት የሰጠው ቢመስልም፤ ይህ መብት ግን የሚያበረታታ አለመሆኑን በሚገጥመው ውርደት አሳይቷል።

11-12 ባልተገባ የወሲብ ሁኔታ ውስጥ አንዲት ሴት ባሏን የሚደበድበውን ወንድ ለማስጣል ብልቱን መያዝ የለባትም በሚለው ሕግ ተብራርቷል። እንዲህ ዐይነቱ ጉዳይ የተለመደ ባይሆንም ተመሳሳይ ክሥተቶችን ሁሉ የሚያካትት ሕግ ነው፤ የቅጣቱ እስከፊነት አትራራላት በሚለው ቃል ግልጽ ሆኗል። አሁንም ቢሆን ሕጉም ሆነ ቅጣቱ ተግባራዊ የሚሆነው ወንጀልን ለመከላከል ነው።

13-16 አንድ እስራኤላዊ በማንኛውም ንግድ ጉዳዮች ላይ የታመነ ሊሆን ይገባል (ዘሌ 19፥35-36)። በግዢ ጊዜ ከበድ ያለ ድንጋይ (የሌላውን ገንዘብ ብዙ ለመውሰድ) በሽያጭ ጊዜ አነስተኛ ድንጋይ ማድረግ (ለገዢ ትንሽ ለመስጠት) በሕግ የተከለከለ ነው። ሰዎች በቤታቸው ውስጥ የተለያዩ መለኪያ ማለትም ትልቅና ትንሽ ሊኖራቸው አይገባም። እግዚአብሔር ታማኝነት የሚያገድሉትን ይጸዩባቸዋል። የእርሱን የምግባር መለኪያ የሚከተሉትን ግን በምድሪቱ ላይ ረጅም ዘመን እንዲኖሩ ይባርካቸዋል (ከሐቃ 6፥38 ጋር ያነጻ)።

17-19 የዴሳው ዝርያ የሆኑት አማሌቃውያን በላይኛው ሲና የሚኖሩ አርብቶ ዐደሮች ሲሆኑ እስራኤላውያንን በራፊዲም አጥቅተዋቸው ነበር (ዘፀ 17፥8-16)። ሆኖም እስራኤላውያን የኋላ ኋላ ይህንን ጦርነት ድል አደረጉ (ዘፀ 17፥16)። ከዚህ በኋላ እስራኤል እግዚአብሔር በደቡብ በኩል ወደ ከነዓን እንድትገባ የሰጣትን መመሪያ እምቢ በማለቷ በአማሌቃውያንና በከነዓናውያን እጅ ሽንፈትን ተከናከላት (ዘኁ 14፥39-45)።

ሙሴ እስራኤላውያንን እነዚህ አማሌቃውያን የደከሙትንና የዛሉትን ከኋላ “ያዘግሙ” የነበሩትን እንዴት እንዳጠቁቸው ያስታውሳቸዋል። በዚህ ጥቃት አማሌቃውያን “እግዚአብሔርን አልፈሩም”። አማሌቃውያን ምን እንዳደረጉና እግዚአብሔርም እነርሱን አስመልክቶ ምን እንደ ተናገረ እንዲያስታውሱ የቀረበላቸው ጥሪ ፈጽማችሁ አጥፏቸው በሚለው መመሪያ አጽንዖት ተሰጥቶታል፤ “ከሰማይ በታች ያለውን የአማሌቅን መታሰቢያ ደምስስ” እንዲሁም “ከቶ እንዳትረሳ!” በሚለው ሐረግ አጽንዖቱ ይበልጥ ተስፋፍቷል።

አማሌቃውያን ከሕዝቃይስ ዘመን በኋላ ከምድር ገጽ ጠፍተዋል (ዘኢና 4፥43)። የማይታረመው ርኩሰታቸው መደምሰሳቸውን ግድ ይል ነበር። በተጨማሪም የእግዚአብሔርን ሕዝብ ያጠቁበት መንገድ አማሌቃውያን እግዚአብሔርን የማይፈሩ ሕዝቦች መሆናቸውን የሚያሳይ ነበር።

5. ዐሥራትና በኩራት 26፥1-15

1-4 ሕዝቡ በምድሪቱ ላይ ከሰፈሩ በኋላ፤ የእያንዳንዱ ቤተ ሰብ መሪ ከምርቱ የመጀመሪያውን እግዚአብሔር ለሰሙ መጠሪያ ወደ መረጠው ስፍራ መውሰድ ነበረበት። በዚያም እያንዳንዱ ሰው በካህኑ ፊት “እግዚአብሔር ለእኛ ሊሰጠን ለአባቶቻችን ወደ ማለላቸው ምድር እንደ ገባሁ ዛሬ በአምላክህ በእግዚአብሔር ፊት እናገራለሁ” የሚለውን አረፍተ ነገር መናገር አለበት። ያ የመሬት ባለቤት የሆነውም ሰው ስለ ምድሪቱ ፍሬያማነት መታወሻ እንዲሆን ለካህኑ ያቀርባል። ካህኑም በመሠዊያው ፊት ያስቀምጠዋል። ወደ መገናኛው ድንኳን ሊገባ የሚችለው ካህኑ ብቻ በመሆኑ ይህ መሠዊያ ከድንኳኑ ውጪ ያለው መሆን አለበት።

ይህ ከምስጋናው ንግግር ጋር የሚቀርበው የመጀመሪያው ምርት ስጦታ፤ ከመደበኛው በኩራት ጋር ተመሳሳይ ቢሆንም (ዘፀ 23፥19፤ 34፥26)፤ በርግጥ በምድሪቱ ከሰፈሩ በኋላ የመጀመሪያውን ምርት ስጦታ የሚያሳይና ከዚያም በተከታታይ በዘሌ 19፥23-25 መሠረት የሚቀጥል ነው።

5-6 በቀ፡ 5-9 ላይ የሚገኘው ታሪካዊ ክለስ በሌላም ስፍራ የተወሳ ሲሆን፤ እስራኤላውያን በእግዚአብሔር በአምላካቸው ላይ ያላቸውን እምነት የሚመለከር ነው። መጻተኛው ያዕቆብ ወደ ግብፅ ከጥቂት ሰዎች ጋር ወረደ፤ እርሱም ከመጉላላትና ከመከራ

በኋላ በእግዚአብሔር ርዳታ እጅግ ብዙ ሆኖ ወደ ምድሩ ተመለሰ።

7-11 ሙሴ በግብፅ ባርነት ሥር በነበሩት እስራኤላውያን ፊት በቀረበ ጊዜ ሕዝቡን ከግብፅ ምድር እንዲያወጣና እንዲመራ የተናገረው “የአባቶቻችሁ አምላክ ጌታ እግዚአብሔር” (ዘፀ 3፥16) በማለት ማስተዋወቅ ነበረበት። እስራኤላውያንም ከጭንቀታቸው የተነሣ የታሪካቸው አምላክ ወደ ሆነው ወደ እግዚአብሔር እንደ ጮኹ እንጂ ዐዲስ ራሱን ለገለጠ ለሌላ አምላክ እንዳልጮኹ ሊያውቁ ይገባል፤ ይህም የአባቶቻቸው አምላክ ከግብፅ ወደ ተስፋዪቱ ምድር አምጥቷቸዋል። እስራኤላውያን ከግብፅ ጭቁና ነጻ ከወጡ በኋላ በጉዟቸው ፈተና ቢገጥማቸውም ወተትና ማር በምታፈሰው (ዘፀ 3፥3 ጋር ያነጻ) ምድር ሲኖሩ ላገኙት በረከት ምክንያት የሆነውን ጌታ ሊያመሰግኑት፤ ሊያመልኩትና በእርሱም ደስ ሊሰኙበት ይገባል። በእንዲህ ዐይነቱ የምስጋና በዓል ሊዋውያንና መጸተኞች ተካፋይ ሊሆኑ ይገባል።

12-15 ከዚህ የመጀመሪያው የበኩራት ስጦታ ጋር ተያይዞ በየሦስት ዓመቱ ሊዋውያንና ችግረኞችን ለመደገፍ የዐሥራት አስጣጥ መመሪያ አለ። በዐጭሩ ትእዛዙ የምርቱ አንድ ዐሥረኛ ከባለቤቱ ቤት ተወስዶ ለሌዋውያን፤ ለመጸተኞችና ለመበለቶች ይሰጣል የሚለው ነው። ይህንንም የሚያደርግ ሰው የእግዚአብሔርን ትእዛዛት ፈጽሟልና እግዚአብሔር ሕዝቡንና የሰጣቸውን ምድር እንዲባርክ ሊጸልይ ይችላል።

ለሌዋውያንና ለተቸገሩት የሚሰጠው የመሬቱ ምርት “አንድ ዐሥረኛ” ወይም “የተቀደሰ ክፍል” ተብሎ ተጠርቷል። ይህ የተቀደሰ ዐሥራት እንደ ዓለማውያን ሕግ ለድሾች የሚሰበሰብ ቀረጥ ሳይሆን፤ ከእግዚአብሔር የተሰጠ ተግባር ነው። ዐሥራትን መስጠትም ሆነ መቀበል መንፈሳዊ ተግባር ስለ ሆነ የተቀደሰ መሆኑ ሊታወቅ ይገባል።

ጸሎቱን የሚያቀርበው ሰው ከዐሥራቱ ላይ ምንም እንዳልበላ የሚያሳይ በርካታ ሁኔታዎች አለ። በሐዘን ላይ ሳለም አንዳችም አልበላም፤ በምግብም አንዳች እንኳ ለሙታን አላቀረበም (ምግብን በሙታን መቃብር ሥር ማቅረብ በግብፅና በከነዓን የተለመደ ቢሆንም እስራኤላውያን ግን ሊያደርጉት የማይገባ ነው)።

በዚህ ዐይነት ሁኔታ የሚቀርበው አምላኪ እየደጋገመ አምላኩን የታዘዘ መሆኑን ይናገራል፤ ይህንንም በጸሎት ሲፈጽም መኖሪያው በሰማይ የሆነ እግዚአብሔር ለአባቶቻቸው በገባው የተስፋ ቃል መሠረት እስራኤላውያን ወተትና ማር የምታፈሰውን ምድር እንደ ሰጣቸው ይናገራል። በዚህ ሁኔታ ምድሪቷም ሆነች ሕዝቡ እንዲባረኩ ይጠይቃል።

6. የእግዚአብሔርን የኪዳን ትእዛዛት ስለ መጠበቅ የተሰጠው ማስጠንቀቂያ መደምደሚያ (26፥16-19)

16-19 ይህ ክፍል በሙሉ (12፥1-26፥19) የተደመደመው እግዚአብሔር እስራኤላውያን የሰጠውን ኪዳን እንዲጠብቁ በማስጠንቀቅ ነው። “ዛሬ” የሚለው ቃል የሚያመለክተው፤ ሕዝቡ እግዚአብሔር አምላካቸው እንደ ሆነ የተናገሩበትንና እግዚአብሔርም ሕዝቡ የራሱ ሕዝብ እንደ ሆነ የመሰከረበትን እንዲሁም በሞግብ ኮረብቶች ላይ የእግዚአብሔርን ሕግና ትእዛዛት በሙሉ ነፍሳቸውና ልባቸው እንዲከተሉ በድጋሚ የተነገረበትን ቀን ነው።

እግዚአብሔር የእስራኤል ሕዝብ በተለየ መልኩ ሕዝቡና ርስቱ እንደ ሆነ ተናገረ (7፥6፤ 14፥2)። እግዚአብሔር የምስጋናቸው ምክንያት እንደ ሆነ ሁሉ (10፥21)፤ እስራኤላውያን ደግሞ ለሌሎች ሕዝቦች የምስጋና ምክንያት ይሆናሉ። ከሌሎች ሕዝቦች የበለጠ ገናና ስም ይኖራቸዋል።

መ. የቃል ኪዳን ስምምነት መጽደቅ (27፥1-26)

1. በጌባል ተራራ ላይ የቆመ መሠዊያና የተሰጠ ሕግ (27፥1-8)

በምዕ 27-28 ላይ የተካተተው የቃል ኪዳን ስምምነት በእስራኤላውያን አስተሳሰብ ውስጥ በሁለት መንገዶች ሠርዖ እንዲገባ ያደርጋል፤ ይኸውም፤ (1) በጌባል ተራራ የሚቃጠልና

የኅብረት መሥዋዕት የሚቀርብባቸውን፤ ሕገጋቱ የተጻፉባቸውን ድንጋዮችን መቁለልን፤ (2) በጌባልና በገሪዛን ተራራ ሕዝቡ የሚያቀርበውን የበረከትና የመርገም ቃል ያጠቃልላል።

1 በዚህ ቍጥር መሠረት ለሕዝቡ ትእዛዝ ያስተላለፈው ሙሴ ብቻውን ሳይሆን ሙሴና የእስራኤል አለቆች ናቸው። ምናልባት ሽማግሎች ከሙሴ ጋር የሆኑበት ምክንያት እርሱ በቅርቡ በሕይወት ስለማይኖርና ከዚህም የተነሣ በገሪዛንና በጌባል ተራራ በሚደረገው ክብረ በዓል ስለማይገኝ ይሆናል።

2-4 ወደ ከነዓን መግቢያ ጫፍ ለመድረስ መቃረባቸው በድጋሚ ተጠቅሷል። በጌባል ተራራ የሚተከሉት ድንጋዮች በኖራ ተቀብተው “የዚህን ሕግ ቃላት ሁሉ” የሚለው ይጻፍባቸዋል፤ የዚህን ሕግ ቃላት ሁሉ የሚለው ምንን ለመግለጽ እንደ ሆነ እንዲህ ነው ብሎ ለመናገር አስቸጋሪ ነው። ምናልባት ግን የዚህን መጽሐፍ የሕጉን ፍሬ ነገር ለመድገም ብቻ ሊሆን ይችላል። “ዛሬ” (ቍ 1) የሚለው ቃል ሙሴ በሃያ አራት ሰዓት ውስጥ ለሕዝቡ የሚሰጣቸውን ትእዛዛት ወስኖ የሚያመለክት ነው።

5-8 በጌባል ተራራ ለሕጉ መጻፊያ ከሚተከለው ድንጋይ በተጨማሪ ለመሠዊያ የሚሆን ያልተጠረበ ድንጋይ ይተካላል። በዘፀ 20፥25 ላይ እንደ ተነገረው ሁሉ፤ ይህ መሠዊያ ሲሠራ የብረት መሣሪያ አይነካውም። መሠዊያው ልክ ቀደም ብሎ ርእሳን አበው እንዳደረጉት ሁሉ ለተለየ ሁኔታ በጊዜያዊነት የሚሠራ ነው። በላዩ ላይ የሚቃጠልና የኅብረት መሥዋዕት ስለሚቀርብ ሕዝቡ በእግዚአብሔር ፊት ሊበሉ፤ ኅብረት ሊያደርጉና ሊደሰቱ ይገባል። ልክ በመጀመሪያ በሲና ተራራ ላይ ሕጉ ሲሰጥ እንደ ተደረገው ሁሉ፤ አሁንም ቃል ኪዳን ሲታደስ የሚቃጠል መሥዋዕትና የኅብረት መሥዋዕት ሊቀርብ ይገባል።

2. በጌባል ተራራ የተነገረ መርገም (27፥9-26)

ሀ. የነገዶቹ አሰላለፍና አቋም

9-11 የእስራኤል አለቆች ከሙሴ ጋር በመሆን በእነዚህ ተከታታይ መመሪያዎች (ቍ 1) ሥልጣናቸው ይጀምራል፤ አሁን ግን ካህናቱ ተጨምረዋል። ለሕዝቡ የእግዚአብሔር ሕዝብነታቸው በድጋሚ መታወጅ ልብ ሊባል የሚገባው ነው። በመሠረቱ እንዲህ ዐይነቱ ዐዋጅ ሦስት ጊዜ ተከናውኗል፤ ይኸውም በኮራብ (ሲና) (ዘፀ 19፥3-8)፤ በሞግብ ሜዳ (ዘዳ 26፥16-19፤ 27፥9-10) እና በጌባል ተራራ (ኢያ 8፥30-35) ነው። በእያንዳንዱ ጊዜ የኪዳን ወሳኝ የሆኑ ቀመራዊ መመሪያዎች ተጠቅሰዋል። ሊታሰብ የሚገባው ግን በእግዚአብሔርና በእስራኤል መካከል የተመሠረተው ግንኙነት ነው። እግዚአብሔር የሕዝቡ ፈጣሪ ብቻ ሳይሆን እስራኤልን እንደ ፖለቲካዊ መንግሥት የፈጠረም ነው። ቅጣቱም ሆነ ሽልማቱ የሚመነጨው ከዚህ ግንኙነት ነው።

እነዚህ ድንጋዮች በጌባል ተራራ ራስ ላይ የነበረው አርጌ መሠዊያ ፍርስራሾች ናቸው።

12-13 በገሪዛን ተራራ ሕዝቡን ለመባረክ የቆሙት ነገዶች በሙሉ የያዕቆብ ሁለት ሚስቶች ማለትም የልያና የራሔል ዝርያዎች ሲሆኑ፤ የመርገሙን ቃል የሚያስሙት ደግሞ ሮቤልና ዛብሎን ናቸው፤ ሁለቱም የልያና የዘልፋ ልጆች ናቸው። በሁለት ባለ ስድስት ቡድን መክፈሉ አስፈላጊ ቢሆንም እንኳ ለያዕቆብ ሚስት ልጆች ግን ምርጫ ተደርጓል።

ለ. መርገምና ምላሽ (27፥14-26)

14 ቍ 12 እና 13 በግልጽ እንደሚያስቀምጡት ስድስት ነገዶች በገሪዛን ተራራ ላይ ሆነው ሕዝቡን ሲባርኩ፤ ሌሎቹ ስድስት ነገዶች ደግሞ በጌባል ተራራ ላይ ሆነው የሚከተለውን መርገም ይናገራሉ። ለዋውያኑ የሚባለውን ሲደግሙ ሕዝቡ “አሜን” ይላል። የበረከቱንና የመርገሙን ቃል የሚያስተጋቡት ሌዋውያን ታቦቱን የሚሸከሙት ካህናት ናቸው (ኢያ 8፥33)። ቀሪው የሌዋውያን ነገድ በገሪዛን ተራራ ላይ ነው (ቍ 12)፤ በቍ 15፥26 ላይ የሚገኘው የመርገሙ ቃል ዝርዝር የሚደርሰው በእነማን ላይና ለምን እንደ ሆነ ይናገራል። መርገምን የሚያስከትሉ ተግባራት የተገለጹት በዝርዝር ሳይሆን በተለያዩ መግለጫዎች ላይ ነው የተጠቁሙት።

15 የመጀመሪያው መርገም የሚያተኩረው በእስራኤልና በእግዚአብሔር ግንኙነት ላይ ነው። ማንም በዕንጨት ተጠርቦም ሆነ ከብረት ቀልጦ የሚዘጋጅ ጣዖት ሊሠራ አይገባውም፤ ይህ በእግዚአብሔር ፊት አስጸያፊ ነው (ከዘፀ 20፥3-4 ጋር ያነጻ)።

16 ሁለተኛው መርገም የሚደርሰው እናትና አባቱን በማያከብር ሰው ላይ ነው (ከዘፀ 20፥12፤ ከዘጸ 5፥16 ጋር ያነጻ)።

17 ሦስተኛው መርገም ከመሬት ድልድሉ ጋር የተያያዘ ነው። የእያንዳንዱ ቤተ ሰብ የርስት ድርሻ ሊከበር ይገባል፤ ከዚህ የተነሣ የድንበር ድንጋዮችን ማንፈቀቅ የእግዚአብሔርን መርገም ያመጣል (19፥14 ይመ)።

18-19 የሚቀጥሉት ሁለት መርገሞች ደግሞ የአካል ጉዳተኞችንና የኅብረተ ሰቡን ዝቅተኛ ክፍሎች የሚመለከቱ ናቸው። ዘሌ 19፥14 “በዐይነ ስውሩ ፊት ዕንቅፋት” ማኖርን ይከለክላል። በዚህ ስፍራ ደግሞ መርገሙ የሚያገኘው ሰው ዐይነ ስውሩን በተሳሳተ መንገድ የሚመራ ነው። ቀጣዩ መርገም ደግሞ ፍትሕን በመጻተኞች፤ በመበለቶችና አባት በሌላቸው ላይ በሚያዛባው ላይ ነው። ለእያንዳንዱ ፍትሕ ማድረግ እንደሚገባ በተደጋጋሚ ተጠቅሷል (ዘፀ 22፥21-24፤ 23፥9፤ ዘሌ 19፥33-34፤ ዘጸ 10፥17-19፤ 24፥17)።

20 እዚህ ላይ ከአራቱ መርገም የመጀመሪያው የሚያመለክተው ያልተገባ የግብረ ሥጋ ግንኙነትን ሲሆን በሙሴ ሕግ የግብረ ሥጋ ግንኙነት ያለውን የላቀ የግብረገባዊነት ደረጃ ይጠቀማል፤ “ከአባቱ ሚስት” ጋር የሚለው ሐረግ የሚያመለክተው እናቱ ያልሆነችውን የአባቱን ሌላ ሚስት ነው። “የአባቱን መኝታ ያረክሳል” የሚለው ዘይቤያዊ አነጋገር የአባቱን ጋብቻ ያስነውራል ማለት ነው። የግብረ ሥጋ ግንኙነት የሚፈቀደው በሕጉ መሠረት ለተጋቡ ብቻ ነው።

21 ከእንስሳት ጋር የግብረ ሥጋ ግንኙነት መፈጸም በጥንት ቅርብ ምሥራቅ አገሮች የማይታወቅ ነገር አይደለም። በኬጢያውያን ዘንድ እንዲህ ዐይነቱ ተግባር ሰዎችን ከአማልክት ጋር ለማገናኘት ይፈጸም ነበር ዘፀ 22፥19 እና በዘሌ 18፥23፤ 20፥15-16 እና እዚህም ላይ በሙሴ መደገሙ በከነዓን ይህ ተግባር ይፈጸም እንደ ነበረ ይጠቀማል። እንዲህ ዐይነቱ ንጢአት መፈጸሙ ሲታወቅ፤ ቅጣቱ ባይታወቅም እንኳ ፈጻሚዎቹ በእግዚአብሔር መርገም ሥር ይወድቃሉ።

22-23 ስምንተኛውና ዘጠነኛው መርገም ደግሞ የሚደርስው በአንድ ወገን እገታ ከሆነችው ወይም ከዐማቱ ጋር የግብረ ሥጋ ግንኙነት በፈጸመ ሰው ላይ ነው (ዘሌ 18፥9፤ 17፤ 20፥14፤ 17 ጋር ያነጻ)።

24-25 ዐሥረኛውና ዐሥራ አንደኛው መርገሞች የሚያርፉት ሰውን በድብቅ በገደለና በንጹሐን ሞት ጉቦ በተቀበሉ ሰዎች ላይ ነው። እነዚህና ቀደም ሲል የተጠቀሱት ተግባሮች በአደባባይ ሳይታወቁ በቀሩ (ድብቅ በሆኑ) ወንጀሎች ላይ የሚደርሱ መርገሞች ናቸው። እንዲህ ዐይነቱን ሰው እግዚአብሔር ይረግመዋል፤ ውሎ ዐድሮም በማይታወቅ ቅጣት ይቀጣዋል። ጉቦ በሚቀበል ሰው ላይ የተነገረው መርገም የተጠቀሰው እዚህ ላይ ብቻ ነው።

26 የዐሥራ ሁለቱ መርገሞች የመጨረሻው ክፍል ሁሉንም የሚያጠቃልል ቢሆንም ብዙ ነገሮችን ያካትታል። እስራኤላውያን ይህንን ሕግ አጥብቀው ሊከተሉትና ሊይዙት ይገባል። ይህም በሞዓብ ተራራ ላይ በሙሉ የተነገሩትን ሕገጋት ሁሉ ያካትታል። እያንዳንዱ የመርገም ቃል በተደገመ ቍጥር የመርገሞቹን ተፈጻሚነት ለማረጋገጥ ሕዝቡ ግልጽ በሆነ “አሜን” በሚል ቃል ምላሽ ይሰጣል። ሕዝቡ ከዳኑን መተላለፍ የሚያስከትለውን ቅጣት በመገንዘብ ለኪዳኑ ግዴታ “ራሳችንን እናስዝግብ” በማለት ቃል ይገባሉ።

የአራት ዘዳግም መርገሞች እስራኤላውያን ሕጉን በማክበር ከአምላካቸው ጋር ትክክለኛ ግንኙነት እንዲኖራቸውና ሕጉንም እንዳይተላለፉ በማስጠንቀቂያነት የተሰጡ ነበሩ። በብሉይ ኪዳን ዘመን ለእግዚአብሔር ታማኝ ሆነው የኖሩ ሰዎች በእርሱ ዘንድ ተቀባይነት አግኝተው የእግዚአብሔር መንፈስ እየመሰከረላቸው መርገም ሳይነካቸው ኖረዋል።

ሠ. በረከቶችና መርገሞቹ (28፥1-68)

1. በረከቶቹ (28፥1-14)

1-2 ብዙ ጊዜ ተደጋግሞ የሚጠቀሰው “ዛሬ የምሰጥህን ትእዛዝ” የሚለው ቃል (ከቍ 9፡ 13፡ 14፡ 15፡ 45፡ 58፡ 62 ጋር ያነጻ) የሚያስተዋውቀው በመታዘዝ የሚገኘውን “እነዚህን በረከቶች” የሚለውን ነው። ሕዝቡ እግዚአብሔርን ሙሉ በሙሉ ቢታዘዝ በረከት ይሆንለታል። እስራኤል እግዚአብሔርን ብትታዘዝ በምድር ላይ ካሉ ሕዝቦች በላይ ከፍ ትላለች (26፥19)። በረከት ወደ ሕዝቡ ይመጣል፤ ዐብሮአቸውም ይኖራል፤ ልክ በመዝ. 23 እንደ ተጠቀሰው በጎነትና ምሕረት ሁሉ ማለት ነው።

3-4 ከቍ 16-19 በተቃራኒ ሁለት በረከቶችና መርገሞች በቍ 3-6 ላይ ተደጋግፈው ተቀምጠዋል። በረከቱና መርገሙ አገር ዐቀፍ ነው፤ ማለትም “በከተማና በዕርሻ” ያለውን ሁሉ ያካትታል (ቍ 3፤ 16)። እያንዳንዱ ምርት፡- የማሕፀን ፍሬ፤ የምድር አዝመራ፤ ከብቶችም ሆኑ እንስሳት በበረከቱ አለዚያም በመርገሙ ሥር ናቸው። በመብዛት መባረክ ለአብርሃም በተሰጠው ተስፋ ውስጥ የተካተተና በሙሴም በተሰጠው መገለጥ ተደጋግሞ ተጠቅሷል (ዘፍ 15፥5፤ ዘፀ 32፥13፤ ዘጸ 1፥10)።

5 በረከቱ ወይም መርገሙ የእስራኤላውያንን የምግብ መብሰብያና ማዘጋጃ ሁሉ ስለሚያካትት የዕለት ተዕለት ኑሮን ሁሉ ይዳስሳል (ቍ 5፡ 17)። በበረከቱ በሚኖር ሕዝብ መካከል የምግብ ዕጥረት ስላለ ረጋብና ጥግግት የተለመደ ነው፤ በዚህ ሁኔታ የተተረፈፈ ምግብ በርግጥ ግልጽ የሆነ በረከት ነው።

6 የእግዚአብሔር ቸርነት የዕለት ተግባራቸውን ሁሉ ይባርካል፤ መግባትና መውጣት የአንድን ሰው የዕለት ተግባር መግለጫ የተለመዱ ቃላት ናቸው።

7-8 በኪዳኑ ሥር በመኖር ስለሚያገኙት የእግዚአብሔር በረከት ተጨማሪ ማብራሪያ ተሰጥቷል፤ ይኸውም በጠላቶቻቸው ላይ ስለሚቀዳጁት ድልና ስለሚገናጸፉት አገር ዐቀፍ በረከት ነው። ጠላቶቻቸው በአንድ አቅጣጫ ሲመጡ በሽንፈት በሰባት አቅጣጫ ይሸላሉ። የውጪ ወራሪዎች ያለ ጥርጥር ግራ እየተጋቡ የጦርነት ተግባራቸውን መቀጠል እስከሚያቅታቸው ድረስ ይበተናሉ። እግዚአብሔርም እስራኤላውያን እጆቻቸው በነካው በማንኛውም ነገርና በጎተራቸው ላይ በረከትን ያዛል።

9-11 ሙሴ በድጋሚ እስራኤል ትእዛዛቱን በመጠበቅና በመንገዱም በመሄድ ከእግዚአብሔር ጋር ስላላቸው የተባረከ ግንኙነት ይናገራል። እስራኤል ይህን ብታደርግ እግዚአብሔር እንደ ሕዝብ ሊመሠርታቸው በመሐላ የገባውን ተስፋ

ይፈጽማል። ይህ የእግዚአብሔር ቅዱስ ሕዝብ በመሆን የሚያደርገው ምሥረታ ሌሎች ሕዝቦች እስራኤል “በእግዚአብሔር ስም የተጠራች” መሆኗን እንዲያውቁና እንዲፈሩ ያደርጋቸዋል። በቁ. 4 ላይ ተጠቅሶ የነበረው በረከት በዚህም ስፍራ በምድርህ “የተትረፈረፈ ብልጽግና ይሰጥሃል” በሚለው ተብራርቷል።

12 በተለየ ሁኔታ የሚያገኙት የዝናብ በረከት ምድሪቷን ለም የሚያደርግና ለገበሬም የተትረፈረፈ የሰብል ምርት የሚያስገኝ ነው። እግዚአብሔር የሰማዩን መዝገብ በመክፈት ሕዝቡን እንደሚባርክ ተስፋ ሰጥቷል (ከኢዮ 38፥22፤ ከመዝ 33፥7፤ 135፥7 ጋር ያነጻ)። በቁ. 8 ላይ የተጠቀሰው “ከበረከት” አሁን “መልካሙ መዝገብ” ተብሎ ተጠርቷል፤ ይህም መልካምነቱንና በቂነቱን በሚገልጸው የሰማይ ዝናብ ተገልጿል። የሰማይ ዝናብን በመስጠት እስራኤልን የሚባርክ፤ ባልታዘዘች ጊዜ ደግሞ ዝናብ የሚከልክል እግዚአብሔር ብቻ እንደ ሆነ ሙሴ አጥብቆ ተናግሯል። ከእግዚአብሔር በረከት የተነሣ እስራኤል ትበልጽጋለች ደግሞም፤ “ለብዙ አሕዛብ ታበድራለች እንጂ ከአንዳቸውም አትበደርም”።

13-14 አሁን እስራኤል ከወደቀችበት ዐዘቅት እጅግ ከፍ በማለት የሌሎች ሕዝቦች ራስ ትሆናለች። ነገር ግን ይህ እውን የሚሆነው ሕዝቡ ከእግዚአብሔር የተቀበለውን የቃል ኪዳንን ስምምነት የጠበቀ እንደ ሆነ ነው። “በጥንቃቄ” ሊጠብቁት እንጂ ከተሰሟቸው ትእዛዞች ወደ ቀኝም ወደ ግራም ሊሉ አይገባም።

2. መርገሞቹ (28፥15-68)

15 በረከቶቹ በግል ሊፈጸሙ እንደሚችሉ ሁሉ (ቁ. 2) መርገሞቹም በግል የሚፈጸሙና በማይታዘዙት እስራኤላውያን ላይ የሚደርሱ ናቸው (ቁ. 45 ጋር ያነጻ)።

16-19 የበረከቶቹን (ቁ. 3-6) ቅደም ተከተል በጠበቀ መልኩ መርገሞቹ ከተነገሩ በኋላ፤ ሙሴ ነገሩን በማስፋፋት (ስድስት ዕጥፍ ባለው ርዝመት) እስራኤል አምላኳን ባታዘዘ የሚገጥማትን መከራ ይገልጻል። ዐመፀኛዋ እስራኤል በምታደርገው በማንኛውም ነገር፡- መደናገር፣ ተግሣጽና መርገም ይወድቅባታል፤ እያደርም ድንገተኛ መፈራረስና ጥፋት ይሆንባታል።

20-21 እግዚአብሔር ብዙ ዐይነት መቅሠፍት ይልካል፤ አንዳንዶቹ እስራኤላውያንን በግል/በአካል የሚያጠቁ ሲሆኑ፤ አንዳንዶቹ ደግሞ ምድሪቱንና የምድሪቱን ንብረት የሚያጠፋ ናቸው።

22-24 በሕዝቡ ላይ የሚደርሰው አካላዊ መርገም ልዩ ልዩ ሕመሞችንና የሬሳቸውን መዋረድ ያጠቃልላል (ቁ. 26)። ስሜታዊና አእምሮአዊ መዛባትም ይከተላሉ። ሕመሞቹ እንዲህ ናቸው ብሎ በዝርዝር ለማስረዳት አይቻልም። ሕመሞቹ ለሕዝቡ መቅፍ መሆናቸው ብቻ ሳይሆን ምድሪቷም ራሷ መከራዋን ታያለች። የመርገሙ ባሕርይ ንይለኛ ድርቅ ያለው ቢሆንም፤ በርካታ ክፉ ነገሮችም ይከተሉታል። በግልጽ የተወሰኑ በሽታዎች ከንይለኛ ትኩሳትና ዕባጭ ጋር እንደ ተገናኙ ሁሉ፤ የምድሪቱም መርገም ከንይለኛ መቀትና ድርቅ ጋር ተዛምዷል፤ የሰማዩ ናስ የሚያስከትለው ንዳድ፤ ከእግዚአብሔር ዘንድ ዝናብ ከማዝገብ ይልቅ አቧራ ያዘንባል። ከበረሐው የሚነሣው የምሥራቅ ነፋስ ዐፈሩን እንደ ብረት ጠንካራ ያደርገዋል (ዘፍ 41፥6፤ 23፤ 27 ጋር ያነጻ)።

“ዋግና አረማም” የተባለውም ምሳሌ ከእህሉ የመብቀል ባሕርይ በተቃራኒ የሚሆነውን ጥፋት የሚያሳይ ነው፤ ቃላቱ በአንድ ላይ የሚገልጹት የእህሉን ፍሬ ቢስነትና ዕጥረት ነው።

25 እስራኤል ባለመታዘዝ በመርገም ሥር ስትወድቅ በጦርነት ድል ትመታለች። በበረከት ሥር ስትሆን ደግሞ ጠላቶቿ በአንድ አቅጣጫ ቢመጡ በሰባት አቅጣጫ ይበተናሉ (ቁ. 7)። በመርገም ጊዜ ነገሩ የተገለበጠሽ ይሆናል። እስራኤል ጠላቶቿን በአንድ አቅጣጫ ለማጥቃት ብትሞክርም በሰባት አቅጣጫ ትበተናለች። ሰባት ቍጥር ሙሉ በሙሉ መበተንንና ግራ መጋባትን ነው የሚያሳየው።

26 የእስራኤላውያን ሬሳ በወጉ ሳይቀበር የሰማይ ወፎችና የምድር አራዊት ይበሉታል፤ ይህም እጅግ መዋረድ ነው። ኤርምያስም በሄኖም ሽለቆ የሚሆነውን የወደፊቱን አስፈሪ ሁኔታ በመመልከት የዕርድ ሽለቆ እንደሚሆን ተናግሯል (ኤር 7፥32-33፤ ከ1ሳሙ 17፥44፤ 46፤ ከ1ነገ 14፥11፤ ከመዝ 79፥2 ጋር ያነጻ)።

27 “በግብፅ ብጉንጅ” የሚለው ቃል ያለ ጥርጥር የሚያሳየው በግብፅ ላይ የመጣውን ስድስተኛውን መቅሠፍት ነው (ዘፀ 9፥9-11)። ይህ ምናልባት እንደ ለምጽ ያለ በሽታ ሊሆን ይችላል። “ዕባጭ” የሚለው ደግሞ ከጊዜ በኋላ ፍልስጥኤማውያን የቃል ኪዳን ታቦት ማርከው በወሰዱ ጊዜ የታመሙበት ዐይነት ዕባጭ ነው (1ሳሙ 5-6)። “በሚመግል ቍስል” የሚለው ደግሞ የሚያዥን ቍስል ነው (ከዘሌ 21፥20፤ 22፥22 ጋር ያነጻ)። “እከክ” የሚለው ደግሞ የሚያሳክክ የቄዳ በሽታ ነው። እንዲህ ዐይነቶቹ የቄዳ ሕመሞች የማይድኑ ናቸው።

28-29 ከእነዚህ የቄዳ ሕመሞች ባሻገር ከንቱ የሚያደርጉ ጉዳዮች ይደርሱባቸዋል፤ እነርሱም ዕብደት፤ ዐይነ ስውርነትና ግራ መጋባት ናቸው። ዕውርነቱ ሙሉ በሙሉ ከመሆኑ የተነሣ በእኩል ቀን ይደናበራሉ። በሚያደርጉት ነገር ሁሉ አይከናወንላቸውም። ባለማቋረጥ በግዞት ቀንበር ሥር ይወድቃሉ፤ የሰፋበትም ሀብት ይዘረፋል፤ ከሽሽታቸውም የሚያተርፋቸው አንዳች የለም።

30 ከዚህ በኋላ እስራኤል እንደ ሕዝብ ስለሚገጥማት አስከፊ ሕይወትና ጥፋት ሙሴ ይናገራል። ወደ ፊት ሊባረኩ የሚችሉበት ሁኔታ እንደ ተጠበቀ ነው፤ ይሁን እንጂ ሊፈጠር ከሚችለው ክሕደቷ የተነሣ የሚያጋጥማት የወደ ፊቱ አስፈሪ ሁኔታ የበለጠ ርግጠኛ ነው። በዚያን ጊዜ ዕጮኝነት እንደዚህ ዘመን የላላ ሳይሆን የጠበቀ ግንኙነት ነው። ስለዚህ ይህ ግንኙነት ምናልባት በምርኮ በመጋዘ ወይም አስገድዶ በመደፈር ቢበላሽ ጉዳዩ አስቸጋሪ ይሆናል። በዚህ ዐይነት ሁኔታ ውስጥ ሆኖ ቤት መሥራት ዋጋ የለውም። የወይን ዕርሻም ቢሆን ፍሬ በሚያፈራበት ጊዜ እንኳ ከንቱ ልፋት ነው (ከ20፥6 ጋር ያነጻ)።

31-32 የአንድ በሬ ባለቤት ዐይነ እያየ በሬው ይታረድበታል፤ ይሁን እንጂ ከዕርዳ አንዳች አይቀምስም። አህያውም በግድ ይወሰዳል፤ አይመለስለትም፤ በንቹ እንዲሁ ለጠላቶቹ ይሰጣሉ። ወንዶችና ሴቶች ልጆቹም በምርኮ ይጋዛሉ፤ እናትና አባትም ፈጽሞ በማይመለሱ ልጆች ትዝታ ዐይናቸው ይጥጩሙጫል።

33 እግዚአብሔርን የሚታዘዘው እስራኤላዊ ከምድሪቱ ከሚያገኘው በረከት በተቃራኒ (ቁ. 4-6፤ 8፤ 11-12) የማይታዘዙ እስራኤላውያን የምድሪቱንና የድካማቸውን ፍሬ ከባዕድ ምድር የመጡ ሰዎች ይበሉባቸዋል፤ እነርሱ ግን ዘመናቸውን ሙሉ በክፉ ጭቁና ሥር ይወድቃሉ፤ በቁ. 32 ላይ ባዕድ ሕዝብ የሚለውና በቁ. 36 ላይ የማይታወቁት ሕዝብ የሚሉት ሁለቱም የሚያሳዩት ከባዕድ ምድር የመጡ ሕዝቦችን ነው።

34-35 መከራ በመከራ ላይ ይወርድባቸዋል። ሕዝቡም የሚያዩት ነገር ሁሉ ያሳብዳቸዋል። የሙሾም ጉዳዮች እንደገና ተወስተዋል። በተለይ እግርንና ጉልበትን የሚያሳድስ የማይድን ቍስል ከእግር ጥፍራቸው እስከ አናታቸው ድርስ እንደሚይዛቸው ይናገራል (ከኢዮ 2፥7-8፤ 7፥3-5 ጋር ያነጻ)። ምናልባት ይህ ዝሆኔ የሚባለው በሽታ ሊሆን ይችላል።

36-37 እስከ አሁን ድረስ ሙሴ የማይታዘዙት እስራኤል እግዚአብሔር ከሚገቡበት ምድር ላይ እስኪጠፋ ድረስ (ቁ. 21) እንደሚቀጣቸው፤ ልጆቻቸውንም ለሌላ ሕዝብ አሳልፎ እንደሚሰጥ ሲናገር ነበር። እዚህ ላይ የማይቀረውን አገር ዐቀፍ ምርኮና በዚያም ስለሚደርስባቸው ሁኔታ በግልጽ ይነገራቸዋል። እግዚአብሔር እስራኤላውያንንና ንጉሣቸውን ለእነርሱም ሆነ ለአባቶቻቸው ለማይታወቁ በሩቅ ምድር ለሚኖሩ ሕዝቦች አሳልፎ ይሰጣቸዋል፤ በዚያም ጣታትን ያመልካሉ። በሕዝቦች መካከል መሣቂያ፤ መሣለቂያና መዘባበቻ ይሆናሉ (1ነገ 9፥7፤ 2ዘና 7፥20፤ ኤር 24፥9)።

38-42 ምርት አልባ የሚያደርጋቸው የምድሪቱ መርገም እንደገና ተነገረ። እዚህ ላይ ራሱ ምርቱና የተሰበሰበው እንደሚመታ ይናገራል። እህሉም አንበሳ ስለሚበላው አይሰበሰብም። የወይን ፍሬውም በትል ስለሚበላ ወይን

አይሰበሰብም፤ ሕዝቡም የወይን ጠጅ አይጠጣም። የወይራ ዘይትም አይኖርም። ምድሪቱን አንበጣ ይወራታል። በዚህ የምርት አልባ ዘመን ልጆቻቸው በምርኮ ስለሚወሰዱ፤ እስራኤላውያን ልጆቻቸውን መሰብሰብ አይችሉም።

43-44 ከቀ. 12(ለ) - 13(ሀ) በተቃራኒ፤ ባዕዳን ለእስራኤላውያን ዐበዳሪ ይሆናል። የበላያቸውም ይሆናል። እነርሱ ደግሞ የበታች ይሆናሉ። የእስራኤላውያን ሁኔታ በበረከት ላይ በረከት ከመሆን ይልቅ የማያቋርጠው መከራቸው በመርገም ላይ መርገም ይሆንባቸዋል።

45-48 እነዚህ ሁሉ መርገሞች ባለመታዘዛቸው ምክንያት የመጡባቸው ብቻ ሳይሆኑ፤ እስኪጠፉ ድረስ አይለቋቸውም። እስራኤላውያንን ከግብፅ ምድር በድንቅና በተአምራት (4፥34) እንዲወጣቸው ሁሉ፤ እነዚህንም መርገሞች ለዘላለም ለዘራቸው ምልክትና መገረም ያደርጋቸዋል። ሕዝቡ እግዚአብሔርን አላገለግልም በማለቱ እግዚአብሔር የሚልክባቸውን ጠላቶቻቸውን ያገለግላሉ። በብልጽግናቸው ጊዜ ሕዝቡ እግዚአብሔርን በደስታና በሐሄት ለማገልገል እምቢ ብለዋልና። በዚህ ሁኔታ እግዚአብሔር አምላካቸውን ለማገልገል እምቢ ስላሉ ክፉ የሆነው የመርገም ውጤት ያጋጥማቸዋል፤ ረኃብ፤ ጥማት፤ ራቀታት፤ ድክነትና ባርነት እስከሚያጠፋቸው ድረስ በላያቸው ላይ እንደ ብረት ቀንበር ይሆኑባቸዋል።

49 የማይታዘዙ እስራኤላውያን ጥፋት የሚመጣው በሩቅ ካሉ ከሌሎች ሕዝቦች ነው። ይህ ከሩቅ የሚመጣው ጠላት ንስር የሚመነጥቀውን ነጥቆ እንደሚያነግ እንዲሁ ያለርሳራኝ ጠራርን ያጠፋቸዋል (ከሆሴ 8፥1፤ ከኤር 48፥40፤ 49፥22 ጋር ያነጻ)። እነዚህ ባዕድ ሕዝቦች እስራኤላውያን የማይናገሩትን ቋንቋ የሚናገሩ ናቸው (ከኢሳ 28፥11፤ 33፥19 ጋር ያነጻ)።

ጳውሎስ በ1ቆሮ 14፥21 ላይ ኢሳ 28፥11-12 እና ዘዳ 28፥49ን በቆሮንቶስ ቤተ ክርስቲያን ውስጥ ከነበረው የልሳን ስጦታ ችግር ጋር አያይዞ ይጠቅሳቸዋል። በዘዳግምና በኢሳይያስ ላይ የተጠቀሱት ልሳናት እስራኤላውያን የማይወቁቸውና በባዕዳን የሚነገሩ መደበኛ ቋንቋዎች ናቸው።

50-52 ይህ “ሲያዩት የሚያስፈራ” ሕዝብ (ዳን 8፥23 ይመ) ሽማግሌ የማያከብርና ለወጣቶች የማይራራ በመሆኑ፤ ምርጥ ምርጡን ከብትና ምርት እንክት አድርጎ ይበላባቸዋል። “ታላላቅ የተመሸጉ ቅጥሮችን . . . ይከባል” የሚለው ማንኛውም ዐይነት ጠቀሜታና መጠን ያላቸውን ከተሞች ሁሉ ሳያጠቃልል አይቀርም። ይሁን እንጂ የሚወረሩት ቅጥር ያላቸው ከተሞች ብቻ ናቸው። የእስራኤል መታመኛዎች የታመኑባቸው ቅጥሮች በፈረሱ ጊዜ ግልጥ ሆነው ይታያሉ።

53-57 የዚህ ዐይነቱ ወረራ አስፈሪነትና አስከፊነት፤ ከእግዚአብሔር ለሕዝቡ እንደ በረከት የተሰጡት ልጆች አሁን በወላጆቻቸው መበላታቸውን ማካተቱ ነው። የሚበሉትም ልጆች ሥጋ የማይበቃ ከሆነ ለተራብ ወንድምና እሳትም ቅንጣት እያቀምሱም። በእንክብካቤ የኖረችም ሴት በምትወልድበት ጊዜ በባሏና በትልልቅ ልጆቿ ትቀናለች፤ ይህም የሚሆነው የተወለደውም ሆነ የእንግዴ ልጁ ስለሚበላ ነው። እንዲህ ዐይነቱን ተግባር የሚፈጽሙት ጋጠጠጦችና ጨካኞች ብቻ ሳይሆኑ፤ የመጨረሻ ጨዋና ርሳሩሳ ሰዎችም ወደ እንደዚህ ዐይነቱ ባሕርይ ይደርሳሉ (ከ2ነገ 6፥24-31፤ ከሰቄ 2፥20፤ 4፥10 ጋር ያነጻ)። እነዚህ ሁሉ አስፈሪ ሁኔታዎች የሚከሰቱት “በመከራው ወቅት ጠላቶችህ ከተሞችህን ከበው በሚያስጨንቁህ ጊዜ” ነው።

58፥61 እስራኤላውያን የሚገጥማቸው የግብፅ በሽታ ብቻ አይደለም፤ በዚህ ሕግ መጽሐፍ ያልተጻፈውን ማንኛውንም ዐይነት ደዋና መከራ ያመጣባቸዋል። ሕዝቡ ይህ ሁሉ መከራ የሚመጣባቸው “በዚህ መጽሐፍ የተጻፈውን የዚህን ሕግ ቃሎች በጥንቃቄ” ካልተከተሉ ነው። “በዚህ መጽሐፍ የተጻፈውን የዚህን ሕግ” የሚለው ሐረግ አንድ የተወሰነና በጽሑፍ የተቀመጠ ሕግ ማለት ነው። ይህ የትኛው እንደ ሆነ በግልጽ ባይታወቅም፤ በታሪካቸው ከተገለጠው የኪዳን ስምምነት የሚካተተው የተጻፈውን ሕግ የሚመለከት ነው። የሕጉን ግዴታዎች አለመፈጸም፤ የእግዚአብሔርን አስደናቂና

አስፈሪ ስም ለማክበር አያስችልም። “የእግዚአብሔር አምላክህ” የሚለው ይህ ክቡርና አስፈሪ ስም ማንነቱን፤ ባሕርዩንና ለተስፋ ቃሉም ያለውን ታማኝነት፤ በተለይም በኮራብ (ሲና) እውነተኛና ሕያው አምላክ ሆኖ ለሕዝቡ የተገለጠበትን ማንነት ያሳያል።

62-64U እስራኤል እንደ ሕዝብ የመበልጸጓ ጉዳይ የተገለበጠች ይሆናል። ለአብርሃም፤ ለይስሐቅና ለያዕቆብ በተገባው ኪዳን መሠረት እስራኤል እንደ ሰማይ ከዋክብት በቁጥር መብዛት ነበረባት (1፥10፤ 10፥22፤ 26፥5)። ነገር ግን በመርገም ሥር ስትወድቅ ነገሩ የተገለበጠች ሆኖ በቁጥር ጥቂት ትሆናለች። ለእስራኤል ምድርን በተመለከተ የተገባለት ቃል ኪዳን በዚህ መጽሐፍ ተደጋግሞ የተጠቀሰ የኪዳን ማእከል ነው። ነገር ግን በመርገም ሥር ስትሆን በምድሪቱ የቀሩ ጥቂቶች እንኳ በዓለም ዙሪያ ይበተናሉ።

64ለ-68 እግዚአብሔር አምላካቸውን ብቻ ከመከተል ይልቅ፤ ወደ ጣየት አምልኮ ዘወር ይላሉ። በምድሪቱ ሰላምና ዕረፍት ሳይሆን ጭንቀት፤ ፍርሀት፤ ሽብርና፤ ተስፋ መቁረጥ ይነግሣል። በተስፋዪቱ ምድር በእግዚአብሔር በረከት ሥር ሲሆኑ፤ አሕዛብ ሁሉ ይፈራረታል (ቀ. 10)። በመርገም ሥር በባዕድ አገር ሲሆኑ ግን እስራኤላውያን ሌላውን ሕዝብ ባለማቋረት ይፈራሉ። ከወርደታቸው ብዛት ራሳቸውን በግብፅ እንደ ነበሩ ዐይነት ለባርነት ቢሰጡ እንኳ የሚቀበላቸው አያገኙም። በአሕዛብ መካከል በተበተኑት እስራኤላውያን ላይ የሚደርሰው መከራና ሊገጥማቸው የሚችለው የሥነ ልቦና ሁኔታ ተገልጧል።

፬. ሦስተኛው ንግግር፡- የቃል ኪዳን ውሎች (29፥1-30፥20)

ከዚህ በኋላ አራት ዘዳግም የሚያተኩረው፤ በቃል ኪዳን ስምምነት መታደስ (29፥1-15)፤ ኪዳንን መቀበልና አለመቀበል በሚያስከትላቸው ውጤቶች (29፥16-30፥20)፤ በሙሴ ዝማሬ (31፥19-32፥43)፤ ለየነገዱ ባደረገው የመጨረሻ ቡራኬ (33፥1-29)፤ ኢያሱ የሙሴ ምትክ ሆኖ በመሾሙና (31፥1-8፤ 14-15፤ 23፤ 32፥44፤ 34፥9) በሙሴ ሞት ላይ ነው (34፥1-12)።

ሀ. ታሪካዊ ዳራው እንደገና ባጭሩ ተነገረ (29፥1-29)

1. መግቢያ (29፥1)

1 ሙሴ በሁለቱ ቃል ኪዳኖች መካከል ያለውን ልዩነት አሳየ (ሞዓብ፤ ኮራብ)። ኪዳን አንድ ነው። ማረጋገጫዎቹ ወይም ለእግዚአብሔር ያላቸውን ታማኝነት የሚያሳዩበት መንገድ ግን በርካታ ሊሆኑ ይችላሉ።

2. በምድረ በዳ የነበረው ሁኔታ እንደገና ተነገረ (29፥2-8)

2-3 ሙሴ በዚህ የሕይወቱ መጨረሻ ላይ ባደረገው ንግግር ሕዝቡን ካለፈው ታሪክ ጋር አስተሳስሮ ይናገራል። አብዛኛዎቹ በፊቱ ሆነው ንግግሩን የሚሰሙት በግብፅ አልነበሩም፤ በምድረ በዳ የተወለዱ ናቸው። ይሁንና አብዛኛዎቹ በቃዴስ እያሉ ከሃያ ዓመት በታች ናቸው፤ ከግብፅ ከወጡ ሁለት ዓመት ሆኗቸዋል፤ በፀአት ሁኔታ ጊዜ ዐሥራ ስምንት ዓመት ወይም ከዚያ በታች ይሆናሉ (አሁን ከ39-56 ዓመት ይሆናቸዋል)። ምንም እንኳ ከእነዚህ መካከል በጣም ታናሽ ብዙ ትዝታ ባይኖረውም፤ እግዚአብሔር በግብፃውያን ላይ እነዚያን መቅሠፍቶች ሲያወርድ፤ “ታምራዊ ምልክቶችና ታላላቅ ድንቆችን” (4፥34፤ 7፥19) አይተዋል። ይሁን እንጂ የሙሴ መልእክት በቀጥታ ለሕዝቡ ሁሉ ነው። መላው ማኅበርም በግብፅ እያለ እግዚአብሔር ስለ እነርሱ ያደረጋቸውን ድንቆች አይተዋል። እንዲያውም “በገዛ ዐይኖቻችሁ አይታችኋል” የሚለው ሐረግ ያለ ጥርጥር ሕዝቡን ሁሉ የሚመለከት ነው (ቀ. 10-11)።

4 ሙሴ እግዚአብሔር ለእስራኤላውያን በታሪካቸው ያደረገውን እንዲያስተውሉ አላደረጋቸውም ሲል ሙሴ፤ እግዚአብሔር ያደረጋቸውን ተአምራት አያውቁም ማለቱ አይደለም። እንደ ሕዝብ የሚመራቸውና የሚያስተዳድራቸው ንይል ራሱ እግዚአብሔር መሆኑን እያረጋገጠላቸው ነበር። ነገር ሙሉ በሙሉ አልተገነዘባችሁም የሚላቸው ይህንን ነው።

5-6 የእግዚአብሔር መግባት ልብስንና ምግብን መስጠትን ሁሉ ያጠቃልላል (ከ8÷4፤ ከ15 9÷21 ጋር ያነጻ)። ልብስ ያገኙባቸው፤ ጫማዎቻቸውም ያለቁባቸው ተአምራት የትኞቹ እንደ ሆኑ አልተጠቀሱም። ነገር ግን “እኔ እግዚአብሔር አምላካችሁ እንደ ሆንሁ ታውቁ ዘንድ” ለሚለው ዐላማ የልብሳቸውና የጫማቸው አለማለቅ እንዲሁም ከእግዚአብሔር መናገሩ ውሃን ከማግኘታቸው ጋር እኩል ተጠቅሷል (ከ10 6÷7፤ 7÷5፤ 17፤ 10÷2፤ 14÷4፤ 18 ጋር ያነጻ)።

7-8 “ወደዚህ ስፍራ በደረሳችሁ ጊዜ” የሚለው ሐረግ፤ በስተ ሰሜን በኩል በሴዎን ቊጥጥር ሥር የሚገኘውን አርናንን የሚያመለክት ነው (2÷24-37)፤ ስለዚህ የሞዓብ ሜዳማ ስፍራ ሙሴ እስከሚቈጣጠረው ድረስ በአምራውያን እጅ ነበረ። ዐግ በሰሜን ዮርዳኖስ አካባቢ የሚገኝ አገር ንጉሥ ነበረ። እርሱም ቢሆን በሙሴ ተሸንፏል (3÷1-11)። ይህ አካባቢ ለርቤል፤ ለጋድና ለምናሴ እኩሌታ ነገድ የተከፋፈለው የአምራውያንን ሽንፈት ተከትሎ ነው (3÷12-17)።

3. የቃል ኪዳን ስምምነት መግለጫ (29÷9-21)።

9-13 ሙሴ ብልጽግናን ለማግኘት የቃል ኪዳንን ስምምነት መጠበቅ አስፈላጊ መሆኑን በአጽንዖት ተናገረ። በእግዚአብሔር መገኘት ፊት የቆሙት እስራኤላውያን በሙሉ ኪዳንን በመሐላ ካጸናው ከእግዚአብሔር ጋር ቃል ኪዳን እንዲገባቸው ጥሪ ቀረበላቸው። በዚህ ተሐድሶ ማእከላዊ የሆነው የኪዳን ባሕርይና ዐላማ ሕዝቡ የእግዚአብሔር ሕዝብ እንደ ሆነ፤ እግዚአብሔርም በመሐላ ለአብርሃም፤ ለይስሐቅ፤ ለያዕቆብ ተስፋ እንደ ገባው አምላካቸው እንደ ሆነ በድጋሚ የተረጋገጠበት ነው። በቁ. 12 ላይ በመሐላ የሚለው ቃል ልክ ለአብርሃም እንደ ተገባው ዐይነት መሐላና እንደ ተስፋው መፈጸሚያ እስራኤል የእግዚአብሔር ሕዝብ መሆኗ የተረጋገጠበት ቃል ነው።

14-15 የዚህ የኪዳን መታደስ ብሔራዊ ባሕርይ የሚያተኩረው፤ ወደ ፊት ሕዝቡ በሚያገኘው ጥቅምና እንደ ሕዝብም ባለባቸው ንላፊነት ላይ ብቻ አይደለም። ሙሴ በንግግ በጊዜው እንዳስታወቀው ይህ ኪዳን የሚያካትተው በፊቱ የቆሙትን (“ዛሬ” የሚለው ቃል በተደጋጋሚ መጠቀሱን ልብ ይሏል) ብቻ ሳይሆን ወደ ፊት የሚመጣውንም ትውልድ ነው (ከ5÷3፤ ከሐሥ 2÷39 ጋር ያነጻ)።

16-18 “በግብፅ ምድር እንዴት እንደ ኖርን” እና “በየአገሮቹ ውስጥ እንዴት እንዳለፍን” የሚሉት አረፍተ ነገሮች፤ ሕዝቡ በእዝያ አገሮች የሚገኙትን አማልክትና የአምልኳቸውንም ባሕርይ እንደሚያውቁ የሚያስታውስ ነው። ይህም ግልጽ የሆነበት ምክንያት በዚያ በነበሩ ሕዝቦች መካከል አጸያፊ ምስሎቻቸውንና አማልክትን እንዳይ በመጠቀሱ ነው። ከእስራኤላውያን የአንዳቸውም ልብ ከእግዚአብሔር ዘወር አለማለቱንና “መራራ መርዝ የሚያወጣ ሥር” አለመኖሩን እንዲያረጋግጡ ማስጠንቀቂያ ተሰጣቸው። የመራራው መርዝ ምንጭ ከእግዚአብሔር ዘወር ብሎ የግብፅን ወይም በመንገድ የነበሩትን አሕዝብ አማልክት የሚያመልክ አንድ ወይም ከዚያ በላይ ግለሰብ ነው።

19-21 ሙሴ በእግዚአብሔር መንፈስ ተመርቶ “መራራ መርዝ” ያለበት ሰው “የዚህን መሐላ ቃል በሚሰማበት ጊዜ” የሚያውጠነጥነውን ሐሳብ ገለጠ። ይህም የመርገሙን ልዩ ማስጠንቀቂያ በሚሰማበት ጊዜ የሚያስበው ነው። እንዲህ ዐይነቱ ሰው “እንደ ልቤ ሐሳብ ብናርም እንኳ ሰላም አለኝ” በማለት ለራሱ በረከትን ይናገራል አለ።

እግዚአብሔር የሚያመጣው ቅጣት በሁለት አቅጣጫዎች ሊታይ ይችላል፡- (1) በተባረከው አማኝ ጎበዘተ ሰብ መካከል የግለሰቦች ክሕደት ተደብቆ ሊኖር አይችልም። የአንዱ ከሐዲነት በንጹሕን ላይ እንኳ ጥፋት ያመጣል። ያ ከሐዲውም ግለ ሰብ የእግዚአብሔርን ቊጥና መዓት ይቀበላል። (2) “እግዚአብሔር ለዚያ ሰው ፈጽሞ ይቅርታ አያደርግለትም” ከሚለው የበለጠ አስከፊ ሁኔታ ምን ሊታሰብ ይችላል? (ከዕብ 6÷4-8፤ ከ2ጴጥ 2፤ 3÷16-17 ጋር ያነጻ)። በከሐዲው ላይ የሚደርሰው አስቃቂ ሁኔታ አንዱ በአንዱ ላይ የሚደራረብ ነው፤ በዚህ መጽሐፍ የተጻፈው ርግማን ሁሉ ይደርስበታል፤

ለጥፋትም ተነጥሎ ስሙ ከሰማይ በታች ይደመሰሳል (ከ25÷19፤ ከዘፀ 17÷14 ጋር ያነጻ)፤ በዚህ ከሐዲ ላይ እነዚህ ሁሉ ጥፋቶች ይመጡበታል።

4. ቃል ኪዳንን ችላ በሚሉ ላይ ስለሚመጣው የእግዚአብሔር ቊጥ (29÷22-29)

22-24 የምድረቱ ነዋሪዎችም ሆኑ ከሩቅ አገር የሚመጡ ባዕዳን፤ ከእግዚአብሔር ቅጣት የተነሣ በምድረቱ ላይ እንደ ሰዶምና ገሞራ የሆነውን ያያሉ (ዘፍ 14÷2፤ 19÷24-29)። ምድሪቱ ክፋኛ ምድረ በዳ ትሆናለች፤ ወተትና ማር የምታፈስ፤ “የተትረፈረፈ ብልጽግና” የምትሰጥ (28÷11) መሆኗ ይቀራል። የተስፋዬቱ ምድርም የተቃጠለ ጨውና ዲን ዐመድ ትሆናለች፤ “አንዳች ነገር አይተከልባትም፤ ምንም ነገር አያቈጠቁጥባትም፤ የሚያደግ ተክል አይገኝባትም” የሚደርሰውን መዓት መጨው አስራኤላዊ ትውልድና ባዕዳን ሕዝቦች አይተው በሚሰጡት ሥዕላዊ መልክ ተገልጧል፤ ማንም እንዲህ ዐይነት ነገር ሲገጥመው የሚጠይቀውን “እግዚአብሔር በዚህች ምድር ላይ ይህንን ለምን አደረገባት? ይህ አስከፊና የሚነድ ቊጥስ ለምን መጣባት?” በማለት በሕይወትና በንብረት ላይ የደረሰውን በማየት ይጠይቃሉ (ከቁ. 24 ጋር ያነጻ)።

25-28 አሁንም መልሱ ምንም እንኳ በተፈጸመ ድርጊት ቢገለጽም ይህ ሁሉ የሆነው “የአባቶቻቸው አምላክ የገባላቸውን ኪዳን ስለ ተወ ነው።” ሕዝቡ በርግጥ ኪዳንን ትቷል፤ ሄደውም ሌሎች አማልክትን አምልከዋል፤ ስለዚህ የእግዚአብሔር ብርቱ ቊጥ፤ ታላቁም መዓት ከገዛ ምድራቸው ነቅሎ የእነርሱ ወዳልሆነው ምድር ጣላቸው።

29 “ምስጢር የሆነው” ወይም የተሰወሩት ነገሮች እስራኤል ወደ ፊት መታዘዝና አለመታዘዝ በዚህም ወደ ፊት የሚገጥማት ነገር ነው፤ ይህ ሁሉ ምስጢር ነው፤ ነገር ግን ወደፊት እየተፈጸመ ይታያል። ስውርና ድብቅ ነገሮች በእግዚአብሔር ብቻ የሚታወቁ ናቸው። ነገር ግን ሕዝቡ ስለ ተገለጠው ነገር ንላፊነት አለባቸው። ይህ በእነርሱም ሆነ በልጆቻቸው ዘንድ ዘወትር በዕውቀታቸው ክልል ውስጥ ነው። በዚህም ምክንያት የዚህን ሕግ ቃል ሁሉ ሊከተሉት ይገባል። ስለዚህ እግዚአብሔር ሁሉን ዐዋቂ ነው፤ የሰው ልጅ ዕውቀት ደግሞ በእጅጉ ውሱን ነው (ከአሳ 55÷8-9 ጋር ያነጻ)።

ለ. ወደ እግዚአብሔር በመመለስ የሚገኝ በረከት (30÷1-10)

ሙሴ እስራኤል በበረከት ዘመን ከምትቈይበት ባሻገር በርግማን ሥር የምትሆንበትን፤ በአሕዛብም መካከል ተበትና የምትቈይበትን ጊዜ ተመለከተ። ቋንቋቸው በማይታወቅ ሕዝብ የሚደርስባቸው ጥፋት (28÷36:4)፤ “በሕዝቦች መካከል ይበትንሃል” ከሚለው ጋር (28÷64፤ 29÷22 እና 30÷1) አንድ ዐይነት ይሁን ወይም አይሁን ግልጽ አይደለም። በተጨማሪም አንዱ ከአንዱ ተከትሎ የሚመጣ ሁለት መሠረታዊ መበተኖች ይሁን ወይም አይሁኑ ግልጽ አይደለም፤ ይህም ቅዱሳት መጻሕፍትና ታሪክ ያሳዩት በ586 ዓ.ቅ.ክ ፍጻሜውን ያገኘው የነገሥታት መውደምና በ70 ዓ.ም. የተፈጸመው ሌላው ውድመት ነው። በአሕዛብ መካከል የተበተኑት እስራኤላውያን ወደ እግዚአብሔርና ወደ ቃል ኪዳን በፍጹም ልባቸውና በፍጹም ነፍሳቸው በመታዘዝ ሲመለሱ፤ እግዚአብሔርም ምርኮአቸውን ይመልሳል፤ ከተበተኑበትም ይመልሳቸዋል።

4-8 “ምንም እንኳ” የሚለው ምናልባታዊ ሐረግ ሁል ጊዜ ጠንካራ ማረጋገጫን ለመስጠት ጥቅም ላይ የሚውል ሐረግ ነው (ከዘኁ 22÷18 ጋር ያነጻ)። ስለዚህ እዚህ ላይ እጅግ ሩቅ ከሆነ አገር እግዚአብሔር ሕዝቡን ይሰበስባቸዋል። ይህ የወደፊት መስበስባቸው የሚወስነው እርሱን መውደዳቸውንና ትእዛዛቱንም በሙሉ ልብ መቀበላቸውን በሚያሳይ የልብ ዝንባሌ ነው። የእግዚአብሔር ቸርነት ሕዝቡን ከሩቅ ምድር ሊመልሳቸው ይችላል። ሕዝቡን ከሩቅ ምድር መመለስ ብቻ ሳይሆን፤ ከአባቶቻቸውም ዘመን ይልቅ እጅግ እንዲበዙና እንዲበልጹን ያደርጋቸዋል።

ያለመታዘዝም ርግማን በእስራኤል ላይ ብቻ ሳይሆን በጠላቶቿም ላይ ይደርሳል። እግዚአብሔርም እርሱን በፍጹም

ልባቸውና ነፍሳቸው ይወዱት ዘንድ የልብ ግርዛት ያደርግላቸዋል። ይህ በውስጣዊ ማንነት ላይ የሚያተኩረው የእግዚአብሔር ሥራ በዘዳግም ውስጥ ለተሰጠው የእግዚአብሔር መገለጥ መንፈሳዊ ባሕርይ ነው (6÷5-6፤ 10÷16፤ በ10÷14-16 የተሰጠውን ማብራሪያ ይመ)።

9-10 እግዚአብሔር ገና ወደ ከነዓን ምድር ለመግባት ሲዘጋጁ የገባላቸው ተስፋ ይታደሳል። በሚያደርጉትም ነገር ሁሉ ይባረካሉ፤ የዕርሻቸው ሰብል፤ ከብቶቻቸውና ራሳቸውም በወላድነት ይታወቃሉ (28÷11)። እግዚአብሔርም እንደገና በሕዝቡ ሐሢት ያደርጋል፤ እነርሱንም በመባረክ እንደገና በሕዝቡ ደስ ይለዋል። ይህ መጨውን ፍጻሜ የሚያመለክተው በረከት ተፈጻሚ የሚሆነው ቀድሞውኑ ለነበረው የኪዳን ስምምነት፤ ያም ለእግዚአብሔር ሕግ በመታዘዝ ለአምላካቸው ሙሉ በሙሉ ታማኝ የሆኑ እንደ ሆነ ነው።

ሐ. ሕይወትን ወይም ሞትን ስለ መምረጥ (30÷11-20)

11-14 እስራኤላውያን በዮርዳኖስ አጠገብ ቆመው ወደፊት በከነዓን የሚገኘውን ሲጠባበቁ፤ ሙሴ አማራጮችን ያቀርባላቸዋል። አስቀድሞ የእግዚአብሔርን ትእዛዛት ለመፈጸም የሚያስችል ነገር እንዳላቸው ይነግራቸዋል። ትእዛዛቱ እጅግ በጣም አስቸጋሪ ወይም ሊደረስባቸው የማይችሉም አይደሉም። የትእዛዛቱ ቅርብነትና ግልጽነት የተብራራው በሚናገሯቸው ነገሮችና መልሳቸው ግልጽ በሆነ ጥያቄዎች ነው። በእነዚህ ትእዛዛትም ውስጥ ሙሴ የመታዘዝን አስፈላጊነት በአጽንዖት ተናግሯል። የተሰጣቸው መገለጥ ቅርብ እንደ ሆነ የተነገረው በአዎንታዊ ማረጋገጫ ነው፤ ቃሉ በአፋቸው ውስጥ ነው (ደግመው ሊናገሩት ይችላሉ)፤ በልባቸውም ውስጥ ነው (ሊያስቡት፤ ሊያሰላስቡትና ሊተገብሩት ይችላሉ ማለት ነው)። ስለዚህ መታዘዝ በርግጥ ይቻላል!

15-20 እጅግ በጣም ግልጽ በሆነ ቋንቋ እግዚአብሔር በሙሴ አማካይነት ለሕዝቡ ምርጫ አቀረበላቸው። ከታዘዙ ሕይወትና በረከት፤ ካልታዘዙ ደግሞ ሞትና ጥፋት ይመጣባቸዋል። የመታዘዝ መንገድ ሁለት ዕጥፍ ነው፤ በመጀመሪያ የሚጠይቀው እግዚአብሔርን መውደድ ነው፤ ቀጥሎም በመንገዶቹ ሁሉ መሄድ ነው። በቃል ኪዳን ስምምነት መሠረት እግዚአብሔርን መውደድ ማለት በታማኝነት ራስን ለእርሱ መስጠት ነው። በእግዚአብሔር የማዳን ጸጋና በመታዘዝ፤ በመንገዶቹም በመሄድ በሚገኝ እምነት መደገፍ ነው። ይህ ወደ ሕይወት ይመራል፤ የሕዝቡንም ቍጥር ይጨምራል፤ በምድሪቱም የእግዚአብሔርን በረከት ያመጣል። ይሁን እንጂ ሕዝቡ ልባቸውን ከእግዚአብሔር ቢመልሱ፤ የማይታዘዙ እስራኤላውያን ሁሉ ይጠፋሉ። ከእግዚአብሔር የተለየ ሕዝብ በተስፋይቱ ምድር ረጅም ዕድሜ አይኖርም።

ሙሴ በእስራኤላውያን ፊት፤ ለማይንና ምድርን ምስክር አድርጎ ከጠራ በኋላ ከሞትና ከሕይወት፤ ከበረከትና ከመርገም አንዱን እንዲመርጡ አደረጋቸው (4÷26)፤ ሙሴ በመጨረሻው ንግግሩ “ሕይወትን ምረጡ!” በማለት ያስጠነቅቃቸዋል (32÷44-47 ማብ ይመ)። እንዲህ ከሆነ እነርሱም ሆነ ልጆቻቸው በሕይወት ይኖራሉ፤ እግዚአብሔርንም ይወዱታል፤ እርሱንም ይሰማሉ፤ ከእርሱም ጋር ይጣበቃሉ። ሙሉ በሙሉ ራሳቸውን ለእርሱ ሲሰጡ፤ እርሱ ደግሞ ሕዝቡን ለአብርሃም፤ ለይስሐቅና ለያዕቆብ በገባው ተስፋ መሠረት በምድሪቱ ብዙ ዘመን እንዲኖሩ ያደርጋል።

፩. የመደምደሚያ ታሪኮች (31÷1-34÷12)

ሀ. ለኢያሱ ኅላፊነት መስጠቱና የሕጉ ምስክርነት (31÷1-29)

1. ኢያሱ በሙሴ እግር መተካቱ (31÷1-8)

1-2 ሙሴ ዕድሜው 120 ዓመት ስለ ሆነ ሕዝቡን መምራት አልቻለም። ይህ ግን የእርሱ አካላዊ ጉልበት ስላለቀ ሳይሆን (34÷7) ይልቁንም እስራኤል ወደ ከነዓን የምትገባበት ጊዜ ስለ

ደረሰ ነው። ሙሴም በመረባ ባሳየው አለመታመን ወደዚያ እንዳይገባ ተከልክሏል (ዘኁ 20÷24)።

3-6 ምንም እንኳን ሙሴ ዮርዳኖስን ባይሻገርም፤ እግዚአብሔር ግን ቀድሞአቸው እንደሚሻገርና ከዚህ በፊት ሲወገንና ዐግን እንዳጠፋ ሁሉ፤ እነዚያንም ሕዝቦች እንደሚያጠፋላቸው እየነገረ አበረታታቸው። ከነዓናውያንንም እንዳይፈሯቸው አስጠነቀቃቸው፤ እግዚአብሔር ከእነርሱ ጋር ዐብሯቸው መሄድ ብቻ ሳይሆን ከቶ አይተዋቸውም። ይሁን እንጂ ሙሴ ይህ ተስፋ የሚፈጸመው ለእግዚአብሔር በሚያሳዩት ታማኝነት እንደ ሆነ ያሳስባቸዋል።

7-8 ሙሴ “በእስራኤል ሁሉ ፊት” ለሕዝቡ አስቀድሞ የተናገረውን ነገር ለኢያሱም በድጋሚ ተናገረ፤ ኢያሱ ምድሪቱን ለሕዝቡ ያከፋፍላል። እያንዳንዱም የሚቀበለው መሬት የቤተ ሰቡ ቋሚ ንብረት ይሆናል። ሙሴ በአገልግሎቱ ማብቂያ ላይ፤ “በርታ ደፋርም ሁን” የሚለውን ምክር ለኢያሱና ለሕዝቡ ሰጠ፤ ሙሴ ከሞተ በኋላ ይህን ምክር እግዚአብሔር ለኢያሱም ሰጥቶታል (ኢያ 1÷6-9)፤ ሕዝቡም ኢያሱን በዚሁ ቃል አበረታተዋል (ኢያ 1÷18)።

2. ሕጉን ለማንበብ ትእዛዝ ስለ መሰጠቱ (31÷9-13)

9 ሙሴ ሕጉን የጻፈው መቼ እንደ ሆነና ሕጉም በእያንዳንዱ ስፍራ ምን ማለት እንደ ሆነ በቀላሉ ለመወሰን አይቻልም። በርግጥ ሕጉ በዘዳግም ውስጥ በቃል ኪዳን ስምምነት የተጠቀሱትን ዋና ዋና ታሪካዊና ሕጋዊ ጉዳዮችን እንዲሁም ማስጠንቀቂያዎችን ሁሉ የሚያካትት ነው። የሌዊ ልጆች ማለትም ካህናቱ “የኪዳን ታቦት ለሚሸከሙ” ተብለው ተጠቅሰዋል፤ ይህም በምድረ በዳው ጉዞ የሚታይ ነው።

10-13 ይህን ሕግ የሚያነቡት በየሰባት ዓመቱ ዕዳ በሚሰረዝበት ጊዜ ነው (15÷1፤ ይህም የሰንበት ዓመት ነው)፤ ጊዜውን በትክክል ለመጥቀስ የሚያስፈልግ ከሆነ “እስራኤል ሁሉ እርሱ በሚመርጠው ስፍራ” (የመገናኛው ድንኳን ባለበት)፤ በአምላካቸው በእግዚአብሔር ፊት በሚታዩበትና ዕዳ በሚተውበት የዳስ በዓል ጊዜ ነው።

በዚህ በዓል ላይ መገኘት ሁሉንም ደስ ያስኛል (16÷14)። ሕጉም በሕዝቡ ሁሉ ፊት ይነበባል። እዚህ ላይ ልጆች ተለይተው የተጠቀሱት ሕጉን በሚገባ ስለማያውቁት ነው። ይህ ሰባት ዓመታዊ ንባብ ሕጉ በቤት (6÷1-9) ወይም በካህናቱ (17÷11፤ 24÷8፤ ዘሌ 10÷11) እንዳይነበብ አይከለክልም። ይልቁንም እነዚህን ሌሎች የማስተማሪያ መንገዶች ማጠናከሪያ ይሆናል። በተጨማሪም በቤትና በመቅደስ የመማር ዕድል ላላገኙ ልጆችና ሌሎች የኅብረተ ሰቡ ክፍሎች ሕጉን ስለ መማር አስፈላጊነት ግልጽ ያደርግላቸዋል።

የሕጉ መነበብ ሕዝቡ እግዚአብሔርን እንዲያከብሩና የኪዳንንም ትእዛዛት ሙሉ በሙሉ እንዲከተሉ ያነሣላቸዋል። ይህ ሁኔታ “በምትወርሷት ምድር በምትኖሩበት ዘመን ሁሉ” መቀጠል አለበት ሲባል፤ በሌላው ኑሮአቸው እግዚአብሔርንና ቃሉን ማወቅ አያስፈልጋቸውም ማለት አይደለም። ይልቁንም የእግዚአብሔርን መገለጥ የማስተላለፉ ሂደት መቋረጥ አይገባውም፤ ይህም እግዚአብሔርን ማክበርና ቃሉን መታዘዝ እንዳይቋረጥ ያደርጋል።

3. ኅላፊነትን ስለ ማስረከብ የተሰጡ አንዳንድ ምክሮች (31÷14-23)

14-15 ኢያሱ በተሾመበት ዕለት ሙሴና ኢያሱ በአንድነት በእግዚአብሔር ፊት በመገናኛው ድንኳን ቀረቡ፤ እግዚአብሔርም ለሙሴ ብቻ ሳይሆን፤ ለኢያሱም ወደ ፊት እስራኤላውያን ስለሚፈጽሙት ክሕደት ተናገረ። ስለዚህ ኢያሱ ወደ ፊት ሕዝቡ ወደ ሌሎች አማልክት ዘወር በሚልበት ጊዜ መቋቋም እንዲችል ከወዲሁ ማስጠንቀቂያ ተሰጠው። በድንኳኑ መግቢያ የእግዚአብሔር በደመና ዐምድ መገለጥ ይህ ሁኔታ ሲፈጸም የነበረውን ክብር ያሳያል።

16-18 እግዚአብሔር ሙሴን ከአባቶቹ ጋር የሚያርፍበት (የሚሞትበት) ጊዜ እንደ ቀረበ ካስታወቀው በኋላ፤ ሕዝቡ ወደ ተስፋይቱ ምድር እንደ ገቡ ወዲያውኑ በዚያ ከሚኖሩ የአሕዛብ

አማልክት ጋር እንደሚያመነገሩ ተናገራቸው። ወደ ከነዓናውያን አማልክት መዞር ማለት እግዚአብሔርን መተውና ቃል ኪዳንን መተላለፍ (መባባስ) ማለት ነው። ሕዝቡ እግዚአብሔርን ሲተው እግዚአብሔርም ሕዝቡን ይተዋል፤ በዐመገቸውም ተቈጥቶ ፊቱን ከእነርሱ ይመልሳል። ይህም በዘኁ 6፥25-26 ላይ ከተነገረውና ፊቱን በሕዝቡ ላይ ያበራል ከሚለው በተቃራኒ ይሆናል ማለት ነው። ብዙ አስቸጋሪ ሁኔታዎችና ጥፋቶች ይመጡባቸዋል፤ የዚህ ሁሉ ምክንያቱ ምን ይሆን? በማለት ይጨነቃሉ፤ በኋላም ይህ ጥፋት የመጣባቸው እግዚአብሔር ከእነርሱ ጋር ስለሌለ መሆኑን ይገነዘባሉ።

19 የሕዝቡን ከሐዲነት በመመልከት እግዚአብሔር ለሙሴና ለኢያሱ፤ ይህን መዝሙር ለራሳቸው ጻፉ፤ ለእስራኤልም ልጆች አስተምሩ፤ ስለ እኔ ምስክር ይሆንባቸው ዘንድ እንዲዘምሩ አድርጉ አላቸው፤ ይህም ነገር ሲደጋገም በሕዝቡ አእምሮ ውስጥ ይታተማል በሚል ነው። ይህ ሲሆን ብቻ ነው ለመዘመር የሚችሉት፤ ይህ ሲሆን ብቻ ነው የእግዚአብሔር ማስጠንቀቂያ ምስክር የሚሆንባቸው፤ ይህም በዚህ ትውልድ ብቻ ሳይሆን በልጆቻቸውም ዘመን ይሆናል (ቁ. 21)።

20-23 ሕዝቡ ከሐዲ የሚሆነው፤ ወተትና ማር የምታፈሰውና ለአባቶቻቸው የተገባው ተስፋ (ዘፀ 3፥8; 17፤ 13፥5 እና ሌሎችም) ከተፈጸመ በኋላ ነው። ሲበለጽጉ እግዚአብሔርን በመተውና ኪዳንንም በመተላለፍ ወደ ሌሎች አማልክት ይመለሳሉ። ያኔ ጥፋቱና አስቸጋሪው ሁኔታ ሲከሰት የሙሴ መዝሙር በላያቸው ላይ ምስክር ይሆንባቸዋል።

አስቀድሞ ሙሴ ሕዝቡ ለእግዚአብሔር ያላቸውን ታማኝነት በሚመለከት ጽልመታዊ አመለካከት አሳይቶ ነበር። አሁን ደግሞ ይኼው ሐሳብ በእግዚአብሔር ዘንድ እንዳለ ነው የሚነግራቸው። እግዚአብሔር ገና ወደ ተስፋዪቱ ምድር ሳይገቡ የአለመታዘዝ ዝንባሌአቸውን ያውቅ ስለነበር ይህን ተናገረ። ስለዚህ መዝሙሩ እንዲማሩት ተሰጣቸው። የኢያሱ ምትክነት፤ የሕጉ መጻፍ፤ የሕዝቡ ዐመፅና ውጤቱ እንዲሁም የሙሴ መዝሙር በምዕራፍ 31 ላይ ተጣምረው ቀርበዋል።

4. የሕጉ መጽሐፍ መቅረብና ምስክሮቹ (31፥24-29)

24-29 ሙሴ ከመጀመሪያ እስከ መጨረሻ መጽሐፉን ጽፎ ጨረሰ፤ ይህ ቃል ከዚህ በፊት አልተነገረም። እግዚአብሔር መዝሙሩ እንዲጻፍ ያዘዘው በነጠላተኛዋ እስራኤል ላይ ምስክር እንዲሆንባት ነው (ቁ. 19)። የሕጉም መጽሐፍ እንደ ምስክር (ቁ. 26 ጋር ያነጻ) የሙሴ መዝሙር በዚህ ሙሉ መጽሐፍ ውስጥ መካተቱን ያመለክታል።

ሕዝቡ መዝሙሩን እንዲያውቅ የተደረገበት መንገድ ሦስት ዐይነት ደረጃዎች ያሉት ይመስላል። በመጀመሪያ ሙሴ ጻፈው (ቁ. 19፥ 22)፤ ከዚያም ቃሎቹን በአለቆቹና በሹሞቹ ፊት አነበበ (ቁ. 19)፤ በመጨረሻም ለሕዝቡ ሁሉ በጆሮአቸው አሰማ (ቁ. 30)። እግዚአብሔር ለሙሴ የሰጠው ትእዛዝ አስቀድሞ ሙሴ መዝሙሩን ለሕዝቡ በቀጥታ እንዳስተማራቸው ይጠቀማል (ቁ. 19፥ 22፤ 32፥44-45)። ነገር ግን አስቀድሞ መዝሙሩ በግጥም መልክ በሕዝቡ በቃል ተነግሮ ይሁን ወይ ደግሞ እንደ መዝሙር ተዘምሮ ይሁን የሚታወቅ ነገር የለም፤ ሙሴ የተናገረው የመጨረሻው የማስጠንቀቂያ ቃል ስለ ክሕደታቸው የሚያወሳ ነው። ይህም የሚመለከተው ሕዝቡን ሁሉ (29፥2፥ 16-28፤ 30፥17-19፤ 31፥30-32፥ 47)፤ ኢያሱን (ቁ. 14-22)፤ ሌዋውያኑን (ካህናቱን) (ቁ. 24-27)፤ ሽማግሌቶቹንና አለቆቹን (ቁ. 28-29) ነው።

እግዚአብሔር ሕዝቡ ምን ያህል ዐመፀኛና ዐንገተ ደንዳና መሆኑን ያውቅ ስለ ነበር፤ የሕጉ መጽሐፍ በሕዝቡ ላይ ምስክር ይሆን ዘንድ ከታቦቱ ጉን መቀመጥ ነበረበት። እግዚአብሔር ሙሴን (ቁ. 14-18) እርሱ ከሞተ በኋላ ሕዝቡ በፍጥነት ከዳተኛ ሕዝብ እንደሚሆን ነገረው፤ እዚህ ላይ ሙሴ በሕዝቡ ላይ ያለውን ጽልመታዊ አመለካከት በግልጽ ይነግራቸዋል፤ ይኸውም እርሱ ከሞተ በኋላ በሕይወት ከነበረበት ዘመን ይልቅ ይበልጥ ዐመፀኞች ይሆናሉ። ይህን

ለመናገር የቻለው ከልምዱና ከእግዚአብሔርም ካገኘው ማስጠንቀቂያ የተነሣ ነው።

ለ. የሙሴ መዝሙር (31፥30-32፥47)

ሕዝቡ ይሰሙ ዘንድ ከተነገራቸው በኋላ (ቁ. 1-2) እግዚአብሔር ይወደሳል፤ ይመሰግናልም (ቁ. 3-4)። ከዚያም ሕዝቡ ለእግዚአብሔር በሚሰጡት ምላሽ ይገሠጻሉ (ቁ. 5-6)፤ ተናጋሪው እግዚአብሔር ለእስራኤል ያሳየውን መልካምነት ይገልጻል (ቁ. 7-14)፤ ከዚያም ለእስራኤላውያን በቸርነቱ የሰጣቸውን ምላሽ ይናገራል (ቁ. 15-18)፤ ከዚያም እግዚአብሔር ሕዝቡን እንደ ተወና (ቁ. 19-20) ወደፊት ሕዝቡ የሚጠብቀውን ቅጣት (ቁ. 21-30) በተመሳሳይም ስለ ጠላቶቻቸው (ቁ. 31-35) ይናገራል። መዝሙሩ እግዚአብሔር የሕዝቡ አዳኝ እንደ ሆነ፤ በእርሱና በሕዝቡ ጠላቶች ላይም እንደሚፈርድ በመግለጽ ይፈጽማል (ቁ. 36-43)።

1. ሙሴ ለተሰበሰበው ሕዝብ የመዝሙሩን ቃል አሰማ (31፥30)

30 መዝሙሩ እንዲጻፍ፤ ለእስራኤል እንዲያስተምሩትና፤ እንዲዘምሩት (ቁ. 19) የተሰጠው ትእዛዝ ተቀባይነት አግኝቷል (ቁ. 22)። ይህም በመዝሙሩ መግቢያ ላይ ግልጽ ሆኗል።

2. ሥነ ጽሑፋዊ መግቢያ (32፥1-2)

1-2 ሙሴ በመግቢያው ላይ ቀጥሎ የሚናገረውን ይሰሙ ዘንድ ሰማይንና ምድርን ምስክር አድርጎ ይጠራል (ከኢሳ 1፥2፤ 34፥1፤ ሚክ 1፥2፤ 6፥1-2 ጋር ያነጻ)። ይሁን እንጂ የመዝሙሩ መልእክት በቀጥታ የሚያመለክተው የእስራኤልን ሕዝብ ነው። ይሰሙ ዘንድ ሰማይና ምድር መጠራታቸው የመዝሙሩን ጭብጥ አስፈላጊነት በአጽንዖት ለማሳየት የተደረገ ግጥማዊ ስልት ነው። ፍጥረት ሁሉ በእስራኤልና በእግዚአብሔር መካከል ስላለው ቃል ኪዳን ምስክር ነው።

የመግቢያው ቀሪ ክፍል ሙሴ መዝሙሩ ጠቃሚ እንዲሆን፤ ተቀባይነት እንዲያገኝና ውጤትም እንዲያመጣ ያለውን ምኞት ይገልጻል። በዚህ ረገድ መዝሙሩ የሚያመጣውን ጥቅም ወደ ምድር ከሚዘገበው ውሃ ጋር በማያያዝ በአራት መንገድ ይገልጻል። እንደ ዝናብ፤ ጤዛ፤ ካፊያና እንዲሁም ለቡቃያና ለለጋ ተክል ልምላሚን እንደሚሰጥ ከባድ ዝናብ ይመስለዋል፤ ሙሴ ይህ የመዝሙር ቃል ደስ የሚያሰኝና የሚጠቅም ይሆን ዘንድ ይናገራል።

3. ጭብጡ፡- የእግዚአብሔር ዐዋጅ (32፥3-4)

3 የመዝሙሩ ክፍል የሚጀምረው ሙሴ የእግዚአብሔርን ስም በማወጅና ሌሎችም ታላቅነቱን እንዲያወድሱ ጥሪ በማቅረብ ነው። በመላው ዘዳግም ውስጥ ሙሴ የእግዚአብሔርን ስም ያውጃል። የሕጉን ሦስተኛ ትእዛዝ በሰጠም ጊዜ ይህንን ስሙን ያለ አግባብ መጥራት ቅጣት እንደሚያመጣ ተናግሯል (5፥11)። ሕዝቡ ቃል ኪዳንን መግባት ያለባቸው በእግዚአብሔር ስም ነው (6፥13፤ 10፥20)። ካህናቱ ሕዝቡን በእግዚአብሔር ስም መባረክ አለባቸው (10፥8፤ 21፥5፤ ከዘኁ 6፥22-27 ጋር ያነጻ)። ሁል ጊዜም በእግዚአብሔር ስም ሊያለገግሉ ይገባል (18፥5፥7)። እንግዲህ ሙሴ የሚናገረው ይህንን ታላቅና ክቡር ስም ሕዝቡ ይፈራ ዘንድ (28፥58)፤ በመሠረቱ የእግዚአብሔር ስም ራሱን (ማንነቱን) ይወክላል።

በዘዳግም ውስጥ የእግዚአብሔርን ስም (ከ26፥2 ጋር ያነጻ) አስመልክቶ ሲነገር የምናየው እግዚአብሔር ለሰሙ መጠሪያ በመረጠው ስፍራ ነው (12፥5፤ 11፥ 21፤ 14፥23-24፤ 16፥2፤ 6፥ 11)። በእነዚህ ጥቅሶች ውስጥ ስሙ በቀጥታ የሚዛመደው ከማንነቱ ጋር ነው።

4 “ዐለት” የሚለው ዘይቤያዊ ቃል የሚያመለክተው እግዚአብሔር ብርቱ፤ ጽኑና የታመነ አምላክ መሆኑን ነው። ቀጣዮቹ መሥመሮች የእስራኤልን ጠማማኝነትና ወልጋዳነት “እርሱ እንደ ዐለት” ነው ከሚለው ጋር ያለውን ንጽጽር ያሳያሉ (5-6)። የመዝሙሩ ቀሪ ክፍል የእግዚአብሔር ዋናው ሥራ መፍጠር፤ መደገፍና እስራኤልን መምራት እንደ ሆነ ይናገራል። ሥራው ፍጹም ነው፤ መንገዱም ሁሉ ትክክል ነው (ከመዝ

18፥30 ጋር ያነጻ። እርሱ በነገር ሁሉ የታመነ ነው፤ በእርሱ ዘንድ አንዳች ስሕተት የለም።

4. የእስራኤል መክሰስ (32፥5-6)

5-6 እግዚአብሔር ሕዝቡን የሚያስተዳድረው በላቀ ግብረገባዊና ሥነ ምግብራዊ ደረጃ ነው፤ እነርሱ ግን በእርሱ ላይ ክፋትን ፈጽመዋል። እግዚአብሔር ሁልጊዜ እነርሱን በቅንነት ሲያስተዳድር እነርሱ ግን እርሱን የሚቃወሙና ጠማሞች ነበሩ። ለወርቁ ጥጃ መስገዳቸው ከእግዚአብሔር ጋር ያላቸው ግንኙነት የተባላሽ መሆኑን የሚያወሳ ነው፤ ከዚህም የተነሣ ከእንግዲህ ልጆቹ አይደሉም። ይህ “ከእንግዲህ ልጆቹ አይደሉም” የሚለውም አባባል ውርደታቸውንና ክብር ማጣታቸውን ያሳያል። ሕዝቡ በሁለት ዐይነት ተመሳሳይ መግለጫዎች ወልጋዳና ጠማሞ ትውልድ በመባል ተገልጠዋል። ምንም እንኳ እግዚአብሔር አባታቸው ቢሆንም (እንደ ሕዝብ የሠራቸውና ያበጃቸው፣ ያሳደጋቸውና ያጸናቸው ቢሆንም ማለት ነው)፤ እስራኤላውያን ግን ከእርሱ ወደ ጣዖታት መለስ በማለታቸው ልጅነታቸውን ዐጡ።

5. እስራኤል እንደ እግዚአብሔር ርስት (32፥7-9)

7 መዝሙሩ የእግዚአብሔርን የቸርነት ተግባር እስራኤል ታስብና ታስታውስ ዘንድ ጥሪ ያቀርባል። ሕዝቡም ለዚህ የሚሆን መረጃ ከአባቶቻቸው ከሽማግሎቻቸው እንዲጠይቁ ይነግራቸዋል (4፥32፤ ኢዮ 8፥8)። ባለፈው ምን ተደርጎ እንደ ነበረ ያስረዷቸዋል። ሕዝቡ እንዲህ ዐይነቱን ማብራሪያ ቢጠይቁ መዝሙሩ ራሱ መልስ ይሰጣቸዋል።

8-9 እግዚአብሔር ለሕዝቡ ስፍራና መኖሪያ መስጠቱ የተጠቀሰው እርሱ “ልዑል” (እጅግ ክፍ ያለ) መሆኑን ለመግለጽ ነው። “ልዑል” የሚለው ቃል በዘዳግም ውስጥ የሚገኘው እዚህ ላይ ብቻ ሲሆን እግዚአብሔር የእስራኤል አምላክ ከሚለው የላቀ ነው። ልዑል የሚለው ቃል እግዚአብሔር በአድናቆት የሚጠራበት ቃል ነው (ከዘፍ 14፥18-20፤ 22 ጋር ያነጻ)። ከነዓን በእግዚአብሔር ፈቃድና፣ ለአብርሃም በተሰጠው ተስፋ መሠረት የእስራኤል ርስት መሆኗ የተቆረጠ ጉዳይ ነው፤ ይህም እየጉለበተ ለሚመጣው ለእግዚአብሔርና ለሕዝቡ ግንኙነት፣ እነርሱን ስለ ማዳኑና ስለ መግባቱ አስተምህሮ ሁሉ እጅግ ወሳኝ ነው። ይህ ርስት በቅርቡ በየነገዱ ይከፋፈላል። ስለዚህ የመሬት ባለቤትነት ለእስራኤላውያን ማኅበራዊና ኢኮኖሚያዊ መዋቅር መሠረታዊ መብት ይሆናል። ከዚህም በላይ በውርስ ላይ የተመሠረተ ባለቤትነት በእስራኤልና በእግዚአብሔር ወይም በእግዚአብሔርና በእስራኤል መካከል ያለውን ኅብረት ይገልጣል፤ እስራኤል የእግዚአብሔር ርስት ናት።

ይሁን እንጂ እግዚአብሔር ከነዓንን ለእስራኤል መስጠት ብቻ ሳይሆን የተወሰኑ መሬቶችንም ለሌሎች አሕዛብ ሰጥቷል። እግዚአብሔር ከልዕልናው የተነሣ በየትውልዱ መሬትን ለሕዝቦች ሁሉ እየደለደለ ይሰጣል (ምዕ. 2)። ምናልባት በቁ. 8 የመጨረሻ ክፍል የሌሎች አሕዛብ ድንበር መወሰኑ እስራኤል በከነዓን አካባቢ በቁጥሯ ተወስና እንድትኖር ይሆናል። “እስራኤል . . . ያዕቆብ” የሚለው ስያሜ የገባው ለመዝሙሩ ግጥማዊ ዘይቤ አስተዋፅኦ ለማድረግ ነው።

6. እግዚአብሔር እስራኤልን በቀደመው ዘመን ስለ መጠበቁ (32፥10-12)

10-11 ሙሴ ግልጽና ድራማዊ በሆነ መንገድ እስራኤል በምድረ በዳ “ባዶና ጭው ባለ በረሐ” ውስጥ የተገኘች መሆኗን ይናገራል። ይህ እግዚአብሔር እስራኤልን በሲና በረሐ እንደራት እንዳገኘችት የሚገልጽው ንይላኛ ምስል ከዚህ በፊት የነበረችበትን ሁኔታ የሚያስታውስ ነው (ከኤር 2፥2፤ ከሆሴ 9፥10 ጋር ያነጻ)። ሙሴ ሕዝቡ ባልተደራጁበትና በማይመች ሁኔታ እያሉ እግዚአብሔር ከእነርሱ ጋር የቃል ኪዳን ስምምነት እንደ ገባ በብርቱ ያሳስባቸዋል። በእንደዚያ ዐይነት ሁኔታ ውስጥ እያሉ እግዚአብሔር በጥበቃው ከብዐ ጋረዳቸው፤ እነርሱንም ብቻ በማሰብ ተጠነቀቀላቸው።

እግዚአብሔር ለእስራኤል ያለውን ፍቅር ያሳየው ልክ ንስር ለመብረር የደረሱ ጫጩቶቿን እንደምትጠነቀቅላቸው

ዐይነት ነው። ንስር የጎጆዋን ሳር እያወዛወዘች ጫጩቶቿ ወደ አየሩ ወጥተው ክንፎቻቸውን እንዲፈትሹ ብታደርግም ለብቻቸው አትተዋቸውም። እናት ንስር ክንፏን በአየር ላይ ዘርግታ የምትውተረተረዋን ጫጩቷን ይዛ መልሳ ወደ ጎጆዋ ታስገባለች። ልክ እንዲሁ እግዚአብሔር እስራኤላውያንን ከግብፅ ወደ ሲና በረሐ ካወጣቸው በኋላ ያለ እርሱ ርዳታ ሜዳ ላይ አልተዋቸውም። የእርሱ የተዘረጋ ክንፍ በሲና በረሐ ባላለፏቸው የመማሪያ ዓመታት ውስጥ ደግፏቸዋል።

12 የግብፃውያን አማልክት፣ የምድረ በዳ ነገዶችና ከነዓናውያን እጅግ ብዙ ነበሩ። እግዚአብሔር ግን አንድ ብቻ ነው፤ እስራኤልንም ይመራትና ይደግፋት የነበረው እርሱ ነው።

7. እግዚአብሔር በከነዓን ለእስራኤል የሚያደርገው ጥንቃቄ (32፥13-14)

13 እግዚአብሔር እስራኤልን ምርጥ ከሆነውና በቀጥታ ከእርሱ ከሚገኘው የተፈጥሮ መግባት ተንከባክባት። “በምድር ከፍታ” መሬቸው የሚለው፣ በከፍታዋ የምትታወቀውን ከነዓንን ገሥግሠው መውረሳቸውን የሚያሳይ ነው። መዝሙሩ እስራኤልን ከምድሪቱ ፍሬ፣ ከዐለት ማር፣ ከባልጩት ድንጋይም ዘይት እንደ ተመገቡ ያሳያል። ብዙ ጊዜ የከነዓን ንቦች የማር እንጅራ የሚጋግሩት በዐለት መካከል ነው። የወይራ ዛፎችም የተትረፈረፉ የዘይት ፍሬዎችን በድንጋያዊ መሬትና በዐለታማ ስፍራዎች ያንኸረግጋሉ።

14 ለዚህ መልካም ኑሮ እንስሳቱም በወተታቸው፣ በበግና በፍየል ምርጥ ሥጋቸው አስተዋፅኦ ያደርጋሉ። ቅቤ የሚለው የሚያመለክተው የከብቱን ወተት ብቻ ሳይሆን ማንኛውንም ቅባትና (ኢዮ 29፥6) ቅቤ (ምሳ 30፥33) ነው። የበግ ሥብ ተብሎ የተጠቀሰው ምርጥ የሆነውን በግ የሚገልጽ ሲሆን፣ ይህም የሠቡ በጎችና ፍየሎች በሚለው ተገልጿል። ሳሳን ምርጥ የቀንድ ከብቶችን በተለይም በፊና ላሞችን (መዝ 22፥12፤ አጥ 4፥1) እንዲሁም አውራ በጎችን በማምረት ትታወቃለች። በተጨማሪም ሕዝቡ መልካም የሆነውን ስንዴ ማለትም ምርጥና በምግብነት የበለጸገ ስንዴና ማለፊያ የወይን ጭማቂ (ጠጅ) ይጠባሉ።

8. ባለ ጸጋዋ እስራኤል እግዚአብሔርን መክዳቷ (32፥15-18)

15 የእስራኤል ሁኔታ ራሷን ለንጢአተኛነት የሚያዘጋጃት ነበር። የማረውን ምግብና ምርጥ ቀይ የወይን ጠጅ ከበላችና ከጠጣች በኋላ ቅን የነበረችው እስራኤል (ይሸሩን የሚለውን ቃል ማብራሪያ በዐዲሱ መደበኛ ትርጉም ይመ) ወፈረች፤ ማለትም በለጸገች። ከዚህ የተነሣ አምላክን በማመስገን ፈንታ ጠገበች። ልታመስግንና ልትታዘዝ ሲገባት እምቢተኛ ሆነች። ከቁ. 15 የመጨረሻው ግማሽ እስከ ቁ. 18 ድረስ ያለው የእስራኤል በዚህ ዐይነት ሁኔታ ውስጥ የፈጠራትን አምላክ ተወች፤ አስቂጣች፤ ካደች፤ እግዚአብሔርን ረሳች፤ አስቀናችውም። እስራኤልን የፈጠረ፣ አባትም የሆናትና የወለዳት በዚህ ዐይነት አዋረዳት። ምንም እንኳ አምላክ፣ አዳኝ፣ ዐለት፣ ፈጣሪ (ቁ. 6 ይመ) እና የአሕዛብ ሁሉ አጽኚ ተብሎ ቢጠራም በባዕድ አማልክት አስቀነት፤ በአስጸያፊ አማልክትም አስቆጡት።

16-18 ያመለካቸው አማልክት “ባዕዳን”፣ “አስጸያፊ”፣ “አጋንንት”፣ “አምላክ ያልሆኑ”፣ ከንቱ ጣዖታት (ቁ. 21) ናቸው። እነዚህም ከዚህ በፊት የማይታወቁ አማልክት ናቸው። እግዚአብሔር እንደ ፈጣሪነቱ አባቶቻቸው ያመለኩት የታሪክ አምላክ ከመሆኑ በተቃራኒ እነዚህ አማልክት በቅርብ ጊዜ የታዩና አባቶቻቸውም ያልፈሯቸውና ያላከበሯቸው ናቸው።

9. እግዚአብሔር እስራኤልን ስለ መተዉ (32፥19-30)

19 ሴቶችና ወንዶች ልጆች እግዚአብሔርን እንዳስቆጡት መገለጹ የተለመደ አይደለም። ምክንያቱም በቁ. 20 ላይ እንደ ተጠቀሰው ብዙ ጊዜ የተለመደው ሁለቱንም ጾታ “ወንዶች ልጆች” ብሎ መጥራቱ ነው። ምናልባት ይህ የሆነው ሁለቱም

ጾታ በባዕድ አማልክት አምልኮ ላይ መሳተፋቸውን ለመግለጽ ይሆናል።

20 እግዚአብሔር በቀጣው “ፊቱን ከእነርሱ አስውራለሁ” አለ (ከ31፥17-18 ጋር ያነጻ)። “መጨረሻቸው ምን እንደሚሆን አያለሁ” የሚለው አረፍተ ነገር ወደ ፊት የሚደርስባቸውን አያውቅም ለማለት ሳይሆን፤ በጊዜው ቅጣቱ መፈጸሙን ያያል ለማለት ነው። “ፊቱን ከእነርሱ አስውራለሁ” የሚለውና “መጨረሻቸው ምን እንደሚሆን አያለሁ” የሚሉት ሁለት አረፍተ ነገሮች በተቃራኒ የተገኙ ናቸው። እነዚህ ሁለቱ በሕዝቡ ላይ የሚደርሱት ጠማማ ትውልድና የማይታመኑ ልጆች በመሆናቸው ነው።

21 እግዚአብሔር በእስራኤላውያን ከንቱ ጣዖት አምልኮ ቅንዕቱ እንደ ነደደ ሁሉ፤ እርሱም እስራኤላውያንን በማያስተውልና እንደ ሕዝብ በማይቁጠር ሕዝብ ያስቀናቸዋል። እዚህ ላይ በማን እንደሚያስቀናቸው የተገለጸ ነገር የለም፤ ነገር ግን መግለጫውን የሚያሟሉና እንደ ተባለውም የተፈጸመባቸው ብዙ ሕዝቦች አሉ።

22-23 የእግዚአብሔር ቀጣ የተገለጸው ሁሉን ዐቀፍ በሆነ መንገድ ነው፤ ሦስት አካላት በእሳት በሚገለጠው ጥፋት ይጉዳሉ፤ ሙታን (ሲኦል)፤ ምድርና ሰብሎች እንዲሁም የተራሮች መሠረት (መዝ 18፥7) ጉዳት ይደርስባቸዋል። በቀ. 23 ላይ የተጠቀሱት መግቶች ሰዎችን የሚያጠቁ መግቶች ናቸው። እነዚህ ሁሉ መግቶች በእስራኤል ላይ ይደርሳሉ፤ የእግዚአብሔርም ፍላጻ በገዛ ሕዝቡ ላይ ይወረወራል።

24 ይህን አጠቃላይ መግለጫ በዝርዝር የተገለጹ መግቶች ተከትለውታል። ራብ፤ ቸነፈር፤ መቅዋፍት፤ በዱር አራዊትና በአባብ መንደፍ እንዲሁም ጦርነት። እያንዳንዱ መግት ይበልጥ ተስፋፋቶ ተነግሯል። ራብ ወይም ድርቅ ብቻ ሳይሆን፤ የሚያጠፋ ራብ (ሥጋን ሁሉ ጨርሶ፤ ጉልበትን ሁሉ የሚበላ፤ የሰውነትንም ፈላሽ የሚጨርስ የምግብ ዕጥረት)፤ ቸነፈር ብቻ ሳይሆን በልቶ የሚጨርስ ቸነፈር ይወርድባቸዋል። ይህን ሁሉ ጉዳት የሚያደርስባቸው በዱር አራዊት ጥርስና በአባብ መርዝ ነው።

25-27 በተጨማሪም ሰይፍ (ጦርነት) እስራኤላውያንን “በመንገድ ላይና በቤታቸውም” ያጠቃቸዋል። ይህም በሰላም የሚኖሩበት ስፍራ አለመኖሩን ያሳያል። በሁሉም የዕድሜ ክልል ያሉ ሰዎች ሁሉ ይጠፋሉ፤ የተረፉትም እንደ ሕዝብ እንዳይታወሱ ተበትነው ይቀራሉ። እንግዲህ ይህ ነው እግዚአብሔር በእስራኤላውያን አለመታዘዝ ምክንያት የሚያመጣቸው ቅጣት። ይሁን እንጂ የእስራኤል ጠላቶች ለዚህ ሁሉ ጥፋት ምክንያቱ የእነርሱ ወታደራዊ ጉልበት እንደ ሆነ ሊያስቡ ይችላሉ፤ ግልጽ በሆነ መንገድ ባይጠቀስም፤ ይህ ሁኔታ እግዚአብሔር እጁን እንዲሰበሰብ ያደርገዋል፤ እግዚአብሔር ለሕዝቡ ያለው ርኅራኄ (ቀ. 36) የቀጣውን ያህል ነው።

28-30 በእነዚህ ቁጥሮች ላይ የግጥሙ ርእስ እስራኤል እንደሆነች አድርጎ መተርጎም በጣም ትክክል ይመስላል። ይህ ክፍል በሚቀጥለው ክፍል የተገለጡት መግቶች የመጡበትን ምክንያት ይገልጻል፤ የእስራኤል አለማስተዋልና ኅሊና ማጣት እንዲሁም የጠላቶቻቸው ዐመፅ ተነግሯል። የእስራኤል ኅሊና ማጣት ካለማስተዋልና ከጥበብ መጉደል የመጣ ነው፤ አያስተውሉም ማለት ፍጻሜያቸው ምን እንደ ሆነ አላስተዋሉም ማለት ነው።

ጥበብ ከማጣታቸው የተነሣም የወደፊት ዕጣ ፈንታቸውን መመልከት አልቻሉም። ሙሴ አስቀድሞ የነገራቸውን አላመኑም፤ እግዚአብሔር ከግብፅ በሲና በረሃ በተአምር እንዳመጣቸው አላመኑም። ይሁን እንጂ በሚመጡት ዓመታት የእግዚአብሔርን መገለጥ ባያጡም፤ ትክክለኛ ዳኝነት መስጠት የሚያስችላቸው የዘዳግም መጽሐፍ ዕውቀት አይኖራቸውም።

በቀ. 30 ላይ ለተነሣው ጥያቄ መልስ ምንድን ነው ቢባል፤ “እግዚአብሔር ከእስራኤል ጋር ከሆነ አንድ ሰው ሺሁን እስራኤል ከቶ ማሳደድ አይችልም” የሚል ነው። እንዲህ በሚሆንበት ጊዜ የተወተ፤ የናቂትና የረሱት የእነርሱ ዐለት አሳልፎ እንደሚሰጣቸው ግልጽ ነው (ከዘፍ 37፥36፤

45፥4-5 ጋር ያነጻ)። እስራኤል እንዲህ ዐይነቱ መገፋት በተደጋጋሚ ያጋጥማታል (መሳ 2፥14፤ 3፥8፤ 4፥2፤ 10፥7 ይመ)።

10 የእስራኤል ጠላቶች መቀጣት (32፥31-35)

31 “የእነርሱ” የሚለው ቃል አስቀድሞ መጻፉ ሐሳቡ ከእስራኤል ወደ እስራኤል ጠላቶች መዞሩን ያመለክታል። በቀ. 30 ላይ በብዙ ቁጥር የተገለጸው ተውላጠ ስም (በአማርኛው ካልተዋቸው፤ ካልሸጣቸው) እስራኤልን ሲያመለክት፤ በቀ. 31 ላይ ግን ጠላቶቻቸውን የሚያመለክት ነው። በቀ. 30 ላይ ዐለታቸው የተባለው እግዚአብሔር ነው፤ በቀ. 31 ላይ ዐለት አይደለም የተባለው የጠላቶቻቸው አምላክ ነው። ጠላቶቻቸው ራሳቸው እንኳ እግዚአብሔር ከእነርሱ ዐለት ተብዬ አምላክ እንደሚበልጥ ያውቃሉ (ከዘፀ 14፥25፤ ከዘጉ 23-24 ጋር ያነጻ)።

32-33 የእስራኤል ጠላቶች ዐመፀኝነት በወይን፤ በወይን ፍሬና በወይን ጠጅ ምሳሌ ተገልጿል። ወይናቸው (ባሕርያቸው) የሚመነጨው ከሰዶምና ገሞራ ወይን ነው። እነዚህ ዐመፀኛ ከተሞች በእግዚአብሔር የወደሙ ናቸው (ዘፍ 19፥24-25) ፤ ወይናቸውም ገዳይ፤ መራራና መርዛማ ነው።

34-35 አሁን ደግሞ የመዝሙሩ ምንባብ ወደ አንደኛ መደብ ነጠላ ቁጥር በመዞር እግዚአብሔርን እንደ ተናጋሪ ያስቀምጥናል። በገዛ ሕዝቡ ላይ ዐመፀን የሚያደርጉ የዐመፀኛ ሕዝቦች ክፉ ታሪክ በመዝገቡ ተጽፏል። የእግዚአብሔር የበቀል ቁጣ ከጽድቁ የሚወጣ ነው። እርሱ በቅጣትም ሆነ በክፉ በመጠበቅ የጽድቅን ፍርድ ይወስናል። “እኔ” ይላል እግዚአብሔር ብድራትን እመልሳለሁ (ሮሜ 12፥19፤ ዕብ 10፥30፤ በቀል የተከለከለ መሆኑን የሚያስተምሩ ክፍሎች ናቸው)። የእስራኤል ጠላቶች የራሳቸው ውሳኔና ጉልበት በእግዚአብሔር ሕዝብ ላይ ቅጣት እንዳመጣ ሊያስቡ ይችላሉ (ቀ. 27)። እውነቱ ግን ይህ አይደለም። እነርሱን እግዚአብሔር እንደ ቅጣት መሣሪያ አድርጎ ብቻ ነው የተጠቀመባቸው፤ ለእነርሱም የቅጣት ጊዜ ይመጣል፤ እግዚአብሔር የመደበው ጊዜ ይደርስባቸዋል፤ እግሮቻቸውም የሚንሸራተቱበት ጊዜ ይመጣል (ከመዝ 17፥5፤ 38፥16 ጋር ያነጻ)።

እግዚአብሔር በእነዚህ ዐመፀኞች ላይ የሚነሣበት ጊዜ ቅርብና ፈጣን እንደሚሆን ተጠቅሞአል። ምንም እንኳ ታጋሽ አምላክ ቢሆንም፤ ዐመፀኞችን ለመቅጣት ይፈጥናል። “ጊዜው ሲደርስ” የሚለው “የመጥፈያቸው ቀን ቀርቦአል” ወይም “የሚመጣባቸው ፍርድ ፈጥኖባቸዋል” ከሚለው ጋር የሚጋጭ አይደለም። ይልቁንም የበለጠ ያብራራዋል፤ እግሮቻቸው ሲንሸራተቱ ጥፋትና ውድመትም ይከተላቸዋል (ዕብ 2፥3)።

11. እግዚአብሔር ለእስራኤል መራራቱና ጠላቶቻቸውን መበቀሉ (32፥36-43)

36 እግዚአብሔር ለሕዝቡ ይፈርዳል፤ ለምድሪቱና ለሕዝቡም ስርየት በማድረግ በርኅራኄ እነርሱን የሚታደግበትን ተግባር ያሳያል (ቀ. 43፤ ከዘፍ 30፥6 ጋር ያነጻ)። (በዕብራይስጡ የቀ. 36 ሁለቱ መሥመሮች በቀጥታ በመዝ 135፥14 ላይ ተጠቅሰዋል።) የእግዚአብሔር ትድግና የሚገለጠው ሕዝቡ ኀይላቸው መጥጥ ብሎ ባለቀ ጊዜና እንደ ሕዝብም መኖራቸው ባከተመ ጊዜ ነው። በዚህ ቁጥር “ኀይላቸው መድከሙን” የሚለው ያለጥርጥር የሚያሳየው እነርሱ የታመኑባቸው አማልክት ፈጽሞ ከንቱ መሆናቸውን ነው። “ባራም ሆነ ነጻ” የሚለው መደባዊ ክፍፍል ሁሉ መጥፋቱን ያመለክታል።

37-38 በእንደዚህ ዐይነት አስከፊ ሁኔታዎች ውስጥ እያሉ እግዚአብሔር ሕዝቡን እንደ ዐለትና እንደ መጠጊያ ቁጥረው ያመለክታቸው አማልክት ወዴት አሉ? በማለት ይጠይቃቸዋል። የሥብና የወይኑ መሥዋዕት ለእነዚህ ሊረዷቸው ለማይችሉ አማልክት ሳይሆን፤ ለእግዚአብሔር ሊቀርብ ይገባ ነበር። በምፀታዊ ቋንቋ እግዚአብሔር እነዚያ አማልክት መጥተው ሊረዷችሁ ይገባ ነበር በማለት ይሣለቅባቸዋል።

39 የሕይወትና የታሪክ ሁሉ ጌታ እርሱ እንደሆነ እግዚአብሔር ስለ ራሱ ይናገራል። ይህ የመዝሙሩ ክፍል (ቀ. 39-42) እግዚአብሔር ስለ ራሱ ማረጋገጫ የሚሰጥበት ነው። “እኔ ራሴ

እርሱ እንደ ሆነው እየ” የሚለው ሐረግ በእግዚአብሔር ዘንድ ያለውን የበረታ ስሜት የሚገልጽ ነው፤ እዚህ ላይ “እየ” የሚለው ቃል “ተረዳ” ማለት ነው። እስራኤል መረዳት ያለበት ምንድን ነው? እግዚአብሔር እርሱ አምላክ እንደ ሆነ! ይህ አረፍተ ነገር ይበልጥ አጽንዖት የተሰጠው “እኔ ራሴ እርሱ” በሚለውና ቀላልና ግልጽ በሆነው “እንደ ሆነሁ” በሚለው ቃል ነው። እግዚአብሔር እንደ አምላክነቱ ልዩ ነው። ይህ እውነታ እርሱ በሚያደርጋቸው ነገሮች ይረጋግጣል። እንደ ፈቀደ ይገድላል፤ ሕይወትንም ይሰጣል፤ ይህ የመፍጠርና ከሞት የማዳን ንግድን ያሳያል። እግዚአብሔር እዚህ ላይ የሚናገረው እስራኤልን ያቁሰለና ሕዝቡንም የሚፈውስ እርሱ ራሱ እንደ ሆነ ነው። ከዚህም በተጨማሪ የእስራኤልን ጠላቶች ከእግዚአብሔር እጅ የሚያስጥል ማንም የለም (“እጅ” የሚለው ቃል ንግድን የሚያሳይ ቃል ነው፤ ኢዮ 10፥7፤ ኢሳ 43፥13፤ ሆሴ 5፥14 ይመዝገባል)።

40 በጠንካራ አምሳሌ ሰብነት እግዚአብሔር ራሱን ሁለት እጆቹን ወደ ሰማይ ዘርግቶ (ዘፍ 14፥22፤ ዘፀ 6፥8፤ ዘኁ 14፥30) በመሐላ “ሕያው እግዚአብሔርን!” በማለት ይናገራል (ከመሳ 8፥19፤ ከ1ሳሙ 14፥39 እና በሌላም ቦታ ካለ ሐሳብ ጋር ያነጻ)። ይህን በባህላቸው የተለመደ የመሐላ ቀመር፤ “ለዘላለም ሕያው እንደ ሆነሁ እናገራለሁ” በማለት እግዚአብሔር ራሱ ይጠቀምበታል (ከዘኁ 14፥21፤ 28፤ ከኢሳ 49፥18፤ ከኤር 22፥24፤ ከሕዝ 5፥11 ጋር ያነጻ)።

41-42 እግዚአብሔር በዚህ ምሳሌያዊ (ዘይቤያዊ) ንግግር አማካይነት የተባለውን ነገር በጥንቃቄ እንዲያደምጡ ያሳስባል። እግዚአብሔር ራሱን እንደ ጦረኛ በማቅረብ ጠላቶቹ የሚያጋግባቸውን ብርቱ ቅጣት ድራማዊ በሆነ መልኩ ይገልጻል። የተሳለፍ የሚያበረቀርቅ ሰይፉ የጠላት መሪዎችን ሥጋና ራስ ይቆርራል፤ ቀስቱም የወደቁትን ብቻ ሳይሆን በምርኮ የተያዙትን ደም ትጠጣል፤ ይህ ማንም እንደሚያመልጥ የሚያሳይ ነው። አስቀድሞ ወደ እስራኤል የተወረወረው ፍላጻ (ቍ 23) አሁን በጠላቶቻቸው ላይ አነጣጠረ። አሁን ከእግዚአብሔር የሚያስጥላቸው ማንም የለም።

43 መዝሙሩ የሚደመደመው እግዚአብሔር በገዛ ሕዝቡና በምድሪቱ ላይ ጥፋት ያመጡትን ጠላቶቹን በመቅጣቱ ሕዝቦች ሁሉ ከእስራኤል ጋር ደስ እንዲሰኙ በመጣራት ነው።

12. ሙሴ መዝሙሩን ለሕዝቡ ማቅረቡና ለሕጉ እንዲታዘዙ ማስጠንቀቁ (32፥44-47)

44-47 የሙሴ መዝሙር ትረካ የሚፈጸመው እዚህ ላይ ነው፤ በማብቂያውም በ31፥30 ላይ የተጠቀሰውን ቃል በመድገም ሕዝቡ ማለትም ልጆቻቸው “የዚህን ሕግ ቃሎች” እንዲታዘዙ በብርቱ እንዲመክሯቸው ያሳስባል። በ31፥30 ላይ ሙሴ፤ “የዚህን መዝሙር ቃል” በጆሮአቸው እንዳሰማ ተነግሯል፤ በ32፥44 ላይ ደግሞ ሙሴ ከነዋ ልጅ ከኢያሱ ጋር በመሆን “የዚህን መዝሙር ቃሎች” በሙሉ ተናገረ። በቍ 45 ላይ ሙሴ ይህንን ንግግሩን ይጨርሳል። በእግዚአብሔር ትእዛዝ መሠረት ኢያሱን ለመሾም ሁለቱም ወደ መገናኛው ድንኳን ይቀርቡ ዘንድ ተጠርተው ስለ ነበር አሁንም ኢያሱ ከሙሴ ጋር እንደ ነበር ግልጽ ነው። በዚህ በማስጠንቀቂያው ላይ ሙሴ የሚሰጠው መንፈሳዊ አጽንዖት ሕዝቡ የተናገሯቸውን ቃሎች ሁሉ በልባቸው እንዲያኖሩ ያሳስባል።

አስቀድሞ ሙሴ እግዚአብሔር የሕዝቡ ሕይወት እንደ ሆነ ተናግሯል (30፥20 ላይ የተሰጠውን ማብ ይመ)። አሁን ደግሞ “እኔ በግልጽ የምነግራችሁን ቃሎች”፤ “የዚህን ሕግ ቃሎች ሁሉ”፤ “ሕይወታችሁ እንጂ ባዶ ቃሎች አይደሉም” ይላቸዋል። እነዚህ ቃሎች እንደ ዘበት ሊታዩ አይገባም። እግዚአብሔር አምላካቸውና ሕይወታቸው ነው፤ የእርሱም ቃሎች ሕይወታቸው ናቸው። ለእግዚአብሔርና ለቃሉ ሙሉ በሙሉ መገዛት እስራኤልን እንደ ሕዝብ በተስፋፋይ ምድር ረጅም ዕድሜ እንድትኖር ያደርጋታል።

ሐ. እግዚአብሔር ስለ ሙሴ ሞት ተናገረ (32፥48-52)

48-50 ምንም ጊዜ አልባከነም። መዝሙሩ በተነገረበት በዚያኑ ዕለት እግዚአብሔር ለሙሴ ስለ ሞቱ ሁኔታ አንዳንድ መመሪያዎችን ሰጠው። ሙሴ በናባው ተራራ ላይ እንዲወጣ፤ ምድሪቱንም ከሩቅ እያስተዋለ በዚያ እንዲሞት እግዚአብሔር ተናገረው (በተጨማሪም በዘኁ 27፥12-14 ላይ ለየት ባለ መልኩ የተነገረውን ይመ)። የናባው ተራራ የሚገኘው በዓባሪም ተራሮች መካከል ሲሆን፤ ከሰሜን እስከ ደቡብ የሚዘልቅ ሰንሰለታማ ተራራ ነው፤ ከሙት ባሕር በስተ ምሥራቅ ዐሥር ማይሎች ርቆ ይገኛል። ከፍታውም 2,631 ሜትር ከባሕር ወለል በላይ ነው። ሙሴ ከናባው ተራራ ላይ በመሆን፤ ከነጻንን በስተ ሰሜን፤ የይሁዳን ተራሮች በስተ ምዕራብ ደግሞም እስከ ሙት ባሕር ድረስ መመልከት ይችላል። ሙሴ በናባው በመሞት “ወደ ወገኖቼ መሰብሰብ” ነበረበት። ይህ አባባል ሞትን የሚገልጽ ምሳሌያዊ ንግግር ነው (ዘፍ 25፥8፤ 17፤ 35፥29)። አሮን በሐር ተራራ እንደ ሞተ (ዘኁ 20፥22-29፤ 33፥37-39) ሙሴም እንዲሁ በናባው ተራራ ላይ መሞቱ የግድ ነው።

51-52 ሙሴ ወደ ተስፋይቱ ምድር እንዳይገባ መከላከል በዘኁ 20፥24 ላይ ከተነገረው ይልቅ እዚህ ላይ የተሻለ ተብራርቷል፤ በዚያ ክፍል ባጭሩ የተነገረው ሙሴና አሮን በመሪባ በእግዚአብሔር ላይ እንዳመፁ ነው። እዚህ ላይ ግን “በእኔ ላይ መታመናችሁን በእስራኤላውያን ፊት ስላንደላችሁና ቅድስናዬንም በእስራኤላውያን መካከል ስላከበራችሁ” የሚል ተጨምሯል። ዐለቱን ከመናገር ይልቅ በሕዝቡ ዐመፅ አመካኝተው ዐለቱን ሁለት ጊዜ መቶት። በዚያኑ ቅጽበት እግዚአብሔር ይህንን ተግባራቸውን ማለትም እርሱን እንደ ቅዱስነቱ በሚገባ አለማክበራቸውንና አለማመናቸውን ከነገነ። ስለዚህ ሙሴ ምድሪቱን ከሩቅ ሆኖ ያያታል እንጂ ሁለቱም ቢሆኑ የእስራኤልን ሕዝብ መርተው ወደ ምድሪቱ ለማስገባት አልተፈቀደላቸውም (ዘኁ 20፥7-12፤ መዝ 106፥32-33)።

በሞዓብ ሐሴቦን አንጻር በሩቅ የሚታየው ተራራ የናባው ተራራ ነው።

መ. ሙሴ የእስራኤልን ነገዶች ባረከ (33፥1-29)

1. መግቢያ (33፥1-5)

1 ሙሴ ለየነገዱ የሰጠው ቃል ቡራኬ የተጠቀሰው ለሕዝቡ ከሰጣቸው መዝሙር በኋላና እግዚአብሔር ሞቱን አስመልክቶ በተናገረው፤ ስለ አሜሪካም ሁኔታ በተጻፈው መካከል ነው። ይህ ምዕራፍ የባርኮቱን ቃል የዘገበልን በቀጥታ እንደ ሙሴ ቃል ሳይሆን እንደ ሌላ ሰው ቃል ነው። በዐምስቱ የአራት መጻሕፍት ውስጥ ሙሴ ራሱን በሦስተኛ ነጠላ ቍጥር የሚናገሩባቸው ስፍራዎች የተለመዱ ሲሆኑ፤ ይህ ምዕራፍ ግን በሌላ ሰው የተዘገበ ስለ መሆኑ በርካታ ማስረጃዎች አሉ። “የእግዚአብሔር ሰው መሴ” የሚለው መጠሪያ ትክክለኛ መግለጫ ነው። በእንዲህ ዐይነቱ ስያሜ ሙሴ በዐምስቱ የአራት መጻሕፍት

ውስጥ ፈጽሞ አልተጠራም፤ ይህን ሐረግ ለሁለተኛ ጊዜ ተጠቅሶ የምናገኘው በኢያ 14፥6 ላይ ነው።

2 ስለ እግዚአብሔር ታላቅነት የሚናገረው ክፍል የሚጀምረው በሲና ከታየው አስተርእዮተ መለኮት ነው። አብዛኛውን ጊዜ በአራት ዘዳግም ውስጥ ሕጉ የተሰጠው በኮራብ ተራራ ላይ እንደ ሆነ ተጠቅሷል፤ እዚህ ላይ ግን በሲና ተራራ ላይ እንደ ሆነ ነው የተነገረው። በሲና ተራራ የእግዚአብሔር መምጣት የተነገረው ልክ በሲና አካባቢ በሚገኝ ምድረ በዳ በሴይርና በፋራን እንደ ተለቀቀ የፀሐይ ጮራ ነው። እነዚህ ስፍራዎች በትክክል አይታወቁም። አገላለጽ ከአካባቢው ተራሮች ገጽታ የተወሰደ ዘይቤያዊ አገላለጽ ሲሆን በሲና ተራራ ላይ በመብረቅ፤ በነጉድጓድ፤ በጨለማና በመሬት መንቀጥቀጥ ከተከናወነው የሕጉ መስጠት ጋር ተያይዟል። ከዚህ የአየር ንብረት መግለጫ ጋር ተያይዞ እግዚአብሔር እንደሚያገጸባርቅ ብርሃን ተገልጿል። የእግዚአብሔር አመጣጥ እንደ ብርሃን አመንጨዋ ፀሐይ ብቻ ሳይሆን ከአእላፍ ቅዱሳን ጋር ማለትም ከሰማይ ሁልቁ መሳፍርት አልባ መላእክት ጋር ይመጣል። በተለይ የመጨረሻው መሥመር አስቸጋሪ ነው፤ “በስተቀኙ” የሚለው ሐረግ እንደ መልክዳ ምድራዊ ትርጉሙ “ከደቡብ” የሚል ትርጉሙ ሊሰጥ እንደሚችል አንዳንድ ትርጉሞች ያሳያሉ (ከ1ኛው 23፥19፤ 24፤ ከመዝ 89፥12 ጋር ያነጻጽ)።

3-4 ይህ የእግዚአብሔርን ታላቅነት የሚተርከው ክፍል እግዚአብሔር ለሕዝቡ ያለውን ፍቅርና ሕዝቡም ለእርሱ መመሪያ የሚሰጡትን አምልኮታዊ ምላሽ ይገልጻል። ሕዝቡን ማለትም “ቅዱሳንን” የሚወድ ሌላ አምላክ ሳይሆን እግዚአብሔር ነው፤ እነርሱም በሚንከባከባቸውና በሚደግፋቸው እጆቹ ውስጥ ናቸው። ከእግሮቹም ሥር በአምልኮ እየሰገዱ በሙሴ በኩል የተሰጣቸውንና የእነርሱ የሆነውን ሕጉን ይቀበላሉ። በቀ. 4 ላይ ሙሴ ስለ ራሱ በሦስተኛ መደብ ሆኖ ይናገራል፤ ይህም በእንዲህ ዐይነቱ ሥነ ጽሑፍ የተለመደ ነው።

5 ለእግዚአብሔር ምስጋና ይሆን ዘንድ ንግሥናው በሲና በተሰበሰበ ጉባኤ እንዲሁም በይገሩን ላይ ጻድቅ በሆነው አስራኤል ላይ ይታወጃለታል። በሙሴያዊው አስተዳደር የእግዚአብሔር ንግሥና ከፍተኛ ስፍራ የሚሰጠው ነው። በዘር ከመጣ ንግሥና ወይም በቀጥታ ከእግዚአብሔር ተመርጦ ካልሆነ በስተቀር አስራኤላውያን ለሌላ አመራር ዕውቅና አይሰጡም፤ ይህ የሙሴ ዐይነት ሥልጣንና ንግሥና የሌለውን ሊቀ ካህናት አመራር አይመለከትም። የሙሴ ምትክ በእግዚአብሔር የተመረጠው ኢያሱ ነው፤ ይሁን እንጂ እግዚአብሔር ለኢያሱ በመገለጥ የሙሴ ምትክ እንደሚሆን ስለ መናገሩ ማረጋገጫ የለም።

2. ሮቤል (33፥6)

6 እዚህ ላይ የምናየው የነገዶቹ መባረክ ቅደም ተከተል እንደ ያዕቆብ የአበው በረከት ቅደም ተከተል ያለ አይደለም፤ እንደየነገሩ አባቶች የትውልድ ቅደም ተከተልም አይደለም፤ እንደየአስፋፈራቸውም አይደለም፤ በአራት ዘኁልታ ላይ እንደምናየው የሕዝብ ቁጠራ ዝርዝር ቅደም ተከተልም አይደለም፤ በከነዓን እንዳላቸውም አስፋፈል አይደለም። በሚታወቁና በማይታወቁ የተለያዩ ምክንያቶች እነዚህ ሁሉ አንዳቸው ከአንዳቸው ይለያያሉ።

በያዕቆብ ባርኮት ታላቁ ሮቤል ምንም እንኳን ከአባቱ ቁባት ከባላ ጋር በማመዝገብ ብኩርናውን ቢያጣም (ዘፍ 35፥22፤ 49፥4)፤ እንደ ታላቅነቱ ስሙ አስቀድሞ ተጠቅሷል። ቀጥሎ የብኩርና መብት የተሰጠው ይሁዳ ተጠቅሷል። ከዚያም ቀጥሎ የያዕቆብ ሌሎች ልጆችና ሚስቶች (ልያና ራሔል)፤ በመጨረሻም ያዕቆብ ከሠራተኞቹ የወሰዳቸው ልጆች ተጠቅሰዋል። ስምዖን አልተጠቀሰም። በአብዛኛው ስምዖናውያን ዕጣ ፈንታቸውና ውርሳቸው በይሁዳ ነገድ መካከል ሆኗል (ኢያ 19፥1-9)። ቢሆንም አንዳንድ ስምዖናውያን ነገዳዊ ማንነታቸውን ጠብቀው ቆይተዋል (ዘኢ 4፥24-43)። ምንም እንኳን የሮቤል ነገድ ቀዳሚ ስፍራውን ቢያጣም፤ ፈጽሞ አይሞትም፤ ይልቁንም በቀጥታ ቢያንስም እንኳ በሕይወት ይኖራል።

3. ይሁዳ (33፥7)

7 እንደ ሮቤል ሁሉ ሙሴ ለይሁዳ የተናገረው የበረከት ቃል የቀረበው ልክ እንደ ጸሎት ጠቅላል ባለ አገላለጽ ነው። የይሁዳ ጨካኝነት፤ በገዛ እጆቹ ራሱን መከላከል፤ የእግዚአብሔርን ርዳታ መጥኝ ማለቱም ሁሉ የሚያሳየን ወታደራዊ ሁኔታዎችን ነው። ከያዕቆብ በረከት አንጻር የይሁዳ እጅ የጠላቶቹን ዐንገት ዐንቆ ይይዛል፤ ድል በማድረጉም ወንድሞቹ ያመለገኑታል። ይሁዳ ወደ ወገኖቹ እንዲመጣ የሚጠይቀው የሙሴ ጸሎት ደግሞ፤ “ከጦርነት በድል ወደ ወገኖቹ ይምጣ” የሚለውን ሐሳብ ያስተላልፋል።

4. ሌዊ (33፥8-11)

8-10 በያዕቆብ በረከት ስምዖንና ሌዊ አንድ ላይ ተካተዋል። ነገር ግን በሙሴ በረከት ሌዊ የክህነት ነገድ ሆኖ በመመረጡ ዐይነተኛ ለውጥ ተደርጎ እናያለን፤ ይህ ዐይነቱም ምርጫ በእስራኤል ለእያንዳንዱ ሌዊ በየነገሩ ውስጥ የተለየ ቦታ ይሰጠዋል። ሌዊውያን ወንዶች ብቻ ሳይሆኑ ሴቶች ልጆችም ሁሉ ከዐሥራትና ከልዩ ልዩ የገንዘብ ስጦታዎች ከሚገኘው ገቢ ተጠቃሚዎች ይሆናሉ። ሌዊን አስመልክቶ የተነገረው የሙሴ በረከት ተንከባከቢ፤ አስተማሪ፤ የእግዚአብሔርን ፈቃድና ኪዳን ለሕዝቡ ገላጭ፤ እንደ ክህነት ንግሥናም መሥዋዕት አቅራቢ እንደ ሆነ፤ በዚህም ስለ ሕዝቡ በእግዚአብሔር ፊት፤ ስለ እግዚአብሔር ደግሞ በሕዝቡ ፊት እንደሚቆም ተገልጿል። የሌዊውያንም ንግሥና ቀጣዩ ለሆነውና በታቦቱ አጠገብ ለተቀመጠው መጽሐፍ እንዲሁም ለቱሚምና ኡሪም ብቻ ሳይሆን፤ ዘወትር ይህንን ቃል የማስተማርም ንግሥናት ነበረባቸው (ዘሌ 10፥11፤ ዘዳ 31፥9-13)። ቱሚምና ኡሪም የሚይዘው ሰው የእግዚአብሔር ሰው ወይም “በእግዚአብሔር የተወደደ ሰው” ይባላል።

ማሳሰቢያ መሪባ በተባለው ስፍራ የተፈጠረው ግጭት በዚያ አካባቢ ባለው ውሃ ምክንያት ሲሆን፤ ይህም ሙሴ፤ አርን፤ የእስራኤል መሪዎችና የሌዊ ነገድ መሪዎች የገጠማቸውን አስቸጋሪ ሁኔታ ያመለክታል። ሌዊ ለእግዚአብሔር ያለው የተለየ መስጠት ንጢአተኛ የሆነውን ማኅበረ ሰብ፤ የገዛ ዘመዶቻቸውንም ሳይቀር የወርቁን ጥጃ ካመለከ በኋላ በሞት በማስወገድ የሌዊውያን ተግባር ታይቶአል (ዘፀ 32፥26-29)። በዚያ ሁኔታ ሌዊውያን ለእግዚአብሔር ካሳዩት ታማኝነት የተነሣ እግዚአብሔር ለክህነት ነገድ ለራሱ ለያቸው (ዘፀ 33፥29፤ ዘዳ 10፥8)። ዕጣንና የሚቃጠለውን መሥዋዕት ማቅረብ አጠቃላይን የመሥዋዕት ሥራ የሚገልጽ ነው።

11 ሙሴ የሌዊን በረከት የሚጨርሰው የእጆቹ ሥራዎች እንዲባረኩና በዚህም እግዚአብሔር ደስ እንዲሰኝ በመጸለይ ነው። በተጨማሪም ሙሴ የሌዊ ጠላቶች እስከማያንሰራሩ ድረስ እንዲጠፋ ጸለየ።

5. ብንያም (33፥12)

12 የብንያም በረከት ከያዕቆብ የመጨረሻዎቹ ቃላት በተለየ መልኩ (ዘፍ 49፥27) በዚህ ስፍራ የተሰላሰሉ ናቸው። ሙሴ የሚለምነው ብንያም በእግዚአብሔር እንደ ተወደደ በእርሱ ጥበቃና ከሰላ ሆኖለት አባት ልጁን እንደሚሸከም (እሸከኮ እንደሚል) እግዚአብሔር ይሸከመው በማለት ነው። ይህም አገላለጽ እግዚአብሔር በምድረ በዳው መንገድ እንዴት ተሸክሞ እንደ መራው ቀደም ብሎ የተጠቀሰ አገላለጽ ነው (1፥31)። “እግዚአብሔር ወዳጅ የሆነ”፤ “እግዚአብሔር የሚወደው” የሚለው የመጨረሻው መሥመር የተደገመው የእግዚአብሔር ውድ ማረፊያ መሆኑን ለመገለጽ ነው።

6. ዮሴፍ (ኤፍሬምና ምናሴ) (33፥13-17)

13-16ሀ ያዕቆብ ከመሞቱ ጥቂት ጊዜ በፊት ልጆቹን ሲባርክ ከኤፍሬምና ከምናሴ ይልቅ ዮሴፍን ነው ያካተተው፤ በርግጥ እነርሱን ከባረከ በኋላ እነዚህ የዮሴፍ ልጆች እንደ ራሱ ልጆች እንዲቁጠሩ አድርጓል (ዘፍ 48፥5-20፤ 49፥22-26)። ሙሴም ዮሴፍን ባርኳል፤ ነገር ግን በስተ መጨረሻ በሚገኘው አረፍተ ነገር ላይ እንዚህን ሁለት ነገዶችም ጠቅሷል (ቀ. 17)።

ሙሴ ለዮሴፍ የተመኘለት የተገለጸው እጅግ ውብ በሆነ ግጥማዊ መንገድ ነው። “ድንቅ”፣ “ምርጥ ፍሬ”፣ “መልካም”፣ “ምርጥ ስጦታ”፣ “ፍሬያማነት” እነዚህ ሁሉ ከተመሳሳይ የዕብራይስጥ ቃል የተገኙ ናቸው። እነዚህ ሁሉ በረከቶች የሚገኙት ከሰማይና ከምድር ከሚገኙ ውድ ነገሮች ነው። ጠል ከላይ ከሰማይ፣ ጥልቅ ውሃ ከታች። “የጥንት ተራሮች” እና “የዘላለም ኮረብቶች” የሚሉት ሐረጎች የዮሴፍ ነገድ ምድር ከከነዓን ባሻገር እንደሚገኝ የሚያሳይ ነው። የምድሪቷ ለምነት ተራሮቹን በዘላለም ፍሬያማነት ይሸፍናቸዋል።

ይህ ሁሉ በቀ. 16 ላይ ጠቅላላ ብሎ “ምድር በምታስገኝ ው ምርጥ ስጦታ” በሚል ተገልጿል። ምርታማነት ሊታይ በሚችል መልኩ ሁሉ ማለት ነው (እንዲህ ዐይነቱ ሐረግ በዘኢ 16፥32፤ መዝ 24፥1፤ 50፥12 ተጠቅሷል)። ለሙሴ በሚቃጠለው ቁጥጭ የተገለጠለት እግዚአብሔር ነው፤ አሁንም ለዮሴፍ በበረከቱ ሙላት ይገለጥለታል (ዘፀ 3 ይመ)።

16ለ-17 የዮሴፍ ቀሪው የበረከት ቃል የሚገልጸው ስለ ቀሪዎቹ ሁለት ነገዶች ባሕርይና የእጆች ሥራ ነው። በረከቱም በወንድሞቹ መካከል ገዢ በሆነው በዮሴፍ አናት ላይ እንደ አክሊል ያርፍበታል። የበኩር ኩርማው ግርማ መጠቀስ በወንድሞቹ መካከል ገዢ ከሆነው ከዮሴፍ ጋር ቀ. 17ን ያያይዛል በቀ. 17 መጨረሻም ላይ በዘይቤያዊ አነጋገር በኩር ኩርማ በተባለው ቀንድ የሕዝቦች መወጋት የሚያመለክተው ኤፍሬምንና ምናሴን ነው። ሺዎችና ዐሥር ሺዎች (14ሙ-18፥7) ከሚለው የተለመደ ግጥማዊ አጠቃቀም በተቃራኒ የኤፍሬም ሺዎች ከምናሴ ዐሥር ሺዎች በፊት ተጠቅሰዋል። ስለዚህ ምንም እንኳን በኩር ኩርማ ኤፍሬም ሳይሆን ዮሴፍ ቢሆንም፤ ሙሴ የኤፍሬምንና በላጭነት ያውቃል።

በርግጥ ምናሴ በኩር ነው፤ ይሁን እንጂ ዕውቅናው ለኤፍሬም ተሰጠ። በሰማያዊው ግዛት የበላይ የሆነው ኤፍሬም ነው፤ በዘጠነኛው በስምንተኛውና በሰባተኛው ምእት ዓመት ዓ.ቅ.ክ በከነዓን መንግሥት ወታደራዊ የበላይነትና ንይል ነበረው። ሆኖም የዮሴፍ ወታደራዊ ድል የተገለጸው አንጻራዊ ንይሉንና የእጆቹን ሥራ በግጥማዊ መንገድ በማግኘት ነው።

7. ዛብሎንና ይሳኮር (33፥18-19)

18 የልዩ የመጨረሻ ሁለት ልጆች የሆኑት ዛብሎንና ይሳኮር የተጠቀሱት በአንድነት ሲሆን መጀመሪያ የተጠቀሰው ታናሹ ነው። የሁለቱ መሥመሮች ግጥማዊ አወቃቀር መታየት ያለበት ከዕለት ኑሮ አንጻር ነው፤ “በድንኳኖች ውስጥ” እና “ወደ ውጭ በመውጣትህ” የሚሉት አገላለጾች የተለመደውን ሕይወት ያሳያሉ። ስለዚህ ክፍሉ የሚሰጠን ትርጉም፤ “ዛብሎን ሆይ . . . አንተም ይሳኮር በእያንዳንዱ ተግባራችሁ ሁሉ ደስ ይበላችሁ የሚል” ነው።

19 እነዚህ ነገዶች ሕዝቦችን “ወደ ተራራው ይጠራሉ”፤ “በዚያም የጽድቅን መሥዋዕት ያቀርባሉ”። “ተራራ” የሚለው ቃል በቀላሉ የመሥዋዕትንና የአምልኮን ስፍራ የሚያሳይ ቃል ነው። አሕዛብን ወይም ሕዝቦችን የሚለው እስራኤላውያንና እስራኤላዊ ያልሆኑትን ሌሎችን የሚያካትት ነው። የጽድቅ መሥዋዕት ተብሎ ሊጠራ የሚችል መሥዋዕትም ሆነ ተግባር ከተደነገገው መሥዋዕት ውጭ ምንም የለም።

እነዚህ ሁለቱ ነገዶች “በባሕሮች ውስጥ ያለውን የተትረፈረፈ ብልጽግና እና በአሸዋውም ውስጥ የተደበቀውን ሀብት” ደስ ይሰጥታል። ኢያሱ ባከፋፈለው መሠረት የዛብሎንና የይሳኮር ድንበር ዛብሎንም ሆነ ይሳኮርን ወደ ሜዳትራኒያን አያገናኛቸውም። የሙሴና የያዕቆብ ራእዮች ግን ዛብሎንን ድንበሩን እስከ ሲዶን ድረስ በማስፋት የመርከቦች መተያየ እስከ ሆነው የባሕር ዳርቻ ያደርሱታል (ዘፍ 49፥13)። የነገዶቹ ተጽዕኖና ትክክለኛ ድንበር አስቀድሞ በተሰጣቸው መሠረት ጸንቶ አልቁደም። አሸዋ የሚለው የባሕሩን አሸዋ እስከ ሆነ ድረስ የሚያመለክተው ከውሃ የሚገኝ ውን ብልጽግና ነው።

8. ጋድ (33፥20-21)

20 የጋድ በረከት በመጀመሪያ የሚያተኩረው በእግዚአብሔር ላይ ነው፤ በአምራውያን ገዢዎች ማለትም በሴዎንና በዐግ አስተዳደር ሥር የነበረውን የዮርዳኖስ ምሥራቃዊ አካባቢ በጠየቀው ጊዜ ግዛቱን አስፍቶ የሰጠው እግዚአብሔር ነው (ዘኁ 21፥21-35፤ 32፥33፤ ዘዳ 3፥1-20፤ 29፥7-8)። ጋድ የሚታወቀው እንደ ጦረኛና ተዋጊ ነው። ይህ ነገድ በምሥራቅ ዮርዳኖስ በስምንተኛው ዓ.ቅ.ክ የነበረውን የቴልጌልቴልፌልሶር ግዛት በመምታት ነገዳዊ ግዛቶቹንና ነገዳዊ ማንነቱን ያስከበረ ነው (ዘኢ 5፥23-26)። እንዲህ ዐይነቱ ጦረኛ ባሕርይ ክንድንና ራስን በሚገነጣጥለው አንበሳ ምስል ተገልጿል። ያዕቆብም፤ ጋድ ጠላቶቹን ሲያጠቃ አይቷል (ዘፍ 49፥19)። በተጨማሪ በዘኢ 12፥8 ላይ አንዳንድ ጋዳውያን ፊታቸው እንደ አንበሳ እንደ ሆነ ተጠቅሷል፤ ከእነርሱም ትንሹ እንደ መቶ አለቃ፤ ታላቅ የሆነው ደግሞ እንደ ሺ አለቃ ይቈጠር ነበር (ዘኢ 12፥14)።

21 ጋድ ምርጥ የሆነውንና በፊት በኩል የሚገኘውን የምድሪቱን ክፍል መረጠ፤ በተጨማሪም ጋድ የእግዚአብሔርን ጽድቅ ፈቃድ መፈጸም ነበረበት፤ ይኸውም የእስራኤል ጉባኤ ከሮቤል፤ ከጋድና ከምናሴ ነገድ እኩሌታ ጋር በመሆን ከነዓናውያንን የመደምሰሱን ተግባር ወደ ምሥራቅ ዮርዳኖስ ከመመለሳቸው በፊት መፈጸም እንደ ነበረበት የሚያመለክት ነው (ዘኁ 32፥1-33፤ ዘዳ 3፥18-20፤ ኢያ 1፥12-18፤ 22፥1-8)።

9. ዳን (33፥22)

22 የዳን በረከት በዘይቤያዊ አገላለጽ በዐደን ላይ አጥቂ እንደ ሆነ የአንበሳ ደቦል ተገልጿል። ያዕቆብ ደግሞ ዳንን ያመሳሰለው እንደ እባብና እፋኝነት ነው። ባሳን ዳንን ሳይሆን ከባሳን የሚወጡትን አንበሶች ዐይነት ለማመልከት ነው የተጠቀሰው፤ ነገር ግን ይህ አካባቢ ከጊዜ በኋላ የጠፋና በዳናውያን የተያዘ ነው። ሙሴ የዳንን ነገድ ከምሽጉ ዘሎ የሚያድነውን ለመጨምድና ከሚወጣ አንበሳ ጋር ነው የሚያመሳሰለው።

10. ንፍታሌም (33፥23)

23 ልክ እንደ ዳን ሁሉ ስለ ንፍታሌምም የተነገረው ጥቂት ነው፤ ይሁን እንጂ ስለ ንፍታሌም የተነገረው ሁሉ ትክክል ነው። ንፍታሌም በእግዚአብሔር ፊት ሞገስ ያገኘና በበረከት የተትረፈረፈ ነው። በረከቱ እንደ ነገድ የሚወርሰው ምርጥና ለም መሬት ነው። መሬቱም ከሰሜን ገለዓድ አንሥቶ በስተ ምዕራብ እስከ ባሕሩ ደቡብ ድረስ ይዘልቃል።

11. አሴር (33፥24-25)

24-25 አሴር ከሌሎቹ ልጆች ሁሉ የተባረከና ከሁሉም ይልቅ የተወደደ ነው። አግሩን በዘይት ውስጥ ማጥለቁ፤ ደጃፉም በብረትና በናስ መቀርቀሩ፤ የዘመኑም ቁጥጥሮች እየጨመሩ በመጡ ቁጥር በንይልና በብርታት ማደጉን ያሳያል።

12. እግዚአብሔርንና እስራኤልን አስመልክቶ የተደረገ የመጨረሻ ዐጭር ንግግር (33፥26-29)

26 የሙሴ የመጨረሻው የበረከት ቃል የይሸሩን (ቀ. 5) አምላክ የሆነውን እግዚአብሔርን በማመስገን ይጀምራል። የይሸሩን አምላክ ታላቅ ነው፤ በግርማው በደመናት ላይ በሰማያት ሕዝቡን ለመርዳት የሚገሠግሥ ነው (መዝ 18፥9፤ 68፥33፤ ኢሳ 19፥1 ይመ)።

27-28 “ዘላለማዊ አምላክ” የተባለው የአባቶቻቸው አምላክ ነው፤ በብዙ ቦታዎች ሙሴ በአባቶቻቸው አምላክ የተላከ መሆኑን ተናግሯል። እግዚአብሔር የሁሉ ነገር ፈጣሪ ነው፤ የታሪክም፤ የአባቶቻቸውንም ተስፋ የሚጥላ አምላክ ነው። እግዚአብሔር ለሕዝቡ መኖሪያ ነው፤ የዘላለም ክንዶቹም ከሥራቸው ሆኖ ከጉዳት፤ ከተስፋ መቁረጥና ከውድቀት ሁሉ ይጠበቃቸዋል። በገዛ ንይላቸውም አይመኩም፤ እግዚአብሔርም ጠላቶቻቸውን ከፊታቸው እያወጣ “አጥፏቸው” በማለት ያዛቸዋል።

ሁልጊዜ እግዚአብሔር ለሕዝቡ ምድሪቷን እንዲወርሱ ከፊታቸው እንደሚወጣ የሚገባላቸው ተስፋ፤ እነርሱም

የእግዚአብሔርን ትእዛዛት መፈጸም እንዳለባቸውና ተስፋውም የሚሟላው ይህ ብቻ ሲሆን እንደ ሆነ ዐብሮ ይናገራል። የዚህም ውጤት እስራኤል በሰላም ተጠብቃ እንድትኖር ድል በሚሰጣት በእግዚአብሔር በመተማመን ጸንቶ መኖር ነው።

የያዕቆብ ምንጭ እስራኤል (ከያዕቆብ የተገኘው የእስራኤል ትውልድ ማለት ነው) በሰላም ተጠብቆ እህልና የወይን ጠጅ ባለበት ምድር፣ የሰማይ ጠል ቡቃያውን በሚገባ በሚያጠጣበት ምድር ይኖራል።

29 ሙሴ የእስራኤልን ነገድ በረከት የሚጨርሰው በአጋኖ ቃል፣ መልሱ ግልጽ በሆነ ጥያቄና የእስራኤልም አምላክ በጠላቶቿ ላይ የሚሰጣትን ድልና ኀይል በሁለትዮሽ መንገድ በሚያረጋግጥ ቃል ነው። “እስራኤል ሆይ አንተ ቡሩክ ነህ” የሚለው የበረከት ኀይል ቃል ተስማሚ የቡራኬ ማሳረጊያ ነው። “እንዳንተ ያለ ማን አለ?” የሚለው መልስ ዐዘል ጥያቄ በእግዚአብሔር የዳነ እንደ እስራኤል ያለ ማንም የለም የሚል ግልጽ መልስ ይሰጠናል፤ የቡራኬውንም ማሳረጊያ ያጠናክራል። የሚቀጥለው ማረጋገጫ ጥያቄውንም ሆነ በአጋኖ ቃል የተነገረውን በረከት ያጠናክረዋል።

እግዚአብሔር እንደ ጋሻና ረዳት ሆኖ እስራኤላውያንን ይከላከላል፤ እንደ ክብርም ሰይፍ በጠላቶቻቸው ላይ ድልን ይሰጣቸዋል፤ ይህም የበላይነታቸውን የሚያሳይ ነው። ጠላቶቻቸውም በጦር ሜዳ ድራሻቸው ይጠፋል። ከዚህም የተነሣ ገዢዎቻቸው በእስራኤላውያን ዘንድ የበታቸው ይሆናሉ። እስራኤላውያንም ከዮርዳኖስ ባሻገር ባሉ ጠላቶቻቸው ላይ ድልን ይቀዳጃሉ።

ሠ. የሙሴ ሞትና የኢያሱ መተካት (34፥1-12)

1-4 ሙሴ ከመሞቱ በፊት ወደ ሞዓብ ተራሮች እስከ ፈስጋ ጫፍ ወደ ናባው ተራራ ወጣ። በዚያም እግዚአብሔር ምድሪቱን ሁሉ አሳየው። መግለጫው የሚጠቀሙ አንድ ሰው ናባው ተራራ ሆኖ በመጀመሪያ ወደ ሰሜን (ከገለጻድ እስከ ዳን)፣ እንደገናም ዐይኑን ወደ ሰሜን ምዕራብ በመመለስ (የንፍታሌምን ግዛት፣ የኤፍሬምንና የምናሴን ግዛት) ከዚያም ወደ ደቡብ ሲያይ (የኔጊብን ክፍልና የኢያሪኮን ሸለቆ) ይመለከታል።

ሙሴ ከነፃንን ከናባው እየቃኘ እግዚአብሔር ለአብርሃምና ለዘሮቹ ተስፋ የሰጠው ምድር ይህ እንደ ሆነ ነገረው (ዘፍ 12፥7፣ 13፥14-17፣ 15፥18፣ 17፥8፣ 26፥3፣ 28፥4፣ 13)። እግዚአብሔር ሙሴ ምድሪቷን በዐይኑ እንዲያይ አደረገው፤

ዮርዳኖስን ተሻግሮ ወደ እርሷ እንዲገባ ግን አልፈቀደለትም። ሙሴ በ120 ዓመቱ ዐይኑ አልፈዘዘም (ቍ 7)። ምንም እንኳን ጉልበታም ቢሆንም የተሰጠው ተልእኮ ተጠናቀቀ። እንዴት ያለ አስደናቂ ትእይንት ነው! እንዴትስ የሚያሳዝን ነው! ሙሴ በዚያን ጊዜ ተልእኮውን በማጠናቀቁ የሚሰማው ስሜትና እግዚአብሔር ለእስራኤላውያን ተስፋ የሰጣቸውን ምድር እያየ የሚሰማው የተደባለቀ ስሜት እንዴት ያለ ይሆን?

5-8 የእግዚአብሔር ባሪያም ሙሴ በማይታወቅ አኳኒን፣ ባልታወቀም መቃብር እስራኤላውያን በሰፈሩበት በቤተ ፌንር ፊት ለፊት ባለው ሸለቆ (3፥9) ተቀበረ። ልክ ለእርን እንዳለቀሱለት ሁሉ ለሠላሳ ቀናት አለቀሱለት (ዘኁ 20፥29)።

9 ጸሐፊው ለሞተ ሰው የሚደረገውን ውዳሴ በማቅረብ ስለ ሙሴ ያለውን የመጨረሻ ሐሳብ ከመዝጋቱ በፊት፣ በሙሴ በመሾሙ የተነሣ የጥበብ መንፈስና ችሎታ ስላለው ስለ ኢያሱ መተካት ይጠቅሳል። ስለዚህም እስራኤላውያን ኢያሱን አደመጡት (ታዘዙት ማለት ነው)፤ የታዘዙትም በሙሴ በኩል እንዲያደርጉት እግዚአብሔር ያዘዛቸውን ነው።

10-12 አራት የዘዳግም ስለ ሚቹ ሙሴ ውዳሴ በማቅረብ፣ ከነቢያት ሁሉ ታላቅ እንደ ሆነ፣ እግዚአብሔርም በቅርብ የሚያውቀውና ታላቅ ታምራትን ያየ እንደ ሆነ በመናገር ይጨርሳል። በሙሴ በኩል እግዚአብሔር ያደረጋቸው ተግባራት፣ ታምራዊ ምልክቶችና ድንቆች፣ በታላቅ ኀይል የታዩ አስፈሪ ተግባራት ተብለዋል (እዚህ ላይ የተጠቀሱት አባባሎች በዘፀአት የምድረ በዳ ጉዞ የተለመዱ ናቸው [ዘፀ 7፥3፣ ዘኁ 14፥11፣ 22፣ ዘዳ 4፥34፣ 6፥22 ወዘተ ይመ]። እነዚህ ሁሉ በፈርዖን፣ በሹማምንቱ፣ በሕዝቡና በእስራኤላውያን ዐይን ፊት የተከናወኑ ናቸው። የተከናወኑትም ሙሴ በግብፅና በበረሃው አቋርጦ እስከ ከነፃን ለሚሠራው ሥራ መጠናቀቅ እንዲጠቅሙ ነው።

ራሱ ሙሴ የተናገረለት ኢያሱስ እስከ መጣበት ጊዜ ድረስ (ዮሐ 5፥46) እንደ ሙሴ ያለ ታላቅ ነጻ አውጭ፣ ነቢይ፣ ሕግ ሰጪና አባት ከቶ አልተነሣም።

ብሉይ ኪዳን በዐዲስ ኪዳን

የብሉይ ኪዳን ክፍል	የዐዲስ ኪዳን ክፍል	ርእስ ጉዳይ
ዘዳ 4፥24	ዕብ 12፥29	እግዚአብሔር የሚባላ እሳት ነው
ዘዳ 4፥35	ማር 12፥32	ሌላ አምላክ የለም
ዘዳ 5፥16	ማቴ 15፥4፣ ማር 7፥10፣ ኤፌ 6፥2-3	ዐምስተኛው ትእዛዝ
ዘዳ 5፥17	ማቴ 5፥21፣ ሮሜ 13፥9፣ ያዕ 2፥11	ስድስተኛው ትእዛዝ
ዘዳ 5፥18	ማቴ 5፥27፣ ሮሜ 13፥9፣ ያዕ 2፥11	ሰባተኛው ትእዛዝ
ዘዳ 5፥19	ሮሜ 13፥9	ስምንተኛው ትእዛዝ
ዘዳ 5፥21	ሮሜ 7፥7፣ 13፥9	ዐሥረኛው ትእዛዝ
ዘዳ 6፥4	ማር 12፥29፣ 32	አንድ አምላክ ብቻ
ዘዳ 6፥5	ማቴ 22፥37፣ ማር 12፥30፣ 33፣ ሉቃ 10፥27	እግዚአብሔርን ውደድ
ዘዳ 6፥13	ማቴ 4፥10፣ ሉቃ 4፥8	እግዚአብሔርን ብቻ አገልግል
ዘዳ 6፥16	ማቴ 4፥7፣ ሉቃ 4፥12	እግዚአብሔርን አትፈታተን
ዘዳ 8፥3	ማቴ 4፥4፣ ሉቃ 4፥4	በእንጀራ ብቻ አይደለም

አራት ዘዳግም

ዘዳ 9÷19	ዕብ 12÷21	የሙሴ ፍርሀት
ዘዳ 17÷6	ዕብ 10÷28	ሁለት ወይም ሦስት ምስክር
ዘዳ 17÷7	1ቆሮ 5÷13	ክፉውን ከመካከል ስለ ማስወገድ
ዘዳ 18÷15፡ 18-19	ሐሥ 3÷22-23፤ 7÷37	ነቢዩ
ዘዳ 19÷15	ማቴ 18÷16፤ 2ቆሮ 13÷1	ሁለት ወይም ሦስት ምስክር
ዘዳ 21÷23	ገላ 3÷13	የመስቀሉ መርገም
ዘዳ 24÷1	ማቴ 5÷31	የፍቺው ወረቀት
ዘዳ 25÷4	1ቆሮ 9÷9፤ 1ጢሞ 5÷18	የሚያበራየውን በሬ አፉን አትሰር
ዘዳ 25÷5	ማቴ 22÷24፤ ማር 12÷19፤ ሉቃ 20÷28	የሟች ወንድም ሚስት
ዘዳ 27÷26	ገላ 3÷10	የሕግ ርግማን
ዘዳ 29÷4	ሮሜ 11÷8	የማያስተውል አእምሮ
ዘዳ 29÷18	ዕብ 12÷15	የመራርነት ሥር አያስፈልግም
ዘዳ 30÷12	ሮሜ 10÷6	ቃሉ በሰማይ አይደለም
ዘዳ 30÷13	ሮሜ 10÷7	ቃሉ ወደ ጥልቅ አይደለም
ዘዳ 30÷14	ሮሜ 10÷8	ቃሉ አጠገብህ ነው
ዘዳ 31÷6	ዕብ 13÷5	የእግዚአብሔር ታማኝነት
ዘዳ 32÷21	ሮሜ 10÷19	እስራኤልን ማስቀናት
ዘዳ 32÷35	ሮሜ 12÷19፤ ዕብ 10÷30	እግዚአብሔር ንጢአትን ይበቀላል
ዘዳ 32÷36	ዕብ 10÷30	እግዚአብሔር በሕዝቡ ይፈርዳል
ዘዳ 32÷43	ሮሜ 15÷10፤ ዕብ 1÷6	ሕዝቦች ሆይ ደስ ይበላችሁ

የብሉይ ኪዳን በዓላትና ሌሎች የተቀደሱ ቀናት						
ስም	የብሉይ ኪዳን ክፍሎች	የብሉይ ኪዳን ጊዜ	ዘመናዊው የኢትዮጵያውያን ቀን አቁጣጠር	መግለጫ	ዐላማው	የዐዲስ ኪዳን ክፍሎች
ሰንበት	ዘፀ 20÷8-11፤ 31÷12-17፤ ዘሌ 23÷3፤ ዘዳ 5÷12-15	ሰባተኛው ቀን	ተመሳሳይ	የዕረፍት ቀን፤ ሥራ የማይሠራበት	ለስዎችና ለእንስሳት ዕረፍት መስጠት	ማቴ12÷1-14፤ ማር 2÷23-35፤ ሉቃ 4÷16-30፤ 6÷1-10፤ 13÷10-16፤ 14÷1-5፤ ዮሐ 5÷1-15፤ 9÷1-34፤ ሐ/ሥ 13÷14-48፤ 17÷2፤ 18÷4፤ ዕብ 4÷1-11
ሰባተኛው ዓመት	ዘፀ 23÷10-11፤ ዘሌ 25÷1-7	ሰባተኛው ቀን	ተመሳሳይ	የዕረፍት ዓመት፤ ዕርሻ የማይታረስበት	የዕርሻ መሬትን ማሳረፍ	
ኢዮቤልዩ	ዘሌ 25÷8-55፤ 27÷17-24፤ ዘኁ 36÷4	50ኛ ዓመት	ተመሳሳይ	የዕዳ መሰረዝ፤ የባሮችና የቅጥር ሠራተኞች ነጻ መውጣት፤ የዕርሻ መሬት ለመጀመሪያው ባለቤት መመለስ	ድኸችን ለመርዳት፤ ኅብረተ ሰብን ማጽናት	
ፋሲካ	ዘፀ 12÷1-14፤ ዘሌ 23÷5፤ ዘኁ 9÷1-14፤ 28÷16፤ ዘዳ 16÷1-3፤ 4-7	የመጀመሪያው ወር (አቢብ) 14	ሚያዝያ	እያንዳንዱ ቤተ ሰብ ከመራራ ቅጠልና ያለ እርሾ ከተጋገረ ቂጣ ጋር በግ ዐርዶ መብላት	የእስራኤል ከግብፅ ባርነት መውጣትን ማስታወስ	ማቴ 26÷1-2፤ 17-29፤ ማር 14÷12-26፤ ሉቃ 22÷7-38፤ ዮሐ 2÷13-25፤ 11÷55-56፤ 13÷1-30፤ 1ቆሮ 5÷7
የቂጣ በዓል	ዘፀ 12÷15-20፤ 13÷3-10፤ 23÷15፤ 34÷18፤ ዘሌ 23÷6-8፤ ዘኁ 28÷17-25፤ ዘዳ 16÷3፤ 4፤ 8	የመጀመሪያው ወር	ሚያዝያ	ያልቦካ ቂጣ መብላት፤ ብዙ ጉባኤዎችን ማካሄድ፤ የተለየ ቊርባን ማቅረብ	እግዚአብሔር እስራኤላውያንን ከግብፅ ምድር በማስቸኩል ያወጣበትን ማስታወስ	ማቴ 26÷17፤ ማር 14÷1፤12፤ ሉቃ 22÷1፤ 7፤ ሐ/ሥ 12÷3፤ 20÷6፤ 1ቆሮ 5÷6-8
በኩራት	ዘሌ 23÷9-14	ሰባተኛው ወር (አቢብ) 16	ሚያዝያ	የመጀመሪያውን የግብስ ነዳ ማቅረብ፤ የሚቃጠል መሥዋዕትንና የእህል ቊርባን ማቅረብ	በዕርሾች ላይ እግዚአብሔር ያደረገውን በረከት ማሰብ/መገንዘብ	ሮሜ 8÷23፤ 1ቆሮ 15÷20-23
በዓለ ጎምሳ	ዘፀ 23÷16፤ 34÷22፤ ዘሌ 23÷15-21፤ ዘኁ 28÷26፤ 31፤ ዘዳ 16÷9-12	ሦስተኛው ወር (ሲዋን) 6	ሰኔ	በደስታ በዓል፤ የስንዴ መከር በኩራትን ያካተተ በፈቃደኝነት የሚቀርብ መሥዋዕት	ለተሰበሰበው መከር እግዚአብሔርን ማመስገንና ደስ መሰኘትን ማሳየት	ሐ/ሥ 2÷1-41፤ 20÷16፤ 1ቆሮ 16÷8
መለከት (ሮሽ ሆሣዕና)	ዘሌ 23÷23-25፤ ዘኁ 29÷1-6	ሰባተኛው ወር (ኦታኒም) 1	ጥቅምት	በመለከት ድምፅና በመሥዋዕት የታጀበ በዕረፍት ቀን የሚደረግ ጉባኤ	ጌታ ስለደረገው ቸርነት እስራኤልን በፊቱ ማቅረብ	-
የማስተስረያ ቀን	ዘሌ 16፤ 23÷26-32፤ ዘኁ 29÷7-11	ሰባተኛው ወር (ኦታኒም) 10	ጥቅምት	ለካህናትና ለሕዝቡ እንዲሁም ለድንኳኑና ለመሠዊያው ማስተስረያ፤ የዕረፍትና የጾም ቀን	ካህናቱንና ሕዝቡን ከጎጢአት ማንጸትና የተቀደሰውን ስፍራ ማንጸት	ሐ/ሥ 27÷9፤ ሮሜ 3÷24-26፤ ዕብ 9÷1-14፤ 23-26፤ 10÷19-22
የመገናኛ ድንኳን (የዳስ በዓል)	ዘፀ 23÷16፤ 34÷22፤ ዘሌ 23÷33-36፤ 39-43፤ ዘኁ 29÷12-34፤ ዘዳ 16÷13-15፤ ዘካ 14÷16-19	ሰባተኛው ወር (ኦታኒም) 15-21	ጥቅምት	ስለ ተሰበሰበው መከር ለሳምንት ያህል የሚደረግ በዓል፤ በዳስ ውስጥ መቈየትና መሥዋዕት ማቅረብ	ከግብፅ ወደ ከነዓን የተደረገውን ጉዞ ማስታወስ፤ ስለ ከነዓን ፍሬያማነት እግዚአብሔርን ማመስገን	ዮሐ 7÷2-37
የተቀደሰ ጉባኤ	ዘሌ 23÷36፤ ዘኁ 29÷35-38	ሰባተኛው ወር	ጥቅምት	በአንድነት የመሆን፤ የዕረፍትና የመሥዋዕት ማቅረቢያ ቀን	የበዓላትን መዝጊያ	ዮሐ 7÷37-44
የመቅደስ መታደስ በዓል		ዘጠነኛ ወር	ታኅሣሥ	በመቃብያን ዘመን የመቅደስ መታደስ መታሰቢያ ቀን	-	ዮሐ 10÷22-39
ፑሪም	እስ 9÷18-32	ዐሥራ ሁለተኛው (ኅዳር) 14-15	መጋቢት	የደስታና ስጦታ የመሰጣጫ ቀን	በእስቴር ዘመን ለእስራኤል የተደረገውን ትድግና ማስታወስ	-
በተጨማሪም የዐዲስ ጨረቃ ቀናት ልዩ የበዓላት ቀናት ሆነው ይከበራሉ (ዘኁ 10÷10፤ 1ቆሮ 23÷31፤ ዕዝ 3÷5፤ ነህ 10÷33፤ መዝ 81÷3፤ ሕሳ 11÷3-14፤ 66÷23፤ ሆሴ 5÷7፤ አዋሞ 8÷5፤ ቈሳ 2÷16::)						